

FIDES

BIULETYN BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH

ISSN 1426-3777

Nr 1 (38) 2014

Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES

Warszawa

RADA NAUKOWA

ks. dr Anton Babiak, Ružomberk
dr hab. Maria Kocójowa, prof. UJ
dr hab. Maria Pidłypczak-Majerowicz, prof. UP
dr Gregor Ploch, Wiedeń
prof. dr hab. Roland Prejs OFMCap
bp prof. dr hab. Andrzej Siemieniewski
prof. dr hab. Irena Socha
ks. dr Stanisław Zimniak SDB, Rzym

RECENZENCI

dr hab. Hanna Batorowska, prof. UP
prof. dr hab. Maria Pawłowiczowa

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Grzegorz Filipiuk OFMCap
ks. Tomasz Garwołyński, sekretarz redakcji
ks. Andrzej Jakóbczak
Wacław Umiński CM
Bogumiła Warzachowska, redaktor naczelny
ks. Jerzy Witczak

KOREKTA

Aleksandra Kowal

REDAKCJA JĘZYKOWA

Tomasz Płonka OFMCap

Wersją pierwotną czasopisma „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”
jest wersja papierowa

ADRES REDAKCJI

Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego
ul. Wita Stwosza 17, 40-042 Katowice, tel. 32 257 20 59
e-mail: bogumila.warzachowska@us.edu.pl

SEKRETARIAT FEDERACJI FIDES

Biblioteka PWT i MWSD
plac Katedralny 14, 50-329 Wrocław

DRUK I OPRAWA

Drukarnia J. i J. Maciejewscy
ul. Gdańska 1, 06-300 Przasnysz
Druk 2014 – nakład 200 egz.

ARTYKUŁY I MATERIAŁY

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych

Nr 1 (38) 2014, s. 3-13

ISSN 1426-3777

MARIA PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ¹

BADANIA PROWENIENCYJNE W BIBLIOTEKACH KOŚCIELNYCH

Dla badań dziejów książki i bibliotek mają znaczenie różne dokumenty, m.in.:

– istniejące biblioteki i księgozbiory, te zachowane z przeszłości i współczesne;

– dokumenty biblioteczne: sprawozdania, kroniki, protokoły, katalogi i inwentarze, spisy książek, zapisy i znaki własnościowe umieszczone na książkach, rewery i księgi wypożyczeń;

– różnego rodzaju dokumenty prawne, m.in. przepisy i akty prawne, zapisy testamentalne, majątkowe spisy książek;

– literatura wspomnieniowa, pamiętnikarska, dzienniki.

Do badania dziejów księgozbiorów kościelnych, w tym zakonnych, badacze wykorzystują także dokumenty, które mają charakter protokolarny, są sporządzane na wewnętrzny użytek społeczności klasztornej z okazji określonych wydarzeń, np. kapituł, wizyt diecezjalnych i prowincjalnych, a także spisy majątkowe po zmarłych duchownych. Znaki własnościowe na książkach, wspomniane wyżej, są zwykle najbardziej pomocne przy określaniu m.in.:

– pierwszego i kolejnych właścicieli,

– wędrowki książek po różnych kolekcjach,

– sposobu przechowywania i znakowania książek,

¹ Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

- wykorzystania książek i księgozbiorów,
- zainteresowań czytelnich użytkowników.

Znaki własnościowe w zbiorach starych, historycznych miały zazwyczaj jedno widoczne miejsce: kartę tytułową książki, choć nie było to regułą. Już w drugiej połowie XVIII wieku w zbiorach prywatnych i zakonnych zaczęto używać pieczętek i ten sposób znakowania książek znany jest współcześnie. Paski magnetyczne wklejane do książek – obok wartości proweniencyjnej – mają także znaczenie dla zabezpieczenia zbiorów bibliotecznych.

Znaki proweniencyjne, z którymi spotyka się badacz dziejów książki i bibliotek, można określić rodzajowo:

- zapisy własnościowe, krótkie, oznajmiające nazwisko właściciela lub nazwę instytucji, albo rozbudowane (treściowe), ujawniające sposób nabycia książki, miejsce, datę, rzadziej cenę książki, także darczyńcę i obdarowanego, stanowią tzw. znaki narracyjne;
- zapisy dedykacyjne – jest ich nieco mniej na drukach z XV-XVIII wieku, więcej na książkach z XIX i XX wieku;
- ekslibrisy i superekslibrisy;
- znaki biblioteczne, zwykle nalepki na okładzinach książek lub zapisy na grzbietach opraw;
- oprawy książek wskazujące warsztaty introligatorskie i osoby korzystające z usług introligatorów.

W wielu opracowaniach o badaniach proweniencyjnych dotyczących dziejów bibliotek i księgozbiorów powtarzają się nazwiska polskich badaczy znaków własnościowych. Są wśród nich: Kazimierz Piekarski, Bronisław Kocowski, Maria Sipayłło, Barbara Bieńkowska, Alodia Kawecka-Gryczowa, Józef Adam Kosiński². Wśród badaczy

² K. Piekarski, *O zadania i metody badań proweniencyjnych*, Kraków 1929; i odb. z „Przeglądu Bibliotecznego” 3,3 (1929), s. 388-415; B. Kocowski, *Zadania i metody badań proweniencyjnych w zakresie starych druków*, „Przegląd Biblioteczny” 19,1-2 (1951), s. 72-84; M. Sipayłło, *Fata libellorum*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 4 (1968), s. 253-264; też, *O metodzie badań proweniencyjnych starych druków*, w: *Z badań nad polskimi księgozbiórami historycznymi*, t. 1, Warszawa 1975, s. 9-30; B. Bieńkowska, *Kilka uwag i propozycji w sprawie badań księgozbiorów historycznych*, „Studia o Książce” 16 (1986), s. 3-31; też, *Badania regionalne w historiografii książki*, „Studia o Książce” 17 (1988), s. 17-32; A. Kawecka-Gryczowa, *Biblioteka ostatniego Jagiellona. Pomnik kultury renesansowej*, Wrocław 1988; też, *Katalog inkunabułów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich*, oprac. A. Kawecka-Gryczowa, Wrocław 1956 (na podstawie kartoteki K. Piekarskiego); J.A. Kosiński, *Propozycja do instrukcji kartoteki proweniencyjnej starych druków*, oprac. M. Piłdyńczak-Majerowicz, w: *Krajobrazy przeszłości. Księga ofiarowana doktorowi Adolfowi Jużewce w siedemdziesiąt rocznicę urodzin*, pod red. M. Dworsatschka, Wrocław 2009, s. 223-239.

obcych należy wyróżnić Dawida Pearsona i jego bardzo przydatny podręcznik do badań proveniencyjnych³. W badaniach proveniencyjnych ważną rolę odgrywają dobrze opracowane i drukowane katalogi starych druków oraz katalogi dostępne elektronicznie, które ujawniają szczegóły opisu dokumentu, także wszelkie znaki i zapisy własnościowe oraz inne oznaczenia wskazujące na użytkowanie książki. Wymieniony wcześniej K. Piekarski uważał, że celem badań proveniencyjnych nie jest tylko wyszukiwanie właścicieli książek, przyznawał książce większą ważność niż właścicielowi, podkreślał wagę poznania oddziaływania książek na społeczeństwo⁴. Inni badacze wskazywali jednak znaczenie właścicieli. Aleksander Birkenmajer upatrywał w indywidualnych, grupowych i instytucjonalnych właścicielach podstawę do badań dziejów księgozbiorów i bibliotek⁵. Wrocławski uczony, prof. dr Bronisław Kocowski, już na początku lat pięćdziesiątych postulował zespołową pracę nad znakami własnościowymi, centralizację prac badawczych, dokumentowanie znaków własnościowych poprzez ich mikrofilmowanie, gromadzenie i ujawnianie w tworzonych kartotekach⁶. Wymienione postulaty badawcze realizowane są jednak z wielkimi oporami, najbardziej sprawnie – od niedawna – przebiega proces dokumentowania znaków proveniencyjnych, co jest wynikiem elektronicznego opracowywania starych druków, głównie w bibliotekach naukowych. Poza bibliotekami opracowującymi stare druki i nabyte przez książki własności pozostaje wciąż liczna grupa bibliotek zakonnych, diecezjalnych, dekanalnych, nawet parafialnych, na ten zaś stan rzeczy mają wpływ różne okoliczności.

Na ważność znaków proveniencyjnych naniesionych na stare druki zwracał uwagę także B. Kocowski, argumentując, że przy szczupłości zachowanych po II wojnie światowej dokumentów bibliotecznych nabierają znaczenia te zachowane na książkach⁷. Tuż

³ D. Pearson, *Provenance Research in Book History. A Handbook*, London 1994.

⁴ K. Piekarski, *Książka w Polsce XV i XVI wieku*, w: *Kultura staropolska*, Kraków 1932, s. 372.

⁵ A. Birkenmajer, *Bibliotekarstwo polskie, jego przeszłość, stan obecny i perspektywy na przyszłość*, w: tenże, *Studia bibliologiczne*, pod red. H. Więckowskiej i A. Birkenmajera, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1975, s. 47.

⁶ B. Kocowski, *Zadania i metody...*, art. cyt., s. 72-76.

⁷ *Tamże*, s. 82.

po zakończeniu działań wojennych i zmianie granic polskich słowa B. Kocowskiego miały znacznie większe znaczenie, ale obecnie również brak swobodnego dostępu do wielu dokumentów, zwłaszcza za wschodnią granicą, nadal stanowi problem dla wielu badaczy dziejów książki i bibliotek oraz historii materialnej i kulturalnej dawnych instytucji kościelnych. Mają też znaczenie gorzkie słowa prof. dr B. Bieńkowskiej, która napisała, że znacznie lepiej zostało rozpoznane to, co utracone, niewiele natomiast wiemy o obecnym stanie posiadania⁸. Sąd ten odnosi się do współcześnie posiadanych przez instytucje kościelne zbiorów cennych dokumentów i starych druków. Ciągłe mało jest prac o historycznych zbiorach kościelnych, prac przygotowanych przez duchownych, także przez osoby świeckie skupione w instytutach bibliotekoznawczych i bibliotekach naukowych⁹. Wpływa na ten stan brak wielu dokumentów bibliotecznych, niekompletność lub zbyt ogólna zachowanych źródeł. Źródła biblioteczne, a więc katalogi, inwentarze, kroniki, protokoły wizytacyjne, dokumentacja bibliotek kościelnych, nadal nie są w pełni uporządkowane i opracowane. Ta uwaga odnosi się głównie do bibliotek kościelnych w Polsce. Również z opracowań odnoszących się do problemów kasat majątków klasztornych po trzech rozbiorach nie wynika większe zainteresowanie badaczy stratami poniesionymi przez biblioteki klasztorne, co budzi gorzką refleksję o niedocenianiu wagi księgozbiorów w kształtowaniu kultury religijnej na ziemiach polskich.

Poza wymienionymi wcześniej właściwościami znaków proweniencyjnych dla badacza ważne jest także potwierdzenie za ich

⁸ B. Bieńkowska, *Wstęp*, w: *Z badań nad polskimi...*, dz. cyt., s. 6-7.

⁹ Zob. bibliografie publikacji o bibliotekach kościelnych: W.A. Pabin, *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1900-1965*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 8,2 (1970), s. 349-361; R. Żmuda, *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1966-1979*, w: *Z problemów metodologii i dydaktyki bibliotekoznawstwa i informacji naukowej*, pod. red. M. Kocójowej, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historycznoliterackie 74, Kraków 1990, s. 37-53; tenże, *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1980-1990*, „*Saeculum Christianum*” 8 (2001), s. 181-249; tenże, *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1991-2000*, „*Saeculum Christianum*” 11,1 (2004), s. 179-246; M. Janiak, K. Bednarska-Ruszajowa, *Archiwa i biblioteki kościelne w publikacjach polskich. Bibliografia*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (1997), s. 78-172, H. Olszar, B. Warząchowska, *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce*, Katowice 2009.

pomocą istnienia w danym okresie biblioteki lub księgozbioru, określenie charakteru zgromadzonych książeek, ustalenie sposobu powstawania bibliotek i księgozbiorów. Znaki proveniencyjne na książeekach, zwłaszcza starych, są informacją, środkiem komunikacji, ujawniają indywidualne upodobania i sposoby kolekcjonowania książeek. Prezentują sposób gromadzenia książeek, technikę bibliotekarską, pisownię nazwisk właścicieli, sposób oprawy gromadzonych zbiorów, warsztat introligatorski, technikę sporządzania ekslibrisów i superekslibrisów. Jeśli przyjmiemy tezę, że księgozbiory kościelne, przede wszystkim klasztorne, stanowią znaczną część współczesnych księgozbiorów i państwowych bibliotek naukowych na całym świecie, to znaki własnościowe nabierają dodatkowego znaczenia dla badania zasięgu oddziaływania książeek na społeczeństwo.

Jeszcze nie wszystkie współczesne biblioteki kościelne w Polsce ujawniły swoje cenne księgozbiory. Przyczyn jest kilka, ale trzy z nich najbardziej widoczne: 1) zbiory starych druków są nieuporządkowane, 2) duchowni niechętnie ujawniają fakt posiadania starych ksiąg z powodów tylko im znanych, oraz 3) dominuje, nawet wśród wykształconego duchowieństwa, przekonanie o nieprzydatności tych księgozbiorów dla współczesnych procesów duszpasterskich, dydaktycznych, także naukowych. A przecież, jak ujmuje ten problem M. Sipayłło: „niektóre z tych starych książeek, dziś już tylko czcigodne zabytki przeszłości, interesujące jedynie garstkę specjalistów, miały czasy pełnej aktywności, że wielokrotnie nie tylko budziły ferment intelektualny, lecz nawet wpływały na zmiany oblicza kulturalnego współczesnego im świata”¹⁰. W dużych bibliotekach seminariów duchownych i uniwersyteckich wydziałów teologicznych, w bibliotekach dużych klasztorów problem opracowania naukowego zbiorów jest mniejszy, zwłaszcza w większych ośrodkach akademickich, w których kontakt z bibliotekarzami specjalistami i dostęp do niezbędnej literatury informacyjnej jest ułatwiony. Wielu współczesnych duchownych uważa także, że pełne naukowe opracowanie, przede wszystkim zbiorów historycznych, nie jest konieczne, wystarczy rejestracja książeek, nawet tych cennych. W nawiązaniu do prowadzonego pełnego naukowego opracowania starych druków trze-

¹⁰ M. Sipayłło, *Fata libellorum, art. cyt.*, s. 253.

ba przypomnieć badania proveniencyjne, gdyż ujawnienie znaków własnościowych rozjaśniłoby wiele zagadnień związanych nie tylko z dziejami bibliotek i księgozbiorów kościelnych, ale także z wykorzystaniem książek w różnorodnej działalności duchowieństwa. Pomogłoby ujawnić indywidualne upodobania czytelnicze osób duchownych, obecność w księgozbiorach kościelnych bardzo cennych, również kontrowersyjnych dzieł, bibliofilstwo duchownych świeckich i zakonnych, sposób czytania i wykorzystywania treści książek w kazaniach, tekstach głoszonych i drukowanych. Znaki własnościowe, zarówno w polonikach, jak i w książkach obcych, mogą wykazać międzynarodowość i europejskość osób duchownych, także siłę oddziaływania książek na większość duchowieństwa oraz wartość treściową księgozbiorów, celowość bądź przypadkowość zgromadzonych dzieł. Rękopiśmienne dedykacje ofiarodawców stanowią nie tylko o kontaktach w relacji ofiarodawca i obdarowany, wskazują też na siłę, znaczenie i trwałość tych kontaktów.

Nawiązując do wartości księgozbiorów kościelnych, warto przyrzeć się także ich wartości finansowej. W ujawnionych do tej pory inwentarzach klasztorów i ich bibliotek nie ma informacji o cenie poszczególnych książek ani o wartości materialnej księgozbiorów. Urszula Paszkiewicz dotarła do setek inwentarzy bibliotek klasztornych, kościelnych, szkolnych, potwierdzając fakt nieodnotowywania ceny książek wymienionych w inwentarzach oraz niepodliczania ich wartości¹¹. O ogólnej kwocie wydatkowanej na zakup książek wiemy z legatów, zapisów testamentalnych i fundacyjnych, dokumentów sądowych, ofiar pieniężnych osób duchownych i świeckich przeznaczonych na zakup książek. O cenie pojedynczych egzemplarzy informują natomiast zapisy na książkach. W stosunku do zachowanych zapisów proveniencyjnych informacji o cenach książek jest jednak mało. W zapisach własnościowych ceny druków polskich w XVII wieku były wyrażane głównie w groszach i florenach. Kazania, tak licznie wydawane w XVII i XVIII stuleciu, kosztowały od kilkudziesięciu groszy do kilku florenów, np. cena zbioru kazań niezwykle popularnego kaznodziei Fabiana Adama Birkowskiego dochodziła

¹¹ U. Paszkiewicz, *Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej (spis za lata 1510-1939)*, Warszawa 1998; *taż*, *Suplement 1*, Warszawa 2000; *taż*, *Suplement 2*, Poznań 2006.

do kilku florenów¹². Księgi prawa magdeburgskiego zebrane przez Bartłomieja Groickiego, wydane w Krakowie w latach 1629-1630, kosztowały osiem florenów¹³. Cena bardzo przydatnego, poszukiwanego i wielokrotnie wydawanego „Cnapiusa” z 1621 roku wynosiła sześć florenów, zakupił go bernardyn Bazyl Rychlewicz, a inne wydanie tego kilkujęzycznego słownika kosztowało osiem florenów¹⁴. Traktat Marcina Śmigleckiego o błędach arian kosztował w XVII wieku dziewiętnaście florenów¹⁵. Druki z XVIII wieku mają rzadziej zaznaczaną cenę, która nie różni się od tej z XVII wieku. Za dzieło Giuseppe Mansiego *Promptuarium sacrum ac morale* wydane w Wenecji w 1735 roku bernardyni z Husiatyna zapłacili dwadzieścia pięć florenów¹⁶. Nauki i homilie Samuela Wysockiego wydane w latach 1762-1770 kilka lat później kosztowały osiemnaście florenów¹⁷ (1 floren = 30 groszy).

Rozwój znaków własnościowych umieszczanych na kartach książek świadczy o przejmowaniu techniki bibliotecznej od bibliotek

¹² F.A. Birkowski, *Orationes ecclesiasticae*, Kraków: sumpt. Burchardi Kuikij Bibliopolaе, 1622, E.XIII.145, Oss.XVII.4412, cena druku zakupionego do biblioteki reformatów krakowskich wynosiła dwa floreny.

¹³ B. Groicki, *Porządek sądowy spraw miejskich prawa magdeburgskiego [!] w Koronie Polskiej*, Kraków: Druk. Franciszka Cezarego, 1629-1630, E.XVII.406-407, Oss. XVII.2594, dzieło kupili burmistrzowie Sieciechowa od benedyktynów za osiem florenów, o czym mówi zapis proveniencyjny: „Te księgi prawa magdeburgskiego [!] z konwentu sieciechowskiego per adm. Rev. Patrem Joannem Tchórzewski protunc prionem eiusdem Conventus kupili burmistrze Sieciechowscy Adam Fiolek, Stanisław Świtka za flor. 8 currentis monetae A.D. 1629 30 Aprilis”.

¹⁴ G. Knapski, *Thesaurus polono-latino-graecus*, Kraków: typ. Francisci Caesarii, 1621, E.XIX.334, Oss. XVII.17018, prow.: „Ex libris fris Basilii Rychlewicz emptus flor. 6. Crac. 1684”, wyd. tezaurusa z 1659 roku kosztowało osiem florenów, prow.: „Anno 1699 die 21... [wyarty zapis] 8 florenis comparatus Jaroslaviae Eusebius”, Oss. 4695; wydanie z 1668 roku (tylko t. 2) według zapisu kosztowało: „Patris Hilarionis Korostenski [bazylianin] emptus Leopoli 16 florenis Anno Dni 1684”, Oss.XVII.4964; inne wydanie z 1632 roku kosztowało według zapisu: „Emptus Lublini d.27 Julii 1646 florenis 8 Paulus Sawicki”, Oss.XVII.7078.

¹⁵ M. Śmiglecki, *Verbum caro fatum de Divina verbi incarnati natura Evangelii S. Joannis capite adversus novorum arianorum errores disputatio*, Cracoviae: In offic. Andreae Petricovii, 1613, E. XXVIII.316, Oss.XVII.8046, prow.: „Pro bibliotheca Landensi F. Antonio Libaber P.L. Concinator Olobocensis Monasterio Landensi comparavit flo.19”.

¹⁶ G. Mansi, *Promptuarium sacrum ac morale...*, Venezia: typ. Balleoniana 1735, Oss. XVIII.45952, prow.: „Pro Bibliothecae Coventus Husiatinensis PP. Bernardinorum Fr. Victor Borgeneisen Guardianus [!]”.

¹⁷ S. Wysocki, *Nauki, homilie y materye kazań...*, t. 1-4, Warszawa: Druk. Schol. Piarum, 1762-1765, E.XXXIII.465, Oss. XVIII.3033, prow.: „Ex libris Stanisłai Oszewski Can. Kiel. Curatori Dąbrowiensi Ao 1766 in Xbri Varsaviae flo.8, Varsaviae d. 18 Maii A.D. flor.18”.

kościelnych i świeckich funkcjonujących w Europie. W XVI wieku zapisy własnościowe na książkach były dość obszerne, informujące o formie i wartości nabywanego dzieła, darczyńcach i okolicznościach towarzyszących darowiznom, były też datowane. W XVI stuleciu zwracały uwagę bogate oprawy druków i odciskane na nich superekslibrisy. Na tę stronę badań proveniencyjnych zwracał uwagę K. Piekarski i A. Birkenmajer, podkreślając także istotę badań nad ówczesnym introligatorstwem polskim i europejskim¹⁸. Wzrastająca liczba druków w XVII wieku wywołała, pośrednio, również zainteresowanie książką wydaną w XV i XVI wieku oraz następujące po nim bibliofilstwo, kolekcjonerstwo i powstawanie dużych prywatnych, później publicznych bibliotek. Przykładem może być biblioteka królewska we Francji oraz biblioteki europejskich dostojników państwowych i kościelnych we Francji, Włoszech, Niemczech, Szwecji. Biblioteka królewska w Szwecji powstała w dużej mierze z łupów wojennych. Ofiarami grabieży padały także biblioteki polskich zakonów, kościołów i szkół. Borykająca się z wojnami Europa – od zachodu po wschód – bezwzględnie wykorzystywała grabieże i zabór wszelakiego mienia jako zwyczajną formę pomnażania nowo powstających bibliotek i zbiorów malarstwa i rzeźb.

W XVIII stuleciu, gdy biblioteki, także kościelne, znacznie rozbudowywały swoje księgozbiory, zmieniał się również sposób znakowania książek, pojawiły się pieczętki, ale nadal, przede wszystkim w bibliotekach klasztornych, preferowano zapisy własnościowe odręczne, krótkie, informujące o bibliotece. W wieku XIX i XX na kartach książek można odnaleźć kilka rodzajów znaków własnościowych: pieczętki, ekslibrisy i zapisy, wzrosła też liczba zapisów dedykacyjnych – dziękczynnych i grzecznościowych. Nie towarzyszą jednak wzrostowi znaków własnościowych na książkach prace bibliotekarskie ujawniające te znaki, co w kontekście strat wojennych i zmian politycznych w Polsce poniesionych przez biblioteki nabierze szczególnego znaczenia. Wartość znaków proveniencyjnych jako źródła do badań bibliologicznych, dostrzeżona i doce-

¹⁸ K. Piekarski, *Superekslibrisy polskie od XV do XVIII wieku*, z. 1, Kraków 1929; A. Birkenmajer, *W sprawie rejestracji i katalogowania opraw zabytkowych*, w: *Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego*, pod red. K. Budzyka, A. Kaweckiej-Gryczowej, Książka w Dawnej Kulturze Polskiej 1, Wrocław 1951, s. 105-121.

niona przez K. Piekarskiego w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku, wzrosła na krótko w okresie od lat pięćdziesiątych do siedemdziesiątych¹⁹. Obecnie tylko bibliotekarze w naukowych bibliotekach opracowujący zbiory starych i nowych druków zgodnie z normą opisu bibliograficznego i przyjętym systemem elektronicznym kontynuują wcześniejsze działania bibliotekarzy naukowych.

Co więc, poza rejestracją znaków własnościowych, powinno interesować bibliotekarzy pracujących w zbiorach specjalnych bibliotek kościelnych? Trzeba tu wymienić aspekty formalne i teoretyczne oraz elementy przydatne w późniejszej pracy badawczej zarówno bibliotekarzy, jak i bibliologów. Do elementów praktycznych należy zaliczyć:

- ustalanie rodzaju znaków własnościowych, prawidłowe ich odczytanie, ustalanie liczby i kolejności, rozmieszczenia na kartach książki, czytelności, techniki zapisu, rodzaju oprawy;

- tworzenie baz danych zawierających wykazy znaków własnościowych, fotografowanie ich lub skanowanie, indeksowanie elementów występujących w proveniencjach: osób, miejscowości, instytucji, intronigatorów, ekslibrisów i supereklibrisów;

- opracowanie katalogów zbiorów bibliotecznych.

Teoretyczne rozważania powinny dotyczyć: czytelnika, właściciela i ich stosunku do posiadanego księgozbioru, dziejów bibliotek kościelnych, klasztornych i prywatnych, miejsca księgozbioru i lokalizacji bibliotek zarówno starych, jak i w znacznej części rozproszonych lub zniszczonych oraz nowo powstających, współpracy regionalnej w obrębie bibliotek klasztornych i kościelnych, także w zakresie gromadzenia i opracowania znaków własnościowych. Część teoretyczna obejmuje jednak znacznie większą perspektywę, gdyż badając proveniencje, można poszukiwać odpowiedzi na wiele innych pytań poza wymienionymi już wcześniej, m.in.:

- jaką informację przekazuje stary druk z proveniencją,
- czy księgozbiory kościelne lub klasztorne były zależne od indywidualnych zainteresowań duchownych,
- jaka była powtarzalność dzieł i autorów w kolekcjach klasztor-nych,

¹⁹ B. Kocowski, *Zadania i metody, art. cyt.*; M. Sipayłło, *Fata libellorum, art. cyt.*

- czy przemieszczano książki między bibliotekami klasztorными,
- jakie były prywatne księgozbiory zakonników, czy były to księgozbiory bibliofilskie,
- czy i ile było książek zakazanych w zbiorach kościelnych i jak z nimi postępowano,
- czy książki z bibliotek kościelnych noszą ślady lektury (zapiski na marginesach, luźnych kartach),
- o czym mówią dedykacje rękopiśmienne na książkach klasztorных,
- jaka była ekspansja książki polskiej i obcej dzięki zakonnikom i duchownym świeckim,
- jaka była rzeczywista liczebność księgozbiorów kościelnych w konfrontacji z zachowanymi inwentarzami bibliotek,
- jakie straty poniosły biblioteki kościelne w wyniku kasat klasztorów w XVIII/XIX wieku,
- czy mapa przemieszczeń, rozprożeń i zniszczeń książek klasztorных jest możliwa do sporządzenia,
- czy współczesne księgozbiory zakonów posiadające druki z XV-XVIII wieku mogą być nadal użyteczne dla badaczy.

Porządkowane archiwalia zakonne zachęcają do badań dziejów książki gromadzonej, przechowywanej, opracowywanej i używanej przez zakonników. Oprócz inwentarzy i katalogów bibliotecznych zakonnicy gromadzili też inne dokumenty klasztorne, np. ustalenia kapituł i protokoły wizyt prowincjała lub jego delegatów, w których zaznaczano postanowienia wizytatorów w odniesieniu do bibliotek i gromadzonych książek. Konfrontacja dokumentów archiwalnych z zachowanymi książkami i znakami proveniencyjnymi może być interesującym doświadczeniem badawczym, przede wszystkim dla bibliotekarzy mających swobodniejszy dostęp do magazynów bibliotecznych, także zakonnych. A ciągle jeszcze niewystarczającej liczbie duchownych zainteresowanych badaniem kościelnych księgozbiorów historycznych mogłyby pomóc rozszerzone wykłady z zakresu bogatej kultury kościołów, w której księgozbiory odegrały niebagatelną rolę w zachowaniu kultury religijnej i świeckiej, także w kształtowaniu postaw patriotycznych.

PROVENANCE RESEARCH IN ECCLESIASTICAL LIBRARIES

Provenance marks in books, particularly in old prints, make up a very interesting research corpus. Provenance research in antique collections requires an extensive knowledge on the part of the scholar and provides such knowledge. Old print collections stored in ecclesiastical and convent libraries constitute a source for the research of the history of libraries and book collections, of their owners as well as of the kind of impact which books made on readers. A complete study of all contemporary Polish ecclesiastical book collections, especially of prints from the 15th century up to the 18th century, would make it possible to evaluate the role of books in shaping religious culture in Polish territories.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

**PIĘKNO DRUKÓW Z XVI WIEKU
NA PRZYKŁADZIE ZABYTKOWEGO
KSIĘGOZBIORU BIBLIOTEKI WYŻSZEGO SEMINARIUM
DUCHOWNEGO METROPOLII WARMIŃSKIEJ
„HOSIANUM” W OLSZTYNIE W ŚWIETLE WYSTĄPIEŃ NA
SESJI NAUKOWEJ**

Siódmego czerwca 2013 roku odbyła się promocja *Katalogu druków XVI wieku Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie* autorstwa bp. prof. dr. hab. Juliana Wojtkowskiego. Wydawcą książki jest Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Promocję połączono z sesją naukową, której celem było przybliżenie uczestnikom wyjątkowego charakteru książek szesnastowiecznych.

Dr Arkadiusz Wagner (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) w swoim referacie: *O pięknie druków XVI wieku. Na marginesie katalogu książek szesnastowiecznych autorstwa bp. Juliana Wojtkowskiego* z wielką elokwencją, ale też fachowością ukazał wyjątkowość druków z XVI wieku, posługując się wieloma zdjęciami z innych bibliotek, jak również z Biblioteki „Hosianum”. Zwrócił

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie.

także uwagę na to, że Biblioteka „Hosianum” ma wśród druków z XVI wieku wiele prawdziwych rarytasów².

Dr A. Wagner omówił różne rodzaje krojów druku. Wskazał, że do późnego średniowiecza używano druku gotyckiego. Jednak w efekcie zafascynowania ludzi odrodzenia kulturą antyczną został on wyparty przez druk humanistyczny. Impuls w kierunku reformy pisma wyszedł z Italii, gdzie najłatwiej było o zabytki i teksty z czasów imperium rzymskiego. Zasługa stworzenia modelowej antyki przypadła typografom weneckim. Początki antyki sięgają drugiej połowy XV wieku. W krajach romańskich antyka uzyskała dominującą pozycję już w XVI wieku. W Polsce wyparła pismo gotyckie dopiero w XVII wieku, ale pierwszej antyki na ziemiach polskich użył już w pierwszej połowie XVI wieku krakowski drukarz Florian Ungler. Piękną antyką wykazują się przede wszystkim druki z Włoch i Francji.

Książki szesnastowieczne były wprawdzie mniej zdobione niż rękopisy czy inkunabuły, lecz odnaleźć w nich można na przykład ozdobne sygnety drukarskie, czyli znaki lub godła drukarni lub drukarza, umieszczane zwykle na karcie tytułowej książki. Zdobnictwo w drukach z XVI wieku to również inicjały i ryciny drzeworytowe lub miedziorytowe. Bogato zdobione bywały mapy. Formą dekoracji książek było zamieszczanie na wewnętrznej stronie okładki książki ekslibrisów, zwykle w postaci niewielkiej, ozdobnej karteczki (naklejki), rzadziej stempla. Pierwszy znany i datowany polski ekslibris, który pochodzi z 1516 roku, należał do biskupa Macieja Drzewickiego – późniejszego kanclerza wielkiego koronnego oraz arcybiskupa i prymasa Polski. Dr A. Wagner kilka ciekawych ekslibrisów znalazł również w zabytkowych księgach Biblioteki „Hosianum”.

Zanim rozpowszechniły się ekslibrisy, pojawiły się superekslibrisy, które były znakami własnościowymi książki, ale umieszczanymi na oprawie. Zazwyczaj wykonywane były techniką tłoczenia, często ze złoceniami, i przedstawiały motywy heraldyczne lub inicjały, najczęściej umieszczane centralnie w polu oprawy.

² Omówienie wystąpienia na podstawie prezentacji przekazanej przez dr. Arkadiusza Wagnera autorowi niniejszego opracowania.

Oprawy ozdabiano klamrami, które także chroniły książkę, ścisnąc jej blok. Stawały się one elementem dekoracyjnym, ponieważ bywały zdobione np. żłobieniami, kamieniami szlachetnymi lub perłami. Innym ważnym elementem opraw introligatorskich były okucia oraz guzy. Służyły one, podobnie jak klamry, zabezpieczeniu ksiąg, które przy powszechnym w tym okresie sposobie przechowywania narażone były na uszkodzenia. Księgi bowiem leżały na półkach, regałach lub pulpitych. Ochronne okucia umieszczano więc na narożnikach opraw, a w jej centrum znajdował się guz. Często także zamiast okuć na brzegach dawano guzy na czterech rogach oraz w centrum zwierciadła oprawy. Okucia i guzy bywały pięknie zdobione.

Same zaś oprawy zdobiono techniką wytłaczania. Wykonywano je za pomocą stempli metalowych (często z mosiądzu) lub płytek drewnianych (z gruszy lub bukszpanu), służących do wyciskania ozdób i deseni na skórze oprawy. Początkowo introligatorzy posługiwali się pojedynczymi stemplami pozytywnymi, dającymi wzór wypukły. Stosowano je do tzw. tłoczenia na ślepo. Z biegiem czasu zmieniały się sposoby zdobienia opraw skórzanych, udoskonalono także stosowane do tego narzędzia. Ułatwienie w pracy introligatora przyniosło wynalezienie innego rodzaju tłoka – radełka. Był to cylindryczny tłok z wrytym na obwodzie ornamentem, obracający się na widelkach. Pozwalał on szybko wykonać ornament ciągły, tworzyć dekoracyjne pasy na zwierciadle oprawy oraz dekorować bordiury. Udoskonalenie techniczne stanowiła także plakieta. Jest to wielki tłok, który służył w małych oprawach do wytłaczania jednej dekoracji, a przy większych formatach – jedynie części zdobień. Wśród zdobień opraw w drukach z XVI wieku z Biblioteki „Hosianum” można znaleźć elementy roślinne i ornamentowe, niektóre złożone, ale również ciekawe motywy antyczne, jak również podobizny królów Polski lub innych monarchów ówczesnej Europy.

Ks. Tomasz Garwoliński zatytułował swój referat: *Charakterystyka zbioru druków z XVI wieku Biblioteki WSDMW „Hosianum” w Olsztynie* i wzbogacił go licznymi zdjęciami. Wskazał na pochodzenie, miejsce druku, ważniejszych właścicieli, piękno opraw i zdobień.

Biblia Germanice Martini Lutheri, Wittenberg 1569

Zbiór starych druków z XVI wieku Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie obejmuje 1 559 druków, z czego dwadzieścia cztery stanowią druki współoprawne z inkunabułami. Część druków jest współoprawna z drukami późniejszymi (XVII-XVIII wiek). Nie jest to kolekcja jednolita, ponieważ Biblioteka „Hosianum” po drugiej wojnie światowej zgromadziła zabytkowe księgi z terenu całej diecezji warmińskiej. Najwięcej ich trafiło do niej z Braniewa, następnie z Dobrego Miasta, z Barczewa, z Fromborka, z Reszla i innych miejscowości Warmii. Szesnastowieczne druki Biblioteki „Hosianum” były wydawane praktycznie w całej Europie: w osiemdziesięciu dziewięciu ośrodkach drukarskich, u 497 wydawców (najwięcej w Kolonii, Bazylei, Antwerpii, Paryżu, Lyonie, Wittenberdze i Krakowie). Znaleźć można książki tłoczone w najlepszych drukarniach: w Oficynie Plantiniana (pięćdziesiąt jeden), w Oficynie Quenteliana (dziewięćdziesiąt sześć), w oficynie Birckmannów (pięćdziesiąt trzy), w oficynie Martinusa Cholinusa (siedemdziesiąt siedem), w Oficynie Frobeniana (pięćdziesiąt jeden). W Polsce w XVI wieku w drukarstwie przodował Kraków. Tam również były drukowane szesnastowiecz-

ne stare druki warmińskie: w Drukarni Łazarzowej (siedemnaście), w drukarni Szarffenbergów (szesnaście), w drukarni Andrzeja Piotrkowczyka (sześć), w drukarni Macieja Wirzbięty (cztery) i w drukarni Floriana Unglera (trzy).

Zabytkowe druki należały do ważnych osobistości życia religijnego i politycznego, m.in. do biskupa warmińskiego i dyplomaty Jana Dantyszka (1485-1548), do legata papieskiego na sobór trydencki i biskupa warmińskiego kard. Stanisława Hozjusza (1504-1579), do historyka i biskupa warmińskiego Marcina Kromera (1512-1589), do biskupa warmińskiego Szymona Rudnickiego (1552-1612), do bratanka królewskiego i biskupa warmińskiego kard. Andrzeja Batorego (1563-1599) i do króla pruskiego Fryderyka Wilhelma I Hohenzollerna (1688-1740).

Zawartość treściowa druków z XVI wieku Biblioteki „Hosianum” jest bardzo różnorodna. Reprezentowani są tu pisarze starożytni (dwadzieścia pięć druków). Można tam znaleźć m.in.: bajki Ezopa, dzieła filozoficzne Cicerona, Filona z Aleksandrii, Plutarcha, listy i dzieło o sztuce poezji Horacego, poezje Owidiusza, dzieła historyków rzymskich Tytusa Liwiusza i Tacyta oraz historyka żydowskiego Józefa Flawiusza, dzieła mówcy ateńskiego Izokratesa, pisarza i retora rzymskiego Swetoniusza, a nawet dzieło ojca medycyny – Hipokratesa.

Zasadniczą część szesnastowiecznego piśmiennictwa Biblioteki „Hosianum” tworzy piśmiennictwo religijne. Okres patrystyczny jest reprezentowany przez dzieła: Tertuliana, Orygenesesa, św. Cypriana, św. Atanazego, św. Grzegorza z Nazjanzu, św. Grzegorza z Nyssy, św. Ambrożego, św. Hieronima, św. Jana Chryzostoma, św. Augustyna, św. Cyryla Aleksandryjskiego, Teodoretę z Cyru, Kasjodora, św. Grzegorza I Wielkiego, św. Izydora z Sewilli, św. Leona I Wielkiego.

Teologia okresu średniowiecza jest reprezentowana w księgozbiorze z XVI wieku Biblioteki „Hosianum” przez dzieła m.in.: św. Anzelma z Canterbury, św. Bernarda z Clairvaux, Piotra Lombarda, św. Alberta Wielkiego, św. Bonawentury, św. Tomasza z Akwinu, Mikołaja z Liry, św. Antonina z Florencji.

Najliczniejsze są dzieła z okresu reformacji i kontrreformacji. Są to zarówno dzieła reformatorów: Erazma z Rotterdamu, Marcina Lutra, Filipa Melanchtona, Jana Kalwina, Jana Bugenhagena,

jak i kontrreformatorów: św. Jana Fishera, Johanna Cochlaeusa, Jana Ecka, Piotra Soto, Melchiora Cano i św. Roberta Bellarmina. Dwa woluminy to dzieła św. Tomasza Morusa, ściętego za nieznanie Henryka VIII za głowę Kościoła w Anglii. Przy okazji warto zaznaczyć, że autorem największej liczby dzieł w szesnastowiecznym księgozbiorniku Biblioteki „Hosianum” jest Marcin Luter (czterdzieści jeden dzieł).

Bogato reprezentowane są księgi autorów pochodzących z Towarzystwa Jezusowego: św. Piotra Kanizjusza, Franciszka Suareza i wielu innych – bardziej lub mniej znanych. Szesnaście pozycji to dzieła Ludwika z Grenady – bardzo popularnego szesnastowiecznego mistyka dominikańskiego. Są dzieła wybitnych biskupów warmińskich z tego okresu, którzy później piastowali również inne ważne funkcje, zarówno kościelne, jak i państwowe: Jana Dantyszka, Stanisława Hozjusza i Marcina Kromera. Spotyka się również prace rodzimych autorów – księży warmińskich, kanoników i jezuitów pracujących w Braniewie: Jana Benedykta Solfy, Antoniego Possevino, Tomasza Tretera, Fabiana Quadrantusa, Fryderyka Bartscha. Są wiersze pierwszego poety humanistycznego, urodzonego na Warmii, Eustachego Knobelsdorfa. Znaleźć można również dzieła innych znanych polskich autorów, z których warto wymienić: Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Mikołaja Reja, rektora Uniwersytetu Krakowskiego Jakuba Górskiego, ks. Piotra Skargę, Stanisława Reszkę.

W szesnastowiecznym księgozbiorniku Biblioteki „Hosianum” nie mogło zabraknąć wielu wydań Biblii (dwadzieścia sześć), ksiąg liturgicznych, martyrologiów, kazań, kodeksów prawa cywilnego i kanonicznego. Są dzieła poety Franciszka Petrarki, dzieła z dziedziny filozofii, retoryki, historii, literatury, astronomii, biologii, medycyny, ekonomii, geografii, a wśród nich prace wybitnego kartografa na dworze hiszpańskim – Abrahama Orteliusa.

Większość starych druków z XVI wieku ze zbiorów Biblioteki Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” została napisana w języku łacińskim (prawie 85 proc.). Wśród nich kilka – przede wszystkim słowników lub leksykonów – oprócz łaciny zawiera język grecki bądź hebrajski. Ale reprezentowane są też inne języki: niemiecki, polski (dwadzieścia druków), francuski, włoski, angielski, niderlandzki, a nawet czeski. Druki w języku polskim to:

dwa egzemplarze *Biblii Leopoldy* z 1561 roku; *Postylle*³ Mikołaja Reja i Grzegorza z Żarnowca; dwa kazania Stanisława Grodzickiego; dzieła teologiczne kard. Stanisława Hozjusza, Jana Brencjusza, Wojciecha Emporyna, Adriana Jungi i Marcina Śmigleckiego; dokumenty państwowe: *Konstytucje sejmu walnego koronacji królewskiej 1588*, *Konstytucje sejmu walnego warszawskiego 1589*, *Konstytucje sejmu walnego koronnego warszawskiego 1596*, *Traktat różnych poselstw lubelskich i odprawa ich* z 1592 roku, *Uniwersał poborowy roku 1588*, *Uniwersał poborowy roku 1589*; herbarz Bartosza Paprockiego: *Herby rycerstwa polskiego* z 1584 roku.

Bartosz Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, Kraków 1584

Druki z XVI wieku ze zbiorów Biblioteki „Hosianum” cechują się przeważnie kunsztownymi oprawami. Są to oprawy charakterystyczne dla tamtej epoki: deska dębowa lub bukowa, na którą naciągnięto brązową skórę cielęcą bądź białą świńską, ze ślepymi tłoczeniami i dekoracją wykonaną za pomocą radełka. Niektóre plakiety

³ Komentarze do Pisma Świętego o charakterze egzegezy lub też zbiory kazań komentujących fragmenty Biblii. Były one szczególnie rozpowszechnione w czasach reformacji.

są pokryte złotem. Oprawy tego typu najczęściej były zamykane na mosiężne klamry. Ozdobą kilku opraw są metalowe guzy rozmieszczone w narożach oraz pośrodku obu okładek. Niektóre druki posiadają supereklibrisy.

Oprawy pergaminowe są wykonane z gładkiego naturalnego pergaminu (białe i żółte, ale są również barwione na zielono lub czerwono). Niektóre woluminy oprawiono w pergamin niejako z odzysku, pochodzący z rękopiśmiennych ksiąg kościelnych z notacją muzyczną. Przeważnie powierzchnia pergaminu jest gładka i nietłoczona, czasami zdarzają się delikatne elementy pozłacanych tłoczeń. Na grzbietach wielu opraw zachowały się informacje o autorze i tytule dzieła.

Do wykonania niektórych opraw używano tzw. półskórka, czyli tylko grzbiet książki jest obciągnięty skórą. Ten typ oprawy bywa nazywany oprawą mniszą.

Wśród druków z XVI wieku prawie połowa ma oprawy oryginalne. Natomiast czterdzieści dwa są w ogóle pozbawione opraw, ponieważ uległy one zniszczeniu.

Druki z XVI wieku zwykle nie są tak bogato zdobione jak inkunabuły. Wiele nie posiada żadnych zdobień. Niektóre mają barwione brzegi kart. W starszych drukach tekst bywa rubrykowany, przeważnie kolorem czerwonym i niebieskim. Część druków, szczególnie z pierwszej połowy XVI wieku, ma oprócz tradycyjnego czarnego druku również czerwony.

Wśród zdobień przeważają inicjały drzeworytowe, głównie czarne, rzadziej barwne. Niektóre posiadają bogatą floraturę, a nieliczne są barwione żółtą, zieloną, niebieską i czerwoną farbą.

W drukach można znaleźć ilustracje drzeworytowe i miedziorytowe. Część z nich to zdobienia karty tytułowej, niektóre zaś znajdują się w środku bądź na końcu tekstu. Są to całostronicowe lub mniejsze kompozycje figuralne. Czasami przedstawiają autora, a czasami osobę, której dzieło jest dedykowane, lub postaci ojców Kościoła, papieży, świętych, monarchów i przywódców reformacji. Zdarzają się ilustracje maszyn, narzędzi wojennych, urządzeń astronomicznych, a w drukach medycznych – części ludzkiego ciała (np. w dziele Andreasa Vesaliusa *Humani corporis fabrica* z 1555 roku).

Efektownie pod względem bogactwa materiału ilustracyjnego wyglądają dwa wydania Biblii, gdzie przede wszystkim w Starym

Testamencie i w Apokalipsie znajdują się barwione sceny drzeworytowe.

Niewątpliwie arcydziełem sztuki zdobniczej jest atlas *Theatrum orbis terrarum* Abrahama Orteliusa z 1592 roku. Wszystkie mapy zostały wykonane bardzo precyzyjnie techniką miedziorytu, a następnie ręcznie pokolorowane farbami akwarelowymi. Większość map ujęta jest w ozdobną ramkę. Tytuły map umieszczone są w ornamentowych kartuszach. W przypadku niektórych map wymienia się także nazwisko kartografa będącego jej autorem. W polu niektórych map umieszczono dodatkowo opisy lub na marginesach tzw. parerga, zawierające widoki miast lub sceny rodzajowe.

Goście zaproszeni na promocję *Katalogu druków XVI wieku Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie* i wszyscy obecni mieli możliwość zwiedzenia wystawy, na której zaprezentowano wybrane druki szesnastowieczne: przykłady opraw, zdobień, kartografię, najciekawsze druki (astronomiczne, medyczne). Wyeksponowane zostały również książki, których autorem bądź tłumaczem jest bp Julian Wojtkowski.

W promocji katalogu wzięło udział ok. 100 osób, w tym księża biskupi i wykładowcy Wydziału Teologii oraz innych wydziałów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, dyrektorzy archiwów diecezjalnych z Olsztyna i Pelplina, przedstawiciele świata nauki i kultury z Gdańska, Torunia i Olsztyna oraz alumni WSDMW „Hosianum”.

Jak już wspomniano, promocja katalogu była połączona z sesją naukową poświęconą drukom szesnastowiecznym. Należy dodać, że ks. Tomasz Garwoliński – dyrektor biblioteki i organizator uroczystości – podkreślił, iż jest to okazja do wyrażenia wdzięczności autorowi za trwającą prawie cztery lata ogromną i mozolną pracę, dzięki której Biblioteka „Hosianum” zyskała tak ważne opracowanie druków szesnastowiecznych. O ile bowiem spora liczba bibliotek posiada katalogi inkunabułów (XV wiek), to katalogi druków z XVI wieku mają tylko nieliczne.

Ks. arcybiskup Wojciech Ziemia, metropolita warmiński, podziękował za to, że biskup Wojtkowski na emeryturze zajął się opracowaniem katalogu, jak również tłumaczeniem wielu dzieł z języka łacińskiego i niemieckiego.

Bp Julian Wojtkowski w swoim wystąpieniu zwrócił uwagę na to, że jego pierwsze spotkanie ze starymi drukami odbyło się w Bibliotece Raczyńskich w Poznaniu, której prof. Andrzej Wojtkowski (ojciec księdza biskupa) był ostatnim przedwojennym dyrektorem w latach 1926-1939. Wyraził wdzięczność tym wszystkim osobom, które zostały jego mistrzami w opracowywaniu starych druków, a także pomogły w powstaniu katalogu⁴.

THE BEAUTY OF 16TH CENTURY PRINTS: A CASE STUDY OF THE ANTIQUE BOOK STOCK OF THE LIBRARY OF THE WARMIA METROPOLIS' 'HOSIANUM' MAJOR SEMINARY IN OLSZTYN IN THE LIGHT OF SCIENTIFIC CONFERENCE PRESENTATIONS

The promotion of the *Catalogue of 16th Century Prints of the Library of the Warmia Metropolis 'Hosianum' Major Seminary in Olsztyn* (Lublin 2012) offered an opportunity for scientific consideration of the beauty of prints from that period. Arkadiusz Wagner PhD (Nicolaus Copernicus University, Toruń) gave an overview of 16th century prints, while Fr. Tomasz Garwoliński ('Hosianum' Library, Olsztyn) presented those of them which are in the book stock of the Library of the 'Hosianum' Major Seminary in Olsztyn. In both cases print and binding decorations were shown.

⁴ Wystąpienie bp. Juliana Wojtkowskiego zostało zamieszczone w niniejszym numerze „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”.

BP JULIAN WOJTKOWSKI¹

**PRACE NAD KATALOGIEM DRUKÓW XVI WIEKU
BIBLIOTEKI WYŻSZEGO SEMINARIUM
DUCHOWNEGO METROPOLII WARMIŃSKIEJ
„HOSIANUM” W OLSZTYNIE**

Moim Mistrzom w hołdzie!

Wstęp

Pierwsze spotkanie ze starymi drukami miało miejsce w Bibliotece Raczyńskich w przedwojennym Poznaniu, której mój ojciec, profesor Andrzej Wojtkowski, był dyrektorem w latach 1926-1939. Na oknach czytelnicy leżały inkunabuły, zwiedzającym wyjaśniano, co znaczy „przeczytać od deski do deski”.

Po obozie koncentracyjnym Lager Głowna (Posen-Ost) i wywiezieniu do Ostrowca w 1939 roku oraz przeniesieniu pod Staszów ojciec w 1940 roku pytał o ks. Leona Formanowicza, bibliotekarza Gnieźnieńskiej Kapituły Katedralnej, autora najlepszego przedwojennego katalogu inkunabułów w Polsce, jego rodzonego brata, powiernika firmy Milgrauma w Staszowie. Ksiądz kanonik początkowo przebywał na wolności, potem był więźniem obozu Sachsenhausen-Oranienburg, a zginął w Dachau w 1942 roku.

¹ Biskup senior archidiecezji warmińskiej, prof. dr hab.

W Lubelskim Seminarium Duchownym, w leżących na korytarzu stosach książek wracających po wojnie do biblioteki w 1945 roku, ojciec wskazał inkunabuły i pergaminowy mszał kanoników regularnych laterańskich z Kraśnika, uzupełniony jeszcze w XV wieku na kartach papierowych m.in. mszą Bernardyna de Bustis o Niepokalanym Poczęciu NMP.

W ramach studiów teologii dogmatycznej na KUL w latach 1950-1953 ks. profesor Antoni Słomkowski, rektor KUL, podjął temat z mariologii polskiej i w ten sposób powstała mediewistyczna rozprawa: *Wiara w Niepokalane Poczęcie NMP w Polsce w świetle średniowiecznych zabytków liturgicznych. Studium historyczno-dogmatyczne*, obroniona w 1953 roku, już po aresztowaniu promotora. Po pięciu latach została wydana w Lublinie w 1958 roku, oparta na 340 rękopiśmiach średniowiecznych oraz dwudziestu sześciu inkunabułach.

Przy zbieraniu źródeł do rozprawy doktorskiej zauważono głosy marginalne i interlinearne oraz inne drobne teksty polskie. Dało to początek trzydziestoletniej pracy nad ich zebraniem z inkunabułów wielkopolskich i wydaniem przez Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w trzech zeszytach (1965, 1977, 1992), najpierw pod kierunkiem prof. Stefana Vrtela-Wierczyńskiego, potem prof. Władysława Kuraszkiwicza.

Dokumentowanie pochodzenia glos wymagało opisu inkunabułów oraz ich proveniencji.

Podczas poszukiwań w Gnieźnie w inkunabułach Biblioteki Kapitulnej oparciem była pierwsza część katalogu ks. Leona Formanowicza, wydana w Poznaniu w 1939 roku, którego druga część została zniszczona przez Niemców w drukarni. Ks. L. Formanowicz, opisując inkunabuły współoprawne, zwane klockami, podawał numery pierwszej i drugiej części katalogu, pod którymi znajdują się opisy druków współoprawnych. To było podstawą do odtworzenia zniszczonego przez Niemców zeszytu.

Wykonane opisy inkunabułów współoprawnych ze zniszczonej drugiej części stanowiły siatkę podstawową. Wolne miejsca wypełniły opisy zachowanych inkunabułów drugiej części alfabetu. Luki zostały uzupełnione przy pomocy pani mgr Elizy Szandorowskiej z Zakładu Starych Druków Biblioteki Narodowej w Warszawie na podstawie przedwojennych kartotek prof. Kazimierza Piekarskiego,

zmarłego w 1944 roku. Tak powstała: *Rekonstrukcja drugiego zeszytu Katalogu inkunabułów Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie księdza Leona Formanowicza* („Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 18 (1969), s. 81-124, symbol: WGn).

S. prof. Aleksandra Witkowska OSU i ks. prof. Ryszard Kna piński, odwiedzając Bibliotekę „Hosianum” w 2004 roku, podsunęli myśl wydania katalogu jej inkunabułów. Ksiądz arcybiskup metropolita warmiński dr Edmund Piszcz zlecił to zadanie 19 listopada 2004 roku. Podstawę stanowił odnaleziony maszynopis księdza bi-

Ks. bp prof. dr hab. Julian Wojtkowski

skupa dr. Jana Obłąka oraz niezależnie odeń sporządzony elektroniczny katalog inkunabułów wykonany w programie MAK przez panią prof. Zoję Jaroszewicz-Pieresaławcew. Przeniósł go na Word 2 ks. doktorant Krzysztof Gonet, założyciel Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Katalog uzupełniony i zredagowany do druku ukazał się pod trzema nazwiskami: J. Obłąk, Z. Jaroszewicz-Pieresaławcew, J. Wojtkowski: *Katalog inkunabułów Biblioteki WSDMW „Hosianum” w Olsztynie* (Olsztyn 2007).

Osnowa

Wydawało się, że to już kres pracy nad starymi drukami, ale 12 lutego 2008 roku ksiądz arcybiskup metropolita warmiński dr Wojciech Ziemia zlecił wykonanie w Bibliotece „Hosianum” katalogu druków z XVI i XVII wieku.

Zaczątek stanowiło czterdzieści dziewięć druków skatalogowanych elektronicznie w programie MAK przez panią prof. Zoję Jaroszewicz-Pieresaławcew, przeniesionych do programu Word 2 przez ks. doktoranta Krzysztofa Goneta. Pani profesor nie zgodziła się na współautorstwo, chociaż dała początek tej pracy, cały czas służyła radą i dokonała wyboru ilustracji.

Drugim zbiorem były dwadzieścia cztery druki wykazane jako współoprawne we wspomnianym *Katalogu inkunabułów*.

Pozostałe druki trzeba było wydobywać z magazynu starych druków, gdzie przechowywano je według formatów, a nie wieków. Pracę tę wykonał dyrektor Biblioteki WSDMW „Hosianum”, ks. doktorant Tomasz Garwoliński, najpierw z pomocą dwu alumnów, obecnie już księży: Krzysztofa Kamińskiego i Mariusza Grankowskiego, potem po raz drugi sam osobiście.

Katalog zawiera opis bibliograficzny współczesny, konieczny do skorowidzów, oraz transliterację karty tytułowej, kolofonu, proweniencji i napisów na oprawach.

Przy utożsamianiu starych druków pozbawionych karty tytułowej i kolofonu nieoceniona okazała się pomoc starszego kustosza dyplomowanego Zakładu Starych Druków Biblioteki Narodowej w Warszawie, mgr. Michała Spandowskiego (dwadzieścia druków), dr. Ulrycha

Koppa z Herzog August Bibliothek w Wolfenbuettel (osiem druków), oraz Komisji dla Gesamtkatalog der Wiegendrucke w Berlinie (jeden druk).

Prowienicje zyskały rumieńce życia dzięki ks. prof. Andrzejowi Kopiczce i jego *Słownikowi duchowieństwa katolickiego diecezji warmińskiej w latach 1525-1821* (Olsztyn 2007), a także pracy M. Ingłota i L. Grzebień: *Uczniowie – sodalisi Gimnazjum Jezuitów w Brunsberdze (Braniewie) 1579-1623* (Kraków 1998). Na przykład właścicielem dwudziestu jeden druków oraz kilku pięknie pisanych skryptów był kanonik dobromiejski, ks. Walenty Dąbkowski, syn polskiego sołtysa w Jesionowie, urodzony w 1561 roku, wykształcony w Braniewie i w Wilnie, proboszcz w Lidzbarku, Pieniężnie i Królewcu, sekretarz warmińskiej kapituły katedralnej, słynny duszpasterz i kaznodzieja, zmarły w 1624 roku na dżumę, którą zaraził się, opatrując sakramentami umierających.

Skorowidz autorów wiele zawdzięcza *Leksykonowi uczonych* C.G. Jöchera, wydanemu w Lipsku w 1733 i w 1751 roku. Na jego znaczenie zwrócił uwagę mój ojciec. Niemniej o wielu autorach jedyną wiadomość stanowi drukowana zapowiedź publicznej dysputy przy zdobywaniu przez studenta kolejnych stopni akademickich.

Przy katalogowaniu opraw do ustalania tekstów biblijnych na ślepych wyłokach oraz skrawkach rękopisów pergaminowych i papierowych, użytych jako wyklejki, niezbędna była konkordancja do *Wulgaty* wydana w Paryżu w 1897 roku.

Wśród skorowidzów jest chronologiczny, który wprowadziła do bibliografii pani prof. Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew.

Skorowidz opraw rozróżnia ślepe wyłoki dziejowo-zbawcze, chrystologiczne, hagiograficzne, aretologiczne (cnoty), reformacyjne, monarchiczne, klasyczne, heraldyczne, mitologiczne. Co o tym porządku powie najlepszy znawca historycznych opraw, prof. Janusz Tondel? To pytanie cały czas tkwiło w świadomości.

Zakończenie

Do powyższych wspaniałych ludzi trzeba dodać Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II,

które z dofinansowaniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego starannie katalog wydało. Pomysłodawcą był ks. prof. Mirosław Kalinowski, dziekan Wydziału Teologicznego KUL, zgodę wyraził arcybiskup metropolita warmiński dr Wojciech Ziemba, przychylnie recenzje wystawili: ks. prof. Andrzej Kopiczko z Olsztyna i s. prof. Aleksandra Witkowska OSU z Lublina.

Bogu dzięki!

+ *Julian Wojtkowski, bp senior*

WORK AT THE CATALOGUE OF 16TH CENTURY PRINTS OF THE LIBRARY OF THE WARMIA METROPOLIS' 'HOSIANUM' MAJOR SEMINARY IN OLSZTYN

The author has inherited his predilection for working at old prints from his father, Professor Andrzej Wojtkowski, who was the director of the Raczyński Library in Poznań and of the Library of the Catholic University of Lublin. The paper describes the author's work at cataloguing 16th century old prints. Gratitude has also been expressed to all those who contributed to the *Catalogue of 16th Century Prints of the Library of the Warmia Metropolis' 'Hosianum' Major Seminary in Olsztyn*, which was published in 2012 by the Scientific Society of the Catholic University of Lublin.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

**WSPÓLNE DZIEDZICTWO
EKSLIBRISY I INNE ZNAKI WŁASNOŚCIOWE
ZE ZBIORÓW BIBLIOTEKI
WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO
METROPOLII WARMIŃSKIEJ „HOSIANUM”
W OLSZTYNIE**

Dwudziestego piątego lipca 2013 roku w Urzędzie Miasta Olsztyna nastąpiło uroczyste otwarcie wystawy fotografii ekslibrisów *Wspólne dziedzictwo*. Wystawa była powiązana z obchodami 660. rocznicy nadania praw miejskich Olsztynowi oraz 770. rocznicy powstania diecezji warmińskiej. Została zorganizowana przez Bibliotekę Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum”, Urząd Miasta Olsztyna i Miejską Bibliotekę Publiczną. Wystawę objęli patronatem honorowym: ks. arcybiskup metropolita warmiński Wojciech Ziemba i prezydent Olsztyna Piotr Grzymowicz. Wykonania fotografii podjął się Tomasz Małek – nauczyciel Gimnazjum nr 23 w Olsztynie, a jednocześnie z zamiłowaniem artysta fotografik i opiekun szkolnego koła fotograficznego. Nie było to łatwe zadanie, ponieważ celem było ukazanie nie tylko samych znaków własnościowych, ale również ksiąg, z których one pochodzą.

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie.

Otwarcie wystawy przez ks. abp. Edmunda Piszczę, Piotra Grzymowicza – prezydenta Olsztyna i ks. Tomasza Garwolińskiego

W uroczystości otwarcia wystawy wzięli udział również kolekcjonerzy ekslibrisów z Olsztyna i okolic. Na przykład Waław Krukowski z Olsztyna zbiera ekslibrisy od czterdziestu lat. Jego kolekcja składa się z prawie 150 znaków. Cały zbiór można oglądać w Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie.

Po przemówieniu prezydenta Olsztyna i ks. abp. seniora Edmunda Piszczę głos zabrał ks. Tomasz Garwoliński – dyrektor Biblioteki WSDMW „Hosianum”. Przybliżył on tematykę wystawy, wskazując na to, że sztuka ekslibrisu nie jest może najbardziej efektowna jako zwykle mała rozmiarowo grafika, ale gdy ukaże się ją w kontekście zabytkowych książek, w których występują ekslibrisy, oraz ich znanych właścicieli, nabiera dużo większego znaczenia. Stąd powstał pomysł ekspozycji ekslibrisów i innych znaków własnościowych wybitnych osobistości związanych z bogatą historią i kulturą regionu Warmii, Mazur i Powiśla. W ten sposób uzyskano połączenie trzech elementów: wyekspozowanie zabytkowego księgozbioru Biblioteki „Hosianum”, wybitnych właścicieli tych książek, którymi byli nie tylko duchowni, ale także mężowie stanu i wielcy Polacy, oraz ukazanie samej sztuki ekslibrisu – sztuki mało docenianej, a jednak ciekawej.

* * *

Ekslibris to niewielką rozmiarami grafika, oznaczająca znak własnościowy książki. Ze względu na swą wartość artystyczną stanowi także jej ozdobę. Nazwa wywodzi się z wyrazów łacińskich *ex libris* i oznacza: «z książek», «z księgozbioru», «z biblioteki». W Polsce stosowane są także określenia: „znak biblioteczny”, „znak książkowy”, „księgoznak”.

Pierwszą i podstawową funkcją ekslibrisu jest jego funkcja użytkowa: chęć uchronienia ksiąg przed kradzieżą. Ekslibrisy nie spełniły tej swojej funkcji, gdyż książki ginęły nadal. Z tym problemem nie mogli poradzić sobie także twórcy pierwszej w Europie biblioteki publicznej – bracia Załuscy. Zwrócili się więc do ówczesnego papieża Benedykta XIV z prośbą o pomoc. Papież wydał bullę², którą nakładał klątwę na każdego, kto pożyczyci książkę i jej nie zwróci³. Swoją drogą bulla ta nigdy nie została wycofana, więc obowiązuje do dnia dzisiejszego.

Ekslibris ma nie tylko chronić książkę, ale również ze względu na swą wartość artystyczną stanowić jej dodatkową ozdobę. Jeśli jest wykonany z inwencją twórczą, a jednocześnie podkreśla osobowość lub zamiłowania właściciela, staje się prawdziwą bibliofilską wizytówką.

Historia znaku własnościowego ma wielowiekową tradycję. Historycy książki wywodzą jego genezę ze starożytnego Egiptu. Najstarszym zachowanym znakiem własnościowym jest fajansowa tabliczka z napisem zawierającym imię faraona z osiemnastej dynastii – Amenophisa III, zmarłego w ok. 1377 roku p.n.e. – oraz tytuł papirusu: *Księga o sykomorze i o oliwce*. Tę najdawniejszą formę ekslibrisu nazywa się praekslibrisem. Przechowywany jest on w największym i najbogatszym na świecie (liczącym ok. 200 tys. ekslibrisów) zbiorze Biblioteki Muzeum Brytyjskiego w Londynie⁴.

² W różnych publikacjach podaje się różne daty tej bulli: 1752 albo 1754 rok.

³ *O sztuce ekslibrisu. Rozmowa z Andrzejem Znamirowskim*, www.poland-art.com/index.php/recenzje/668-natalia-klein/4655-o-sztuce-ekslibrisu-rozmowa-z-andrzejem-znamirowskim, 12.09.2013.

⁴ M.J. Wojciechowski, *Ekslibris – godło bibliofila*, Wrocław 1978, s. 14; D. Trawińska-Sła-
bęcka, *Bibliofilstwo. Z dziejów sztuki wydawniczo-edytorskiej*, Jelenia Góra 1994, s. 46.

Znak własnościowy książki znany był w okresie średniowiecza w postaci herbów rodowych lub godeł biblioteczných malowanych na księgach rękopiśmiennych, najczęściej na dolnym marginesie pierwszej karty tekstu. Były to tzw. protoekslibrisy. Ponieważ księgi rękopiśmienne pięknie ozdabiano, znaki własnościowe musiały dostosować się do nich i urodą dorównać karcie, na której miały widnieć⁵.

Zachowane w Polsce malowane protoekslibrisy pochodzą z XIV wieku i stosowane były przez cały XV wiek, także w drukowanych inkunabułach. Najstarszy znany polski protoekslibris znajduje się w zbiorach Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie. Jest to herb Bogoria na odwrocie pierwszej strony Biblii z 1373 roku, należącej do Jarosława Bogorii ze Skotnik, rektora Akademii Bolońskiej⁶.

Tego rodzaju znak własnościowy w formie malowanego kolorowanego herbu biskupa warmińskiego Łukasza Watzenrode (1447-1512) znajduje się w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie i został wyeksponowany na wystawie. Znajduje się w woluminie składającym się z dwóch inkunabułów z 1472 roku.

Z czasem protoekslibris przekształcił się w superekslibris (łac. *super* – «na, nad»), czyli herb, monogram lub inny symbol wytłaczany na oprawie księgi. Był on odcisnięty specjalnym, zwykle metalowym tłokiem. Tłoczenia były bezbarwne, barwne lub złożone. Przeważnie był to herb właściciela z napisem i nazwiskiem posiadacza, czasem również z datą oprawy. W Polsce pierwsze superekslibrisy pochodzą z drugiej połowy XV wieku. Okres największej popularności superekslibrisów przypadł na XVI wiek. Później, w miarę rozpowszechniania się ekslibrisów, były one stosowane coraz rzadziej, aż zniknęły niemal zupełnie w XIX wieku⁷.

W pierwszej połowie XVI wieku ilustracje ręczne zostały wyparte przez ilustracje drzeworytnicze, a wspomniany wcześniej protoek-

⁵ M.J. Wojciechowski, *Ekslibris – godło bibliofila*, dz. cyt., s. 14-15; D. Trawińska-Słabęcka, *Bibliofilstwo...*, dz. cyt., s. 46.

⁶ M. Grońska, *Ekslibrisy. Wiadomości zebrane dla kolekcjonerów*, Warszawa 1992, s. 24; A. Mielczarek, *O ekslibrisie w zarysie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 1,7 (2011), s. 251.

⁷ *Encyklopedia wiedzy o książce*, pod red. A. Birkenmajera, Wrocław 1971, k. 2249; M.J. Wojciechowski, *Ekslibris – godło bibliofila*, dz. cyt., s. 15-16; M. Grońska, *Ekslibrisy...*, dz. cyt., s. 25; D. Trawińska-Słabęcka, *Bibliofilstwo...*, dz. cyt., s. 46-47.

slibris stopniowo ustąpił miejsca właściwemu ekslibrisowi. Pierwsze ekslibrisy dość często odbijano w drukarniach bezpośrednio na kartach książek. Wkrótce jednak zaprzestano tej praktyki, powielając kompozycje graficzne na niewielkich rozmiarach kartkach papieru, które wklejano na wewnętrznej stronie przedniej okładki.

Ekslibrisy najwcześniej pojawiły się w Bawarii (ok. 1470 rok), w Szwajcarii (1498 rok) i we Francji (1501 rok). Najstarszy datowany ekslibris polski pochodzi z początku XVI wieku i jest oznaczony rokiem 1516. Był wykonany przez Hieronima Wietora. Jest to znak książkowy humanisty i mecenasa kultury, prymasa Polski Macieja Drzewickiego, a przedstawia herbowy kartusz z rodowym Ciołkiem ujętym w renesansową arkadę⁸. Do naszych czasów zachowały się czterdzieści cztery ekslibrisy drzeworytowe z XVI wieku. W Bibliotece „Hosianum” znajdują się dwa z owych czterdziestu czterech oraz być może jeden zupełnie nierejestrowany. Nie znamy wprowadzie nazwisk twórców tych szesnastowiecznych znaków książkowych, wiemy jednak, że były one dziełem artystów zamieszkałych w Polsce i powstały w Krakowie, gdzie pracowało wówczas dwanaście oficyn drukarskich⁹.

Spośród księgozbiorów publicznych pierwsza zaczęła używać znaku własnościowego Biblioteka Rady Miejskiej w Gdańsku (Bibliotheca Senatus Gedanensis), dla której miedziorytowy ekslibris wykonał w 1597 roku Jonasz Silber. Ekslibris przedstawia herb miasta Gdańska w owalnym kartuszu, podtrzymywanym po obu stronach przez dwa lwy¹⁰.

Ekslibris zawsze wykonuje się dla konkretnej osoby lub instytucji. Dlatego warto sobie przybliżyć sylwetki właścicieli książek, z których pochodzą znaki własnościowe widniejące na wystawie. Przy jej tworzeniu skupiono się na znakach własnościowych od XV wieku do początku wieku XVIII. Pokazano trzy grupy fotografii: wpisy własnościowe, superekslibrisy i ekslibrisy. Do tego dochodzi jeden protoekslibris i jedna pieczęć monogramowa.

⁸ *Encyklopedia wiedzy o książce*, dz. cyt., k. 655; *Motywy sakralne w ekslibrisie*, oprac. R.M. Łuczyński, Zielona Góra 1986, s. 4; D. Trawińska-Słabęcka, *Bibliofilstwo...*, dz. cyt., s. 47.

⁹ *Encyklopedia wiedzy o książce*, dz. cyt., k. 653; M.J. Wojciechowski, *Ekslibris – godło bibliofila*, dz. cyt., s. 38.

¹⁰ *Tamże*, s. 45.

Łukasz Watzenrode (1447-1512, biskup warmiński w latach 1489-1512) był wujem Mikołaja Kopernika (bratem jego matki). Na wystawie zaprezentowano malowany ręcznie herb biskupa Łukasza Watzenrodego, który – jak już wcześniej wspomniano – nazwano protoekslibrisem.

Herb biskupa warmińskiego Łukasza Watzenrode

Jan Dantyszek (1485-1548, biskup warmiński w latach 1537-1548) urodził się w Gdańsku. Od 1517 roku był posłem króla polskiego na dworze cesarza Maksymiliana I Habsburga. W uznaniu talentów literackich i zasług dyplomatycznych otrzymał od cesarza szlachectwo, tytuł doktora obojga praw, godność podkomorzego oraz – jako pierwszy Polak – wawrzyn poetycki. Dantyszek uchodzi za twórcę nowożytnej dyplomacji polskiej.

Pielęgnował zainteresowania literackie i kolekcjonerskie, a zamek w Lidzbarku w czasach jego kierowania diecezją zyskał rangę ośrodka kultury i sztuki. Oprócz rzeźb i dzieł rzemiosła artystycznego oraz drukowanych map i atlasów zgromadził galerię obrazów sławnych malarzy, m.in. Hansa Holbeina Młodszeo. Zadbał o bibliotekę biskupią, a na własne potrzeby zgromadził okazały

księgozbiór, który świadczył o jego rozległych zainteresowaniach. Jan Dantyszek odnosił się z ogromnym szacunkiem do badań Mikołaja Kopernika i był propagatorem teorii heliocentrycznej. Jest autorem przeszło pięćdziesięciu łacińskich utworów poetyckich. Nie dbał o ich publikowanie, dlatego znaczna ich część pozostała w rękopisach lub zaginęła. Zachowała się jego ogromna, bo licząca ponad 20 tys. listów korespondencja. Król Zygmunt Stary wyraźnie podkreślał, że Dantyszek to „bonus Polonus”¹¹.

Do ozdoby swych książek Dantyszek używał supereklibrisu oraz dwóch ekslibrisów, a w niektórych książkach zamieszczał jedynie własnoręczny podpis: „Io. (lub Joannes) Dantiscus”.

Złożony supereklibris przedstawia herb po uzupełnieniu go w 1529 roku przez cesarza Karola V, w otoczeniu emblematów odbytych pielgrzymek. W górnych rogach umieszczone są: Order Grobu Pańskiego jako oznaka odbytej pielgrzymki do Jerozolimy i Order św. Katarzyny jako pamiątka pielgrzymki na Synaj. W dolnych rogach umieszczone są symbole odbytej pielgrzymki do Rzymu i do Santiago de Compostela. Nad herbem znajdują się insygnia biskupie: mitra i pastorał. Napis brzmi: „Ioan[nes] Dan[tiscus] Ep[iscopu]s Var[miensis] 1539”.

Na wystawie zaprezentowano także supereklibris srebrzony. I tu pewna ciekawostka, ponieważ został on odbity odwrotnie, czyli górą do dołu (zapewne niedopatrzenie pracowników introligatorni).

Swój księgozbiór, pięknie oprawiony i zdobiony w stylu renesansowym, Dantyszek zaopatrywał w dwa drzeworytowe ekslibrisy pochodzące z drukarni Hieronima Wietora w Krakowie. Pierwszy ekslibris, mniejszy, powstały w latach 1516-1529, przedstawiał skrzydła orła (polskie i cesarskie) oraz inicjały: ID. Natomiast drugi, większy, znacznie ozdobniejszy, z lat 1530-1532, zawierał oprócz skrzydeł orlich lutnię oraz orderzy zagraniczne na znak odbytych pielgrzymek. Ekslibrisy Dantyszka, odbijane bezpośrednio z klocka drzeworytowego na karcie tytułowej książki, należą do najpiękniejszych znanych znaków szesnastowiecznych¹².

¹¹ *Poczet biskupów warmińskich*, pod red. S. Achremczyka, Olsztyn 2008, s. 123-134.

¹² M.J. Wojciechowski, *Ekslibris – godło bibliofila, dz. cyt.*, s. 43.

Eksklibris i wpis własnościowy biskupa warmińskiego Jana Dantyszka

Z biskupem Dantyszkiem łączy się w jakimś stopniu następny supereklibris, a mianowicie supereklibris rodu Habsburgów. Była to dynastia niemiecka (von Habsburg), a twórcą jej świetności był cesarz Maksymilian I (1459-1519). Dzięki jego staraniom Habsburgowie osiągnęli przewagę w Europie w XVI wieku.

Na wystawie zamieszczono złożony supereklibris Habsburgów. Barwy herbu tej dynastii to barwy dzisiejszej flagi Austrii: na czerwonym polu srebrny pas. Książka jest dedykowana królowi Zygmuntovi I Staremu, została wydrukowana w Bazylei w 1528 roku, oprawiona zaś w Krakowie. Tam też został odcisnięty superereklibris.

Następna postać również jest związana z dworem cesarskim. Chodzi o Paulusa Obersteinera (ab Oberstain, niem. Paul von Oberstein). Był on humanistą, doktorem sztuk wyzwolonych i obojga praw, prepozytem katedralnym (od 1516 roku), rektorem katedry św. Szczepana (1516-1544) i kanclerzem Uniwersytetu w Wiedniu oraz m.in. kanonikiem wrocławskim. Był też radcą i sekretarzem cesarza Maksymiliana I oraz Ferdynanda I. Zachowała się jego korespondencja z biskupem Janem Dantyszkiem.

Jego ekslibris jest niewątpliwie najbardziej okazały ze wszystkich zaprezentowanych na wystawie. Jest to ekslibris drzeworytowy kolorowany ręcznie (bardzo dobrze zachowany) o wymiarach 278 mm × 190 mm. Czterodzielna tarcza herbowa zawiera elementy cesarskiego herbu Habsburgów: na czerwonym tle srebrny pas oraz złoty lew z koroną. Ekslibris pochodzi z 1528 roku.

Ekslibris Paulusa Obersteinera

Marcin Kromer (1512-1589, biskup warmiński w latach 1569-1589) był sekretarzem króla Zygmunta II Augusta. W imieniu króla zlecano mu różne misje skierowane do papieża i cesarza. W 1558 roku został stałym rezydentem króla polskiego przy dworze cesarskim.

Papież Pius V mianował Kromera na stanowisko koadiutora kard. Stanisława Hozjusza z prawem następstwa. Po śmierci Hozjusza w 1579 roku król Stefan Batory ogłosił Kromera biskupem warmińskim. Papież pozwolił mu przyjąć sakrę biskupią.

Kromer – zgodnie z zaleceniami soboru trydenckiego – dokonał reformy i udoskonalenia dotychczasowych ksiąg używanych w diecezji. Jego agendę z 1574 roku przyjął biskup włocławski oraz biskup krakowski, a potem nawet cała prowincja gnieźnieńska. Biskup Kromer opracował również i wydał w 1576 roku brewiarz warmiński, a w 1587 roku mszał. Księgi te były sporządzone w języku łacińskim, ale pewne teksty przeznaczone dla ludu podano również w języku niemieckim i polskim. Księgi liturgiczne to niewątpliwie ważne pozycje w dorobku Kromera. Jednak wszedł on na stałe do literatury polskiej jako wybitny pisarz łacińsko-polski, szczególnie w dziedzinie teologii i historii. Jego najważniejszym dziełem jest *Polonia* opisująca dzieje Polski od początku państwowości do 1506 roku. Dzięki temu dziełu Kromer zyskał sławę historyka narodowego. Jego pracę docenił król Stefan Batory. Z inicjatywy króla sejm warszawski w 1580 roku publicznie złożył Kromerowi podziękowanie za jego historię¹³.

Na wystawie można zobaczyć wpis własnościowy oraz super-ekslibrisy Marcina Kromera w dwóch odsłonach: złożony, mniejszy i skromniejszy, zapewne starszy, i drugi – również złożony, większy, o wymiarach 110 mm × 65 mm. W jego centrum znajduje się tarcza herbowa dwudzielna (u góry orzeł, na dole herb Habsburgów), bogato zdobiona wstęgami i motywami roślinnymi. Widoczne są inicjały: M.C.

Ks. Walenty Dąbkowski urodził się w 1561 roku, studiował w seminarium diecezjalnym w Braniewie, a także w Wilnie. Został proboszczem w Lidzbarku, następnie wikariuszem katedry we Fromborku. Od 1614 roku pełnił funkcję sekretarza kapituły katedralnej. Ok. 1598 roku został kanonikiem kapituły dobromiejskiej. Równocześnie był proboszczem w Pieniężnie, potem proboszczem w Kró-

¹³ *Poczet biskupów warmińskich, dz. cyt.*, s. 169-182.

lewcu. Zmarł jako senior kapituły dobromiejskiej 26 października 1624 roku na dżumę, na którą zaraził się podczas odwiedzania chorych. Słynął jako wybitny kaznodzieja i gorliwy duszpasterz.

W księgozbiornicy z XV i XVI wieku Biblioteki „Hosianum” znajdują się aż dwadzieścia dwa druki zawierające wpisy własnościowe ks. Walentego Dąbkowskiego. Na wystawie można obejrzeć własnoręczny wpis z inkunabułu z 1485 roku.

Andrzej Batory (1563-1599, biskup warmiński w latach 1589-1599) przez długi czas miał tylko święcenia niższe i dopiero w 1597 roku pod naciskiem nuncjusza przyjął święcenia subdiakonatu. Często postępowali tak biskupi pochodzący z rodów panujących. Najczęściej chcieli zachować otwartą możliwość rezygnacji ze stanu duchownego i objęcia świeckiej godności: księcia lub króla.

Andrzej Batory całą swoją karierę zawdzięczał stryjowi – królowi Stefanowi Batoremu. W 1599 roku Zygmunt Batory, który nie radził sobie w kierowaniu Siedmiogrodem, zgodził się oddać księstwo Andrzejowi. Ten spotkał się tam jednak z opozycją i musiał uciekać. W wyniku zdrady został zamordowany¹⁴.

Na wystawie zaprezentowano własnoręczny wpis własnościowy kard. Andrzeja Batorego.

Własnoręczny podpis kard. Andrzeja Batorego

¹⁴ Tamże, s. 183-192.

Jan Stefan Wydźga (ok. 1610-1685, biskup warmiński w latach 1659-1679), znalazłszy się na dworze króla Władysława IV, został jego sekretarzem. W 1644 roku Wydźga był już prepozytem lwowskim i nadwornym kaznodzieją Władysława IV, a potem Jana Kazimierza. Głosił kazania podczas nabożeństw inauguracyjnych obrady sejmowe, a także podczas innych wydarzeń na dworze królewskim. W 1655 roku został biskupem łuckim. Był z królem we Lwowie, gdy ten składał śluby lwowskie, podążał za nim, gdy ścigał Szwedów. Wierna służba przy boku króla zaowocowała nominacją na biskupstwo warmińskie. Przez króla Jana III Sobieskiego został mianowany kanclerzem wielkim koronnym. Wiązało się to z licznymi poselstwami i wyjazdami. W 1679 roku został arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski.

Wydźga wspierał ludzi nauki, artystów, interesował się osiągnięciami nie tylko literatury, historii, ale i nauk przyrodniczych. Utrzymywał bliskie kontakty z gdańskim astronomem Janem Heweliuszem. Posiadał spory księgozbiór, sprowadzał książki zza granicy i z polskich ośrodków naukowych. Zatrószył się także o szkolnictwo warmińskie, przyczynił się zwłaszcza do odbudowy gimnazjów jezuickich. Za jego czasów starano się o podniesienie gimnazjum braniewskiego do rangi akademii¹⁵.

Na wystawie zaprezentowano ekslibris drzeworytowy, który przedstawia herb Jastrzębiec rozciągnięty na dekoracyjnym płaszczu ozdobionym wzdłuż brzegu frędzlami. Zwieńczony jest kapeluszem biskupim ze sznurami i sześcioma chwostami. Z tyłu płaszczka znajdują się skrzyżowane oznaki władzy biskupiej: pastorał i krzyż. U góry umieszczone są inicjały: I.S.W. Ekslibris pochodzi z lat 1659-1679.

Wystawa pokazuje również ekslibris Biblioteki Senatu Gdańskiego. Zapoczątkował ją w 1558 roku Jan Hoppius, rektor gimnazjum gdańskiego¹⁶. Rada Miasta Gdańska otworzyła bibliotekę do użytku powszechnego oraz zaopatrzyła książki w ekslibris. Był to ekslibris miedziorytowy o wymiarach 80 mm × 61 mm, wyobrażający herb miasta Gdańska umieszczony w owalnym kartuszu renesansowym,

¹⁵ *Tamże*, s. 261-274.

¹⁶ I. Polkowski, *Zapiski bibliograficzne o bibliotekach gdańskich*, Kraków 1870, s. 2.

blaszано-strzępiastym, podtrzymywanym z obu stron przez dwa lwy wsparte na tylnych łapach, z podniesionymi do góry ogonami. Na dole znajdowała się prostokątna ozdobna tablica z dwuwierszowym napisem: „Ex – Bibliotheca. Sena // tvs. Gedanensis”. W wyniku badań ustalono datę powstania ekslibrisu na 1597 rok. Jest to najstarszy ekslibris biblioteki miejskiej w Polsce¹⁷.

Kolejny ekslibris pochodzi z 1708 roku. Do niedawna sądzono, że jest to ekslibris anonimowego właściciela. Jednak wiele wskazuje na to, że jest to ekslibris hrabiego Krzysztofa Prószkowskiego z Prószkowa koło Opola (1676-1753). Przedstawia tarczę herbową cztero-dzielną, w której polach znajdują się wizerunki skaczącego jelenia i podkowy stykające się barkami. W zwieńczeniu widnieje korona rangowa podkreślająca godność hrabiowską. W zawołaniu znajduje się skrót: A.E.C.G.V.P., a poniżej data: 1708.

Jako ostatnia widnieje pieczęć monogramowa Fryderyka Wilhelma I Hohenzollerna, króla pruskiego: FWR (Fridericus Wilhelm Rex). Urodził się on w 1688 roku w Berlinie, a zmarł w 1740 roku w Poczdamie. Od 1713 roku był królem Prus i twórcą ich militarnej potęgi.

Zakończenie

Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” posiada bardzo cenne ekslibrisy, należące najprawdopodobniej do najstarszych w województwie warmińsko-mazurskim.

Wystawa fotografii ekslibrisów *Wspólne dziedzictwo* składa się z szesnastu plansz i była eksponowana w olsztyńskim ratuszu do 14 sierpnia 2013 roku. Następnie rozpoczęła się jej wędrówka do bibliotek województwa warmińsko-mazurskiego, m.in. do Morąga, Młynar, Braniewa i Bartoszczyk. Zainteresowanie wystawą jest tak duże, że została ona zarezerwowana do maja 2014 roku.

¹⁷ E. Chwalewik, *Exlibrisy polskie szesnastego i siedemnastego wieku*, Wrocław 1955, s. 54-55.

COMMON HERITAGE. BOOKPLATES AND OTHER MARKS OF OWNERSHIP FROM THE COLLECTION OF THE LIBRARY OF THE WARMIA METROPOLIS' 'HOSIANUM' MAJOR SEMINARY IN OLSZTYN

The 770th anniversary of the foundation of the Diocese of Warmia and the 660th anniversary of the conferring of civic rights to Olsztyn offered an opportunity for organizing an exhibition of photographs of bookplates and other marks of ownership collected in the 'Hosianum' Library in Olsztyn. The title of the exhibition: *Common Heritage* indicates that the holders of presented marks of ownership for the most part were not only bishops of the Catholic Church but also distinguished personalities of the political and social life of their epoch. The exhibition included works belonging to such bishops as: Łukasz Watzenrode, Jan Dantyszek, Marcin Kromer and Andrzej Batory.

PAULA WAGA¹

DZIAŁALNOŚĆ OŚWIATOWA KATOLICKIEGO DUCHOWIEŃSTWA GÓRNOŚLĄSKIEGO W XIX WIEKU

Grupa inteligencji polskiej na Śląsku w XIX wieku była nieliczna, w jej skład wchodziłi głównie ludzie związani ze szkołą i administracją, niższe duchowieństwo oraz przedstawiciele wolnych zawodów². To właśnie na nich spoczywał niejako obowiązek niesienia kaganka oświaty wśród ludności polskiej mieszkającej na Górnym Śląsku.

Kościół stawał się jedynym miejscem wolności: wolności ducha, języka, przekonań religijnych i społecznych, miejscem, do którego utrudzeni i uciemiężeni Górnoślązacy uciekali się w trudnych momentach swojego życia oraz w sprawach sumienia. To dzięki temu mógł rozwijać wśród nich swoją działalność oświatową.

¹ Absolwentka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Artykuł powstał na podstawie fragmentu pracy magisterskiej *Polska działalność oświatowo-kulturowa katolickiego duchowieństwa w XIX wieku na Górnym Śląsku*, napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Janusza Wycisły.

² O. Słomczyńska, *Książka polska w Opolu (1800-1890)*, Opole 1978. Działalność szkół górnośląskich do 1848 roku pozostawiała na swoich absolwentach widoczne piętno germanizacji. Jednakże sukces działania nie zawsze był pewny. Jan Kasprzowicz w następujący sposób wspomina czasy spędzone w gimnazjum opolskim i raciborskim: „Z kolegami śląskimi bywało rozmaicie. Przeważnie synowie chłopów polskich, w szkole jednak z polskością swoją się taili, sam uważałem niektórych za Niemców, a później dowiedziałem się, że na stanowiskach księży czy lekarzy, a zwłaszcza księży byli gorącymi patriotami”, cyt. za: B. Kulka, *Książka polska w nauczaniu języka narodowego na Śląsku w drugiej połowie XIX wieku*, w: *Książka polska na Śląsku w drugiej połowie XIX wieku. Zarys problematyki*, pod red. M. Pawłowiczowej, Katowice 1992, s. 112-113.

1. Akcja wydawnicza – drukarnie

Modlitewniki i śpiewniki były w wielu przypadkach jedynym księgozbiorem prostej i ubogiej ludności. Często przeto oprócz modlitw i pieśni zawierały skrót katechizmu oraz informacje dotyczące sakramentów św. Niejednokrotnie spełniały także funkcje elementarne dla polskiej ludności³.

Pionierem działalności drukarskiej wśród księży został ks. Jan Gałęzka (1766-1845). Między rokiem 1801 a 1804 własnym kosztem założył w Oleśnie małą drukarnię, w której na ręcznej prasie odbijał polskie pieśni religijne, także te ułożone przez siebie, m.in. *Przed Tobą upadamy, Boże – Stwórco nasz i Panie*. Była to pierwsza ściśle polska drukarnia na Górnym Śląsku. Ks. Gałęzka drukował także materiały potrzebne w założonych przez siebie szkołach, a odbite pieśni polskie rozdawał za darmo wśród uczniów i parafian. Jego przykład oraz sukcesy wydawnicze zachęciły innych drukarzy do rozwoju własnej działalności na większą skalę⁴.

Ks. Jan Alojzy Ficek został szerzycielem kultury i oświaty dzięki drukowanym przez siebie polskim książkom i czasopismom⁵. Piekary, jako znana miejscowość pątnicza, były idealnym miejscem do tego rodzaju działalności, zapewniając rynek zbytu oraz szeroki zasięg oddziaływania. Drukarnię udało się założyć ks. Fickowi już w 1847 roku przy współudziale Teodora Heneczka.

³ Alina Kowalska zaznacza, że wraz ze stabilizacją polskiego drukarstwa na Górnym Śląsku wzrastała troska o poprawność językową publikacji. Ujednolicono zasady ortografii, eliminowano gwaryzmy oraz unowocześniano formy fleksyjne. Rozwój drukarni oraz wzrost nakładów wydawniczych niejako wymuszał podnoszenie poprawności językowej drukowanych tekstów (A. Kowalska, *Kształtowanie się normy językowej w XIX-wiecznych drukach górnośląskich*, w: *Z historii polszczyzny ogólnej i regionalnej*, pod red. O. Wolińskiej, Katowice 2002, s. 142-158).

⁴ J. Gierowski, *Gałeczka Jan*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 7, Kraków 1958, s. 247-248; J. Kudera, *Obrazy Ślązaków wspomnienia godnych*, Mikołów 1920, s. 7-10; M. Pater, *Gałeczka Jan*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, pod red. M. Patera, Katowice 1996, s. 109.

⁵ Ks. Jan Kudera pisze, że ks. Ficek poznał, iż „nie tylko słowem ustnem, ale i drukowanem trzeba działać na lud i prowadzić go. (...) wiarę i oświatę a naukę można gruntownie szerzyć jedynie za pomocą języka ojczystego, którego żadnym innym językiem nie można zastąpić bez szkody dla serca i ducha ludu”, cyt. za: J. Kudera, *Obrazy Ślązaków...*, dz. cyt., s. 18. Więcej o ks. J.A. Ficku i jego działalności: zob. S. Drobnny, *Ks. Alojzy Jan Ficek. Reprint artykułów z czasopisma „Skarb Rodzinny” 1920-1922*, Katowice 1996.

Pierwszym dziełem wydanym nakładem ks. Ficka były *Żywoty Świętych* ks. Piotra Skargi. Ukazały się w 1842 roku u ojców mechitarystów w Wiedniu w nakładzie 5 tys. egzemplarzy. Publikacja ta dzięki swoim akcentom patriotycznym spowodowała pobudzenie świadomości narodowej wśród mieszkańców Górnego Śląska. Natomiast ks. bp Melchior Diepenbrock szczególną uwagę zwracał na nauki religijno-moralne oraz konkretne postawy moralne zawarte w tym dziele⁶.

Poza śpiewnikami i modlitewnikami Heneczek drukował również tzw. wydawnictwo dzieł katolickich, według pomysłu i nakładem ks. Ficka, które obejmowało książki religijne w języku polskim⁷. Z inicjatywy piekarskiego proboszcza ukazała się także *Matka Świętych Polska albo żywoty Świętych i Błogosławionych, Wielebnych, Świętobliwych, pobożnych Polaków i Polek wszelkiego stanu i kondycji, każdego wieku od zakrzewionej w Polsce Chrześcijańskiej Wiary osobliwą życia doskonałością słynących, z różnych autorów i pism tak polskich jak i cudzoziemskich zebrane i spisane przez X. Floryana Jaroszewicza, kapłana zakonu Ś. O. Franciszka Reformatorów dla zbudowania żyjących i potomnych, dla pociechy duchownej swoich krewnych do druku podane r.p. 1767*. Ks. Ficek planował wydać kontynuację *Matki Świętych...* w dwunastu tomach pod tytułem: *Nowa Matka Świętych Polska*. Nowe teksty mieli nadsyłać czytelnicy. Przedsięwzięcia nie udało się jednak zrealizować z powodu braku materiałów⁸.

⁶ Drugą pozycją mającą duży wpływ na integrację polskiej ludności na Górnym Śląsku był *Dostateczny śpiewnik kościelny i domowy wraz z książką modlitewną dla wygody katolików, z różnych ksiązek i śpiewników zebrany i ułożony, polecany przez Jego Eminencję Kardynała, księcia biskupa wrocławskiego Melchiora de Diepenbrock i Jaśnie Wielmożnego Biskupa z Dyany, sufragana wrocławskiego Daniela Latusek* autorstwa młynarza z Kamienia, Karola Boromeusza Piekoszewskiego, wydany w Piekarach w 1850 roku. Śpiewnik zawierał 515 pieśni ogólnopolskich, przeważnie pochodzących z krakowskiego śpiewnika kościelnego ks. Mioduszewskiego. Korekty śpiewnika podjął się ks. Antoni Stabik. Do 1894 roku druk śpiewnika wznawiano siedem razy, za każdym razem nakład wynosił po 6 tys. i rozchodził się bardzo szybko (J. Wycisło, *Sanktuarium Matki Bożej w Piekarach Śląskich*, t. 1: *Formowanie się głównego ośrodka życia religijno-społecznego na Górnym Śląsku w XIX wieku*, Katowice 1991, s. 248, 250).

⁷ Np. *W kaplicy Matki Bożej Bolesnej w Staniątkach* (1848); *Ochronka* (1848) opisująca wspomnienia o Antoniewiczza dotyczące organizacji przedszkola dla dzieci oraz *Misja w Krobi* (1851).

⁸ Ks. Ficek publikował także książeczki i broszury swojego autorstwa. W 1842 roku ukazała się broszura *Miesiąc Maj* napisana po polsku i omawiająca nabożeństwa majowe. Spod ręki piekarskiego proboszcza wyszła również *Książeczka jubileuszowa* oraz *Krótką wiadomość*

Piekarska oficyna wydawała również książki wielu znanych działaczy śląskich oraz ludzi związanych ze Śląskiem i Piekarami. Ks. Karol Antoniewicz opublikował tu książeczkę pt. *Krzyż misyjny. Pamiątka z roku 1851 dla ludu górno-śląskiego przez przełożonego missyi*. Ukazały się także cztery książki Józefa Lompy⁹. W związku z tym do piekarskiego proboszcza zwracało się wielu chętnych z prośbami i propozycjami druku rozmaitych pism¹⁰.

Po śmierci ks. Ficka współpracę z Heneczkiem podjął jego następca, ks. Bernard Purkop. Razem współtworzyli serię zwaną „Wydawnictwo Katolickie”. Jej celem było ożywienie życia religijnego jednostek oraz społeczeństwa, jednocześnie dawała możliwość publikacji własnych prac religijnych¹¹. Oprócz tej serii można było nabyć u Heneczka m.in. opowiadanie historyczne Konrada Bolandena w tłumaczeniu ks. Norberta Bonczyka pt. *Bóg żyje* oraz *Nowy Bóg* tegoż samego autora; książki podejmujące problem masonerii: *Kielnia albo Krzyż* oraz *Dokąd mamy się udać i dokąd dążymy?*, a także broszurę poświęconą tematyce starotestamentowej pt. *Żyd Talmudzista, czyli tajemnice Talmudu* autorstwa dr. Augusta Rohlinga¹².

o kościele i obrazie cudownym N P Maryi w Niemieckich Piekarach na Górnym Śląsku, z dodatkiem nabożeństw i modlitw, wydana w 1849 roku. Ostatnia pozycja zawierała część historyczną, informacje związane z budową nowego kościoła Mariackiego i trudnościach z tym związanych oraz opis liturgii poświęcenia kościoła przez biskupa (J. Wycisło, *Sanktuarium Matki Bożej...*, dz. cyt., s. 256-257, 259; J. Kudera, *Obrazy Ślązaków...*, dz. cyt., s. 18).

⁹ M.in. przetłumaczona z języka niemieckiego *Praktyczna nauka hodowania drzew owocowych* (1852) oraz *Do Prześwietnego Ekonomicznego Centralnego Towarzystwa Powinności Śląska* – przekład sprawozdania Śląskiego Towarzystwa Pszczelarskiego wydany w 1853 roku.

¹⁰ J. Wycisło, *Sanktuarium Matki Bożej...*, dz. cyt., s. 259, 270-271, 273.

¹¹ Do współpracy z piekarskim wydawnictwem zgłosiło się 251 chętnych. Był wśród nich ks. Pawłowski z Osiecznej, który przesłał jedenaście tłumaczeń z języka niemieckiego i francuskiego. Wydrukowano także pracę Jana Jankiewicza z Liska w Galicji pt. *Wianuszek niezwydły ku czci Najświętszej Maryi Panny niepokalanie poczętej przez Jej sług pobożnych, z pochwalnych pieśni uwity na miesiąc Maj i każdego czasu* oraz rękopis nieznanego autora z Jutrosina w Księstwie Poznańskim pt. *Uwagi dobroduszne nad samowolą*, a także *Dwie godziny Adoracji Najświętszego Sakramentu* krakowskiego reformaty o. Karola. Kierowano również prośby o wydanie oraz wznowienie różnych publikacji, np. o. Iwo Czeżowski prosił o wznowienie dzieła *O naśladowaniu Najśw. Panny Maryi*, natomiast ks. Ignacy Łobos, radca duchowny oraz kanclerz konsystorza biskupiego w Przemyślu, prosił o wydanie *Arki duchownej* A. Marcina Laterny, jezuita oraz nadwornego kaznodziei Stefana Batorego (*tamże*, s. 276-277).

¹² *Tamże*, s. 277.

Popularność zdobyły sobie również kalendarze¹³. Kalendarz ks. Stabika oprócz podstawowego podziału na miesiące, tygodnie i dni zawierał kalendarium z ewangeliami na poszczególne niedziele, fazy księżyca, informacje dotyczące pór roku, mierzenia czasu, zaciemnień wypadających w danym roku oraz rozbudowaną część edukacyjno-literacko-rozrywkową. W kalendarzach można było znaleźć informacje dotyczące historii i znaczenia różnych świąt kościelnych, nauki moralne, porady gospodarcze i medyczne, jak również przeczytać zamieszczone tam powiastki, anegdoty oraz zagadki w formie aforyzmów¹⁴.

Ks. Laxy (1816-1857) był autorem licznych publikacji religijnych w języku polskim. Spod jego ręki wyszły: *Katolicka książka misyjna czyli przewodnik do życia chrześcijańskiego* oraz *Nabożeństwo na Wielki Tydzień i na Wielkanoc*. Tłumaczył również na polski teksty z włoskiego i niemieckiego, a także z polskiego na niemiecki. Przygotował do druku *Żywoć Pana i Boga naszego Jezusa Chrystusa... św. Bonawentury*, *Żywoć Marii de Moerl i Dominiki Lanzari w Tyrolu...* oraz *Historie cudownego zjawienia Najświętszej Panny Maryi dwom pastuszkom na górze Salette we Francji dn. 19. Września 1846*¹⁵. Niemieckie środowisko intelektualne przekonywało ks. Laxego, by pisał gwarą górnośląską, on jednak konsekwentnie promował polszczyznę literacką, dowodząc, że Górnoszlązacy są przyzwyczajeni do tego języka i słuchają go chętniej niż mieszaniny gwary mazursko-kaszubsko-morawskiej¹⁶. Ks. Karol Wątróbka (1838-1888) pisał artykuły do „Katolika”, był autorem kilku broszur, np. pt. *Dobrodziebie* i historii własnej parafii pt. *Historyczny opis dębskiej parafii...*

¹³ Pierwsze kalendarze w języku polskim na Górnym Śląsku pojawiły się dopiero w latach czterdziestych XIX wieku. Przyjmuje się, że pierwszymi ich wydawcami byli ks. Józef Szafrank oraz ks. Antoni Stabik, a w późniejszych latach dołączył do nich Karol Miarka. O ile w przypadku kalendarzy ks. Stabika dysponujemy zachowanymi egzemplarzami, które znajdują się w Bibliotece w Kórniku oraz w Bibliotece Śląskiej, o tyle informację o kalendarzach ks. Szafranka można odnaleźć jedynie w *Bibliografii polskiej* Karola Estreichera. Ks. Stabik wydawał swój *Kalendarz katolicki dla ludu górnośląskiego* w latach 1846-1850 (A. Halor, *Kalendarze księdza Antoniego Stabika*, Siemianowice Śląskie 2005, s. 24-25, 30).

¹⁴ *Tamże*, s. 50-51.

¹⁵ E. Gondek, *Polska książka literacka na Śląsku pod panowaniem pruskim 1795-1863*, Katowice 1995, s. 146.

¹⁶ M. Pater, *Laxy (Laxi) Jan*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa...*, dz. cyt., s. 230.

Od lat osiemdziesiątych XIX wieku rozwijał się bytomski ośrodek wydawniczy. Oprócz „Gazety Górnośląskiej” ks. Franciszka Przyniarczyńskiego i odkupionego od Karola Miarki „Katolika” tłoczono tu także dobrą literaturę piękną autorstwa śląskich duchownych. To właśnie tutaj publikowali: ks. Norbert Bonczyk, ks. Konstanty Darnot oraz ks. Franciszek Stateczny¹⁷.

Szczególną uwagę należy zwrócić na broszury wydawane w języku polskim. Mimo skromnej formy oraz prostych tekstów były one, wbrew polityce rządu, ważnym narzędziem ruchu religijno-narodowego. W XIX wieku wielu kapłanów zaczęło pisać książeczki przeznaczone dla ludu, a broszury wydawane przez „Katolika” wykorzystywano do nauczania domowego oraz nauczania religii w kościołach katolickich. Powiastki umoralniające kształtowały prawidłowe postawy społeczne, pogłębiały świadomość religijną, zwiększały przywiązanie do Kościoła i duchowieństwa¹⁸.

2. Redakcja gazet i czasopism

Jako pierwszy z prośbą do władz o zezwolenie na wydawanie polskiego czasopisma na Górnym Śląsku zwrócił się ks. Józef Szafrańek. Niestety, brak dokumentów uniemożliwia poznanie tytułu tegoż czasopisma oraz roku, od którego miało być wydawane. Wiadomo natomiast, że bytomski proboszcz nie uzyskał koncesji na jego druk¹⁹.

Od czerwca 1848 do lipca 1849 roku wychodził najpierw w Piekarach u Józefa Heera, a następnie od 28 października 1848 roku

¹⁷ M. Pawłowiczowa, *Książka o tematyce religijnej wydawana i gromadzona na Śląsku. Zarys problematyki*, w: *Religijne inspiracje kultury na Górnym Śląsku. VII sympozjum naukowe*, pod red. W. Świątkiewicza, J. Wycisły, Katowice 1998, s. 46-58.

¹⁸ E. Gondel, *Rynek książki na Śląsku pod panowaniem pruskim w XIX wieku. Drukarnie, księgarnie, płatne wypożyczalnie publikacji*, Katowice 2001, s. 140-141. Książki oraz broszury w języku polskim były rozprowadzane na różne sposoby. Ks. Ficek prowadził kolportaż książek wydawanych w Piekarach. Drobniejsze druki sprzedawano na straganach podczas jarmarków i odpustów. Umieszczano także ogłoszenia zachęcające do zakupów poszczególnych publikacji w przyskich gazetach. Zachęty kierowano również do uczniów w szkołach oraz pielgrzymów przybywających do Piekar (J. Wycisło, *Sanktuarium Matki Bożej...*, dz. cyt., s. 271-272).

¹⁹ F.A. Marek, *Najdawniejsze czasopisma polskie na Śląsku 1789-1854*, Wrocław – Opole 1972, s. 43-44.

w Bytomiu u Karola Kirscha „Dziennik Górnośląski” redagowany przez Jana Aleksandra Mierowskiego, Józefa Lompę, ks. Józefa Szafranka, Emanuela Smołąkę oraz Józefa Łepkowskiego. Czasopismo ukazywało się początkowo dwa razy w tygodniu, później tylko raz na tydzień i od początku miało charakter zdecydowanie radykalny i polityczny. Zamieszczano w nim artykuły dotyczące historii, polityki oraz literatury, nie poruszano natomiast spraw religijnych. Część artykułów politycznych przedrukowywano z innych gazet pozaśląskich. Do sympatyków pisma należał ks. Józef Szafranek, który użyczył swojego folwarku w Piłkowie na siedzibę redakcji²⁰.

„Tygodnik Katolicki”, pierwsze czasopismo lokalne o tematyce religijnej, wychodzące od października 1848 do lipca 1850 roku w Piekarach, było organem wydawniczym Towarzystwa Mariańskiego, dlatego często nazywano je również „Tygodnikiem Mariańskim”²¹. Zamieszczano w nim artykuły religijne, ogólnomoralne, obyczajowe, historyczne oraz popularnonaukowe. Promowano również polskie czytelnictwo i ruch wydawniczy, a także rozśławiano tradycję narodową oraz kulturę polską. Redakcją „Tygodnika Katolickiego” zajmowali się wikarzy ks. Ficka, dwaj jezuici: o. Peterek oraz o. Praszalowicz, natomiast ks. Ficek był redaktorem nominalnym. Z pismem współpracowali także: o. Czeżowski, ks. Hołowiński, ks. Szymon Perzych, ks. Jan Laxy, ks. Bernard Purkop, ks. Antoni Stabik oraz o. Karol Antoniewicz²². Piekarski tygodnik na swoich łamach poruszał także ważne dla regionu kwestie religijno-społeczne²³.

²⁰ W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, Katowice 1965, s. 113.

²¹ Nakład „Tygodnika Katolickiego” szacuje się na ok. 100 egzemplarzy, liczba ta może być jednak zaniżona, gdyż do samego Towarzystwa Mariańskiego należało ponad sześćdziesięciu mieszkańców Piekar. Należy pamiętać, że oprócz prenumeraty czasopisma przez pocztę istniała możliwość jego zakupu na miejscu w drukarni, z czego korzystali np. przybywający do Piekar pielgrzymi. Ponadto tematyka czasopisma, która nie ulegała dezaktualizacji, pozwalała na jego przechowywanie i przekazywanie kolejnym pokoleniom wraz z gromadzonymi książkami polskimi. Pismo swoim zasięgiem obejmowało: Tarnowskie Góry, Katowice, Bogucice, Chorzów, Bytom, Gliwice, Repty, Woźniki, Brzeg, Ujazd, Białą Prudnicką, Racibórz, Olesno, Kuźnię Raciborską, Gorzów, Głogówek, Strzelce, Namysłów, a także Kraków (J. Wycisło, *Sanktuarium Matki Bożej...*, dz. cyt., s. 266-269; tenże, *W kręgu sanktuarium maryjnego w Piekarach Śląskich*, Katowice 1997, s. 37-60).

²² Tenże, *Sanktuarium Matki Bożej...*, dz. cyt., s. 261-265.

²³ Więcej na ten temat: tenże, *W kręgu sanktuarium...*, dz. cyt., s. 37-60.

W okresie od 19 stycznia 1849 do 27 września 1850 roku ukazywała się w Opolu „Gazeta Wiejska dla Górnego Śląska”²⁴. Jej założycielem, redaktorem oraz wydawcą był radca szkolny i kościelny rejencji opolskiej, ks. Bernard Bogedain²⁵.

Artykuły zamieszczane w „Gazecie Wiejskiej dla Górnego Śląska” poruszały tematy polityczne, lokalne, oświatowe, gospodarcze, sprawy dotyczące gazety. Zamieszczano również opowiadania, powiastki, utwory wierszowane, krótkie humoreski w postaci klechd i zagadek oraz anonsy książek. Artykuły polityczne informowały o tym, co działo się w kraju i na świecie, ale także pouczały i kształtowały zdolność samodzielnego myślenia²⁶. W tekstach dotyczących gospodarki widać troskę o podniesienie kultury rolnej, zlikwidowanie głodu oraz zwiększenie plonów i hodowli. Artykuły administracyjno-prawne udzielały porad prawnych ludowi wiejskiemu, a także broniły go przed nieuczciwością właścicieli ziemskich. Ponadto ks. Bogedain na łamach swojej gazety zamieszczał utwory literackie oraz beletrystykę o charakterze dydaktycznym, chwälące m.in. oszczędność, pracowitość, walkę z pijaństwem i propagowanie oświaty. Spora część tych utworów wyszła spod ręki samego Bogedaina²⁷.

²⁴ Początkowo „Gazeta Wiejska dla Górnego Śląska” była rozdawana bezpłatnie, głównie w miejscach publicznych, takich jak wiejskie karczmy i szynki. Redagowana była serdecznym tonem oraz piękną i poprawną polszczyzną literacką. W drugim kwartale za abonowanie gazety wprowadzono niewielką opłatę w wysokości dwóch srebrnych groszy i sześciu fenigów. Niestety bieda panująca w śląskich rodzinach wiejskich uniemożliwiała zakup gazet nawet po tak niskiej cenie (F.A. Marek, *Najdawniejsze czasopisma polskie...*, dz. cyt., s. 182-188).

²⁵ W przeciwieństwie do większości śląskich druków z połowy XIX wieku gazeta ks. Bogedaina była redagowana współczesną polszczyzną literacką, a nie językiem staropolskim (*tamże*, s. 176-180, 197-198).

²⁶ Wbrew różnym zarzutom stawianym ks. Bogedainowi, m.in. o działalność germanizatorską, można zauważyć, że w swoich artykułach politycznych nie zajmował wyraźnego stanowiska prorządowego. Nie należy zapominać także o tym, że jako urzędnik państwowy nie mógł on redagować gazety opozycyjnej.

²⁷ Można w nich zauważyć wpływ literatury staropolskiej, oświecenia, a także ówczesnej poezji polskiej – romantyzmu krajowego. Wzorami godnymi naśladowania w tworzeniu prozy stali się dla niego: Skarga, Wujek, Izabela Czartoryska, Kraszewski, Klonowski i Kiszewski. Ks. Bogedain nie drukował w swojej gazecie klasyków polskich – prawdopodobnie w obawie przed sankcjami ze strony administracji pruskiej, a także z powodu zbyt trudnego języka oraz zbyt wysokiego poziomu w stosunku do wykształcenia chłopstwa. Język literacki złożony z rozbudowanych metafor oraz wyszukanego słownictwa był niezrozumiały dla prostego ludu posługującego się na co dzień gwarą (F.A. Marek, *Najdawniejsze czasopisma polskie...*, dz. cyt., s. 188-201).

Podsumowując pierwszy okres wydawania prasy polskiej na Górnym Śląsku, można stwierdzić, że celem większości gazet było podnoszenie oświaty ogólnej, a szczegółowiej: śląskiego chłopstwa, a także pielęgnowanie języka polskiego, powstrzymanie szerzenia się idei rewolucyjnych (z czego wyłamywał się „Dziennik Górnośląski”), obrona religii i Kościoła. Ukazywały się jeden raz w tygodniu, przeważnie w sobotę, z wyjątkiem „Gazety Wiejskiej dla Górnego Śląska”, która wychodziła w piątek. Wybór takiej częstotliwości wynikał z tygodnia pracy rolnika, dla którego jedynie niedziela stanowiła dzień wolny. Nakłady czasopism nie były duże, wynosiły od 500 sztuk do 10 tys.²⁸

Od 31 stycznia 1868 roku, po czternastu latach przestoju w wydawaniu polskiej prasy na Górnym Śląsku, z polecenia bp. sufragana Adriana Włodarskiego Teodor Heneczek zaczął wydawać w Piekarach nowe czasopismo katolickie o nazwie „Zwiastun Górnośląski”. Jego nominalnym redaktorem był ks. Bernard Purkop, jednak w rzeczywistości pismo prowadził sam Heneczek. Czasopismo miało na celu pogłębianie wiary oraz polityczne uświadamianie Górnoślązaków. Od 1 stycznia 1870 roku wraz ze „Zwiastunem Górnośląskim” wychodził „Dodatek” do „Zwiastuna” omawiający sprawy Soboru Watykańskiego I. „Dodatek” ukazywał się do 1871 roku, po czym został zawieszony²⁹.

W 1869 roku Karol Miarka odkupił od Józefa Chociszewskiego „Katolika” i przeniósł jego redakcję z Chełmna do Królewskiej Huty. Pierwszy numer redagowanego przez Miarkę „Katolika” ukazał się 5 kwietnia 1869 roku. Pismo początkowo nie miało charakteru politycznego, a na swoich łamach poruszało głównie tematy nauki, przemysłu oraz zabawy. Profil gazety zmienił się od 1 lipca, wówczas „Katolik” stał się pismem politycznym³⁰. Zmiana ta

²⁸ J. Ratajewski, *Prasa polska na Śląsku w I połowie XIX wieku. Charakterystyka ogólna, w: Z dziejów polskiej książki na Śląsku w I połowie XIX wieku. Rozznanie wstępne*, pod red. A. Jarosza, Katowice 1988, s. 7-17.

²⁹ J. Wycisło, *Sanktuarium Matki Bożej...*, dz. cyt., s. 273-274.

³⁰ Znaczenie, jakie zdobył „Katolik” w pracy oświatowej na Górnym Śląsku, ukazuje list nadesłany przez jednego z czytelników: „Jest to bardzo źle, kiedy dorosłych ludzi do czytania namawiać trzeba. Ja mam dopiero 19 lat, a już cztery lata «Katolika» czytam i nauczyłem się dopiero z niego czytać i pisać po polsku, bom ze szkoły tego nie wyniósł. Dzisiaj jeśli chcemy szanować nasz język ojczysty, musimy nade wszystko czytać polskie gazety i książki”, cyt. za: [J. Badeni], *Z wycieczki na Górny Śląsk*, Kraków 1889, s. 25.

była przyczyną licznych zatargów między Miarką a władzą pruską. Miały one formę procesów sądowych i niejednokrotnie kończyły się orzeczeniem kary więzienia bądź grzywny dla redaktora „Katolika”³¹. W związku z tym Miarka musiał szukać redaktorów zastępczych, którzy prowadziliby pismo w czasie jego nieobecności. W roku 1872 zastępstwo to pełnił ks. Franciszek Przynicznyński. Funkcję redaktora zastępczego spełniał także ks. Wiktor Loss i ks. Adolf Hytrek. W 1874 roku do redakcji „Katolika” przyłączył się ks. Stanisław Radziejewski. Również w 1874 roku Miarka przeniósł druk pisma z Królewskiej Huty do Mikołowa³². Od 1881 roku redakcję „Katolika” przejął ks. Stanisław Radziejewski, natomiast w latach 1886-1895 zastąpiła go jego siostra Ludwika Radziejewska. To właśnie dzięki niej Adam Napieralski został nowym redaktorem „Katolika”³³.

Od 1 lipca 1874 do 1887 roku ks. Franciszek Przynicznyński wraz z bratem Stanisławem wydawali w Bytomiu „Gazetę Górnośląską”. Za cel obrali sobie wyzwolenie społeczności górnośląskiej spod politycznego oddziaływania partii Centrum³⁴. Pochodzili z Wielkopolski i jako zwolennicy radykalnego programu narodowego w takim duchu redagowali swoje czasopismo. Jako pierwsi wzywali do wybierania polskich posłów, niezależnych od partii Centrum. W szczycie popularności „Gazeta Górnośląska” liczyła sobie 5 tys. abonentów. Po jej upadku bracia Przynicznyńscy wydawali w latach 1887-1894 „Opiekuna Katolickiego”, który początkowo ukazywał się w Bytomiu, a następnie w Gliwicach. Zmiana pisma wpłynęła jednocześnie na znaczne złagodzenie programu narodowego³⁵.

Czasopisma górnośląskie bardzo często zamieszczały na swoich łamach życiorysy znanych Polaków oraz miejscowych działaczy społecznych i narodowych. Celem tych działań była nie tyle edukacja społeczeństwa, co stawianie wzorów godnych naśladowania. W redakcjach korzystano chętnie także z korespondencji czytelników.

³¹ O procesach sądowych Miarki: J. Glensk, *Czarna księga prasy śląskiej*, t. 1: *Górny Śląsk*, Opole 2006, s. 11-61.

³² Tenże, *Diariusz prasy polskiej na Śląsku*, t. 1: *Do 1945 roku*, Opole 1993, s. 21-22, 24.

³³ E. Gondek, *Rynek książki na Śląsku...*, dz. cyt., s. 90.

³⁴ J. Glensk, *Diariusz prasy polskiej...*, dz. cyt., s. 24.

³⁵ W. Ogrodziński, *Dzieje piśmiennictwa...*, dz. cyt., s. 165.

ków³⁶. W okresie gdy trudno było o polską książkę, wydawnictwa prasowe podjęły inicjatywę drukowania polskich elementarzy. Ogłaszano również rozmaite konkursy dla dzieci i dorosłych, w których można było wygrać polskie książki³⁷.

Z gazet o *stricte* religijnym profilu należy wspomnieć redagowane w duchu polskim przez ks. Rudolfa Lubeckiego pismo pt. „Zdrowaś Marya, pisemko miesięczne poświęcone czci Najświętszej Panny Maryi”. Było ono pierwszym czasopismem ilustrowanym na Górnym Śląsku, przeznaczonym dla starszej młodzieży. Ukazywało się od 1 października 1885 do roku 1891 drukiem Karola Miarki młodszego w Mikołowie. Pisemko przestało wychodzić po sześciu latach z powodu braku abonentów³⁸.

3. Polskie czytelnie i biblioteki

Jak ważna była instytucja biblioteki, zaznaczał o. Antoniewicz w swoich kazaniach podczas misji na Górnym Śląsku: „Na próżno będziem szkółki zakładać, jeśli się niepostaramy o dobre książki. Raz obudzona chęć do czytania musi być zaspokojoną; a jeśli nie będziem się starać o dobre książki, stosowne, pożyteczne dla ludu, znajdą się tacy co się postarają o złe”³⁹.

³⁶ Drukowanie listów przychodzących do redakcji pomagało korespondentom w poprawnej nauce języka polskiego. Niejednokrotnie autorzy pozostawiali sobie kopie wysłanych listów, by porównać je z opublikowanymi na łamach gazet. Wylapując w ten sposób popełnione przez siebie błędy, uczyli się poprawnego języka polskiego (J. Ratajewski, *O wydawnictwach, redaktorach, kolporterach i czytelnikach prasy polskiej na Śląsku w końcu XIX i na początku XX w.*, „Studia Śląskie” 30 [1976], s. 297-339).

³⁷ Np. „Katolik” w 1891 roku ogłosił konkurs pisania „listków”, „Światło” w swoim „Dodatku” od 1891 roku zamieszczało zagadki i rebusy. Konkursy te cieszyły się dużą popularnością, a przede wszystkim uczyły przez rozrywkę. Ponadto polskie czasopisma na Śląsku zachęcały swoich czytelników do brania udziału w organizowanych przez siebie rozmaitych akcjach społecznych i charytatywnych. Wśród tych akcji można wymienić m.in. działania na rzecz głodujących na Śląsku i w Galicji, zbiórki na rzecz uczącej się młodzieży śląskiej, a także prośbę o zbieranie i przysyłanie do redakcji śląskich pieśni ludowych (J. Ratajewski, *O wydawnictwach, redaktorach...*, art. cyt., s. 297-339; A. Tokarska, *Polska oświata na Górnym Śląsku w II połowie XIX wieku w świetle regionalnego czasopiśmiennictwa*, w: *Studia nad piśmiennictwem śląskim*, pod red. A. Jarosza, Katowice 1988, s. 9-27).

³⁸ J. Kudera, *Dziennikarstwo polskie na Śląsku*, Bytom 1912, s. 40-41.

³⁹ Cyt. za: K. Antoniewicz, *Misja wiejska*, w: *Kazania Ks. Karola Antoniewicza*, t. 1: *Kazania Misyjne*, zebrał ks. J. Badeni, Kraków 1906, s. 19.

W XIX wieku na terenie Górnego Śląska nie istniały duże polskie biblioteki naukowe. Wynikało to z działań germanizacyjnych oraz struktury społeczno-narodowościowej, w której warstwy wyższe były pochodzenia niemieckiego. W latach czterdziestych i pięćdziesiątych w ich miejsce powstawały małe biblioteczki o charakterze oświatowo-uitylitarным. Książki były udostępniane wyłącznie lokalnie w bibliotekach stowarzyszeń, związków itp. instytucji, zapewniając tym samym wzrastającej liczbie czytelników łatwiejszy do nich dostęp. Polskie biblioteki i czytelnie zakładane przez nauczycieli, duchownych oraz działaczy społeczno-oświatowych spełniały niebagatelną rolę w pielęgnowaniu, ochronie i rozpowszechnianiu polskiej książki na Górnym Śląsku⁴⁰.

Wśród księży posiadających własne bogate księgozbiory, a często i chętnie używających ich swoim parafianom należy wymienić: ks. Józefa Szafranka z Bytomia, ks. Alojzego Ficka z Piekar, ks. Antoniego Stabika z Michałkowic, ks. Norberta Bonczyka, ks. Konstantego Damrota oraz ks. Józefa Dembończyka z Szopienic.

Działalność księży katolickich w ramach propagowania czytelnictwa polskich książek na Górnym Śląsku jest niezwykle cenna. Dzięki swojej pozycji społecznej ich praca odnosiła daleko lepsze skutki niż innych działaczy narodowych. Podejmowali różne formy rozpowszechniania polskich książek, m.in. przez zakładanie i prowadzenie bibliotek parafialnych, udostępnianie własnych księgozbiorów wiernym, przekazywanie ich różnym towarzystwom, uzupełnianie wizytowanych przez siebie bibliotek szkolnych o polskie pozycje, ofiarowywanie książek jako prezenty i nagrody. Najbardziej aktywnie działali księża rejencji opolskiej⁴¹. Do grona najbardziej zasłużonych osób, które rozmiłowały Górnoślązaków w czytaniu przez dostarczenie im literatury pięknej, należą: ks. Norbert Bonczyk, ks. Konstanty Damrot, bp Bernard Bogedain oraz Józef Lompa i Juliusz Ligoń⁴².

Ks. Jan Gałęzka, założyciel pierwszej polskiej drukarni na Górnym Śląsku, dynamicznie działał na rzecz rozwoju polskiego czytelnictwa w tym regionie. Kazał rozdać chętnym książki z poaugustiań-

⁴⁰ A. Tokarska, *Typy bibliotek funkcjonujących na Górnym Śląsku w drugiej połowie XIX wieku*, [b.m.r.], s. 153-160.

⁴¹ *Taż*, *Biblioteki polskie na Górnym Śląsku w XIX wieku*, Katowice 1997, s. 103.

⁴² J. Górecki, *Pielgrzymowanie Górnoślązaków na Górę Świętej Anny w latach 1859-1914*, Katowice 2002, s. 201.

skiej biblioteki w Oleśnie. Dzięki temu wiele polskich pozycji trafiło pod strzechy, do ludu, którego nie byłoby stać na ich zakup. Pracując następnie w Łabędach, ks. Gałeczka nie szczędził pieniędzy na zakup polskich książek dla dzieci⁴³.

Kolejnym kapłanem aktywnie włączającym się w tworzenie polskich czytelni i bibliotek był ks. Józef Szafranek. W 1839 roku założył w Bytomiu kółko czytelnicze, a ze składek parafian prenumerował czasopisma dla parafialnej biblioteki. Ponadto organizował biblioteczki w szpitalach i więzieniach⁴⁴. W zakładaniu bibliotek parafialnych oraz ludowych pomagało bytomskie Towarzystwo Pracujących dla Oświaty Ludu Górnośląskiego, powstałe w 1849 roku przy współudziale m.in. bytomskiego proboszcza. W 1858 roku utworzył on wraz z nauczycielem Emanuelem Smółką bibliotekę i wypożyczalnię przy bytomskiej parafii pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Podobne biblioteki zorganizowano w Woźnikach, Lubecku i Mysłowicach. W 1872 roku na Górnym Śląsku działało ok. 160 bibliotek⁴⁵.

Ks. Ficek dawał możliwość skorzystania z własnej biblioteki liczącej ok. 3 tys. tomów. Jednocześnie stale dbał o wzbogacenie własnego księgozbioru o nowe pozycje polskie sprowadzane z Krakowa, Częstochowy, Kalisza, Nysy, Poznania, Warszawy oraz Drezna i Ratybony⁴⁶. Ponadto od 1840 roku z inicjatywy proboszcza funkcjonowała w Piekarach biblioteka i czytelnia dla ludu, która zawierała bogaty zbiór polskich kazań⁴⁷.

⁴³ M. Pater, *Gałeczka Jan*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa...*, dz. cyt., s. 109.

⁴⁴ W. Pawłowicz, *Księgozbiory kapłanów śląskich XIX i XX w.*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 38,2 (2005), s. 421-438.

⁴⁵ K. Dola, *Wpływ Kościoła na kulturę życia codziennego mieszkańców Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego w drugiej połowie XIX wieku*, w: *Ks. Jan A. Ficek i Piekary Śląskie w XIX wieku. Działalność religijno-społeczna ks. Jana A. Ficka i rola Piekarów jako centrum katolicyzmu społecznego na Górnym Śląsku w XIX wieku*, pod red. J. Wycisły, Katowice 1992, s. 39-52.

⁴⁶ Studia w Krakowie oraz kontakty z Jerzym Samuelem Bandtkiem wpłynęły na wybór gromadzonej literatury. W swoim księgozbiornie ks. Ficek posiadał dzieła m.in. Jana Kochanowskiego, ks. Jakuba Wujka, ks. Piotra Skargi, Jędrzeja Kitowicza, Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego (J. Wycisło, *Sanktuarium Matki Bożej...*, dz. cyt., s. 271).

⁴⁷ M.in. *Kazania* ks. Piotra Skargi (Kraków 1595); *Kazania* ks. Szymona Starowolskiego (Kraków 1672); *Kazania i homilie* Tomasza Młodzianowskiego (Poznań 1681); *Kazania* P. Brzezińskiego (Częstochowa 1764); *Słowo Boże* A. Mruczyńskiego (Sandomierz 1749); *Kazania o sakramencie małżeństwa* Żołądkiewicza (Kalisz 1781) (A. Kowalska, *Rola szkoły, Kościoła i instytucji wydawniczych w dziejach języka polskiego na Górnym Śląsku*, w: *Z badań nad dziejami języka polskiego na Górnym Śląsku*, Katowice 2002, s. 140-163; W. Pawłowicz, *Księgozbiory kapłanów...*, art. cyt., s. 421-438).

Działalność ks. Bernarda Bogedaina jako inspektora szkolnego w latach 1848-1858 znacznie przyczyniła się do podniesienia oświaty, umocnienia języka polskiego w szkole oraz rozwoju czytelnictwa polskich książek. Swoją pracą inspirował pozostałych księży, a także innych późniejszych działaczy narodowych, m.in. Karola Miarkę. Ks. Bogedain drukował na łamach gazet spisy książek zalecanych dla bibliotek szkolnych oraz parafialnych. W podobny sposób działał ks. Szafranek, który jako przewodniczący Komisji Szkolnej zajmował się promowaniem polskich książek, a także często ofiarowywał je jako nagrody dla najzdolniejszych uczniów⁴⁸.

Katolicycy duchowni śląscy aktywnie wspierali tworzenie nowych bibliotek polskich oraz dbali o zbiory polskich towarzystw. Należy wspomnieć tu postać ks. Karola Myśliwca, który mimo krótkiego życia zapisał się na kartach historii jako propagator czytelnictwa polskiego na Górnym Śląsku. Jeszcze jako akademik wspierał finansowo Towarzystwo Czytelni Ludowych, a także starał się o zakładanie nowych bibliotek ludowych. Natomiast ks. Stabik przekazał wiele swoich książek Towarzystwu „Gwiazda Michałkowska”. W latach pięćdziesiątych XIX wieku ks. Józef Bernard Bogedain zamieścił w „Gazecie Wiejskiej” listę książek, które powinny znajdować się w bibliotekach i czytelniach parafialnych. Znamienny dla tego okresu jest fakt, że to księża udostępniali ludności swoje prywatne księgozbiory, a także organizowali czytelnictwo ludowe. Już w 1807 roku ks. dziekan Józef Michał Potempa ofiarował mieszkańcom Lublińca swój księgozbiór liczący 300 woluminów. Natomiast ks. Józef Wajda ok. 1890 roku założył w Kielczy polską bibliotekę wraz z czytelnią polskich czasopism⁴⁹.

Polscy księża zakładali w większych miastach biblioteki parafialne. Niejednokrotnie opierały się one na zbiorach proboszczowskich bądź na kompletach przesyłanych przez Towarzystwo Czytelni Ludowych. Księża bardzo często prenumerowali dla swoich parafian polskie czasopisma, a także gromadzili śpiewniki potrzebne w czasie

⁴⁸ A. Tokarska, *Biblioteki polskie na Górnym...*, dz. cyt., s. 105.

⁴⁹ J. Kudera, *Obrazy Ślązaków...*, dz. cyt., s. 122; W. Pawłowicz, *Księgozbiory kapłanów...*, art. cyt., s. 421-438; A. Tokarska, *Powstanie i główne kierunki rozwoju bibliotek na Górnym Śląsku w latach 1848-1900*, „Roczniki Biblioteczne” 32,1 (1988), s. 240; też, *Biblioteki polskie na Górnym...*, dz. cyt., s. 105-106.

liturgii oraz nabożeństw. Wiadomo, że polskie biblioteki parafialne znajdowały się w Bytomiu, Katowicach, Kochłowicach, Królewskiej Hucie, Lipinach, Miedźnie, Mikołowie, Mikulczych, Mysłowicach, Opolu, Pawonkowie, Piekarach, Pszczynie, Rozdzienu, Tarnowskich Górach oraz Żyglinie⁵⁰.

Ważną rolę odgrywały również biblioteki otwierane przy towarzystwach katolickich. Szczególne znaczenie w tej kwestii miało młodzieżowe Towarzystwo św. Alojzego, założone w 1871 roku w Bytomiu przez ks. Norberta Bonczyka. Przy każdym towarzystwie działała biblioteka oraz amatorskie koło teatralne. Biblioteki powstawały również przy innych bractwach i towarzystwach⁵¹.

4. Dzieje języka polskiego w szkole

Z powodu zniemczenia szlachty i arystokracji górnośląskiej zadanie odnowy narodowej i społecznej przyjęła na siebie inteligencja duchowna pochodząca z ludu. Duchowni katolicycy przyczynili się do rozpowszechnienia znajomości literackiej polszczyzny⁵². Jan Miodek zwraca uwagę na wybitną rolę Kościoła śląskiego w historii polszczyzny oraz podkreśla znaczenie kultury chrześcijańskiej w utrzymaniu ciągłości etniczno-językowej na tym terenie⁵³.

Jednym z najaktywniej działających na rzecz obrony języka polskiego w szkole był ks. Bernard Bogedain, Niemiec z pochodzenia⁵⁴.

⁵⁰ A. Tokarska, *Typy bibliotek funkcjonujących...*, art. cyt., s. 153-160.

⁵¹ M.in. przy bractwach dewocyjnych, takich jak Bractwo Żywego Różańca, Bractwo Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny; przy bractwach misyjnych; wstrzeźliwości i trzeźwości, a przede wszystkim przy bractwach o charakterze społeczno-kulturalno-wychowawczym, np. przy Kasynie Katolickim, Katolickim Stowarzyszeniu Mężów, Katolickim Stowarzyszeniu Robotników. W 1891 roku powstało w Opolu Towarzystwo Polsko-Katolickie wraz z biblioteką, w 1892 roku założono w Bytomiu Towarzystwo Literackie, a w 1893 roku Towarzystwo Górnośląskich Przemysłowców (taż, *Biblioteki polskie na Górnym...*, dz. cyt., s. 65-68).

⁵² S. Respond, *Kościół w dziejach języka polskiego*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985, s. 270.

⁵³ J. Miodek, *Kościół śląski w dziejach polszczyzny*, w: *Ks. Jan A. Ficek i Piekary...*, dz. cyt., s. 141-145.

⁵⁴ J. Kudera, *Obrazy Ślązaków...*, dz. cyt., s. 46-50. Pomimo swojej działalności na rzecz języka polskiego postać ks. Bogedaina stale budzi liczne kontrowersje wśród polskich i niemieckich badaczy. Sam ks. Szafranek zarzucił ks. Bogedainowi na posiedzeniu parlamentu

Jeszcze w czasach pracy w szkole poważne zmartwienie wywoływał u niego niski poziom kultury nauczycieli gimnazjalnych oraz brak odpowiednich podręczników. W czasie pełnienia funkcji radcy szkolnego rozwinął działalność wizytacyjną. Dzięki jego działalności język polski stał się językiem wykładowym we wszystkich szkołach ludowych rejencji opolskiej, a także obowiązkowym przedmiotem w Seminariach Nauczycielskich w Pyskowicach i Głogówku. Do śląskich szkół sprowadzał nauczycieli z Wielkopolski biegle posługujących się literacką polszczyzną. Wprowadził także nowe książki, m.in. *Przyjaciela dzieci* Onderki, *Naukę o świecie* Kiszewskiego oraz własne podręczniki śpiewu. Postanowił włączyć do programu nauczania szkół ludowych polski śpiew jako przedmiot obowiązkowy. Jako poseł w sejmie pruskim bronił praw językowych polskiej ludności, stanowczo przeciwstawiał się usuwaniu języka polskiego i uznawaniu polskiej ludności za grupę o niższym stopniu kultury niż niemiecka⁵⁵.

Wśród najbardziej znanych księży, którzy krzewili język polski na Górnym Śląsku, Jan Miodek wymienia m.in.: ks. Jana Laxego, ks. Antoniego Stabika, ks. Aleksandra Skowrońskiego, ks. Karola

pruskiego 18 kwietnia 1849 roku, że „należy do tych władz administracyjnych, które jeszcze rok temu były zdania, iż narodowość polska na Śląsku nie istnieje”. Nastąpiło to zabraniu przez ks. Bogedainą głosu w sprawie wniosku bytomskiego proboszcza z prośbą o tłumaczenie protokołów posiedzeń obu izb na język polski. Tak mocne słowa z ust ks. Szafranka padły dlatego, że zdaniem radcy szkolnego rejencji opolskiej same przetłumaczone protokoły byłyby dla polskiej ludności na Śląsku nadal niezrozumiałe, postulował więc, by je rozszerzyć i dołączyć do nich objaśnienia. Wiadomo natomiast, że ks. Bogedain wcielił w życie wszystkie punkty memoriału ks. Szafranka z 21 lipca 1848 roku, na które pozwalało stanowisko rejencyjnego radcy szkolnego, tzn. punkty 1, 4, 6 oraz 7 (cyt. za: J. Ender, *Obrońcy ludu śląskiego*, Warszawa 1956, s. 240; F.A. Marek, *Kilka uwag w sprawie sporu o Bogedainę* „Kwartalnik Opolski” 10,3-4 [1964], s. 91-106).

⁵⁵ J. Mandziuk, *Bogedain Józef Bernard*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa...*, dz. cyt., s. 38-40; E. Szramek, *W obronie polskośći Górnego Śląska. Referaty i szkice Ludomira i innych autorów górnośląskich*, cz. 1, Opole 1918, s. 67-73. Swoje przekonania odnośnie do języka polskiego ks. Bogedain przedstawiał w liście do znanego pedagoga niemieckiego, Kellnera: „Zamiar odebrania ludowi mowy ojczystej jest rzeczą niemądrą, niepolityczną i niewykonalną, i to z następujących powodów: 1) Mowa ojczysta jest prawowitą własnością ludu a ściślej z nią związane są religia, moralność i obyczajność. Wydzierając ludowi mowę ojczystą, przecina się wszystkie węzły, utrzymujące w sercu zasady moralności. Narzucona obca mowa niweczy ścisłość i serdeczność pojęć religijnych, gubi dobre obyczaje ludu; 2) Szkoła jest zakładem do kształcenia ludzi za pomocą wiary i obyczajności, a nie zakładem do tresowania. Mowa ojczysta zaś jest w szkole tchnieniem wszystko ożywiającem”, cyt. za: J. Kudera, *Obrazy Ślązaków...*, dz. cyt., s. 47.

Myśliwca, ks. Józefa Gregora, ks. Michała Przywarę, ks. Franciszka Skibę, ks. Franciszka Statecznego⁵⁶. Alina Kowalska podaje za Wincentym Ogrodzińskim także: ks. Mateusza Nygę, ks. Alojzego Ficka, ks. Józefa Szafranka, ks. Adriana Włodarskiego, ks. Tomasza Kulkę, ks. Norberta Bonczyka, ks. Konstantego Damrota oraz ks. Rudolfa Lubeckiego⁵⁷.

Bytomski proboszcz troszczył się o szkoły elementarne położone na terenie jego parafii. Od 1842 roku zabiegał o utworzeniu w Bytomiu gimnazjum, co udało mu się osiągnąć dopiero w 1867 roku. Ufundował także przy gimnazjum gliwickim stypendium dla dwóch uczniów za najlepsze prace z religii w języku polskim i niemieckim. W 1842 roku ks. Szafranek opracował instrukcje dla szkoły elementarnej, w której zwracał uwagę na to, że dla większości dzieci język polski jest językiem ojczystym i należy to uwzględnić w procesie nauczania. Jego zdaniem naukę należy rozpoczynać po polsku, a dopiero w wyższych klasach można przejść na wykłady w języku niemieckim. W 1854 roku udało się ks. Szafrankowi utworzyć w Bytomiu żeńską szkołę rękodzielniczą⁵⁸.

W latach sześćdziesiątych XIX wieku ks. Bonczyk opublikował w czterdziestym piątym numerze „Zwiastuna Górnośląskiego” *Odezwę do Szanownych Panów Nauczycieli przy górnośląskich szkołach*, w której zalecał, by nauczyciele posługiwali się poprawną polszczyzną i uczyli jej dzieci, gdyż znajomość literackiej polszczyzny pomaga im zrozumieć treść czytanych książek, pieśni kościelnych oraz kazań. Wprowadzenie języka niemieckiego do szkół górnośląskich argumentowano mieszanym charakterem narzecza śląskiego oraz brakiem jego związku z polskim językiem literackim. W odpowiedzi na te zarzuty ks. Karol Myśliwiec rozpoczął badania mające na celu udowodnienie polskości gwary śląskiej⁵⁹.

Największy opór całego społeczeństwa, zarówno rodziców, dzieci, jak i duchowieństwa, budziły próby wprowadzenia języka nie-

⁵⁶ J. Miodek, *Kościół śląski...*, art. cyt., s. 141-145.

⁵⁷ A. Kowalska, *Rola szkoły, Kościoła i instytucji...*, art. cyt., s. 140-163.

⁵⁸ J. Ender, *Ks. Józef Szafranek. Trybun ludu górnośląskiego*, Warszawa 1952, s. 15; tenże, *Obrońcy ludu...*, dz. cyt., s. 214-215, 253.

⁵⁹ A. Tokarska, *Polska oświata na Górnym...*, dz. cyt., s. 9-27; A. Kowalska, *Rola, szkoły, kościoła i instytucji...*, art. cyt., s. 140-163; też, *Udział duchowieństwa katolickiego...*, art. cyt., s. 133-139.

mieckiego na lekcjach religii. W tej sprawie kierowano liczne petycje do rządu, m.in. w 1881 roku ks. Ludwik Edler przekazał ministrowi wyznań petycję podpisaną przez 8 tys. polskich rodziców żądających nauczania religii w języku polskim, a w 1892 roku ks. Robert Engel⁶⁰ przygotował zbiorową petycję duchowieństwa w sprawie nauczania religii w języku polskim oraz przywrócenia go jako języka nauczania w szkołach, podpisaną przez 126 tys. Górnoszlązaków⁶¹.

5. Ruch pielgrzymek religijnych i narodowych

Centra pielgrzymkowe na Śląsku w XIX wieku, takie jak Piekary, Góra św. Anny i Pszów, były miejscami spotkań ludności polskiej z trzech zaborów. Kształtowały świadomość narodową miejscowej ludności. Paradoksalnie najdynamiczniejszy rozwój górnoszląskich miejsc pątniczych przypadał na okres niewoli narodowej i walki państwa z Kościołem.

Ks. Jan Alojzy Ficek dzięki swojej pomysłowości i wytrwałości przyczynił się do wzniesienia nowego, murowanego kościoła w Piekarach, które uczynił duchowym i narodowym centrum Górnego Śląska. Do ruchu pątniczego włączał się czynnie także ks. Józef Szafrańek, który organizował i sam prowadził liczne pielgrzymki, oraz ks. Antoni Stabik, który miał w zwyczaju corocznie przewodniczyć pątnikom do Piekar i na Górę św. Anny.

Ruch pielgrzymkowy do Piekar rozpoczął się w XVII wieku w wyniku działalności ks. Roczkowskiego⁶². W XIX wieku, za cza-

⁶⁰ Działalność ks. Engla w obronie języka polskiego zaowocowała utworzeniem w 1900 roku w Bytomiu towarzystwa dla szerzenia elementarzy polskich na Śląsku jego imienia (M. Pater, *Engel Robert Antoni*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa...*, dz. cyt., s. 96-98).

⁶¹ A. Kowalska, *Rola szkoły, Kościoła i instytucji...*, art., cyt., s. 140-163.

⁶² Początkowo na modlitwę przed obliczem piekarskiej Madonny przychodziły pojedyncze rodziny, grupy sąsiadek lub mężczyzn chcących przekonać się o niezwykłości maryjnej ikony. Kiedy w 1676 roku wybuchła w Tarnowskich Górach zaraza, mieszkańcy udali się do Piekar w błagalnej pielgrzymce z prośbą o ocalenie miasta. Z wdzięczności za wysłuchanie ich prośby tarnogórzanie publicznie ślubowali Matce Bożej Piekarskiej, że co roku w niedzielę po 2 lipca, tzn. po uroczystości Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny, będą pielgrzymować do Jej piekarskiego sanktuarium. Mimo że w XVIII wieku ruch pielgrzymkowy nieco osłabł, do Piekar nadal przychodziły określone grupy religijne. Pielgrzymowano także z okolicznych miejscowości, takich jak Radzionków, Bytom, Tarnowskie Góry. Od 1757 roku regularnie do

sów posługi ks. Ficka, nastąpiło jego ożywienie. Konieczne stało się wówczas wybudowanie nowego sanktuarium, gdyż przybywający pielgrzymi nie mieścili się w starym, drewnianym kościółku romańskim. Piekary zostały duchową stolicą Górnego Śląska. Duży wpływ na ruch pątniczy na przełomie XIX i XX wieku wywołała budowa kalwarii⁶³.

Kolejnym ważnym miejscem pielgrzymowania dla Górnoślązaków była Góra św. Anny⁶⁴, zwana wcześniej Górą Chełmską. Położona była na pograniczu, w miejscu przenikania się kultur, miejscu niejednorodnym pod względem etnicznym, językowym oraz kulturowym. Góra św. Anny stanowiła miejsce wzajemnych kontaktów⁶⁵. Przychodziły tu pielgrzymki polskie, niemieckie oraz morawskie⁶⁶.

Ważnym elementem pielgrzymowania na Górę św. Anny był udział pątników w obchodach kalwaryjskich. Głoszone wówczas kazania miały charakter dydaktyczny. Kaznodziejami kalwaryjskimi byli m.in.: ks. Józef Szafranek, ks. Norbert Bonczyk, który głosił kazania w latach 1885-1891, ks. Theodor Christoph, ks. Antoni Stabik, o. Władysław Schneider, ks. Jan Alojzy Ficek⁶⁷.

Piekary przychodzili pątnicy z Mikulczyc. Znaczny spadek ruchu pątniczego odnotowano jedynie w 1759 roku. Jego przyczyną był ostry zakaz organizowania pielgrzymek wydany przez władze państwowe (J. Wycisło, *Określenia zespołu sakralnego w Piekarach w tradycji górnośląskiej*, w: *Sanktuaria i miejsca pielgrzymkowe w województwie śląskim*, Katowice 2005, s. 31-32; tenże, *Sanktuarium Matki Bożej...*, dz. cyt., s. 35-36, 66-67).

⁶³ Tenże, *Pielgrzymki piekarskie misją Kościoła śląskiego*, w: *Kościół śląski wspólnotą misyjną*, pod red. W. Świątkiewicza i J. Wycisły, Katowice 1995, s. 76-77.

⁶⁴ Od momentu odbudowy kalwarii liczba pielgrzymów stale wzrastała, niezależnie od zakazów i prowadzonej polityki. Opiekę nad pątnikami sprawowali księża diecezjalni oraz tzw. kaznodzieje kalwaryjscy. Oprócz pątników ze Śląska do św. Anny przychodzili pielgrzymi z Czech, Moraw oraz Księstwa Warszawskiego. F.A. Marek zauważył: „istotę tego zjawiska bardzo głęboko i trafnie wyczuł ks. Norbert Bonczyk, kiedy powiedział o nim: «Tu ma Śląsk swoją Wandę, tu swój Wawel święty». Duch i materia, legenda i historia. Wandą nazwał poeta bezkompromisową walkę ludu śląskiego w obronie jego tożsamości, a Wawelem wszystkie anogórskie obiekty sakralne będące materialnym symbolem poczucia dumy i godności własnej tegoż ludu” (F.A. Marek, *Góra św. Anny – perła bezcennej Górnośląskiej Ziemi*, w: N. Bonczyk, *Góra Chełmska. Góra św. Anny – wspomnienia z roku 1875*, Opole 1985, s. 120).

⁶⁵ W 1856 roku ks. Józef Szafranek wystąpił z projektem budowy seminarium duchownego dla księży utrakwistów na Górze św. Anny, jednak projekt został odrzucony przez bp. Henryka Förstera, który nie chciał nakładać nowych podatków na diecezjan (J. Wycisło, *Józef Szafranek. Ksiądz, pedagog, działacz narodowy, krzewiciel kultury i oświaty (1807-1874)*, Katowice 1990, s. 8).

⁶⁶ J. Górecki, *Pielgrzymowanie Górnoślązaków na Górę...*, dz. cyt., s. 18.

⁶⁷ *Tamże*, s. 197-200.

Piszząc o losach sanktuarium na Górze św. Anny w XIX wieku, należy wspomnieć o roli, jaką odegrał o. Władysław Schneider⁶⁸ i o. Atanazy Kleinwächter⁶⁹.

Ks. Jerzy Myszor w swoim artykule pt. *Pielgrzymki Górnoślązków w XIX i na początku XX wieku* podaje, że pod koniec XIX wieku co roku na Górę św. Anny pielgrzymowało 40 tys. pątników polskich oraz 20 tys. niemieckich⁷⁰.

Trzecim najbardziej znanym miejscem pielgrzymkowym śląskiej ziemi był Pszów⁷¹. Duży wpływ na rozwój ruchu pielgrzymkowego w tym sanktuarium wywarł ks. proboszcz Jan Leopold Iwanowski (1824-1834). Kolejny proboszcz, ks. Jan Laxy (1836-1844), aktywnie działał w sprawie budowy nowego kościoła⁷².

Ks. proboszcz Paweł Skwara (1848-1883) popularyzował ruch pielgrzymkowy do Pszowa⁷³, pisał artykuły w prasie, upiększał świą-

⁶⁸ O. Władysław Schneider w 1869 roku z okazji stulecia istnienia kalwarii annogórskiej wybudował kaplicę Trzeciego Upadku, w której został pochowany, w 1870 roku sprowadził do Poręby siostry zakonne ze Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP Edmunda Bojanowskiego oraz stworzył plan kalwarii piekarskiej z dwudziestoma ośmioma kaplicami (F. Klosa, *Schneider Edward Władysław*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa...*, dz. cyt., s. 369).

⁶⁹ Dziesiątego maja 1864 roku o. Atanazy Kleinwächter został wybrany na gwardiana annogórskiego klasztoru. Zasygnął ze swojej aktywnej działalności jako misjonarz i rekolekcyjnota ludowy. Szóstego sierpnia 1887 roku ponownie został wybrany na gwardiana klasztoru. Przyczynił się do ożywienia ruchu pątniczego oraz obchodów kalwaryjskich (tenże, *Kleinwächter Józef Atanazy*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa...*, dz. cyt., s. 172).

⁷⁰ J. Myszor, *Pielgrzymki Górnoślązków w XIX i na początku XX wieku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 15 (1982), s. 156.

⁷¹ Już od ok. 1728 roku rozwijał się tam kult maryjny związany z kopią częstochowskiego wizerunku. W 1722 roku pszowscy pielgrzymi, pod opieką wikarego ks. Jana Franciszka Niemczyka, zakupili w Częstochowie kopię wizerunku Czarnej Madonny. W 1723 roku przekazano go wodziśławskiemu malarzowi Fryderykowi Sedleckiemu (Siedleckiemu) do renowacji. Z niewiadomych powodów malarz całkowicie go przemalował, zmieniając karnację postaci na białą i nadając twarzy Maryi pogodny wyraz. Z czasem pszowski wizerunek otrzymał nazwę Matki Bożej Uśmiechniętej (*Kronika czyli Historyczna wiadomość o Pszowie, farnem i pątnem miejscu w Rybnickim powiecie w Pruskiem Górnem Szlązku, ułożona i napisana przez Ksiedza Pawła Skwara, Fararza Pszowskiego i Rydułtowskiego, i Ksiedza Augustyna Wolczyk, Kapelana*, Rybnik 1862, reprint w: „Zeszyty Pszowskie” czerwiec [2011], s. 20-23; A. Matuszczyk-Kotulska, *Pszów. Sanktuarium nadziei*, Pszów 2006, s. 14).

⁷² A. Matuszczyk-Kotulska, *Pszów...*, dz. cyt., s. 13.

⁷³ Zakaz pielgrzymowania do sanktuariów narodowych leżących poza granicami Prus, wydany przez Fryderyka Wielkiego, przyczynił się do rozwoju Pszowa jako lokalnego miejsca kultu. Położenie na pograniczu kultur polskiej, morawskiej oraz niemieckiej wpływało na rozwój chrześcijańskiej jedności. Do Matki Bożej Pszowskiej przybywali wierni wszystkich trzech języków. Polskie pielgrzymki przychodzili zarówno ze Śląska pruskiego (Pszczyna), jak i austriackiego (Cieszyn, Frysztat, Opawa, Frydek i Mistek), a także z Galicji. Pielgrzymi niemiec-

tynię, sprowadził siostry boromeuszki i wybudował dla nich klasztor oraz tzw. małą kalwarię, czyli czternaście stacji drogi krzyżowej, umieszczoną na dziedzińcu przykościelnym. Wraz z ówczesnym wikarym, a późniejszym proboszczem, ks. Augustynem Wolczykiem, w 1861 roku opublikował w języku niemieckim kronikę pszowskiej parafii. Rok później *Kronika czyli Historyczna wiadomość o Pszowie, farnem i pątnem miejscu w Rybnickim powiecie w Pruskiem Górnem Szląsku (...)* Z dodatkiem *Kroniki Rydultowskiej ku Pszowu przyłączonej Parafii* ukazała się w języku polskim⁷⁴. Przy poparciu proboszcza Wolczyka utworzono w parafii Towarzystwo Polsko-Katolickie, Katolickie Towarzystwo Robotników oraz sekcję biblioteczną i śpiewaczą⁷⁵.

Górnoślązacy pielgrzymowali także do sanktuariów leżących poza granicami państwa pruskiego, m.in. do Częstochowy, Kalwarii Zebrzydowskiej, Krakowa⁷⁶, Czernej, Alwerni i Oświęcimia.

Trudne warunki oraz praca duszpasterska górnośląskich księży doprowadziły do wzrostu świadomości religijnej oraz rozwoju apo-

cy przybywali z Raciborza, Głubczyc i Szywałdu, natomiast Czesi z sąsiedniego biskupstwa ołomunieckiego (M. Mielniak, *Przy ołtarzu niebieskiej Pocieszycielki. Kształtowanie sanktuarium maryjnego wokół cudownego wizerunku Matki Boskiej w Pszowie*, Pszów 2010, s. 41-42).

⁷⁴ A. Matuszczyk-Kotulska, *Pszów...*, dz. cyt., s. 36-37, 46-47.

⁷⁵ F. Maroń, *Dzieje Pszowa jako mikroregionu górnośląskiego życia parafialnego, pątniczego i narodowego*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 9 (1976), s. 219.

⁷⁶ Kraków niemal od zawsze był synonimem polskości. Jak zaznacza F.A. Marek, kult Krakowa na Śląsku przewyższył nawet kult Jasnej Góry i żadne inne polskie miasto nie było w stanie zmienić tej sytuacji. W drugiej połowie XIX wieku był on ośrodkiem rozwoju naukowego, kulturowego oraz religijnego. Nie bez przesady nazywano go duchową stolicą Polski oraz polskim Rzymem. Pielgrzymowanie do dawnej siedziby królów polskich pozwalało Górnoślązakom zachowywać tożsamość narodową, umacniało ich miłość do języka polskiego oraz wiarę. Wypraw tych nie można uznać za zwykłe wycieczki, ponieważ miały charakter religijny. Pątnicy więc odwiedzali groby św. Jacka, bł. Bronisławy, św. Jana Kantego oraz św. bp. Stanisława. Należy więc mówić o pielgrzymkach narodowych. Uczestniczyli także w obchodach 800-lecia śmierci św. Stanisława ze Szczepanowa w 1879 roku, jubileuszu Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1900 roku, 25-leciu pracy pisarskiej Marii Konopnickiej w 1902 roku, 50. rocznicy śmierci Adama Mickiewicza w 1905 roku oraz w obchodach 500. rocznicy zwycięstwa pod Grunwaldem w 1910 roku. Oprowadzano Górnoślązaków po Krakowie, opowiadano historie, pokazywano kościoły, groby świętych i królów, muzea, a przede wszystkim Wawel, Sukiennice i kościół Mariacki. Pątnicy brali czynnie udział w licznych nabożeństwach, słuchali kazań, przekazywali ofiary na rzecz sakralnych zabytków Krakowa. Z ich składek ufundowano kaplicę u ojców reformatorów, wspierano budowę kościoła oo. Jezuitów przy ul. Kopernika oraz kościół na Skałce (J. Górecki, *Pielgrzymki na Górnym Śląsku w latach 1869-1914*, Katowice 1994, s. 158-160, 166-167; F.A. Marek, *Najdawniejsze czasopisma...*, dz. cyt., s. 60).

stolstwa ludzi świeckich. Wzrastała pobożność oraz męstwo wiernych. W parafiach pozbawionych opieki kapłana to właśnie ludzie świeccy podejmowali prace apostołską, odprawiali tzw. ciche Msze oraz nabożeństwa bez kapłana, prowadzili orszaki pogrzebowe i dbali o życie religijne parafii⁷⁷.

6. Fale misji ludowych

Idea misji ludowych na Górnym Śląsku⁷⁸ narodziła się w Piekarach. W wyniku rozwiązania z początkiem maja 1848 roku Towarzystwa Jezusowego w prowincji galicyjskiej do Piekar przybyło kilku jezuitów, m.in. o. Augustyn Lipiński, o. Andrzej Peterek, później o. Kamil Prasałowicz, o. Iwo Czeżowski oraz o. Karol Antoniewicz, znany misjonarz i kaznodzieja. Wspomagali oni piekarskiego proboszcza na ambonie i w konfesjonale. Ks. Ficek postarał się o zgodę na pobyt i zatrudnienie jezuitów w Piekarach u księcia Melchiora Diepenbrocka, biskupa wrocławskiego⁷⁹.

Sercem przedsięwzięcia miały zostać Piekary. Stamtąd jezuita mieli wyruszać do miejscowości, które wyraziły chęć wzięcia udziału

⁷⁷ J. Górecki, *Pielgrzymki na Górnym...*, dz. cyt., s. 215-225.

⁷⁸ Kryzys życia religijnego na Śląsku osiągnął szczyt w latach 1835-1840, kiedy władzę w diecezji wrocławskiej sprawował bp Leopold Sedlnitzky. Biskup ten miał bardzo poważne braki w wykształceniu teologicznym, w czasie sprawowania swojej posługi nie wydał ani jednego listu pasterskiego, nie wygłosił żadnego kazania, a w sporze o małżeństwa mieszane poparł stanowisko państwowe. Ostatecznie 25 grudnia 1840 roku, na żądanie papieża Grzegorza XVI oraz pod naciskiem opinii księży z własnej diecezji, musiał zrezygnować ze stanowiska. Kolejny biskup, J. Knauer, rządził krótko i przez większość czasu ciężko chorował. Nieudolne rządy biskupów wrocławskich wpłynęły na kryzys życia religijno-moralnego społeczeństwa śląskiego. Nastąpiło zatrzymanie rozwoju sieci parafialnych. Rozbicie katolicyzmu pogłębiło wystąpienie ks. Johanna Rongego, twórcy Kościoła narodowego w Niemczech (B. Kumor, *Historia Kościoła*, t. 7: *Czasy najnowsze 1815-1914*, Lublin 2003, s. 126-127). Organizacja misji ludowych była ogromnym przedsięwzięciem, tym bardziej że poprzednie misje odbyły się niemal wiek wcześniej. Z tego powodu bardzo ważnym zadaniem był wybór misjonarzy mających je prowadzić. O. Antoniewicz wystąpił z propozycją utworzenia grupy składającej się z górnośląskich jezuitów. Ks. Ficek pozyskał do współpracy o. Baczyńskiego z Mysłowic, o. Woytechowskiego z Bogucic i o. Starskiego z Pilchowic. Pozostałych misjonarzy o. Antoniewicz sprowadził z Galicji. Następnie zwrócono się do małopolskiego prowincjała księży jezuitów, o. Mikołaja Baworowskiego, oraz kardynała Diepenbrocka z prośbą o wyrażenie zgody na przeprowadzenie misji (J. Wycisło, *Sanktuarium Matki Bożej...*, dz. cyt., s. 207-208).

⁷⁹ *Tamże*, s. 203-205.

łu w misjach ludowych. Tam mieli wracać, by nabierać sił po wykonanej pracy. Tam również miało się rozpocząć i zakończyć wielkie dzieło misyjne. Piekary były także punktem informacyjnym, wszystkim pielgrzymkom przedstawiano program misji oraz misjonarzy mających głosić nauki⁸⁰.

Na początku 1851 roku o. Antoniewicz wydał w Krakowie książeczkę pt. *Misja wiejska*. Miała ona charakter informacyjny i zawierała plan przebiegu misji ludowych⁸¹.

⁸⁰ Tj. przełożonego zespołu o. Antoniewicza, o. Andrzeja Peterka, o. Józefa Woytechowskiego, o. Stefana Załęskiego, o. Teofila Baczyńskiego oraz o. Karola Snarskiego (*tamże*, s. 208-209).

⁸¹ W niedzielę, na tydzień przed pierwszym dniem misji, należało zapoznać wiernych z planem ich przebiegu. Rozpoczynano nabożeństwem w sobotni wieczór, podczas którego głoszone pierwszą naukę misyjną, będącą zachętą do wysłuchania kolejnych. Właściwe misje oznajmiano biciem dzwonów o 4:30 w niedzielę rano. O 6:00 sprawowano Mszę Świętą, następnie głoszone pierwszą naukę o celu człowieka. O 8:00 odbywała się nauka katechizmowa w grupach. O 9:00 rozpoczynała się kolejna Msza Święta, w czasie której lud śpiewał pobożne pieśni lub *Godzinki o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny*. O 10:00 sprawowano sumę wraz z wystawieniem Najświętszego Sakramentu. Po *Credo* lub ewangelii głoszone drugą naukę o końcu człowieka. O 14:00 odprawiano nabożeństwo, odmawiano różaniec, litanie, śpiewano godzinki ku czci Matki Bożej lub inne pobożne pieśni. Od 15:00 do 16:00 trwała nauka katechizmowa, po której rozpoczynały się nieszpory. Po odśpiewaniu *Magnificat* kaznodzieja głosił naukę o dobrym przygotowaniu do spowiedzi. Dzień kończył się krótkim rachunkiem sumienia oraz modlitwą za zmarłych. Drugi dzień misji wyglądał podobnie jak pierwszy. Poranna konferencja dotyczyła grzechu. O 10:00 odprawiano Mszę Świętą. O 14:00 rozpoczynała się nabożeństwo. Od 15:00 do 17:00 trwała nauka katechizmu, a o 18:00 odmawiano nieszpory z konferencją na temat pierwszego przykazania Bożego. Dzień podsumowywano krótkim rachunkiem sumienia oraz modlitwą za zmarłych. Kolejne dni misji oparte były na takim samym porządku. W trzeci dzień głoszone nauki dotyczące śmierci oraz drugiego przykazania Dekalogu. Czwartego dnia poruszano kwestie sądu partykularnego i Sądu Ostatecznego, a także omawiano trzecie przykazanie Boże. W piątym dniu głoszone nauki o piekle oraz o czwartym i piątym przykazaniu. Podczas szóstego dnia omawiano przypowieść o synu marnotrawnym oraz szóste i siódme przykazanie. W sobotę, siódmego dnia, rano lub po południu należało wspomnieć o przykazaniu postu. Poranna konferencja dotyczyła nauki św. Ignacego o dwóch sztandarach, z kolei wieczorna – ostatnich trzech przykazań Dekalogu. W ostatnim oficjalnym dniu misji Msze Święte odprawiano co godzinę od 6:00 do 11:00. O 11:00 sprawowano sumę, podczas której głoszone ostatnią naukę misyjną zbierającą i podsumowującą wszystkie uprzednio wygłoszone. Po Mszy, jeśli pozwalały na to warunki oraz pogoda, urządzano procesję teoforyczną wokół kościoła, jeżeli nie, celebrans udzielał zebranych błogosławieństwa Przenajświętszym Sakramentem. Po południu odprawiano uroczyste nieszpory, po których następowało poświęcenie i założenie krzyża misyjnego. Na następny dzień odprawiano jeszcze nabożeństwo żałobne w kaplicy cmentarnej lub na cmentarzu. Odmawiano litanie oraz godzinki za zmarłych, głoszone naukę o konieczności modlitwy za nich oraz naukę o czyśćcu. Następnie obchodzono cmentarz i przystępowano do jego porządkowania, jeżeli te prace nie zostały wykonane wcześniej (K. Antoniewicz, *Misja wiejska...*, dz. cyt., s. 7-17; J. Wycisło, *Sanktuarium Matki Bożej...*, dz. cyt., s. 211-216).

Misje rozpoczęto 13 lipca 1851 roku w Piekarach. Kolejnymi miejscowościami odwiedzionymi przez jezuitów były: Tarnowskie Góry, Woźniki, Biskupice, Mysłowice, Ćwiklice, Pszczyna, Toszek oraz Bytom. Uroczyste zakończenie górnośląskich rekolekcji odbyło się 18 października 1851 roku w Piekarach⁸².

Misje ludowe na Górnym Śląsku były ogromnym przedsięwzięciem. Gromadziły wielkie rzesze ludzi niezależnie od pogody, zniw, granic politycznych. Przez cały okres ich trwania wygłoszono ok. 800 nauk, wysłuchano ponad 60 tys. spowiedzi św., odwiedziło dziewięć miejscowości⁸³. Wpłynęły na rozwój życia religijnego, wznowienie działalności licznych towarzystw i bractw, zwłaszcza trzeźwości, ożywiły ruch pielgrzymkowy, wywarły wpływ na wzmożenie dbałości o cmentarze oraz praktykę modlitwy za zmarłych. Ponadto przyczyniły się do integracji katolickiego społeczeństwa górnośląskiego, wzmocniły łączące ich więzy z duszpasterzami oraz oddanie wierze katolickiej. Obecność jezuitów pochodzących z Galicji, a także rzesze pielgrzymów przybywających z ziem zaboru rosyjskiego i Śląska austriackiego wzmocniły poczucie narodowe Górnoślązaków. Wzrosło zapotrzebowanie na polskie książki. Poszukiwano modlitewników, książeczek do rozmyślań, biografii i żywotów świętych, a także broszur i pamiątek dotyczących misji.

Misje jezuickie na Górnym Śląsku kontynuowano także po wyjeździe o. Karola Antoniewicza, jednak misje przeprowadzone w roku 1852 oraz 1855 nie były już tak mocno związane z Piekarami i ks. Fickiem.

Duchowieństwo katolickie odegrało znaczną rolę w procesie rozwoju oświaty na Górnym Śląsku w XIX wieku wśród ludności polskiej. Wskazuje na to m.in. szeroki zakres podejmowanej działalności wydawniczej i publicystycznej, organizacja misji ludowych oraz ruchu pielgrzymkowego, a także wzrost świadomości narodowej wśród ludności polskiej.

⁸² Więcej na temat przebiegu misji w poszczególnych miejscowościach: zob. J. Wycisło, *Misje ludowe na Górnym Śląsku*, „Gość Niedzielny” 9 (1982); tenże, *Sanktuarium Matki Bożej...*, dz. cyt., s. 203-241.

⁸³ Tenże, *Misje ludowe...*, art. cyt.

EDUCATIONAL ACTIVITY OF THE UPPER SILESIAN CATHOLIC CLERGY IN THE 19TH CENTURY

The present paper concerns the question of the educational activity of the Upper Silesian Catholic clergy in the 19th century. The first part is devoted to Polish printing houses and their publishing activity as well as to the editing of Polish newspapers and magazines. The development of Polish reading-rooms and libraries was discussed later. In the subsequent parts of the article the author took up the subject of defending the Polish language in school and the concern for the development of education in Upper Silesia. Another point that was raised is the meaning of religious and national pilgrimages and of parish missions. The paper aims at making a wider public familiar with the hardships and work done by the Silesian clergy for the goal of fostering Polish education in Upper Silesia in the 19th century.

MICHAŁ LESZCZYŃSKI¹

„SIEWCA PRAWDY” – TYGODNIK DIECEZJI SANDOMIERSKIEJ W LATACH 1931-1939

W dwudziestoleciu międzywojennym w Sandomierzu wydawano nie mniej niż dziesięć czasopism. Jednym z nich był tygodnik katolicki „Siewca Prawdy”. Pismo to odegrało ważną rolę w diecezji sandomierskiej jako narzędzie szerzenia wiary. Należy mieć na uwadze, że Kościół w Sandomierzu i w diecezji stymulował rozwój nauki, kultury i sztuki. Analizując zawartość tygodnika, można odtworzyć m.in. dzieje sandomierskiego szkolnictwa, zobrazować działalność stowarzyszeń (nie tylko katolickich), szeroko dokumentowaną na łamach pisma. Szczegółowość informacji jest na tyle duża, że umożliwia łatwe ustalenie imion i nazwisk diakonów sandomierskiego seminarium duchownego, którym udzielono święceń prezbiteratu w latach 1931-1939, czyli w okresie wydawania tygodnika. W 1938 roku „Siewca Prawdy” publikował dużo materiałów na temat planów utworzenia Centralnego Okręgu Przemysłowego, obejmującego swym zasięgiem teren diecezji, w tym również Sandomierza. Stąd tygodnik jest ważną bazą źródłową do badania dziejów Sandomierza, Radomia oraz innych miejscowości dawnej diecezji sandomierskiej².

¹ Media Regionalne Sp. z o.o. w Warszawie, oddział w Kielcach, redakcja w Sandomierzu.

² M. Leszczyński, *Sprawy Sandomierza na łamach „Siewcy Prawdy” w Drugiej Rzeczypospolitej*, w: *Książka, biblioteka, informacja – między podziałami a wspólnotą III*, pod red. J. Dziernakowskiej i M. Olczak-Kardas, Kielce 2012, s. 550.

Twórcom pisma przyświecała idea obrony wiary, co zasygnalizowano we wstępie do pierwszego numeru z 1931 roku: „Według wskazówek Jego Ekscelencji będziemy bronili zasad wiary katolickiej zawsze i wszędzie, dalecy od działań partyjno-politycznych”. Inicjatorem powstania tygodnika był biskup sandomierski Włodzimierz Jasiński. „Powołuję do życia ilustrowany tygodnik, poświęcony sprawom religijno-społecznym, dając mu miano: «Siewcy Prawdy». Będzie on siewcą zasad nauki Chrystusowej i wiernym zawsze pozostanie Prawdzie Objawionej, niosąc zdrowy pokarm światła i dobra, będzie Gościem Niedzielnym z Biskupiego Grodu w Waszych domach, służąc radą i pociechą”³. We wspomnianym pierwszym numerze biskup sandomierski informował, do kogo kierowany jest tygodnik: „Kapłani mają co miesiąc «Kronikę Diecezji Sandomierskiej», parafie narażone na jad sekciarstwa swą «Prawdę Katolicką», a dla wiernych dzieci Kościoła przeznaczony jest «Siewca Prawdy»”⁴. „Siewca Prawdy” był trzecim z kolei periodykiem o tematyce kościelnej, wydawanym w dwudziestolecie międzywojennym w diecezji sandomierskiej. Tygodnik ukazywał się zawsze w niedzielę od 29 listopada 1931 roku do wybuchu II wojny światowej w 1939 roku.

Powstanie pisma miało związek z kontynuacją tradycji życia religijnego z okresu zaborów i okupacji. Po odzyskaniu niepodległości strona kościelna kładła mocniejszy nacisk na szerzenie praktyk religijnych, naukę religii w szkołach i udział w organizacjach katolickich⁵. Dla mieszkańców pismo stanowiło źródło bieżących informacji, i to nie tylko o tematyce religijnej. Redakcji zależało na jak najszybszym przekazywaniu wiadomości. Jeżeli w porę nie zamieszczono relacji z ważnego wydarzenia, twórcy ogłaszali czytelnikom, że to, z czym nie zdążyli, opublikują w następnym numerze. Studiując kolejne roczniki pisma, widać wyraźnie, jak periodyk unowocześniano np. przez zmianę winiet, dołączanie bezpłatnych dodatków, modyfikacje rubryk stałych, poszerzanie tematyki. Numer 44 z 1937

³ Włodzimierz [Jasiński], bp sandomierski, *Umiłowani Bracia w Chrystusie! Umiłowanie moi diecezjanie!*, „Siewca Prawdy” 1 (1931), s. 2. W cytowanych fragmentach zachowano pisownię oryginalną.

⁴ *Tamże*.

⁵ W. Wójcik, *Życie religijne*, w: *Dzieje Sandomierza 1918-1980*, t. 4, pod red. H. Samsonowicza, Warszawa 2004, s. 136.

roku był od początku powstania pisma pierwszym numerem „Siewcy Prawdy”, w którym zmieniono podtytuł z „Tygodnik poświęcony sprawom religijno-społecznym” na „Tygodnik religijny, oświatowy i gospodarczy”. Z kolei numer 18 z 1938 roku miał jedynie podtytuł „Tygodnik diecezjalny”. Wraz ze zmianą podtytułów modyfikacjom ulegały również winiety. Pierwsza przedstawiała charakterystyczne dla Sandomierza budowle (umieszczone od lewej): Bramę Opatowską, kościół św. Michała wraz z Seminarium Duchownym i katedrę. Pośrodku winiety widniała postać Jezusa jako Siewcy rzucającego ziarno na wyraźnie wyeksponowane pole. Po prawej stronie umieszczono herb papieski z tiarą, skrzyżowanymi kluczami i stułą. Po lewej i prawej stronie u dołu widoczne były kwiaty⁶. W numerze 46 z 1932 roku pojawiła się nowa winieta z elementami poprzedniej, na której zmieniły położenie sandomierskie zabytki. Zrezygnowano z kwiatów i zmieniono postać Jezusa, który wciąż rozsiewał ziarno na niewidoczne na winiecie pole. Jak wynika z podpisu zamieszczonego u dołu grafiki, wykonał ją Józef Pietraszewski⁷.

Trzecią z kolei winiętę twórcy zaprezentowali po raz pierwszy w numerze 44 z 1937 roku. Składała się jedynie z tytułu i podtytułu: „Siewca Prawdy. Tygodnik religijny, oświatowy i gospodarczy”, bez żadnej grafiki. Czwarta winieta to również sam tytuł z podtytułem „Siewca Prawdy. Tygodnik diecezjalny”⁸. Z przedłużonej w górę litery „d” z wyrazu „Prawdy” wyrastał krzyż, którego ramiona zamknięto w aureoli z odchodzącymi promieniami.

Nieliczne artykuły ilustrowano fotografiami różnego pochodzenia. Przeważały zdjęcia ze świata i z kraju, rzadziej z regionu. W zdecydowanej większości autorstwo fotografii nie było określone. Jednak niektóre sygnowano, na przykład XJP, co może oznaczać:

⁶ B. Stanaszek, *Prasa katolicka wydawana w diecezji sandomierskiej w latach 1908-1992*, w: *Sandomierski „Gość Niedzielny”. Idzie z gałązką oliwną... 10 lat obecności tygodnika katolickiego „Gość Niedzielny” w Diecezji Sandomierskiej*, pod red. R.B. Sieronia, Sandomierz 2006, s. 63.

⁷ Z wykształcenia budowlaniec. W 1918 roku reaktywował oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Sandomierzu i w tym samym roku wydał serię pocztówek ze zdjęciami swojego autorstwa. W 1928 roku wydał *Album widoków sandomierskich rysowanych piórkami*. W latach 1929-1935 był redaktorem pisma „Ziemia Sandomierska” (*90 lat PTK-PTTK w Sandomierzu*, pod red. P. Sławińskiego, Sandomierz 2000, s. 72).

⁸ Zastosowana po raz pierwszy w numerze 18 z 1 maja 1938 roku.

ks. Jacek Przygoda⁹. Autorem nielicznych zdjęć był właściciel zakładu fotograficznego Marian Kossowski¹⁰. W numerze 21 z 1938 roku zamieszczono kilka fotografii z wizyty w Sandomierzu Ignacego Mościckiego, prezydenta Rzeczypospolitej. W latach 1931-1932 tygodnik liczył dwanaście stron, a od stycznia 1933 roku – szesnaście. Od początku format pisma był niezmienny, wynosił 29,7 cm × 23 cm. Bezpłatne dodatki ukazywały się w takim samym formacie jak grzbiet główny, z wyjątkiem dodatku dla dzieci, który po złożeniu miał format A5. Przeważał układ dwułamowy, a od 1938 roku, w zależności od potrzeb, dwu- lub trzyłamowy.

Tygodnik, oprócz Sandomierza, kolportowano w parafiach całej diecezji, między innymi w Radomiu, Zwoleniu, Końskich. Warto wspomnieć, że w 1818 roku papież Pius VII na mocy bulli *Ex imposita nobis* powołał diecezję sandomierską, której teren pokrywał się z województwem sandomierskim¹¹. W październiku 1925 roku zmieniono granicę diecezji, odłączając siedemnaście parafii, które odtąd należały do diecezji kieleckiej. Od tego czasu diecezja sandomierska obejmowała 12 tys. km². W 1939 roku liczyła niewiele ponad 1 mln wiernych. W 231 parafiach (20 dekanatach) pracowało 482 księży¹². Nowe granice diecezji były odpowiednikiem guberni radomskiej. Po II wojnie światowej postępująca marginalizacja Sandomierza i rozwój Radomia oraz znacznie większa, liczona w dziesiątkach tysięcy liczba mieszkańców Radomia przesunęły stolicę diecezji do Radomia. Od 1981 roku diecezja nazywała się sandomiersko-radomska. W 1992 roku mocą bulli papieża Jana Pawła II *Totus tuus Poloniae populus* podzielono diecezję sandomiersko-radomską na sandomierską i radomską. Obecnie większa część byłej diecezji sandomierskiej znajduje się w diecezji radomskiej¹³.

⁹ Redaktor naczelny pisma w latach 1935-1938.

¹⁰ Od lat trzydziestych dwudziestolecia międzywojennego Marian Kossowski prowadził w Sandomierzu zakład fotograficzny „Venus”. W 1942 roku po aresztowaniu przez Gestapo zakład objęła żona. Obecnie działalność fotograficzną w Sandomierzu prowadzi Ewa Sierokosz, córka Kossowskiego, do której należy zakład przy ulicy Opatowskiej 15; „Dawnych wspomnień czar” – jubileuszowa wystawa fotograficzna, <http://www.sandomierz.pl/aktualnosci/dawnych-wspomnien-czar-jubileuszowa-wystawa-fotograficzna,714.html>, 25.10.2013.

¹¹ W. Wójcik, *Życie religijne, w: Dzieje Sandomierza...*, dz. cyt., s. 116.

¹² *Tamże*.

¹³ *Historia diecezji od 1818 roku*, <http://www.sandomierz.opoka.org.pl/historia/od1818.php>, 22.10.2013.

Od 1931 roku sandomierski Kościół ożywił się za sprawą biskupa ordynariusza Włodzimierza Jasińskiego. Z inicjatywy ordynariusza diecezji ukończono budowę domu księży emerytów i rozpoczęto odnawianie zabytkowych fresków w sandomierskiej katedrze¹⁴. Biskup przysłużył się do remontu Domu Długosza, w którym 26 października 1937 roku otwarto Muzeum Diecezjalne przeniesione tu z seminarium duchownego¹⁵. Za rządów biskupa Jasińskiego powstawały organizacje chrześcijańskie, w tym Akcja Katolicka. Społeczną działalność biskupa dostrzegła Rada Miasta i w 1935 roku otrzymał on tytuł Honorowego Obywatela Miasta Sandomierza¹⁶. Warto dodać, że za sprawą wspomnianego biskupa Jasińskiego ożywienie nie ominęło również czasopiśmiennictwa katolickiego w diecezji.

Sandomierski Kościół przywiązywał wielką wagę do urządzania obchodów rocznic wydarzeń historycznych, rocznic o charakterze kościelnym i manifestacji. W ich organizację angażował mieszkańców. W tygodniku zamieszczano relacje ze wszystkich wydarzeń o skali lokalnej i ogólnopolskiej: „Wiadomość o przyjęciu przez Sejm nowej Konstytucji obiegała miasto wczesnym rankiem. Na zawiadomienie Starostwa, na nabożeństwo w katedrze o godzinie 10 rano przybyli przedstawiciele władz, organizacji i młodzież szkolna. Po nabożeństwie, które celebrował ks. prał. A. Szymański, został odśpiewany hymn *Te Deum*. Po nabożeństwie odbył się pochód i manifestacja przed ratuszem. Przemówienie wygłosili pp. Haddam i Szelest. Miasto było przybrane chorągwiami o barwach narodowych, a wieczorem gmachy urzędowe były oświetlone lampami”¹⁷. W ten sposób pismo aktywizowało oraz integrowało mieszkańców.

„Siewcę Prawdy” tworzone według jednolitego schematu. Stałe rubryki przyzwyczajały czytelników do interesującej ich tematyki. Zamieszczano artykuły dotyczące spraw gospodarczych i oświatowo-kulturalnych. Pismo prowadziło stałe rubryki: *Dom i rola, Ka-*

¹⁴ Sylwetki biskupów sandomierskich. Biskup Włodzimierz Jasiński (1930-1934), <http://www.sandomierz.opoka.org.pl/historia/bpsand.php#09>, 22.10.2013.

¹⁵ Muzeum Diecezjalne w Sandomierzu. Dom Jana Długosza. Historia, <http://www.domdlugosza.sandomierz.org/historia.htm>, 22.10.2013.

¹⁶ R. Kotowski, *Sandomierz między wojnami*, Sandomierz 1998, s. 160; J.E. Ks. Biskup Jasiński Obywatel Honorowym miasta Sandomierza, „Siewca Prawdy” 5 (1935), s. 8.

¹⁷ *Po uchwaleniu nowej konstytucji*, „Siewca Prawdy” 15 (1935), s. 8.

alendarzyk kościelny, Z życia katolickiego, Co słycać nowego, Z tygodnia na tydzień, Z życia diecezji. Różnorodna tematyka sprawiała, że periodyk cieszył się uznaniem wśród czytelników. Obowiązkowo w każdym numerze na drugiej stronie zamieszczano tekst niedzielnej ewangelii. Słowu Bożemu towarzyszył odpowiedni komentarz, czasami kazanie. Jednak od numeru 44 z 1937 roku na drugiej stronie zaprzestano drukowania ewangelii z niedzieli. Od tej pory w miejsce słowa Bożego zazwyczaj zamieszczano tekst o charakterze politycznym. W późniejszych numerach ewangelię drukowano na dalszych stronach w stałej rubryce *Z tygodnia na tydzień*. Zdarzały się też edycje pisma niezawierające słowa Bożego.

Jak wyglądało przeciętne wydanie tygodnika? W numerze 29 z 1933 roku na drugiej stronie zamieszczono tekst ewangelii wraz z jej interpretacją. Stronę trzecią przeznaczono walce z bezbożnictwem i opisowi wrażeń z pielgrzymki do Ziemi Świętej. Strona czwarta, piąta i szósta zawierały treści dewocyjno-formacyjne. Na stronie szóstej, w stałej rubryce *Z życia katolickiego* informowano o wizycie Ojca Świętego w Bazylice św. Pawła, o zamachu komunistycznym w Watykanie oraz o niedoli Polaków w Niemczech. Dopiero strona siódma i dalsze miały charakter informacyjny. W rubryce *Z tygodnia na tydzień* drukowano kalendarzyk tygodniowy z patronami na dany dzień. Był też kalendarzyk kościelny oraz przysłowia ludowe. Połowę kolumny zajmowała *Kronika Sandomierska*, w której podawano doniesienia ze stolicy diecezji. Później nazwę rubryki zmieniono na *Życie Sandomierza*. Doniesienie spoza Sandomierza umieszczano w rubryce *Z życia diecezji*. Wiadomości polityczne z kraju i ze świata zajmowały różnie: od jednej do nawet półtorej kolumny. Stronę jedenastą i dwunastą wypełniano wiadomościami ze Stowarzyszenia Młodzieży Katolickiej. Strona trzynasta poświęcona była zazwyczaj stałej rubryce *Dom i rola*. Tutaj informowano rolników na przykład o sposobach uprawy owsa lub o hodowli kur. Informacje rolnicze miały mieć charakter edukacyjny, choć w ocenie autora niniejszego tekstu początkowo nie były profesjonalne. Większość treści stanowiły opisy ludowych obyczajów. Tak przekonywano do skutecznej walki ze szczurami w domu i w gospodarstwie: „Dobry kot może prowadzić wojnę ze szczurami, lecz po pewnym czasie sam zdycha. Daleko lepiej tępią tych

szkodników pieski, tak zwane foksteriery. Gdzie jest taki piesek, tam szczury długo nie zagrzeją, albowiem je dusi i ciągle niepokoi, dlatego wynoszą się gdzie indziej. Dobrą trucizną na szczury i myszy jest cebula morska, którą można kupić w składach aptecznych”¹⁸. Z czasem zadbano, aby prymitywne porady dla rolników były bardziej fachowe. Przygotowaniem niektórych informacji zajęli się specjaliści. Lekarz weterynarii J. Dubiski radził, jak żywić krowy po ocieleniu¹⁹. Był też dział przeznaczony specjalnie dla kobiet. W numerze 35 z 1937 roku radzono, jak przyrządzić pomidory, szczaw, fasolkę szparagową, kalafiory w konserwie. Stronę czternastą i piętnastą zajmowały doniesienia *Z całej Polski: Oberwanie się chmury, Szczęśliwy wybuch ropy, Śmiertelny wypadek w Tatrach, Porwanie dziewczynki*; oraz *Ze świata: Wielkie upały w Ameryce, Zdjęcie klątwy, Pożar od promieni słonecznych*. Ostatnią stronę wypełniał *Kącik rozrywek umysłowych* oraz humor w rubryce *Uśmiechnij się*. Ponadto w ostatniej kolumnie zamieszczano informacje od administracji, zazwyczaj podziękowania za wpłaty na prenumeratę i recenzje książek nadesłanych do redakcji.

Rozwój pisma wymuszał zmiany tytułów poszczególnych działów. Stosunkowo mało miejsca zajmowały odpowiedzi na listy do redakcji. Do „Siewcy Prawdy” dołączano różne bezpłatne dodatki. W latach 1933-1935 była to wkładka „Dla dzieci”, w której zamieszczano żarciki, wiersze, opowiadania²⁰. Były też inne dodatki, na przykład „Akcja Katolicka Diecezji Sandomierskiej”. Wynikało to ze szczególnej dbałości twórców pisma o stowarzyszenia katolickie. Niemal w każdym numerze drukowano doniesienia ze wsi i z miasteczek, w których takie grupy działały. Materiały stowarzyszeniowe redagowali członkowie, przysyłając listy do redakcji, później przedrukowywane. Wchodzono w interakcję z czytelnikiem. Organizowano konkursy z możliwością przysyłania do redakcji odpowiedzi. Dla zwycięzców przewidziano nagrody. Na łamach tygodnika przedrukowywano artykuły z innych czasopism katolickich. Na początku 1937 roku przez krótki czas do „Siewcy Prawdy” dołączano „Front Katolicki” redagowany w Katowicach,

¹⁸ *O wielkich szkodnikach szczurach*, „Siewca Prawdy” 1 (1933), s. 13.

¹⁹ *Żywienie krow po ocieleniu*, „Siewca Prawdy” 2 (1938), s. 13.

²⁰ B. Stanaszek, *Prasa katolicka...*, art. cyt., s. 68.

bezpłatny dodatek do „Gościa Niedzielnego” wydawanego w diecezji katowickiej²¹.

Uwagę czytelnika przyciągano, zamieszczając ciekawe, wręcz niesamowite informacje nie tylko z diecezji, ale również z Polski i ze świata: „W dniu 5. b. m. przywieziono do kościoła w Przewrotnem koło Rzeszowa b. chorą kobietę, która pragnęła wypowiadać się przed śmiercią w kościele. Podczas tej spowiedzi zmarł nagle na udar serca miejscy proboszcz ks. Roman Bauer”²². „Na Węgrzech odbył się spis wszystkich cyganów. Stwierdzono przy tym, że na przedmieściu Budapesztu żyje 40-letnia cyganka Ilona Kanals, która urodziła dotychczas 30 dzieci. Pierwsze dziecko urodziła, mając 12 lat. Kilka razy powiła bliźnięta. Cyganka jest zupełnie zdrowa”²³.

Pismo zawsze informowało o śmierci duchownego. W zależności od zasług księdza zamieszczano odpowiednio obszerny biogram oraz okoliczności towarzyszące zgonowi. W kilku kolejnych numerach wiele miejsca przeznaczono sprawie śmierci niezwykle zasłużonego dla Sandomierza ks. Józefa Rokosznego, jednego z najwybitniejszych kapłanów diecezji sandomierskiej, który zapisał się na trwałe w pamięci potomnych poprzez znaczące osiągnięcia w różnych dziedzinach życia religijnego, społecznego i kulturalnego. W listopadzie 1931 roku wraz z Włodzimierzem Jasińskim, biskupem ordynariuszem diecezji sandomierskiej, wyjechał do Rzymu w podróż apostołską. Kilka godzin po audiencji u Piusa XI dostał ataku serca i następnego dnia zmarł²⁴.

Twórcy byli otwarci na sugestie czytelników co do zawartości piśmi. Chcieli, aby tygodnik jak najlepiej spełniał wymagania odbiorców. W ten sposób starali się zapobiec zmniejszaniu się czytelnictwa. W numerze 41 z 1937 roku redakcja pytała czytelników: „Jakie, kogo i o czym artykuły powinny być zamieszczanie? Czy drukować powieść? Czy mniejsze opowiadania i obrazki? Czy zamieszczać wiersze? O czym pisać w dziale *Dom i rola*? Czy podoba się obecny

²¹ B. Warzachowska, *Książka, prasa i biblioteka w działalności Kościoła katolickiego w województwie śląskim (1922-1939)*, Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 72, pod red. A. Maliny, Katowice 2012, s. 55, 309.

²² *Nagła śmierć proboszcza*, „Siewca Prawdy” 26 (1933), s. 14.

²³ *Matka trzydzieściora dzieci*, „Siewca Prawdy” 22 (1937), s. 15.

²⁴ *Z podróży do Rzymu J.E. Księdza Biskupa Jasińskiego*, „Siewca Prawdy” 7 (1932), s. 3.

układ materiału w «Siewcy», lub, co możnaby ewentualnie przestać, zmienić i jak? Jaki dział, (w jakich sprawach) można usunąć bez szkody z tygodnika, a co nowego wprowadzić? Czy jeszcze odpowiednią jest pierwsza strona tytułowa (mamy na myśli rysunek)?” Za nadesłanie odpowiedzi redakcja przewidziała nagrody: dwadzieścia pięć egzemplarzy Pisma Świątecznego²⁵. Na łamach numerów z jesieni 1937 roku wyjątkowo często zachęcano do prenumeraty tygodnika.

Redakcja „Siewcy Prawdy” mieściła się w Sandomierzu w budynku Akcji Katolickiej, przy ul. Panny Marii 6²⁶, później przy ulicy Żeromskiego 2. Tygodnik drukowano i wydawano w Diecezjalnym Zakładzie Graficzno-Drukarskim przy ulicy Żeromskiego w Sandomierzu, tuż przy kościele św. Michała, w bliskim sąsiedztwie Seminarium Duchownego²⁷. Redaktorzy nie zmieniali się często. Przez osiem lat pismem kierowały tylko trzy osoby. Od 1931 roku do 1 lutego 1935 roku redaktorem naczelnym pisma był ks. Wiesław Krawczyk, profesor Wyższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu. Od lutego 1935 roku do 1938 roku pismem kierował ks. Jacek Przygoda. W 1938 roku redagowaniem tygodnika zajęli się matematyk, ks. Józef Stępień²⁸.

Ceny prenumeraty i egzemplarza sukcesywnie spadały. W 1931 roku za prenumeratę roczną trzeba było zapłacić 8 zł, półroczną 4 zł, kwartalną 2 zł. Pojedynczy numer kosztował 15 gr. W 1932 roku prenumerata roczna kosztowała już 7 zł, półroczna 3,5 zł, kwartalna 1,8 zł. Pojedynczy numer wciąż kosztował 15 gr. W 1935 roku ceny nadal malały. Prenumerata roczna wynosiła 6 zł, półroczna 3 zł, kwartalna 1,50 zł. Pojedynczy numer kosztował 12 gr. W 1937 roku trzeba było zapłacić odpowiednio 5, 2,5 oraz 1,25 zł. Numer pojedynczy kosztował 10 gr. Na stronach redakcyjnych apelowano o terminowe wnoszenie wpłat: „Prosimy wszystkich Szanownych Odbiorców naszego pisma o wpłacenie zaległych prenumerat. Kto nie wyrówna rachunków w ciągu stycznia, będzie

²⁵ Konkurs „Siewcy Prawdy”, „Siewca Prawdy” 43 (1937), s. 16.

²⁶ Dzisiejsza ulica Mariacka. XVIII-wieczny budynek dawnej kanonii zwyczajowo nazywany biretem od kształtu dachu przypominającego nakrycie głowy księdza. Obecnie w „birecie” mieści się Sąd Biskupi Kurii Diecezjalnej.

²⁷ Z życia diecezji, jak powstaje „Siewca Prawdy”, „Siewca Prawdy” 5 (1933), s. 8, 9.

²⁸ B. Stanaszek, *Prasa katolicka...*, art. cyt., s. 63.

miał wstrzymaną od lutego wysyłkę «Siewcy Prawdy». Za papier, farbę, druk, prąd elektr., przesyłkę pocztową naszym pracownikom itd. my musimy płacić gotówką²⁹. Przekonywano, że czytanie prasy kościelnej jest obowiązkiem prawdziwego katolika. Co ciekawe, pismo nie zamieszczało zbyt dużej liczby reklam. Zwiększenie powierzchni reklamowej można zaobserwować dopiero u schyłku działalności tygodnika. W niektórych wydaniach z 1938 roku reklamy zajmowały więcej niż połowę jednej strony, zazwyczaj ostatniej. Unikano zamieszczania reklam na stronach redakcyjnych. Reklamowano głównie sklepy i punkty usługowe z całej diecezji, a nawet spoza niej: „Przysięgły dostawca win mszalnych Członek Zrzeszenia Winiarzy Zaprzysiężonych Lucjan Kotowski, Kielce, ul. Sienkiewicza 17 poleca Wielebnemu Duchowieństwu gwarantowane wina mszalne hiszpańskie, włoskie, węgierskie. Na zamówienie wysyłam pocztą, paczkami żywnościowymi³⁰. Pojawiały się ogłoszenia o pracę: o wakacie na stanowisku organisty, że wykwalifikowana wychowawczyni przedszkolna szuka pracy. Ogłoszeń urzędowych było stosunkowo mało. W postaci krótkich informacji redakcyjnych sandomierskie szkoły ogłaszały rozpoczęcie naboru. Wobec tego należy uznać, że za tego typu redakcyjne anonse autorzy nie pobierali opłaty.

W 1931 roku tygodnik drukowano w nakładzie 500 egzemplarzy. Przez rok nakład pisma wzrósł dziesięciokrotnie, aby w 1936 roku spaść do poziomu 4 tys. egzemplarzy. Ponad połowę nakładu dystrybuowano na wsi, po 20 proc. w miastach i w ośrodkach przemysłowych³¹. Kolportowaniem prasy w poszczególnych parafiach zajmowali się księża oraz przedstawiciele stowarzyszeń katolickich. Priorytetem wydawcy było dbanie o podnoszenie czytelnictwa „Siewcy”. W 1933 roku, na diecezjalnym zjeździe księży dziekanów ustalono, że 29 stycznia, z okazji wspomnienia św. Franciszka Salezego, patrona prasy katolickiej, będzie dniem poświęconym sprawom szerzenia

²⁹ „Siewca Prawdy” 3 (1933), s. 5.

³⁰ „Siewca Prawdy” 3 (1938), s. 11.

³¹ B. Stanaszek, *Prasa katolicka...*, art. cyt., s. 64., M. Adamczyk, J. Dzieniakowska, *Prasa Kielecczyzny w latach 1811-1989*, t. 1, Kielce 1995, s. 40.

czytelnictwa „Siewcy Prawdy”³². Członkowie organizacji katolickich, zwłaszcza młodzieżowych, sprzedawali tygodnik i zachęcali do jego prenumerowania³³. W numerze 4 z 1933 roku na stronie jedenastej zawarto specjalną instrukcję dla młodych, jak skutecznie pracować przy kolportowaniu pisma: „Można brakowi gotówki zaradzić w ten sposób, że dwóch lub trzech gospodarzy, zaprenumerują jeden numer «Siewcy Prawdy». Nie zrażać się! Pamiętajcie!”. Z instrukcji też wynikało, że pismo należy sprzedawać między innymi na cmentarzu: „Trzeba się postarać uprzednio o stół, kilimy, deski oraz szereg numerów”. Redakcja prowadziła ranking parafii, które zamawiały najwięcej czasopisma. W numerze 47 z 1937 roku czytamy: „Parafia Koniemłoty zamówiła 50 egzemplarzy, Bidziny powiększono o 12 egzemplarzy, Chotcza o 7, Wysokie Koło o 5, a Końskie jednak są niedoścignione zamówiono stąd 300 (trzysta!) numerów naszego pisma na 5.XII. Brawo – jak zawsze – Końskie. Prosimy do wyścigu i inne parafie! Prosimy!!”.

„Siewcę Prawdy” kierowano do odbiorcy katolickiego. W Sandomierzu na początku dwudziestolecia międzywojennego ludność wyznania rzymskokatolickiego dorównywała pod względem liczebności społeczności żydowskiej. Tuż przed wybuchem I wojny światowej w mieście zamieszkiwało więcej Żydów niż Polaków³⁴. Wciąż sporo osób nie potrafiło czytać ani pisać. Na wsi analfabetyzm był powszechny, a jednak największą rzeszę czytelników tygodnik gromadził właśnie tam. Ze spisu przeprowadzonego w 1927 roku przez miejscowe władze oświatowe wynikało, że w samym powiecie sandomierskim nie umiało czytać i pisać 25 tys. mieszkańców³⁵. Dzisiaj nietrudno ustalić z imienia i nazwiska odbiorców pisma, głównie księży i osoby prywatne, a tym samym podjąć próbę określenia zasięgu społecznego „Siewcy Prawdy”. Na ostatniej, szesnastej stronie, w rubryce *Od administracji* jako po-

³² *Od redakcji*, „Siewca Prawdy” 2 (1933), s. 12.

³³ *Stowarzyszenia młodzieży. Wiadomości kat. związ. młodz. Polsk. w Sandomierzu*, „Siewca Prawdy” 4 (1933), s. 11.

³⁴ M. Markowski, *Spółceństwo – struktura demograficzna*, w: *Dzieje Sandomierza 1918-1980*, dz. cyt., s. 24.

³⁵ *Tamże*, s. 28.

twierdzenie dokonania opłaty za prenumeratę podawano personalia osób, które opłaciły abonament. Z numeru 31 z 1937 roku można się dowiedzieć, że prenumeratę opłacili między innymi: „ks. kan. Bastrzykowski³⁶ 10 zł, M. Kossowski 1,25 zł”. Od numeru 48 z 1937 roku zaprzestano drukowania nazwisk odbiorców, wyjaśniając to następująco: „Jako miarodajne dowody niechaj służą odtąd – jak wszędzie w pismach – odcinki czekowe PKO, i nasze książki kasowe”.

Wraz ze zmianami w redakcji można zaobserwować postępującą agresywność pisma. Dotąd jedynym wrogiem katolicyzmu według „Siewcy Prawdy” byli sekciarze i osoby propagujące inną wiarę oraz sprzeciwiające się nauce Kościoła. U schyłku działalności tygodnika twórcy atakowali też lewicowe organizacje społeczne, przejawiali skrajny antysemityzm i antykomunizm³⁷. W ten sposób, jak uzasadniali, bronili zasad wiary katolickiej.

Tygodnik „Siewca Prawdy” jak na periodyk wydawany w prowincjonalnym miasteczku powiatowym był dość nowoczesny. Niewątpliwie zawdzięcza to wykształceniu i świadomości swoich twórców. Jednak można zaobserwować stopniowe odchodzenie od deklaracji złożonej w pierwszym numerze z końca listopada 1931 roku, że pismo będzie dalekie od działań partyjno-politycznych. Dla współczesnego badacza dziejów dwudziestolecia międzywojennego i to może okazać się atrakcyjne. Tygodnik prezentuje bowiem nastawienie Kościoła sandomierskiego nie tylko do ogólnopolskich uwarunkowań politycznych, lecz także do lokalnych. Ponadto, jak już

³⁶ Ks. Aleksander Bastrzykowski (1879-1958), urodzony w Wąchocku pod Starachowicami, w latach 1933-1958 proboszcz parafii Kunów, autor monografii Kunowa (obecnie powiat ostrowiecki, gmina Kunów, województwo świętokrzyskie), w latach 1929-1934 dziekan dekanatu sandomierskiego, proboszcz parafii Góry Wysokie (obecnie powiat sandomierski, gmina Dwikozy, województwo świętokrzyskie), autor monografii historycznej parafii Góry Wysokie Sandomierskie (J. Kędracki, *Podziemna kaplica, głęboki wawóz*, „Gazeta Wyborcza” [Kielce] 89 [2006], s. 6; http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,4692126,20060414KI-DLO,Podziemna_kaplica_gleboki_wawoz.,html, 26.10.2013; *Parafia Kunów – strona oficjalna. Księża*, <http://www.kunow.kei.pl/?Ksi%EA%BFa>, 26.10.2013; <http://www.gorywysokie.sandomierz.opoka.org.pl/przyjaciele.html>, 26.10.2013.

³⁷ K. Warda, *Książka i czasopiśmiennictwo w Sandomierzu w okresie od 1795 do 1939 r.*, rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. B. Kocowskiego, obroniona w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Wrocławskiego 27 listopada 1977 roku, mps w posiadaniu autora.

wspomniano, periodyk jest świetną bazą źródłową do badania dziejów przede wszystkim Sandomierza. Obecnie najpilniejsze wydaje się sporządzenie bibliografii artykułów dotyczących stolicy diecezji, co zdecydowanie ułatwi poszukiwanie zawartych w nim informacji o mieście. Bibliografię można by sukcesywnie poszerzać o kolejne regiony i miejscowości.

Warto dodać, że tygodnik „Siewca Prawdy” nie tylko dla profesjonalisty jest niezastąpionym źródłem pomocnym w ustalaniu faktów historycznych. Dokumentuje to m.in. akcja mająca na celu poszukiwanie mogił. Na początku listopada 2013 roku Komenda Powiatowa Policji w Sandomierzu za pośrednictwem regionalnego dziennika „Echo Dnia” zwróciła się do mieszkańców powiatu sandomierskiego z apelem o pomoc w odnalezieniu mogiły posterunkowego Dionizego Rouby’ego, poległego 21 listopada 1938 roku podczas służby w Żłotej pod Sandomierzem. Od 2012 roku sandomierscy stróże prawa opiekują się już grobem policjanta Stanisława Cudzika zastrzelonego w 1921 roku na służbie i szukają podobnych mogił³⁸. Tygodnik „Siewca Prawdy” szeroko opisywał śmierć dwudziestosześcioletniego posterunkowego Rouby’ego. Tragiczna śmierć funkcjonariusza państwowego wstrząsnęła miastem. Redakcja na pierwszej stronie tygodnika, co było ewenementem, zamieściła urzędowe, policyjne podziękowanie za udział społeczności lokalnej w pogrzebie³⁹. Autorzy kolejnych artykułów nie podali, gdzie pochowano ciało policjanta. Jednak wnikliwa analiza materiałów prasowych wskazuje na jeden z dwóch cmentarzy w Sandomierzu. Przedstawiciele sandomierskiej policji obecnie błędnie określają miejsce pochówku na cmentarzu w Samborcu, w gminie, w której policjant w 1938 roku tragicznie zginął⁴⁰.

³⁸ /MLE/, *Policjanci ocaili od zapomnienia*, „Echo Dnia” 258 (2013), s. 9.

³⁹ „Siewca Prawdy” 49 (1938), s. 1; *W pościgu za bandytami*, „Siewca Prawdy” 48 (1938), s. 8; *Just, Poległ jak bohater*, „Siewca Prawdy” 49 (1938), s. 10; *Na pogrzeb śp. Posterunkowego*, „Siewca Prawdy” 49 (1938), s. 11; H. Paślawska, *Pamięci ś.p. Dionizego Rouby, młodego posterunkowego zabitego przez bandytów w okolicy Sandomierza*, „Siewca Prawdy” 50 (1938), s. 3-4; *Sandomierz zbuduje pomnik*, „Siewca Prawdy” 50 (1938), s. 10.

⁴⁰ Rozmowa z aspirantem Jackiem Kulitą, oficerem prasowym Komendy Powiatowej Policji w Sandomierzu, przeprowadzona 4 listopada 2013 roku. Materiały w posiadaniu autora.

THE SOWER OF TRUTH ('SIEWCA PRAWDY'): A WEEKLY OF THE DIOCESE OF SANDOMIERZ DURING THE YEARS 1931-1939

The Catholic magazine *The Sower of Truth* ('Siewca Prawdy') was published by the Diocesan Graphic and Printing House in Sandomierz. During the years 1931-1939 the weekly came out in the Diocese of Sandomierz, in whose territory *The Sower of Truth* was distributed. The magazine was predominantly concerned with Catholic topics. The issues included fragments of Sunday's Gospel, pastoral letters and prayers. A lot of space was taken up by articles that spread and built up faith. The weekly was focused on reports of events in the diocese. Apart from that it brought news from Poland and the world, also of a political nature. Texts concerning the household and agriculture were published. *The Sower of Truth* got involved in politics not only when it related to Catholic issues. The magazine also reported secular social events taking place in towns associated with the diocese. The weekly was addressed to a Catholic reader. The magazine was distributed in parishes by priests and members of Catholic associations. Nowadays *The Sower of Truth* is an excellent source for the research of the history of Sandomierz and the diocese in the interwar period.

ELŻBIETA SŁOŃ¹

DOSTĘP DO INFORMACJI O WSPÓŁCZESNEJ KIELECKIEJ PRASIE PARAFIALNEJ

W Kielcach funkcjonuje dwadzieścia sześć parafii. Potwierdza to strona diecezji kieleckiej w części dotyczącej parafii², a także diecezjalny spis parafii na rok 2012 (najbardziej aktualny)³. W czterech dekanatach znajduje się odpowiednio: siedem parafii w dekanacie Kielce-Południe, sześć w dekanacie Kielce-Północ, pięć w dekanacie Kielce-Śródmieście i osiem w dekanacie Kielce-Zachód. Linki do interesujących nas parafii zaczerpnięto ze źródła świeckiego⁴. Są to parafie:

- św. Antoniego Padewskiego,
- Chrystusa Króla,
- Ducha Świętego,
- św. Franciszka z Asyżu,
- bł. Hiacynty i Franciszka,
- św. Izydora,
- św. Jadwigi Królowej,
- św. Jana Chrzciciela,
- bł. Jerzego Matulewicza,
- św. Józefa Oblubieńca NMP,
- św. Józefa Robotnika,

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach.

² *Diecezja kielecka. Parafie*, www.diecezja.kielce.pl/parafie, 10.10.2013.

³ *Katalog duchowieństwa i parafii diecezji kieleckiej na 2012 rok*, Kielce 2012, s. 92-106.

⁴ *Parafie rzymskokatolickie w Kielcach*, http://pl.wikipedia.org/wiki/Kategoria:Parafie_rzymskokatolickie_w_Kielcach, 16.09.2013.

- Świętego Krzyża,
- św. Maksymiliana Marii Kolbego,
- Matki Bożej Częstochowskiej,
- Matki Bożej Fatimskiej,
- Miłosierdzia Bożego,
- NMP Królowej Polski,
- NMP Matki Kościoła,
- Niepokalanego Serca NMP,
- św. Pawła Apostoła,
- Przemienienia Pańskiego,
- św. Stanisława, biskupa i męczennika,
- św. Teresy od Dzieciątka Jezus,
- św. Wincentego Pallottiego,
- katedralna Wniebowzięcia NMP,
- św. Wojciecha.

Autorka artykułu była zainteresowana prasą III Rzeczypospolitej, a więc ukazującą się od 1989 roku. Od tego bowiem czasu wydawanie czasopism – nie tylko zresztą religijnych – stało się prostsze, głównie ze względów politycznych oraz w wyniku likwidacji cenzury. Nie bez znaczenia był także dostęp do coraz to nowszych środków technicznych, a także – co brzmi bardzo prozaicznie – do papieru, który w czasach PRL-u był reglamentowany.

Świętokrzyskimi gazetkami parafialnymi interesowali się badacze już wcześniej. Niewątpliwie ważną pracą jest tu artykuł Andrzeja Kalety (dyrektora Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach), w którego kręgu zainteresowań znajdują się media diecezji kieleckiej⁵. Na wstępie autor podaje definicję prasy parafialnej. Stwierdza, że „jest to rodzaj czasopiśmiennictwa sublokalnego, które oprócz funkcji właściwych tego rodzaju periodykom spełnia zadania istotne z punktu widzenia konkretnej wspólnoty wyznaniowej”⁶. Ponieważ definicja ta brzmi dość enigmatycznie i nie do końca zakreśliła granice rozpatrywanego pojęcia, starano się odnaleźć także inne określenia dla gazetek parafialnych. W fachowych wydawnictwach encyklopedycznych z definicją tą bywa różnie: *Encyklopedia wiedzy*

⁵ A. Kaleta, *Prasa parafialna diecezji kieleckiej w latach 1989-2004*, w: *Media wyznaniowe w Polsce 1989-2004*, pod red. E. Kossewskiej, J. Adamowskiego, Warszawa 2004, s. 143-157.

⁶ *Tamże*, s. 143.

o książce⁷ w ogóle nie definiuje prasy katolickiej, chociaż uwzględnia np. prasę gadzinową. Także *Encyklopedia wiedzy o prasie*⁸ nie tworzy interesującego autorów określenia. Próżne jest również szukanie definicji prasy parafialnej wśród haseł dotyczących czasopism lub gazet. Najbardziej zwięźle określenie przedstawia Wikipedia: „Prasa parafialna – czasopisma wydawane przez parafie różnych wyznań – katolickie, prawosławne, protestanckie. Czasopismo obejmuje zazwyczaj swoim zasięgiem obszar jednej parafii, ale zdarzają się tytuły wydawane wspólnie przez dwie lub trzy parafie”⁹.

Informacji o gazetkach parafialnych w pierwszej kolejności poszukiwano na wymienianej już wcześniej stronie diecezji kieleckiej oraz na stronach internetowych poszczególnych parafii (choć wiele z nich jeszcze tych stron nie posiada). Zapoznano się również z tabelą *Prasa parafialna w diecezji kieleckiej w latach 1989-2004* opracowaną przez Kaletę¹⁰. Przedstawione zostały w niej tytuły prasy ukazującej się na terenie diecezji kieleckiej w układzie alfabetycznym z podaniem (w przypadku, kiedy było to możliwe) parafii, dekanatu, roku powstania, nakładu, częstotliwości wydawania, formatu i objętości. Przejrzano zawartość roczników bibliografii regionalnych zamieszczonych na stronie Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Witolda Gombrowicza w Kielcach¹¹. Znaleźć tu można opisy bibliograficzne z różnego rodzaju wydawnictw od 1999 roku do chwili obecnej. Zapoznano się również z bibliografiami wydanymi drukiem. Pierwszą z nich była praca dotycząca prasy Kielecczyny w latach 1945-1989¹². Niestety, bibliografia ta nie uwzględniła żadnej gazetki parafialnej. Znacznie bardziej owocne było przejrzanie bibliografii tych samych autorów dotyczącej prasy z lat 1990-1997¹³. Tu w części zatytułowanej *Czasopiśmiennictwo religijne i kościelne*

⁷ *Encyklopedia wiedzy o książce*, pod red. A. Birkenmajera, B. Kocowskiego, J. Trzynałdowskiego, Wrocław 1971.

⁸ *Encyklopedia wiedzy o prasie*, pod red. J. Maślanki, Wrocław 1976.

⁹ *Prasa parafialna*, http://pl.wikipedia.org/wiki/Prasa_parafialna, 15.10.2013.

¹⁰ A. Kaleta, *Prasa parafialna...*, art. cyt., s. 149.

¹¹ *Bibliografia regionalna województwa świętokrzyskiego*, www.wbp.kielce.pl/bibliografia-regionalna, 16.09.2013. Bibliografia obejmuje lata 1999-2013.

¹² M. Adamczyk, J. Dzieniakowska, *Prasa Kielecczyny w latach 1811-1989*, t. 2, Kielce 1996.

¹³ M. Adamczyk, J. Dzieniakowska, *Prasa Kielecczyny w latach 1990-1997*, Kielce 1998, s. 37-42.

odnotowano dziewięć tytułów kieleckich gazetek parafialnych. Kilka dodatkowych tytułów udało się odnaleźć w zestawieniu bibliograficznym Marty Madej¹⁴ (bibliotekarki aktualnie pracującej w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach), w którym wydzielono dział *Prasa diecezjalna i parafialna*. Z uwagą przejrzano najnowszy wykaz literatury dotyczący mediów regionalnych i lokalnych, a zwłaszcza jej część dotyczącą województwa świętokrzyskiego, liczącą 633 pozycje bibliograficzne, autorstwa Marty Boszczyk¹⁵. Niestety, czynność ta nie przyniosła pożądanych rezultatów, mimo że była bardzo czasochłonna, autorka bowiem nie przewidziała w niej indeksów. Trzeba było przeczytać blisko osiemdziesiąt stron, na których znalazły się opisy dotyczące zarówno historii, jak i współczesności mediów, bez podziału na prasę, radio, telewizję czy Internet. Autorka wykazu zbyt skąpo posługiwała się adnotacjami wyjaśniającymi. Najgorsze jednak było to, że przeszukiwanie bibliografii nie przyniosło pozytywnego rezultatu: Boszczyk nie opisała ani jednej pozycji dotyczącej gazetek parafialnych. Na zakończenie poszukiwań źródeł informacji zajrzano na internetową stronę katalogu prasy parafialnej¹⁶. Niestety, katalog ten był po raz ostatni aktualizowany 22 czerwca 2006 roku.

Z dwudziestu sześciu kieleckich parafii dziewiętnaście posiada własne strony internetowe. Jest to wynik niezły (blisko trzy czwarte), chociaż część z istniejących stron podaje niewiele informacji. Informacje o gazetkach parafialnych, nawet tych funkcjonujących w parafiach, są jednak dość skąpe. Jedynie cztery z dziewiętnastu parafii informują o wydawanych przez siebie gazetach, z czego dwie nie podają tytułu, a tylko parafia bł. Jerzego Matulewicza podaje obszerniejsze informacje: „Gazetka zawiera 16 stron i ukazuje się w formie pisemnej od początku istnienia parafii mniej więcej co 2 – 3 miesiące. Do tej pory ukazało się ponad 100 numerów. Aktualne wydania są już kolorowe. W kolegium redakcyjnym jest kilkana-

¹⁴ M. Madej, *Prasa województwa świętokrzyskiego. Zestawienie z lat 1998-1999*, Kielce 1999, s. 64-69.

¹⁵ M. Boszczyk, *Media regionalne i lokalne. Historia i współczesność (z uwzględnieniem mediów świętokrzyskich)*. Bibliografia w wyborze, Kielce 2013, s. 43-122.

¹⁶ *Prasa parafialna. Serwis o prasie parafialnej – katalog prasy – świętokrzyskie*, [http://prasaparafialna.pl/katalog_prasy/\(sort\)/wojewodztwo/\(select\)/%25C5%259Bwi%25C4%2599to-krzyskie,15.10.2013](http://prasaparafialna.pl/katalog_prasy/(sort)/wojewodztwo/(select)/%25C5%259Bwi%25C4%2599to-krzyskie,15.10.2013).

ście osób”¹⁷. Pisemko drukowane jest w Oficynie Poligraficznej Apla w Kielcach. Jeszcze bardziej skąpe informacje o prasie parafialnej zamieszczone są na stronie kieleckiej kurii biskupiej. Prezentuje ona wszystkie kieleckie parafie, jednak tylko w jednym przypadku informuje o wydawanej gazecie parafialnej w rubryce ciekawostek, zatytułowanej *Czy wiesz, że...*

TYGODNIK INFORMACYJNY

NASZA PARAFIA

PARAFIA ŚW. FRANCISZKA Z ASYZU

www.kielce.kapucyni.pl www.lectiodivina.pl tel. 41 343 16 17

Znienawidzić???

Kontrowersyjne słowa Jezusa o nienawiści swoich bliźnich, należy rozumieć, że Jezus zaprasza do prawdziwej wolności i całkowitego oddania się Jemu. Być prawdziwym uczniem Jezusa, który Mu towarzyszy i pełni posługę, to być wolnym od wszystkiego co może mnie zdeterminować i przeszkodzić w chodzeniu za Nim, tam gdzie On mnie pośle.

Nic w naszym życiu nie może konkurować z Panem Jezusem. Cokolwiek nas odciąga od Niego, winno się stać przedmiotem naszej „nienawiści”. Nie sposób być Jego uczniem, jeśli nie podejmie się radykalnej decyzji wyboru drogi krzyża i odrzucenia wszystkiego, co oddała nas od Jezusa.

Chrystus każe nam dzisiaj zastanowić się, czy miłość do Boga jest silniejsza od miłości rodzinnej, od przywiązania do siebie samego, swoich upodobań i pragnień. Każe nam obliczyć i przemyśleć sobie, czy będzie nas stać na wzięcie krzyża, czyli podjęcie zadań, które mogą się okazać sporym ciężarem i będą wymagały dużego samozaparcia, wysiłku, rezygnacji z przyjemności i wygody.

Trud ten przekracza naturalne możliwości człowieka i bez wiary jest niewykonalny. Ponieważ sami na taką wolność nie potrafimy się zdobyć, musimy prosić w modlitwie o dar Bożej mocy i mądrości z wysoka.

Numer wydania
37/2013.09.08

Kalendarz
Liturgiczny

Poniedziałek
Św. Anieli Salawy,
dziewicy

Czwartek
Najśw. imienia Maryi

Piątek
Św. Jana Chryzostoma,
biskupa i doktora
Kościoła

Sobota
Święto Podwyższenia
Krzyża Świętego

Słowo na niedzielę

Mdr 9,13-18b
Flm 9b-10.12-17
Łk 14,25-33

¹⁷ *Parafia bł. Józefa Matulewicza*, <http://www.matulewicz.kielce.opoka.org.pl/index2.htm>, 15.10.2013.

Zdecydowano się zanalizować sześć źródeł informacji: dwie bibliografie wydane w formie piśmienniczej: bibliografię Marty Madej¹⁸ oraz pracę Mieczysława Adamczyka i Jolanty Dzieniakowskiej¹⁹, oraz cztery źródła internetowe: fragment strony diecezji kieleckiej dotyczący parafii²⁰, informacje zawarte w Wikipedii²¹, katalog prasy katolickiej²² oraz bibliografię województwa świętokrzyskiego²³. Wprawdzie ta ostatnia publikowana jest w postaci roczników, ale potraktowano ją jako jedno źródło. Odnaleziono tu szesnaście tytułów prasy parafialnej. Ponadto przejrzano katalogi większych kieleckich bibliotek²⁴. Opierając się na tabeli wykonanej przez Kaletę²⁵ oraz na informacjach odnalezionych w wyżej wymienionych źródłach, można pokusić się o stwierdzenie, że udało się odnaleźć wszystkie tytuły gazetek parafialnych, które ukazywały się (a wiele z nich ukazuje się nadal) na terenie Kielc. Są to:

- „Biuletyn Informacyjny Świętokrzyskiego Parafialnego Klubu Sportowego Rodzina” 1996-? (parafia św. Jadwigi Królowej),
- „Gazetka Parafialna” 1993-2006? (parafia bł. Jerzego Matulewicza),
- „Głos Jadwigi” 2000- (parafia św. Jadwigi Królowej),
- „Głos Parafii” 1993-1997? (parafia św. Maksymiliana Marii Kolbego),
- „Głos św. Antoniego” 2003- (parafia św. Antoniego Padewskiego),
- „Jezu, Ufam Tobie” 1996-1999? (parafia Miłosierdzia Bożego),
- „Kromka Chrystusowa” 1994-? (parafia Niepokalanego Serca NMP),
- „Na Stoku” 1992-1993 (parafia Ducha Świętego),
- „Nasza Parafia” 2013- (parafia św. Franciszka z Asyżu),

¹⁸ M. Madej, *Prasa województwa świętokrzyskiego*, dz. cyt.

¹⁹ M. Adamczyk, J. Dzieniakowska, *Prasa Kielecczyzny w latach 1990-1997*, dz. cyt.

²⁰ *Parafie rzymskokatolickie w Kielcach*, dz. cyt.

²¹ *Prasa parafialna*, art. cyt.

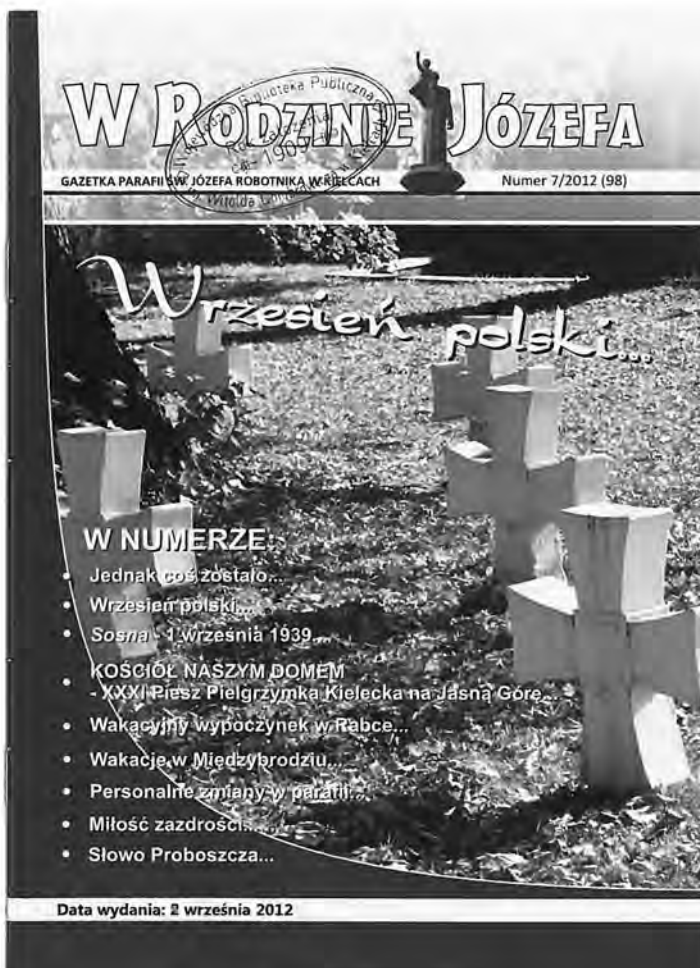
²² *Prasa parafialna. Serwis o prasie parafialnej – katalog prasy – świętokrzyskie*, art. cyt.

²³ *Bibliografia regionalna województwa świętokrzyskiego*, art. cyt.

²⁴ Mowa tu o Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Witolda Gombrowicza, Bibliotece Uniwersyteckiej Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej i Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego.

²⁵ A. Kaleta, *Prasa parafialna*, art. cyt., s. 149.

- „Niewachlowskiak” 1997-2001? (parafia Matki Bożej Częstochowskiej),
- „Orator Świętokrzyski” 1995- (parafia Świętego Krzyża),
- „Pod Telegrafem” 1994?-1996 (parafia św. Jana Chrzciciela),
- „Pokój Serca” 2004-2006? (parafia Niepokalanego Serca NMP),
- „Święty Wojciech” 1993-2008? (parafia św. Wojciecha),
- „W Rodzinie Józefa” 1993- (parafia św. Józefa Robotnika),
- „Zawsze z Tobą” 1997-? (parafia Matki Bożej Fatimskiej).

Wyżej wymienionych szesnaście tytułów zostało wydanych w czternastu parafiach. W dwóch z nich: parafii św. Jadwigi Królowej oraz Niepokalanego Serca NMP, ukazały się w interesującym nas okresie po dwa tytuły. Nie stwierdzono również takiej sytuacji, by dwie lub więcej parafii publikowało wspólną gazetkę. Można założyć, że tylko niewiele ponad 50 proc. parafii próbuje docierać do swych parafian poprzez słowo pisane. To raczej nie jest imponująca liczba.

Istniejącą sytuację pogarsza fakt, że docieranie do informacji o prasie poprzez źródła informacji nie jest doskonałe. Na stronach poszczególnych parafii czy kurii biskupiej wiadomości o gazetkach są dość skąpe, jak gdyby nie był to powód do dumy. Nie zdarzyło się, by którykolwiek z tytułów pisemek znalazł się we wszystkich sześciu wymienionych wcześniej źródłach informacji. Tylko dwie gazetki (co stanowi 12 proc.) wymienione były czterokrotnie, natomiast siedem odnotowano dwa razy (44 proc.) i siedem tylko jeden raz (również 44 proc.). Można chyba wyjść z założenia, że jeśli informacja o prasie parafialnej byłaby lepsza, również inne kieleckie parafie (niektóre bardzo prężnie działające) zdecydowałyby się na wydawanie własnych pisemek.

Zajmując się prasą parafialną, nie można pominąć jeszcze jednej gazetki, która nie poddaje się analizie, ponieważ tak do końca nie wiadomo, w jaki sposób ją potraktować. Ze strony parafii Chrystusa Króla²⁶ można się dowiedzieć o istnieniu parafialnej gazetki. Pierwsza datowana jest na 12 czerwca 2004, ostatnia – 11 grudnia 2012 roku. Nie udało się ustalić, czy jest ona wydawana w formie papierowej, czy też elektronicznej. Strona internetowa parafii informuje tylko enigmatycznie o dziewięćdziesięciu pięciu artykułach zamieszczonych w gazetce oraz o dwunastu niezamieszczonych. Nigdzie nie odnaleziono tytułu tej gazety ani nie znaleziono potwierdzenia jej istnienia w analizowanych źródłach informacji, ani w opracowaniu o prasie diecezjalnej A. Kalety²⁷. Wspomniano więc o niej jedynie z kronikarskiego obowiązku.

²⁶ *Parafia p.w. Chrystusa Króla*, http://www.chrystus-krol.pl/index.php?option=com_content&task=section&id=1&Itemid=2, 15.09.2013.

²⁷ A. Kaleta, *Prasa parafialna*, art. cyt.

Reasumując, parafialna działalność wydawnicza, oczywiście mowa tu o prasie, cały czas się rozwija. Trafiają się efemerydy, dziełka malutkie, lecz także wydawane przez wiele lat, coraz staranniej przygotowywane, zarówno pod względem treściowym, jak i edytorskim. Gdyby informacja o nich była szersza i bardziej dostępna, na pewno zwróciłyby uwagę parafian i księży innych kieleckich parafii. A może skłoniłyby do naśladownictwa?

ACCESS TO INFORMATION ABOUT CONTEMPORARY KIELCE PARISH PRESS

There are four Roman Catholic decanates in Kielce with twenty six parishes in them. Fourteen parishes have published sixteen parish bulletins since 1989. They are named 'parish news sheets'. We can gather information about them in different sources of information (bibliographies and websites). Yet finding out more about these bulletins is not easy because sources of information are not complete. This could be an incentive for work for parish-priests and for religious congregations.

KATARZYNA JAMROZIK, ANNA MUSIOŁ, DOROTA SIWECKA¹

PROMOCJA BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH W MEDIACH SPOŁECZNOŚCIOWYCH

Na skutek zmian zachodzących w dobie informatyzacji Internet stał się jednym z podstawowych źródeł informacji, reklamy, promocji, handlu, nauki, edukacji i komunikacji. Wraz z rozwojem technologicznym zwiększyły się i znacznie zróżnicowały możliwości wykorzystania globalnej sieci. Powstaje coraz więcej serwisów, portali, które pozwalają na interakcję z użytkownikiem lub jej wymagają, o czym wcześniej nie mogło być mowy. Nowe podejście do Internetu i angażowanie internautów w tworzenie serwisów, sugerowanie treści, jakie mają się na nich pojawić, itp. określono mianem Web 2.0. Nie oznacza to, że powstał dodatkowy, zupełnie inny Internet niż dotychczas. Do tego znanego dołożono jednak nowe funkcje.

Wśród nowych możliwości Web 2.0 bardzo popularne stały się zwłaszcza tzw. portale społecznościowe, które pozwalają na szybką i łatwą komunikację między zarejestrowanymi w portalu osobami. Każdy z nich dostarcza możliwość publikowania różnego typu zasobów (tekstów, obrazów, filmów itp.) i dyskusowania na ich temat w gronie znajomych, przyjaciół czy też nawet nieznanym. Do najpopularniejszych należą dzisiaj m.in.:

– Facebook (FB) – największy i najbardziej rozpowszechniony portal społecznościowy na świecie, umożliwiający zamieszczanie zdjęć, filmów, postów (krótkich tekstów), rozmawianie w czasie rzeczywistym na czacie lub przez połączenie wideo;

¹ Instytut Informatyki Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego.

– Twitter – międzynarodowy portal stworzony do wymiany w czasie rzeczywistym krótkich informacji (do 140 znaków) między użytkownikami;

– YouTube – portal umożliwiający publikowanie plików wideo i ich komentowanie;

– Academia.edu – jeden z portali społecznościowych gromadzących środowisko akademickie, pozwala na stworzenie własnego profilu z informacją o miejscu pracy, własnych publikacjach, zainteresowaniach naukowych, umożliwia też zamieszczanie pełnych tekstów swoich publikacji;

– Nasza Klasa – polski portal społecznościowy, obecnie za sprawą Facebooka, traci swoją popularność;

– Google+ – propozycja portalu społecznościowego firmy Google z podobną funkcjonalnością jak Facebook;

– Flickr – serwis stworzony w celu dzielenia się własnymi zdjęciami z innymi użytkownikami Internetu.

W momencie rozpowszechnienia na szeroką skalę mediów społecznościowych specjaliści od marketingu, *public relations* i wizerunku otrzymali nowe narzędzie do budowania przewagi konkurencyjnej oraz do nawiązywania kontaktów z potencjalnymi odbiorcami produktów lub usług. Samo prowadzenie działań marketingowych w trybie online jest bardzo powszechne dla nowoczesnych instytucji w myśl zasady, że jeśli nie ma nas w mediach społecznościowych, to nie istniejemy w ogóle.

Również Watykan dostrzegł potencjał mediów społecznościowych. W orędziu *Sieci społecznościowe: port prawdy i wiary, nowe miejsca ewangelizacji*² z 24 stycznia 2013 roku Benedykt XVI stwierdził, że dzięki cyfrowym sieciom społecznościowym powstaje nowa „agora”, przestrzeń sprzyjająca wymianie informacji, opinii oraz miejsce narodzin więzi i nowych form wspólnoty. Jednak do prawidłowego funkcjonowania debaty potrzebny jest przede wszystkim wzajemny szacunek, dbałość o prywatność, dojrzałość, zaangażowanie i – co najważniejsze – prawda. W orędziu podkreślono, że sieci społeczno-

² Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Orędzie Ojca Świętego Benedykta XVI na 47. Światowy Dzień Łączności*, http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20130124_47th-world-communications-day_pl.html, 28.10.2013.

ściowe są nowym narzędziem ewangelizacji, czynnikiem ludzkiego rozwoju, a także sprzyjają powstawaniu poczucia wspólnoty duchowej zwłaszcza wśród tych chrześcijan, którzy czują się izolowani. Papież wręcz upomniał się o obecność ludzi wierzących i tematyki religijnej w sieciach społecznościowych: „Wierzący dostrzegają bowiem coraz bardziej, że jeśli Dobrej Nowiny nie można poznać także w świecie cyfrowym, to może być ona nieobecna w doświadczeniu wielu osób, dla których ta przestrzeń egzystencjalna jest ważna. Świat cyfrowy nie jest światem paralelnym ani czysto wirtualnym, lecz dla wielu ludzi, zwłaszcza najmłodszych, stanowi część codziennej rzeczywistości”³.

Korzyści i zagrożenia wypływające z korzystania z mediów społecznościowych

Sukces mediów społecznościowych jest bezpośrednio związany ze społeczną naturą człowieka oraz z potrzebą nawiązywania relacji i uzewnętrzniania emocji. Obecność w serwisach społecznościowych sprawia, że opublikowane komunikaty mogą dotrzeć do ogromnej liczby odbiorców i są dalej rozpowszechniane zgodnie z zasadami marketingu wirusowego. Dla wielu internautów serwisy społecznościowe skutecznie zastępują Internet, stając się oknem na świat. Dlatego też warto je wykorzystać do działań promocyjnych. Dla bibliotek uczestnictwo w tego typu serwisach to nie tylko szansa na zaistnienie w sieci, ale również ogromne możliwości marketingowe płynące z bezpośredniej komunikacji z użytkownikami. Efektem działań tego typu jest wzrost rozpoznawalności, a także możliwość usprawnienia działalności instytucji w wyniku współdziałania bibliotekarzy i użytkowników (np. poprzez wspólne tworzenie zasobów i usług). Ponadto udział bibliotek w mediach społecznościowych umożliwia tworzenie sieci powiązań z innymi instytucjami nauki czy kultury. Dzięki temu powstaje środowisko branżowe, które może współpracować i wymieniać myśli oraz informacje. Biblioteki, które są obecne w serwisach społecznościowych, stają się bardziej wiarygodne zwłaszcza dla młodszego pokolenia. W wyniku kontaktu z użytkownikami pogłębiają z nimi swe relacje, wzrasta też

³ *Tamże.*

ich poziom zaufania. Jednak celem działań danej firmy nie powinno być jedynie zdobycie jak największej liczby odwiedzających profil, najważniejsza jest interakcja użytkowników. Dobrym pomysłem na zaangażowanie czytelników jest ogłoszenie konkursu, np. na pomysł spotkania autorskiego. Z dużym prawdopodobieństwem użytkownicy chętnie wezmą udział w tego typu inicjatywach.

Wśród korzyści, jakie daje promocja na bazie serwisów społecznościowych, można wymienić niskie koszty prowadzonych kampanii, a także możliwość mierzenia efektów za pomocą narzędzi, w które wyposażone są niektóre serwisy społecznościowe. Warto również zaznaczyć, że dzięki działaniom w serwisach społecznościowych poprawie ulega pozycjonowanie strony biblioteki w wyszukiwarkach.

Należy jednak pamiętać, że treści publikowane na oficjalnych stronach instytucji na Facebooku są widoczne dla wszystkich użytkowników Internetu (a nie tylko dla zalogowanych użytkowników portalu). Podobnie jest z komentarzami naszych użytkowników: są one również widoczne w Internecie dla wszystkich. Powinniśmy też zadbać o to, by dostęp do konta posiadali pracownicy cieszący się dużym zaufaniem, którym zależy na dobrej opinii naszej instytucji. Ponadto zamieszczając na swoim profilu materiały różnego typu (zdjęcia, filmy, cytaty itp.), zawsze należy pamiętać o przepisach prawa autorskiego, czyli upewnić się, że prawa do publikacji nie są zastrzeżone, oraz informować o tym, kto jest autorem publikowanych przez nas treści.

Możliwości założenia profilu, strony, fanpage'a, czyli Facebook – jak to zrobić?

Ponieważ z wcześniej wymienionych serwisów największym i najbardziej popularnym jest Facebook, warto przedstawić jego właśnie funkcjonowanie z punktu widzenia instytucji. Rejestracja w serwisie jest darmowa. Właściwie każdy może założyć na nim konto. Jeśli chodzi o konta instytucji (np. biblioteki), osoba odpowiedzialna za stworzenie portalu powinna być „autoryzowanym jej przedstawicielem”⁴.

⁴ Regulamin usługi Strony na Facebooku, https://www.facebook.com/page_guidelines.php, 28.10.2013.

Jeśli nie jesteśmy związani miejscem pracy z daną biblioteką, nie możemy według regulaminu Facebooka założyć jej oficjalnego portalu (możemy natomiast założyć portal wyrażający nasze zainteresowanie daną instytucją lub poparcie dla niej).

Aby stworzyć stronę biblioteki czy innej instytucji, musimy najpierw utworzyć na Facebooku konto osobiste lub biznesowe, a następnie jako osoba możemy założyć stronę instytucji. W pierwszej kolejności wybieramy typ instytucji, np. firma, organizacja lub instytucja. W następnym kroku określamy kategorię, do której należy firma, np. edukacja czy organizacja społeczna, wpisujemy nazwę naszej instytucji i aktywujemy konto, klikając w link przesłany na adres e-mail podany przez nas przy rejestracji.

Po utworzeniu konta możemy je dowolnie skonfigurować: dodać zdjęcie siedziby firmy, wpisać podstawowe informacje na jej temat, takie jak adres pocztowy. Można także ustalić położenie instytucji na mapce, numer telefonu, adres e-mail, godziny otwarcia, podstawowe zadania (misję) firmy. Warto uzupełnić te dane, w razie gdyby zainteresowani użytkownicy szukali z nami kontaktu poza portalem.

Facebook na bieżąco analizuje ruch na stronach instytucji. Administratorzy strony instytucji mają możliwość sprawdzenia, ile osób przeczytało ich post, jaki zasięg miał ten wpis, czy rozszedł się po sieci.

Oprócz publikowania zdjęć, filmów, tekstów Facebook oferuje swoim użytkownikom także wiele innych aplikacji. Jedną z najpopularniejszych z nich jest „Wydarzenie”. Pozwala ona na stworzenie „wydarzenia” (niekoniecznie musi być ono realne, tzn. nie musi to być rzeczywista impreza). Najczęściej wykorzystuje się je do zbadania popularności jakiejś inicjatywy albo stworzenia minisondy na jakiś temat. Użytkowników trzeba na „wydarzenie” zaprosić, a każdy z zaproszonych ma trzy opcje odpowiedzi na zaproszenie („wezmę udział”, „nie wezmę”, „zastanowię się”), dzięki czemu odwzorowują one w jakiś sposób poglądy naszych „fanów” (trzeba jednak pamiętać, że użytkownik zaproszony ma też czwartą opcję: nieudzielenia żadnej z powyższych odpowiedzi). Z aplikacji nie należy korzystać zbyt często, ponieważ wszystko, co robimy na profilach społecznościowych zbyt często, uznawane jest przez użytkowników za nachalne i może doprowadzić do „odlajkowania” naszej strony.

Facebook posiada również funkcję „Zbierz publiczność”. Pozwala ona na zaproszenie użytkowników, którzy mogliby być zainteresowani naszym profilem. Aplikacja pobiera informacje z naszego konta e-mail (dokładniej: pobiera adresy mailowe z naszej książki kontaktów) i wysyła do użytkowników zaproszenie do polubienia profilu.

Zasady publikowania

Przed każdym administratorem fanpage'a stoi ogromna odpowiedzialność kreowania wizerunku marki oraz budowania tożsamości instytucji. Decydując się na wprowadzenie bibliotek do mediów społecznościowych, należy pamiętać, że przekazy publikowane w tych mediach różnią się od publikowanych w mediach tradycyjnych nie tylko formą, ale również sposobem komunikowania. Kluczowy jest dobór sposobu wypowiedzi, który determinuje sukces lub porażkę. Najchętniej czytane posty zawierają cechy wypowiedzi naturalnej. Im bardziej bezpośredni przekaz, tym jest lepiej przyswajany. Dlatego należy unikać żargonu oraz specjalistycznego słownictwa. W ten sposób komunikujemy, że instytucja jest otwarta oraz chętna do dialogu. Członkowie społeczności oczekują „ludzkiej twarzy” od organizacji czy firmy.

Dlatego, w celu podkreślenia emocjonalności, do postu można dodać np. emotikony. Ważna jest również sama długość wiadomości. W myśl zasady: mniej znaczy więcej, przekaz powinien być ograniczony do dwóch – trzech zdań. Jeśli chodzi o publikowane treści, najlepiej skorzystać z przekształconej na potrzeby Facebooka reguły Pareto: 70 proc. postów powinny stanowić ciekawostki niezwiązane z instytucją, 20 proc. postów to najnowsze przeboje Internetu, a jedynie 10 proc. treści to posty promocyjne. Jeżeli proporcje zostaną gwałtownie zachwiane, funpage straci wiarygodność.

Kluczem do budowania relacji jest nieinwazyjność. Nie można na siłę przyciągać uwagi, ponieważ to sami internauci generują ruch. Użytkownicy serwisów społecznościowych najchętniej oczekują treści relaksujących, humorystycznych. Ponadto aby ułatwić odbiór komunikatów społeczeństwu obrazkowemu, posty powinny być wzbogacone o grafikę lub zdjęcie. Pomocnym narzędziem w wy-

szukiwaniu odpowiedniego materiału ilustracyjnego są internetowe banki zdjęć oferujące bezpłatny dostęp do baz.

Najważniejszym elementem wpisu na Facebooku jest nagłówek. To od nagłówka zależy, czy zaintrygowany internauta przeczyta wiadomość, polubi, skomentuje, czy poleci ją znajomym. Dobry nagłówek powinien być łatwy do zapamiętania, nie dłuższy niż 140 znaków. W celu przykucia uwagi czytelników można wykorzystać liczby, wyliczanki: np. pięć najpiękniejszych bibliotek świata. Zawsze sprawdzają się parafrazy tytułów książek, filmów, piosenek bądź przysłów. Dla podkreślenia przekazu można dodać pytajnik lub wykrzyknik. Dodatkowo warto stosować język korzyści, np. *Uwaga! Duże promocje w wydawnictwie X.*

Dobrym sposobem na nawiązanie dialogu z fanami jest zadanie pytania otwartego. Można zapytać o ulubioną książkę w dzieciństwie lub o ulubionego pisarza. Pytania otwarte stymulują dyskusję oraz merytoryczne spory. W celu ulepszenia działalności swojego profilu warto obserwować działania swoich fanów oraz weryfikować metodą prób i błędów, jakiego typu pytania oraz posty generują większe ich zaangażowanie. Istotna jest również godzina oraz dzień publikowania treści. Według raportu opracowanego przez Sotrender polscy administratorzy umieszczają na Facebooku najwięcej postów między godz. 9:00 a 17:00, przy czym najczęściej wybieranymi godzinami są 10:00, 11:00 oraz 13:00, 15:00 i 16:00. Aktywność użytkowników wzrasta ponownie około godziny 20:00. Oczywiście sam profil instytucji determinuje inne godziny. Dla przykładu: w innych godzinach komunikację prowadzą strony bankowe, w innych strony dotyczące macierzyństwa⁵.

Analiza obecności bibliotek kościelnych w mediach społecznościowych

W celu ukazania praktycznego zastosowania mediów społecznościowych jako przestrzeni marketingowej przeprowadzono szczegółową analizę zawartości profili trzech instytucji na portalu Facebook.

⁵ *Godziny publikowania – wieczorem też warto*, <http://blog.sotrender.com/pl/2013/08/godziny-publikowania>, 28.10.2013.

Badania empiryczne przeprowadzone w październiku 2013 roku objęły: Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie, Federację Bibliotek Kościelnych FIDES oraz Bibliotekę Diecezjalną w Sandomierzu⁶.

Analiza polegała na dokładnym zliczeniu publikacji w wybranych miesiącach, a w dalszej kolejności na sklasyfikowaniu ich według specjalnie opracowanej typologii. Rozróżniono następujące rodzaje publikowanych treści:

- post zawierający informacje związane z publikującą instytucją,
- post zawierający inne informacje,
- grafikę związaną z publikującą instytucją,
- grafikę niezwiązaną z publikującą instytucją,
- utwór muzyczny,
- film wideo,
- link do stron WWW publikującej instytucji,
- link do innych stron WWW zawierających informacje o publikującej instytucji,
- link do innych treści.

Pod uwagę wzięto również tematykę zamieszczanych treści, wyróżniając:

- materiały o charakterze promocyjnym,
- materiały o charakterze informacyjnym,
- materiały o charakterze zabawnym, rozrywkowym,
- ciekawostki,
- materiały o charakterze religijno-refleksyjnym (zaliczano do nich cytaty, sentencje, fragmenty Pisma Świętego).

Określono również źródło zamieszczanych treści:

- informacja własna,
- informacja zapożyczona.

W przypadku każdego z profili uzyskano diametralnie różne wyniki, ukazujące szerokie spektrum możliwości, jakie dają media społecznościowe odnośnie do prowadzenia działalności marketingowej.

⁶ Publikowane treści zostały zbadane na podstawie reprezentatywnej próbki, dobranej tak, aby otrzymać maksymalnie zobiektywizowane wyniki. Wzięto pod uwagę trzy pierwsze miesiące istnienia danego profilu, aby prześledzić jego rozwój, a następnie: 09.2012, 11.2012, 01.2013, 03.2013, 05.2013, 07.2013, 09.2013 – w celu zaobserwowania prawidłowości w funkcjonowaniu i kierunków rozwoju.

Najdłużej na portalu Facebook swój profil posiada Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES (od 06.2011). W trzech pierwszych miesiącach opublikowano trzydzieści pięć wpisów, z czego aż trzydzieści trzy (94 proc.) stanowiły linki (w tym 19 [54 proc.] – do innych treści, 11 [31 proc.] – do własnych stron WWW, 3 [9 proc.] – do innych stron WWW, ale zawierające informacje dotyczące instytucji). Dodatkowo zamieszczono dwa (6 proc.) własne zdjęcia. Znaczna dominacja jednego typu materiałów nie jest wskazana; zdecydowanie zabrakło przede wszystkim postów, dzięki którym najłatwiej nawiązać interakcję z użytkownikami. Za właściwy zabieg należy uznać natomiast rozbudowane opisy zamieszczanych linków i różnorodność treści, do których skierowują. Ponad połowa (51 proc.) opublikowanych wiadomości miała charakter promocyjny, pozostałe – w większości informacyjny (14 [40 proc.]). Natomiast 9 proc. stanowiły ciekawostki, będące interesującym i słusznym uzupełnieniem.

W ciągu minionego roku można zaobserwować znaczny rozwój profilu, zarówno pod względem ilościowym, jak i jakościowym. W siedmiu wybranych miesiącach zamieszczono 182 wpisy, co daje ok. dwadzieścia sześć wpisów na miesiąc i ok. 0,85 dziennie. Uogólnienie to jest jednak mylące, gdyż dokładna analiza pokazała znaczne rozbieżności w częstotliwości publikacji (np. 7 wpisów w listopadzie 2012 roku i 52 wpisy we wrześniu 2013 roku). Warto w tym miejscu zaznaczyć, że jedną z podstawowych zasad marketingu społecznościowego jest regularność, dlatego dobrze byłoby utrzymać w przyszłości obecną liczbę zamieszczanych wpisów. W dalszym ciągu obserwujemy zdecydowaną dominację linków (150 [82 proc.]), z których większość (98 [54 proc.]) odsyła do innych treści. Wiele z publikowanych materiałów (89 [49 proc.]) ma charakter informacyjny – dotyczący działalności bibliotecznej i księgozbiorów, natomiast 30 proc. (54) ma charakter promocyjny (polegający głównie na prezentacji zbiorów biblioteki cyfrowej Federacji FIDES). Większa liczba ciekawostek (wzrost z 9 do 21 proc.) sprawia, że profil staje się bardziej atrakcyjny dla potencjalnych użytkowników, którzy od mediów społecznościowych oprócz faktów oczekują również elementów rozrywki.

Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES w większości publikuje treści zapożyczone (74 proc.). Nie są to wiadomości przypadkowe, o czym świadczy nie tylko ich tematyka i rzetelny opis, ale również

źródła, z których pochodzą. Na profilu odczuwa się brak treści, które zachęcałyby użytkowników do nawiązania kontaktu (pytania, sondy itp.), z czego być może wynika stosunkowo niewielka liczba osób „lubiących” profil – 292 (na dzień 21.10.2013).

Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu zaistniała na Facebooku w styczniu 2012 roku i od początku cechowała się umiarkowaną aktywnością, nastawioną głównie na autoprezentację. W okresie od stycznia do marca 2012 roku na profilu opublikowano czterdzieści jeden wpisów, z czego znaczną większość (30 [73 proc.]) stanowiły zdjęcia własne (głównie przedstawiające działalność biblioteki i jej zbiory), opatrzone rozbudowanymi opisami. Zamieszczono osiem linków (20 proc.) do stron własnych, czyli do zbiorów Cyfrowej Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu, niestety bez żadnego komentarza. Fakt ten, przy jednoczesnym ograniczeniu liczby postów do dwóch (5 proc.), sprawia, że instytucja może się wydawać niechętna do wchodzenia w interakcję z użytkownikami.

W kolejnym okresie działalności obserwujemy wciąż stosunkowo niewielką częstotliwość aktualizowania profilu (maksymalnie 24 wpisy – 09.2012), z niską średnią wynoszącą dwanaście publikacji na miesiąc. Zbyt rzadkie umieszczanie nowych treści może prowadzić do zniknięcia instytucji ze świadomości użytkowników. Da się zauważyć znaczne zmiany w strukturze rodzajów wpisów: grafika stanowi jedynie 10 proc. (8), podczas gdy linki – 71 proc. (60), ze znaczną dominacją odnośników do stron własnych (35 [41,6 proc.]).

W przeciwieństwie do Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu opiera swój profil na materiałach własnych (52 [62 proc.]) o charakterze informacyjnym (74 [88 proc.]). Funkcję promocyjną pełni obecnie jedynie ok. 7 proc. treści, chociaż w pierwszych miesiącach aktywności na portalu było to aż 37 proc. Główny mankament profilu stanowi bez wątpienia zbyt mała aktywność, powodująca, że liczba odwiedzających jest stosunkowo niewielka.

Odmiennie kształtuje się sytuacja Ośrodka Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie: w ciągu trzech pierwszych miesięcy (05-07.2012) opublikowano jedynie pięć postów, natomiast od początku 2013 roku można zaobserwować ich lawinowy wzrost. Pomimo ujęcia w statystyce końcówki 2012 roku, kiedy aktywność nie była jeszcze tak rozwinięta, po przeanalizowaniu siedmiu wy-

branych miesięcy otrzymujemy zawrotną – w porównaniu z poprzednimi – liczbę publikacji: 674 wpisy. To ponad ośmiokrotnie więcej niż w przypadku Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu i prawie czterokrotnie – w przypadku Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Na profilu dziennie pojawiają się średnio trzy nowe wpisy, co może stanowić liczbę optymalną. Pod względem tematu 42 proc. (285) materiałów zaklasyfikowano jako religijno-refleksyjne, a kolejne 10 proc. – jako zabawne, czyli ponad połowa publikacji nie niesie ze sobą konkretnej wartości informacyjnej. Ponadto 44 proc. (296) to zapożyczone grafiki z różnego rodzaju cytatami, których nadmiar wśród wielu użytkowników wywołuje sprzeciw, gdyż jest odbierany jako spam. Pewną równowagę wprowadza dość duża liczba (226 [34 proc.]) wpisów o charakterze informacyjnym⁷, jednak znaczna ich część ma dodatkowo charakter archiwalny. Powoduje to, że w praktyce stosunkowo niewiele wiadomości dotyczy obecnego funkcjonowania instytucji (86 proc. to materiały zapożyczone).

Widać znaczne zaangażowanie w prowadzenie profilu i chęć zbudowania tożsamości Ośrodka Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie na portalu Facebook, jednak należy pamiętać, że ilość nie zawsze przechodzi w jakość. Można zaobserwować skupienie się na publikowaniu nowych materiałów, niestety bez większej dbałości o ich wartość i należyte opracowanie (bardzo częsty brak opisów do linków stanowiących 9 proc. wpisów, jak też do własnych zdjęć).

Studium przypadku

Doskonałym przykładem wykorzystania mediów społecznościowych była kampania mająca na celu zaprotestowanie przeciwko zamknięciu amerykańskiej biblioteki w Troy. Ze względu na kryzys ekonomiczny szansą na uratowanie instytucji było podniesienie podatków o 0,7 proc. Wśród mieszkańców Troy uaktywniła się grupa przeciwników podwyżki. Ryzyko zamknięcia biblioteki było na

⁷ Publikacje uznane za materiały o charakterze informacyjnym zazwyczaj również opatrzone były grafiką – klasyfikacja następowała poprzez subiektywną ocenę, co w danym wpisie ma wartość dominującą: tekst czy obraz.

tyle niepokojące, że poprosiła ona o pomoc agencję *public relations*. Wspólna kampania oparta była na prowokacji oraz na wywołaniu szoku i kontrowersji. Akcja rozpoczęła się w sposób dość zaskakujący, a mianowicie od umieszczenia tablic zachęcających do głosowania przeciwko podniesieniu podatków.

Kolejnym etapem było poinformowanie mieszkańców miasta o imprezie spalenia księgozbioru biblioteki. Na Facebooku⁸ oraz na YouTube udostępniono filmy pokazujące stos płonących książek z podpisem: „Wyobraź sobie to razy dwieście tysięcy. Czy to nie jest fajne?”⁹.

Prowokacja osiągnęła zamierzony cel. Zdegustowani mieszkańcy miasta poddali ostrej krytyce organizatorów przedsięwzięcia. Uwaga opinii publicznej zwróciła się ku tematowi czytelnictwa, szacunku do książek i temu, w jakim kierunku zmiierają współczesne wartości intelektualne. Temat zainteresował radę miejską oraz lokalne i zagraniczne media. Kiedy powstał szum medialny, organizatorzy prowokacji ogłosili prawdziwy cel akcji: „Głosowanie przeciwko bibliotece to jak głosowanie za paleniem książek”. Ostatecznie w wyniku głosowania mieszkańcy masowo opowiedzieli się przeciwko zamknięciu biblioteki, zgadzając się na podniesienie podatku. Cel został osiągnięty nie tylko dzięki prowokacji, ale również w wyniku roli mediów społecznościowych, które obecnie są najszybszym nośnikiem informacji oraz platformą wymiany myśli między użytkownikami Internetu.

Umiejętne wykorzystanie mediów społecznościowych może przynieść bibliotekom wielowymiarowe korzyści. Nowe narzędzia, potraktowane jako środek realizacji misji tego typu instytucji, są szansą na pozyskanie kolejnych czytelników oraz zmianę wizerunku. Jednak należy pamiętać, że świadomy udział bibliotek w podobnych przedsięwzięciach wymaga systematyczności, odpowiedzialności oraz integracji z innymi działaniami komunikacyjnymi.

⁸ Profil wydarzenia: Book Burning Party, <https://www.facebook.com/BookBurningParty?fref=ts>, 29.10.2013.

⁹ *The Troy Library „Book Burning Party”*, <http://www.youtube.com/watch?v=UeOmgyWsksc>, 29.10.2013.

PROMOTION OF ECCLESIASTICAL LIBRARIES IN SOCIAL MEDIA

In the age of rapid development of digital technology also libraries increasingly often take advantage of the possibilities of new technologies. Librarians have adapted a number of internet tools typical of the Web 2.0 phenomenon by using social media which have become an alternative way of communication and a tool of promotion. Focusing on selected cases, the paper presents the questions of using social media for promoting library activities. The most popular social media working in the Web and possibilities of their use for public relations purposes have been discussed. The article describes norms of content publication in social media, a code of good practice and methods of making communications more attractive. The paper offers an analysis of benefits and dangers arising from the use of new tools of communication with the user.

ANNA WAŁEK¹

STRONY WWW BIBLIOTEK JAKO ELEMENT PROMOCJI I NARZĘDZIE KOMUNIKACJI Z UŻYTKOWNIKIEM

Postęp technologiczny i zmieniające się oczekiwania użytkowników sprawiają, że biblioteki coraz częściej sięgają po nowoczesne narzędzia promocji i komunikacji z użytkownikiem. Począwszy od lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku, kiedy pojawiły się pierwsze skomputeryzowane katalogi oraz zintegrowane systemy biblioteczne, serwisy informacyjne i bibliograficzne oraz katalogi OPAC, aż po lata dziewięćdziesiąte i początek XXI wieku, kiedy upowszechnił się Internet oraz publikacje elektroniczne, biblioteki obserwowały pojawiające się tendencje i wykorzystywały je do usprawniania oraz promowania swoich usług i zbiorów.

Zmiany w działalności bibliotek przejawiają się w zmianie kierunków rozwoju i charakteru kolekcji bibliotecznych, jak również sposobów organizacji dostępu do informacji i form komunikacji z użytkownikami. Kolekcje biblioteczne przybierają charakter hybrydowy. Zawierają zarówno zbiory tradycyjne, jak i cyfrowe. Ponadto biblioteki stają się centrami informacji naukowej, specjalistycznej i bibliograficznej, uczestniczą w dostarczaniu informacji, ale i ocenie, selekcji oraz porządkowaniu Webu. Tworzą również własne zasoby w postaci baz danych, a także uczestniczą w różnego rodzaju projektach digitalizacyjnych, zasilając swoimi zasobami biblioteki cyfrowe i repozytoria.

¹ Politechnika Wroclawska, Centrum Wiedzy i Informacji Naukowo-Technicznej.

Aby zapewnić użytkownikom zdalny dostęp do zasobów oraz wszelkiego rodzaju informacji na temat lokalizacji, zbiorów i działalności biblioteki, konieczne jest prowadzenie strony internetowej. Strona WWW pełni wiele funkcji. Po pierwsze, służy komunikowaniu się biblioteki z użytkownikami, po drugie zaś, jest doskonałym narzędziem marketingowym. Taka forma promocji jest tania i niezwykle skuteczna, ponieważ użytkownicy mają dostęp do treści i usług przez cały czas i z każdego miejsca na świecie, pod warunkiem połączenia z Internetem. Strona WWW może być również częścią bardziej rozwiniętego systemu promocji w sieci, obejmującego także profile na portalach społecznościowych, fora, blogi i inne narzędzia. Przede wszystkim jednak pełni ona funkcję wizytówki biblioteki w sieci, gdzie coraz częściej użytkownicy rozpoczynają poszukiwania wszelkiej informacji na interesujące ich tematy.

Powstało wiele opracowań dotyczących tworzenia i użyteczności stron internetowych, w tym witryn bibliotek. W grudniu 2010 roku Laboratorium EDISONDA z Krakowa przeprowadziło audyt użyteczności serwisów bibliotecznych stron bibliotek, który miał na celu opisanie elementów i funkcjonalności cechujących poprawne i przyjazne strony WWW. Audyt ten był przeprowadzony przez ekspertów na podstawie heurystyk, czyli zasad projektowania serwisów internetowych, oraz za pomocą tzw. przeglądu poznawczego, czyli wykonywania konkretnych zadań w serwisie.

Audyt EDISONDY wyłonił najważniejsze zasady tworzenia poszczególnych elementów strony, nawigacji i prezentowania treści. Zasady te są aktualne również dla witryn służących komunikacji z czytelnikami i wiernymi.

Podstawowe elementy, jakie powinny znaleźć się na stronie, to:

- dane adresowe,
- podstawowe informacje o bibliotece i jej strukturze,
- godziny dostępności dla użytkowników,
- regulamin organizacyjny i regulamin korzystania ze zbiorów,
- informacja o zbiorach i profilu biblioteki,
- wykaz nowości,
- katalog elektroniczny,
- wykaz prenumerowanych czasopism,

– wykaz baz danych zarówno zewnętrznych, jak i tworzonych przez bibliotekę,

– linki do innych serwisów i stron WWW,

– interfejs w językach obcych,

– informacja o ostatniej aktualizacji².

Ważne jest, aby strona internetowa była łatwa w obsłudze, użyteczna i aktualna, a także wykonana z należytą starannością i w zgodzie ze standardami.

Pierwszym elementem, na który należy zwrócić uwagę, jest strona główna, która:

– nie powinna być przeładowana treścią, ale prezentować jedynie najważniejsze informacje, zachęcając do dalszej eksploracji;

– powinna wyróżniać kluczowe podstrony, aby użytkownik nie musiał się zbytnio zagłębiać w jej strukturę, by dotrzeć do najczęściej poszukiwanych treści i funkcji;

– powinna mieć prostą, przejrzystą oraz intuicyjną konstrukcję;

– powinna zapewniać łatwy dostęp do informacji kontaktowych, a także o godzinach otwarcia, lokalizacji itp.;

– nie powinna zawierać elementów reklamowych ani poruszających się, ani też niezgodnych z profilem instytucji³.

Kolejnym ważnym elementem jest nawigacja:

– wszystkie strony i podstrony powinny otwierać się w tym samym interfejsie, aby użytkownik nie miał poczucia zagubienia albo opuszczenia strony biblioteki;

– kluczowe podstrony powinny być wyróżnione w nagłówku strony lub w głównym menu, natomiast aktualna lokalizacja powinna być wyróżniona graficznie, aby użytkownik wiedział, w jakim miejscu w strukturze witryny obecnie się znajduje;

– logo i nazwa biblioteki powinny być umieszczone w widocznym miejscu i stanowić odnośnik do strony głównej;

– katalog OPAC powinien otwierać się w tej samej karcie i wyglądem nawiązywać do strony WWW biblioteki⁴.

² M. Płonka, H. Turaj, *Biblioteki w internecie. Audyt użyteczności serwisów bibliotecznych*, Kraków 2010, http://www.biblioteki.org/repository/PLIKI/WIADOMOSCI/NOWOCZESNE%20TECHNOLOGIE/audyt_Biblioteki_WWW.pdf, 20.10.2013.

³ *Tamże*.

⁴ *Tamże*.

Istotnym zagadnieniem jest również sposób prezentacji treści na stronie. Należy przy tym pamiętać o kilku ważnych zasadach:

- konstrukcja sekcji z aktualnościami powinna być przejrzysta i nieprzeładowana treścią;
- bloki krótkiego tekstu opatrzone grafiką są łatwiejsze do przyswojenia i przeglądania niż duże bloki samego tekstu;
- grafika podnosi atrakcyjność witryny, ale jej nadmiar może zniechęcić do dalszego eksplorowania strony;
- treści zamieszczone na stronie powinny być prezentowane spójnie i oszczędnie, za pomocą jednolitej czcionki i formatowania;
- konieczne jest zastosowanie odpowiedniego kontrastu pomiędzy tekstem a tłem oraz odpowiedniej interlinii;
- dłuższe teksty powinny być podzielone na krótsze akapity;
- linki w tekście powinny być wyróżnione kolorem lub podkreśleniem;
- aktualności i wpisy powinny być oznaczone datami, a stronę należy stale aktualizować;
- sekcja „kontakt” powinna być zamieszczona w widocznym miejscu, zawierać wszystkie istotne dane dotyczące lokalizacji i godzin otwarcia biblioteki⁵.

Właściwe rozmieszczenie elementów na stronie WWW

⁵ Tamże.

Podobne zasady tworzenia stron internetowych przytaczają również inni autorzy. Robin Williams w książce *Projektowanie stron WWW: jak to zrobić* także wyróżnia takie cechy, jak: wyrównanie, bliskość, powtórzenia czy kontrast, które są niezbędne przy prawidłowym projektowaniu stron WWW⁶.

Ważne i przywoływane przez specjalistów jest również trzymanie się pewnych konwencji. Z wielu studiów na temat funkcjonalności wynika wnioski, że najlepiej sprawdzają się witryny, które stosują się do konwencji znanych użytkownikom z innych odwiedzanych przez nich stron WWW⁷.

Warto również podkreślić cechy, jakie dyskwalifikują stronę i powodują, że jest ona nieprzyjazna dla użytkownika. Wśród nich wyróżnia się:

- używanie niedziałających odnośników,
- dużo szybkich, powtarzających się animacji i nagrań wideo,
- odtwarzanie w pętli krótkich fragmentów głośnej, irytującej muzyki,
- stosowanie wielu różnych kolorów, kompozycji i niekorespondujących ze sobą motywów na stronie głównej i w całej witrynie,
- używanie czcionek w kolorze słabo odróżniającym się od tła,
- stosowanie odnośników niezwiązanych z głównym tematem witryny,
- błędy gramatyczne i ortograficzne.

Tworzenie stron WWW i ich projektowanie to zadanie wymagające pewnych umiejętności i specjalistycznego oprogramowania. Zajmują się tym głównie profesjonalne firmy, które tworzą witryny internetowe, a także dbają o ich właściwe funkcjonowanie. Usługa taka jest jednak dosyć kosztowna, dlatego też biblioteki często same tworzą swoje witryny, wykorzystując darmowe serwisy i szablony oraz korzystając z pomocy wolontariuszy bądź innych instytucji dysponujących doświadczeniem w tym zakresie.

Coraz częściej zdarza się, że biblioteki wybierają prowadzenie blogu zamiast klasycznego serwisu WWW. Blog może stanowić ciekawą i atrakcyjną alternatywę dla tradycyjnej strony, jednak należy pamiętać o pewnych ograniczeniach i narzuconych przez platformy blogowe rozwiązaniach, które mogą utrudnić korzystanie z blogu

⁶ R. Williams, *Projektowanie stron WWW: jak to zrobić*, Gliwice 2004, s. 105-123.

⁷ J. Nielsen, *Funkcjonalność stron WWW: 50 witryn bez sekretów*, Gliwice 2003, s. 61.

przez użytkowników. Wybierając platformę, należy zwrócić uwagę na kilka istotnych kwestii.

Po pierwsze, warto sprawdzić, do jakiego stopnia można dostosować proponowany szablon do potrzeb biblioteki (manipulowanie elementami nawigacji, zmiana układu poszczególnych sekcji, dodawania takich elementów jak np. katalog). Po drugie, należy wybrać taką platformę, która nie narzuca elementów takich jak wyskakujące okna i reklamy lub elementy te nie są w znaczący sposób inwazyjne (reklamy nie są zlokalizowane w nagłówku, ale w stopce lub bocznym menu). Po trzecie, zamieszczanie nowych treści powinno być łatwe, a dodawanie i dostosowywanie treści niestandardowych, takich jak grafika czy multimedia, możliwe i nieskomplikowane⁸.

Strona internetowa w swojej podstawowej formie jest komunikatem jednokierunkowym. Biblioteki lub inne instytucje przekazują za jej pośrednictwem informacje o sobie, swoich zasobach, organizowanych przez siebie wydarzeniach itp. Pierwotnie uzyskanie interakcji z użytkownikiem było niemożliwe, jednakże po roku 2004 upowszechniły się narzędzia zwane Web 2.0.

Tak zwany Internet drugiej generacji stał się innym, nowym sposobem na wykorzystanie dotychczasowych zasobów Internetu. Filozofia Web 2.0 mówi o interakcji pomiędzy właścicielami serwisów internetowych a ich użytkownikami poprzez oddanie możliwości tworzenia treści w ręce użytkowników. W tym duchu rozwinęły się serwisy społecznościowe, liczne aplikacje pozwalające na bezpośredni kontakt w świecie wirtualnym (czaty, komunikatory) oraz blogosfera.

W 2006 roku Jack M. Maness wydał artykuł⁹, w którym zastosowano nowy termin: biblioteka 2.0. Sformułowane przez niego założenia teoretyczne obejmują cztery podstawowe elementy. Biblioteka 2.0:

- jest skoncentrowana na użytkowniku,
- oferuje doświadczenia o charakterze multimedialnym,
- tworzy kapitał społeczny,
- jest innowacyjna społecznie¹⁰.

⁸ M. Płonka, H. Turaj, *Biblioteki w internecie...*, art. cyt.

⁹ J.M. Maness, *Library 2.0 Theory: Web 2.0 and Its Implications for Libraries*, „Webology” 3,2 (2006) June.

¹⁰ A. Koszowska, *Jack Maness o teorii Biblioteki 2.0 oraz o tym, co Web 2.0 oznacza dla bibliotek*, „Biuletyn EBIB” 85,4 (2007) maj, <http://www.ebib.info/2007/85/a.php?koszowska,30.10.2013>.

Biblioteka 2.0 stosuje nowoczesne usługi i narzędzia komunikacyjne synchroniczne i asynchroniczne do komunikowania się z użytkownikami. Są to: komunikatory *instant messaging*, media strumieniowe, blogi, wiki, serwisy społecznościowe, kanały RSS, tagowanie i mash-upy, łączące w sobie kilka różnych narzędzi. Ponadto użytkownicy tej nowoczesnej biblioteki aktywnie uczestniczą w tworzeniu bibliotecznych zasobów i usług za pomocą interaktywnych technologii i narzędzi Web 2.0 stosowanych w bibliotecznych serwisach WWW, stworzonych dla ich potrzeb i zgodnie z ich wymaganiami¹¹.

Nowy standard komunikacji biblioteki z użytkownikami, nawiązywanej i utrzymywanej w przestrzeni wirtualnej, przejawia się w szczególności w postaci tworzonych w wielu bibliotekach serwisach typu *virtual reference* – „Zapytaj bibliotekarza”. Serwisy te umożliwiają użytkownikowi zadanie pytania za pomocą różnych narzędzi, synchronicznych i asynchronicznych (czat, wideokonferencja, VoIP, e-mail, komunikatory, formularze zapytań itp.), jak też otrzymania kompleksowej, szybkiej i fachowej odpowiedzi od dyżurującego bibliotekarza.

Użytkownik komunikuje się z biblioteką już nie tylko za pomocą komputera, ale również za pośrednictwem urządzeń mobilnych, takich jak smartfony czy tablety.

Serwis *Ask a librarian* Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu

¹¹ *Tamże*.

Wykorzystywanie przez biblioteki nowoczesnych technologii i narzędzi w znaczący sposób wpływa na ich pozytywny wizerunek. Darmowe i powszechnie dostępne aplikacje są doskonałym narzędziem promocji zasobów, usług i samej biblioteki.

Dalszą ewolucję Internetu określa się jako Web 3.0. Narzędzia wykorzystujące Internet trzeciej generacji (tzw. sieć semantyczna) również są już wykorzystywane przez biblioteki. Sieć semantyczna jest to inteligentna i ucząca się pajęczyna informacji, komunikująca się z użytkownikiem za pomocą języka naturalnego. Jej funkcjonowanie opiera się na założeniach tzw. sztucznej inteligencji.

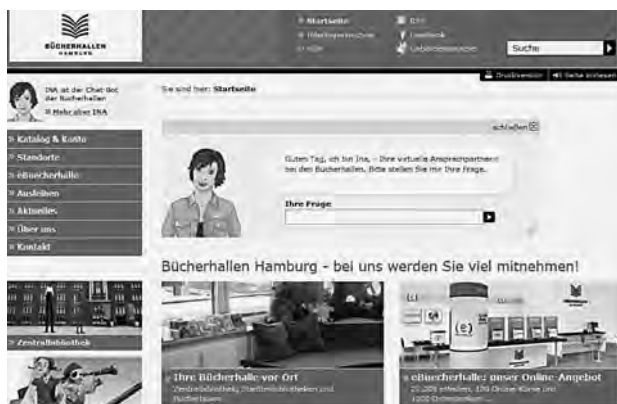
Jednym z narzędzi Web 3.0 wykorzystywanym przez niektóre biblioteki jest tzw. wirtualny doradca (chatbot) – wyposażony w sztuczną inteligencję awatar, którego zadaniem jest odpowiadanie w czasie rzeczywistym na proste zapytania użytkowników wyrażone w języku naturalnym.

Tego typu awatary wykorzystywane są m.in. przez Bibliotekę Uniwersytecką (chatbot Stella) i Bücherhallen (chatbot Ina) w Hamburgu. Mogą one pełnić różne funkcje:

- obsługują czat z użytkownikami, gdy pracownik jest niedostępny,
- zapraszają użytkownika, wprowadzają do systemu,
- opisują zasoby i usługi, pomagają w wypełnianiu formularzy i kwestionariuszy,
- uzgadniają terminy, przyjmują zgłoszenia, badają oczekiwania i satysfakcję użytkowników.

Chatbot Stella Biblioteki Uniwersyteckiej w Hamburgu

Chatbot Ina Bücherhallen w Hamburgu

Ze wszystkich osiemdziesięciu czterech instytucji zrzeszonych w Federacji FIDES (według listy na stronie FIDES¹²) ponad połowa deklaruje posiadanie strony WWW. Analiza stron członków federacji wykazała, że wiele stron nie działało lub odsyłało do strony niebędącej stroną biblioteki. Część instytucji z owej listy ma stronę internetową mimo braku takiej informacji na stronie FIDES. Wśród pięćdziesięciu czterech działających stron poziom zastosowania wyżej podanych wytycznych jest różny. Instytucje, których strony wyróżniają się formą i funkcjonalnością, to m.in.: Biblioteka Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Białostockiej, Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, Biblioteka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego i Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu, a także strona samej Federacji FIDES.

Niestety, wiele stron jest przygotowanych niedbale, treści nie są na bieżąco aktualizowane, a na niektórych brak chociażby podstawowych danych kontaktowych lub informacji o zasadach korzystania ze zbiorów i godzin otwarcia. Takie strony nie tylko nie spełniają swojej podstawowej funkcji promocyjnej, ale mogą stanowić również swoistą antyreklamę instytucji macierzystej.

¹² Mapa bibliotek należących do Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, <http://popotam.pl/mapa-fides.html>, 20.02.2014.

Wszystkie wyżej wymienione narzędzia i usługi mogą służyć promocji biblioteki, jej zasobów i działalności. Bibliotekarze powinni mieć świadomość ich istnienia, gdyż widoczność biblioteki w Internecie i wychodzenie naprzeciw oczekiwaniom użytkowników jest koniecznością. Posiadanie sieciowej wizytówki reklamowej w postaci strony WWW jest sposobem zaznaczenia obecności w sieci choć w najmniejszym stopniu. Ważne jest jednak stosowanie przytoczonych zasad, które nawet prostej stronie wykonanej niskim nakładem kosztów pozwalają wyglądać schludnie i profesjonalnie.

LIBRARY WEBSITES AS A TOOL OF PROMOTION AND COMMUNICATION WITH THE USER

The paper discusses norms of creating library websites, with a particular reference to ecclesiastical libraries. Attention has been drawn to elements of interface and tools that provide information on collections and services and help promote library activities. The subject that received some treatment is Web 2.0 tools which serve communication with users in virtual space in real time. These include: communicators, chats, questionnaires. The article also describes the most recent trends in the development of digital tools based on the idea of third-generation internet.

MONIKA JÓŹWIAK¹

KATALOG CENTRALNY NUKAT – DZIESIĘĆ LAT WSPÓLKATALOGOWANIA

W lipcu 2012 roku minęło dziesięć lat od momentu utworzenia Narodowego Uniwersalnego Katalogu (NUKAT) i od rozpoczęcia wprowadzania danych metodą współkatalogowania. Biblioteki, decydując się na podjęcie współpracy z NUKAT, zobowiązały się do wprowadzania i udostępniania swoich zasobów w katalogu centralnym, a nie jak dotychczas w katalogach lokalnych.

Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu [dalej BUWr] współpracuje z katalogiem centralnym NUKAT od momentu jego utworzenia, tj. od lipca 2002 roku. Elektroniczne katalogowanie swoich zbiorów BUWr rozpoczęła w 1995 roku, kiedy to wdrożono zintegrowany system biblioteczno-informacyjny amerykańskiej firmy VTLS – VTLS/Virtua.

Prowadzenie Narodowego Uniwersalnego Katalogu powierzono Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. Przemawiał za tym odpowiednio przygotowany zespół, nowoczesna siedziba i infrastruktura sieciowa. NUKAT jest integralną częścią Biblioteki Uniwersyteckiej i stanowi jeden z ośrodków prężnie działających na rzecz tej instytucji.

Celem utworzenia katalogu centralnego w Polsce było stworzenie dynamicznej bazy informującej o zasobach naukowych i akademickich bibliotek w Polsce; przyspieszenie katalogowania poprzez

¹ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu.

pobieranie gotowych opisów katalogowych oraz rekordów kartoteki haseł wzorcowych, a co za tym idzie – likwidacja dublowania pracy, obniżenie kosztów katalogowania oraz oszczędność czasu przy przeszukiwaniu baz. NUKAT stanowi wielkich rozmiarów źródło do przejmowania danych bibliograficznych utworzonych poza ośrodkiem macierzystym.

Pierwotnym założeniem było mechaniczne scalenie katalogów elektronicznych kilku wiodących bibliotek w kraju. Jednakże przeciwnicy tej koncepcji stawiali na pierwszym planie jakość i spójność danych, scalenie zaś automatyczne tego nie gwarantowało. Konsekwencją tych dyskusji było napełnienie katalogu centralnego w czerwcu 2002 roku rekordami z Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (istniejącej od 1993 roku), a od 5 lipca 2002 roku rozpoczęło się współkatalogowanie i zapełnianie pustej wówczas bazy rekordami bibliograficznymi. Dopiero z czasem do katalogu NUKAT przekonwertowano rekordy bibliograficzne wydawnictw ciągłych z Centralnej Kartoteki Tytułów Czasopism (istniejącej od 1995 roku).

W połowie 2002 roku współpracę z NUKAT rozpoczęły dwadzieścia trzy biblioteki. W chwili obecnej ich liczba sięga 121, w tym dziewięćdziesiąt bibliotek współpracuje czynnie, a trzydzieści jeden biernie. Nie da się ukryć, że jest to dość imponująca grupa. Wraz ze wzrostem liczby bibliotek i osób katalogujących sukcesywnie przybywa opisów w bazie centralnej oraz w katalogach lokalnych. Czy wzrasta również jakość tworzonych opisów? Czy opisy, które otrzymujemy, są zgodne z normami i standardami wytyczonymi przez zasady katalogowania?

Podając współpracę z Centrum NUKAT, biblioteka nadal wykorzystuje własny system macierzysty oraz klienta Virtua, dostarczanego jej przez Centrum bezpłatnie. Systemy stosowane przez biblioteki współkatalogujące, oprócz Virtua, to m.in.: Prolib, Horizon, Aleph, Koha, Sowa MARC21, EOS, Symphony, Patron.

Rekordy tworzone w katalogu centralnym NUKAT można podzielić na dwie duże grupy: rekordy kartoteki haseł wzorcowych (w tym hasła formalne: nazwa autora, korporatywna, tytuł ujednolicony itp.; oraz hasła przedmiotowe: JHP KABA, JHP BN, MeSH) i rekordy bibliograficzne (niemalże dla wszystkich typów dokumentów).

Co świadczy o tym, że dana biblioteka posiada konkretną pozycję? Jaką funkcję w katalogu NUKAT pełni symbol biblioteki? Decydując się na współkatalogowanie, biblioteka zobowiązuje się dopisywać do pobieranych przez siebie rekordów bibliograficznych symbol (przydzielony jej przez Centrum). Symbol pełni tu funkcję informacyjną dla użytkownika. W „widoku pełnym” rozwija się jako nazwa biblioteki i odsyła czytelnika do katalogu lokalnego konkretnej biblioteki, pozwalając jednocześnie sprawdzić dostępność dokumentu w danej bibliotece.

W „widoku MARC” symbol biblioteki jest wyświetlany w polach formatu MARC21 jako ciąg liter lub liter i cyfr przypisanych danemu ośrodkowi.

The image shows a side-by-side comparison of a MARC record and its full bibliographic description. On the left, the 'Rekord MARC' view shows a table of fields with their values. On the right, the 'Pełny opis (rek. bibliograficzny)' view shows the human-readable details of the record. Two ovals highlight the library codes: 'WU' in the MARC record and 'WU' in the full description.

Poln	WU	Ws	Ws	Data
1	Z			
001		WU	002830904	
003			NUKAT	
005			2019020412200.0	
008			130520x3913 p1 s1 (038) 0 pol. c.	
010			1: 7277	
035			1: 7277	
039				
040				
245				
260				
300				
500				
524				
520				
550				
710				
900				
909				
952				
956				
959				
971				
982				

The full description on the right includes the following information:

- Typuł:** Zmyślne środowisko. / PWSZ Gniezno.
- Adres wydawcy:** Gniezno: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2013.
- Opis fizyczny:** 54 s. : il. ; 21 cm.
- Waga:** Na egzemplarz wydane 5 egz.
- Waga:** 300g; prócz rozst.
- ISBN:** 978-83-0225688-0-0
- Wartość dodatkowa:** Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa (Gniezno)
- Przedmiot - KABA:** Jan Paweł II (patrzył: 1920-2005) / i środowisko
- Przedmiot - KABA:** Środowisko -- polska
- Dotyczy:** Biblioteka Uniwersytecka w Wrocławiu
- Kujawski i pomorski:** Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu
- Wielkopolski:** Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu
- Łódzki:** Biblioteka Uniwersytecka Łódź
- Mazowiecki:** Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
- Śląski:** Biblioteka Uniwersytecka w Katowicach
- Mazowiecki:** Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy
- Wielkopolski:** Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

Na czym polega współpraca bierna z NUKAT? Po odpowiednim przeszkoleniu personelu biblioteka otrzymuje prawo do pobierania danych bibliograficznych już istniejących w katalogu NUKAT. Wy-

korzystując gotowe opisy, biblioteka kopiuje rekord bibliograficzny do własnej bazy lokalnej, natomiast w katalogu centralnym dodaje swój symbol świadczący o dostępności dokumentu. Wraz z rekordem bibliograficznym biblioteka pobiera wszystkie rekordy kartoteki haseł wzorcowych powiązane z tym opisem.

W sytuacji gdy biblioteka otrzymuje prawo do pobierania gotowych danych z NUKAT oraz prawo do wprowadzania nowych danych do katalogu centralnego, mówimy o tzw. współpracy czynnej. Biblioteka ma możliwość opracowywania rekordów bibliograficznych oraz rekordów khw.

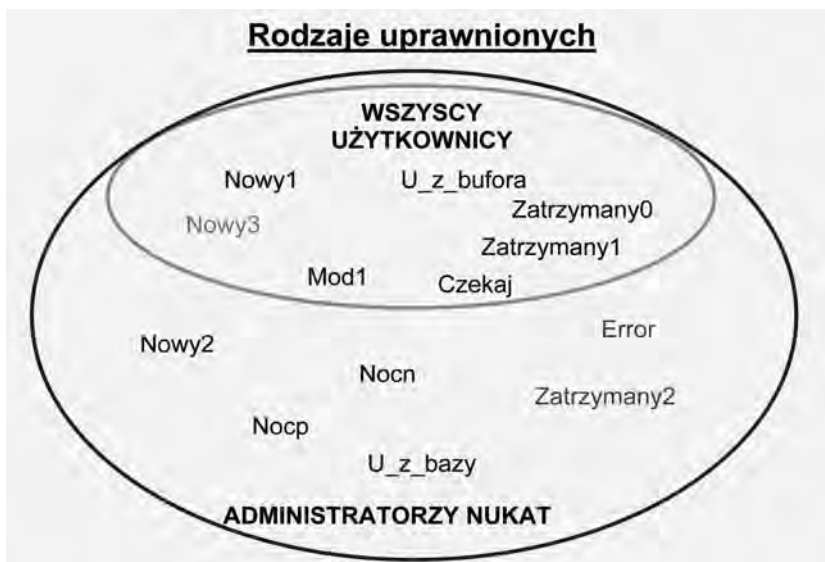
Jak wygląda praca z dokumentem? Biorąc do ręki dokument, należy sprawdzić, czy w katalogu NUKAT, w indeksie znajdziemy opis adekwatny do danych z naszego dokumentu. Jeśli tak, właściwy opis pobieramy (kopiujemy) z katalogu centralnego do własnego katalogu lokalnego, jednocześnie w NUKAT dopisując symbol biblioteki kopiującej.

W sytuacji gdy stwierdzamy, że dany dokument nie został jeszcze opracowany w NUKAT (brak opisu bibliograficznego, brak khw), sięgamy do wykazu dokumentów lub haseł będących w opracowaniu i sprawdzamy, czy w tzw. buforze wprowadzono potrzebne nam opisy. Jeśli w wykazie odnajdziemy potrzebne nam hasło, oznacza to, że inny kataloger pracuje już nad danym dokumentem. Nam pozostaje jedynie czekać na zatwierdzenie rekordu.

Jeśli wymaganego opisu brak na liście – należy przystąpić do opracowania: utworzyć niezbędne khw oraz opis bibliograficzny i po kilku dniach, kiedy opis katalogowy znajduje się we właściwym indeksie, pobrać go do swojej bazy lokalnej.

Zarówno rekordy bibliograficzne, jak i rekordy khw możemy podzielić na nowe, modyfikowane i usunięte. W zależności od potrzeb mogą one być pobierane ręcznie lub ładowane automatycznie do baz lokalnych. Centrum NUKAT przygotowuje niezbędne narzędzia, które są udostępniane bibliotekom współpracującym i służą usprawnieniu pracy bibliotekarzy.

Wszystkie typy rekordów, w zależności od rodzaju i potrzeby, otrzymują odpowiednie statusy, do których dostęp mają wyznaczone grupy użytkowników.

Katalogerzy oraz administratorzy bazy NUKAT komunikują się drogą mailową lub przez zawartość pola 009 właściwego rekordu. W polu tym osoba katalogująca ma możliwość zakwestionowania stworzonego opisu i jego rozwiązania, zasugerowania odpowiednich zmian i modyfikacji rekordu.

View Bibliographic Record - NUKAT

Record is in state: Zatrzymany1

1 / 1

Pełny MARC

LDR 04161nlcm a2200373 | 4500
001 vts002889590
003 NUKAT
005 20130905012500.0
007 k j cba
008 130905q18481852pl nnn |r00 kopol c

009 LUBL KUJ/lj Rekord automatycznie zatrzymany z powodu braku lub niezgodności kłw

039 9 \y 201309050125 \z VL0AD
040 [REDACTED]

245 0 0 \a Album wleńskie \h [Dokument ikonograficzny] / \c staraniem i nakładem J. K. Włczyńskiego ; [Erii Cori sc ; Kellerhoven Chromolith. ; Antonius O.P.F. ; Moulins Chromolith. ; E. Finden ; J. Chrzczonowicz ; M. Podolski rytł ; Rico sculp. ; Thurnwanger Frères Chromolith.].
260 \a Paryz : \b nakładem J. K. Włczyńskiego, \c [ca 1848-1852].
300 \a 1 album ([26 k. grafik]) : \b chromolitografia, staloryt ; \c 28 cm.
650 \a Paruz : ca 1848-1852

Edytuj Odśwież Zamknij

Format MARC21 ma wiele pól i podpól służących właściwemu opisaniu dokumentu. Każdy rekord (niezależnie od rodzaju) posiada również pola zawierające dane identyfikacyjne: numer systemowy i numer kontrolny. Czemu one służą? Numer systemowy rekordu, zarówno khw, jak i bibliograficznego, zapisany jest w polu 001 i jest inny dla każdej bazy. Każdy nowy rekord w danej bazie otrzymuje automatycznie kolejny numer systemowy. Numer kontrolny (dla khw w polu 010, dla rekordu bibliograficznego w polu 035) jest to jedyny wspólny identyfikator rekordu w katalogu centralnym i w katalogach lokalnych. Numer kontrolny pozwala systemowi określić, z jakiego rodzaju opisem ma do czynienia, zidentyfikować go i w razie konieczności nanieść wymagane modyfikacje.

rekord khw		numer systemowy		rekord bibliograficzny	
LDR	00554cz a2200181n 4500	LDR	01014nam a2200277 4500	LDR	01014nam a2200277 4500
001	vts000327928	001	vts002825700	001	vts002825700
003	NUKAT	003	NUKAT	003	NUKAT
005	20121213000549.0	005	20130516010900.0	005	20130516010900.0
008	980227n a nnabbn a aaa c	008	130514z2013 fr 000 Odire c	008	130514z2013 fr 000 Odire c
010	a n 98042537	020	a 9782889181438	020	a 9782889181438
039	9 a 201212130005 b VLOAD c 201212120	035	a xxx002825700	035	a xxx002825700
040	[REDACTED]	039	9 a 201305160109 b VLOAD y 201305141245 z vpat	039	9 a 201305160109 b VLOAD y 201305141245 z vpat
100	1 a Jarosz, Józef d (1949-).	040	[REDACTED]	040	[REDACTED]
400	1 a Jarosz, Józef Jan.	041	1 a fr h ta h pol	041	1 a fr h ta h pol
667	a Ksiądz; teologia.	100	0 a Jan Paweł b II c (papież ; d 1920-2005).	100	0 a Jan Paweł b II c (papież ; d 1920-2005).
670	a Kp. Ze starej i nowej ambony. Cz. 1 / Jk	240	1 0 a Dar i Tajemnica f (fr.)	240	1 0 a Dar i Tajemnica f (fr.)
670	a Duch. 1991	245	1 0 a Ma vocation : b don et mystère : à foccason du 500	245	1 0 a Ma vocation : b don et mystère : à foccason du 500
		246	1 i Tyt. oryg. : a Dono e mistero	246	1 i Tyt. oryg. : a Dono e mistero
		260	a [Pars] : b Parole e Silence, c 2013.	260	a [Pars] : b Parole e Silence, c 2013.
			numer kontrolny		

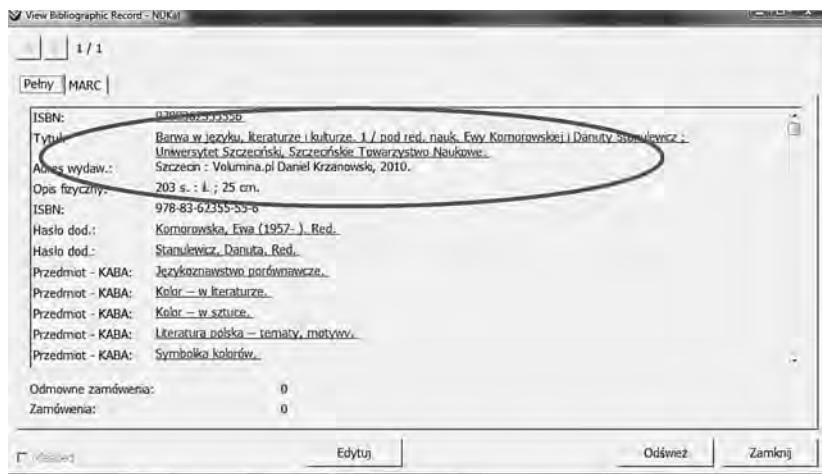
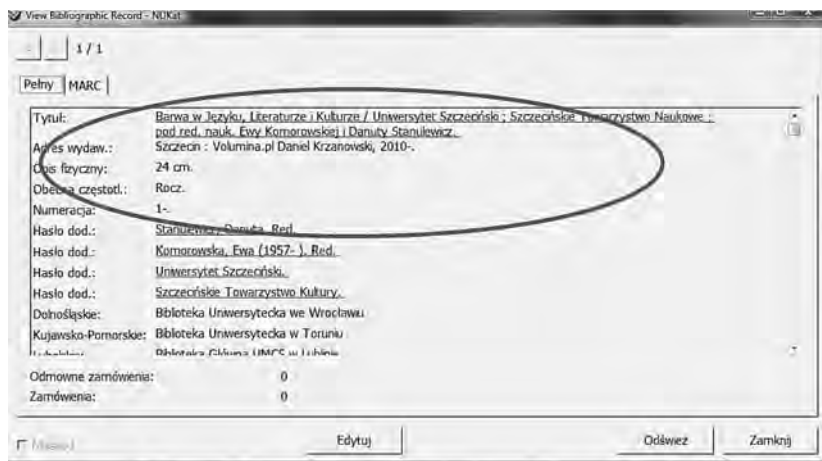
W katalogu NUKAT katalogowane są różne typy dokumentów:

Centrum NUKAT wychodzi do bibliotekarzy z różnymi propozycjami ułatwiającymi współpracę. Na stronie online NUKAT zamieszczone są aktualizowane instrukcje formatów, bieżące ustalenia, słownik JHP KABA, wykazy rekordów w opracowaniu, wykazy rekordów usuniętych z bazy itp. Przeprowadzane są również warsztaty i szkolenia: w siedzibie Centrum NUKAT, jak też online – za pomocą komunikatora Netviewer. Komunikacja zdalna jest narzędziem, dzięki któremu pracownicy bibliotek oszczędzają czas i środki finansowe. Borykając się z niskim budżetem, biblioteki muszą liczyć się z ograniczeniami związanymi z udziałem w konferencjach i szkoleniach. Natomiast telekonferencje dają możliwość uczestniczenia w nich większego grona zainteresowanych.

Czy czerpiemy korzyści ze współkatalogowania? Po dziesięciu latach współpracy możemy powiedzieć, że jest zdecydowanie szybciej i lepiej, informacja jest pełniejsza, bardziej aktualna. Jako bibliotekarze powinniśmy dążyć do podania naszym użytkownikom rzetelnej, miarodajnej informacji poprzez stosowanie powszechnie przyjętych norm i standardów oraz respektowanie ustalonych reguł i procedur. Analizując statystyki, widać wyraźnie, jak szybko rosną nasze katalogi lokalne dzięki wyeliminowaniu dublowania prac w kilku bibliotekach jednocześnie.

Owszem, są również niedogodności wypływające ze wspólnego budowania informacji. Coraz częściej pojawia się problem typologii dokumentów, występujący najczęściej na linii wydawnictwo zwarte – wydawnictwo ciągłe.

Bibliotekarze katalogujący bardzo często ingerują w opisy stworzone przez innych autorów, podważając ich znajomość tematu oraz wiarygodność. Brakuje również łączności i wymiany poglądów po-

między bibliotekarzami i wydawcami dokumentów – w konsekwencji brak jest rzetelnej, spójnej informacji, a to, co podano, jest niezgodne ze standardami kompozycji wydawniczej.

Komputeryzacja bibliotek, a następnie utworzenie katalogu centralnego NUKAT w 2002 roku przyczyniły się do zmiany organizacji prac w bibliotekach przystępujących do współpracy. Bibliotekarze zostali zmuszeni do zmiany swojego sposobu myślenia oraz podporządkowania się nowym zasadom. Niektórym udało się to w zupełności, inni potrzebowali kilku lat, aby przekonać się do nowego wizerunku biblioteki. Niewątpliwie należy zauważyć, że tworzenie katalogów lokalnych poprzez budowę polskiego katalogu centralnego służy czytelnikowi. Użytkownik natomiast oczekuje od biblioteki, zwłaszcza naukowej, będącej ośrodkiem informacyjno-dokumentacyjnym, informacji szybkiej, precyzyjnej i aktualnej.

THE NUKAT CENTRAL CATALOGUE: TEN YEARS OF CO-CATALOGUING

Issues and procedures binding in the cooperation with the NUKAT centre have been discussed at the example of the University Library in Wrocław. The author tried to explain what is co-cataloguing in the NUKAT central Polish catalogue. The paper discusses cataloguing rules, types of records, kinds of cooperation and types of persons authorized to work in the system as well as tools used by people who catalogue.

RENATA DULIAN¹

„JAM DAWID, PASTERZ, PIASTOWY SYN” – O TWÓRCZOŚCI KAROLA WOJTYŁY – PAPIEŻA JANA PAWŁA II

Poetycka dusza przyszłego księdza, biskupa krakowskiego i pasterza Kościoła na Stolicy Piotrowej wzrastała w Wadowicach, w atmosferze miejsca urodzenia, wśród malowniczości i piękna polskiego krajobrazu, pobliskich okolic Pogorza i Beskidu Małego. Piętnastego października 1938 roku na wieczorze poetyckim w Domu Katolickim student pierwszego roku polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Karol Wojtyła, recytował swoje wiersze². Jak odnotowują biografowie, swoją poezję czytał również jesienią i zimą tegoż roku na wieczorach studenckich Koła Polonistów krakowskiej uczelni. Miały się one złożyć na tom poezji zatytułowany *Ballady beskidzkie*, który się jednak nie ukazał. Ze wspomnień naocznych świadków wynika, że były to wiersze typu skamandryckiego, pisane formą tradycyjną, o motywach legendarno-ludowych, obfitujących w motywy maryjne³. To właśnie Matce Bożej późniejszy papież poświęcił wiele tekstów, łącznie z encykliką *Redemptoris Mater* o błogosławionej Maryi Dziewicy w życiu pielgrzymującego Kościoła, ogłoszonej w Rzymie 25 marca 1987 roku, w uroczystość Zwiastowania Pańskiego, w dziewiątym roku swojego pontyfikatu.

¹ Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

² *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, oprac. A. Boniecki, Kraków 1983, s. 42.

³ *Wspomnienia Marii Bobrownickiej*, w: *Kalendarium...*, dz. cyt., s. 43.

Zachowane teksty wydano rok później (1939) jako poemat *Dawid. Renesansowy psalterz (księga słowiańska)*, w którym znajduje się wiersz napisany w dziesiątą rocznicę śmierci matki Karola, Emilii (zmarłej w 1929 roku). Jest to niezwykle przejmujący osobisty liryk syna, zrodzony z refleksji nad jej grobem, w którym smutek i bezsilność po stracie ukochanej matki łączą się z ciszą i spokojem – nadspodziewanie silnym i zwycięskim.

„Nad Twoją białą mogiłą
białe kwitną życia kwiaty –
– o, ileż lat to już było
bez Ciebie – duchu skrzydlaty –
Nad Twoją białą mogiłą,
od lat tyłu już zamkniętą,
spokój krąży z dziwną siłą,
z siłą, jak śmierć – niepojętą”⁴.

Interesujący dla nas jest wiersz *Pieśń poranna (psalm)*, w którym następuje określenie „ja” poetyckiego: Dawid, syn Jessego (Izai) i jednocześnie potomek Piasta, jako pasterz wznosi błagalną pieśń do Pana o zmiłowanie nad swoim rodem i o wspomnienie, gdy jego młodość jest zagrożona przez niebezpieczeństwo spersonifikowane w olbrzymie Goliacie.

„Panie, jam Dawid, syn Izai,
Piastowy jestem syn.
Ty mi na sercu znak wypalisz –
zasłucham się w Twój rym. (...)
Ja jestem Dawid, jam jest pasterz –
Błagalną wiodę pieśń,
byś się zmiłować chciał nad Piastem,
byś żniwo zwolił zwieść.
A gdy powstanie olbrzym Goliath,
by złamać młodość mą –
Błagają ciebie Syjon, Moria:
ku wspomnieniu wstąp!

⁴ † Emilii, *Matce mojej*, w: Karol Wojtyła, *Poezje, dramaty, szkice*. Jan Paweł II, *Tryptyk rzymski*, Kraków 2004, s. 27.

Taka jest pieśń poranna
Dawida – pasterza”⁵.

W *Pieśni porannej* motywy i odniesienia biblijne łączą się z rzeczywistością podmiotu lirycznego, wyrażoną w błagalnej pieśni Dawida – syna Piastowego, proszącego o łaskę i pomoc Bożą w obliczu zagrożenia wojną, która wiosną i latem 1939 roku odczuwalnie wiała w powietrzu. Piszący ten wiersz młody Karol Wojtyła, jeszcze nie duchowny, niespełna czterdzieści lat później, 16 października 1978 roku, zostaje pasterzem Kościoła powszechnego jako Słowianin, syn Piastowy, Polak. O sytuacji, w jakiej powstają wiersze tego okresu, pisze w tekście *Sonety – zarysy*:

„Pieśni wiosny, wiosny roku tragicznego. Pieśni ufne we wigilię strasznych dni. (...) Z ziemi i nieba, z Boga i człowieka, z pogórzy i z drzew, i z onych sobótek świętojańskich poczęte, w ześpiew złożone. Kiedy owe symbole mówić zaczęły do duszy młodej, kiedy domagać się zaczęły – czego? czego? – Wyzwolenia śpiewności tęsknej, prorokowania. Tworzone w bólu, tworzone wśród straszliwego rozdźwięku, pośród zamętu dni dojrzewających Ziemi, gdy jedni wołali: *Miserere*, a drudzy bluźnili: Ty, Przeklnij, jeśliś mocen!”⁶.

Były to czasy zwątpienia, gdy wiara została poddana próbie w obliczu strasznych dni okupacji. Ale autor, odzyskawszy spokój i wiarę, pisał tak:

„Przeszedłem od tego czasu głębie upadku, zwątpienia i zaprzeczenia przepastny parów. I wtedy zszedł ku mnie z duchami innemi duch jeden: Anioł możny Słowem, i rzekł mi: Wierz! – i przyszli ku mnie ludzie, i przyszły ku mnie czary, i obaczyłem. I umocniła się wiara moja tak, że dzisiaj mocniejsza jest niż onych dni, szczęśnych na pozór, ale już od wnętrza robactwem toczonych, rozsadzanych...”

I spokojniejsza jest wiara moja. Ku sklepieniu-ci już idzie on kościół mój, świątynia duszy mojej”⁷.

⁵ *Pieśń poranna (psalm)*, w: *tamże*, s. 28.

⁶ *Sonety – zarysy*, w: *tamże*, s. 28-29.

⁷ *Tamże*, s. 29.

W zbiorze Karola Wojtyły *Poezje, dramaty, szkice*, opublikowanym przez Wydawnictwo Znak, znajduje się siedemnaście sonetów z tomu *Renesansowy psalterz*, niektóre z adnotacją *List do przyjaciela* (pisane wiosną 1939 roku), ostatni zaś, XVII (*Do przyjaciół*), autor opatruje datą: „Skończyłem na Święty Jan 1939”. Kolejny utwór, psalm zatytułowany: *...A gdy przyszedł Dawid do ziemi-macierzy swej*, powstał jesienią 1939 roku. W tomie znajduje się jeszcze poemat *Symphonie – scalenia*, podzielony na trzy części: 1. *Poezja (uczta czarnoleska)*, 2. *Mousike (symfonia)*, 3. *Słowo-Logos (rapsod)*, ponadto liryki: *Magnificat – hymn* oraz *Ballada wawelskich arkad (poemat symfoniczny)*.

Młodzieńcze utwory Karola Wojtyły ukazały się w 1995 roku w zbiorze *Sonet. Magnificat* z posłowiem Stanisława Dziedzica⁸. Wydawnictwo Literackie wydało w jednym tomie siedemnaście sonetów i hymn *Magnificat*. Były to poezje przepisane ręką autora i wysłane w liście z 14 listopada 1939 roku do Mieczysława Kotlarczyka, z myślą uzyskania o nich opinii.

Rok później, w 1996 roku, tym razem staraniem Oficyny Cracovia, ukazał się zbiorek poezji, również z posłowiem Stanisława Dziedzica: *Psalterz – księga słowiańska*⁹. Wybór ten jest oparty na rękopisach przechowywanych w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Stanowi pierwszy wydany drukiem – za zezwoleniem autora – zbiór jego młodzieńczej poezji.

W roku 1999 wydawnictwo Biały Kruk opublikowało *Renesansowy psalterz (księga słowiańska)*. Objęte podtytułem *Poezje słowem i światłem pisane*, dotąd nieznanne, opracował Marek Skwarnicki, a fotografiami zilustrował Adam Bujak¹⁰. Kolejna edycja młodzieńczych utworów Jana Pawła II ukazała się w 2003 roku w tomie *Poezje wybrane. Tryptyk rzymski*, również nakładem wydawnictwa Biały Kruk¹¹. Dokładną analizę ich zawartości i różnice pomiędzy wydaniem przedstawiła Marta Burghart. Autorka tego artykułu oparła się na wydaniu *Poezji, dramatów, szkiców* z 2004 roku w opracowaniu M. Skwarnic-

⁸ K. Wojtyła, *Sonet. Magnificat*, Kraków 1995.

⁹ Tenże, *Psalterz – księga słowiańska*, Kraków 1996.

¹⁰ K. Wojtyła, A. Bujak, *Renesansowy psalterz (księga słowiańska). Poezje słowem i światłem pisane*, oprac. M. Skwarnicki, Kraków 1999.

¹¹ K. Wojtyła, *Poezje, dramaty, szkice. Jan Paweł II, Tryptyk rzymski*, dz. cyt.

kiego, które według Marty Burghardt są kompletną i wierną maszynopisom wersją utworów młodzieńczych Karola Wojtyły¹².

W poezji tej występują motywy słowiańskie i biblijne, ale także odniesienia do literatury antycznej i duch poezji romantycznej, spotyka się motywy krakowskich miejsc i budowli, jak kościół Mariacki i katedra wawelska, oraz elementy górskiego krajobrazu. Świadczą o chrystocentryzmie wiary autora, ale i o jego przywiązaniu do folkloru góralskiego, natomiast w poemacie *Mousike* przywołuje się muzykę Fryderyka Chopina. Wyraźnie czytelne są elementy słowiańskości, podkreślenie rodowodu piastowskiego naszej ojczyzny, wpisanego w odwieczny plan Boży. Poprzez odniesienia do historii i porównania biblijne autor ukazuje tożsamość bliskiej sobie kultury polskiej wyrażonej zarówno w twórczości ludowej, góralskiej, jak i w poezji romantycznej.

W twórczości przyszłego krakowskiego kardynała przejawia się troska o dobro piastowskiej ziemi, o jej tożsamość i niepodległość w obliczu zagrożenia wojennego, a także odniesienie do Boga Stwórcy i do Chrystusa, bezpośrednio i wyraźnie wyrażone w hymnie *Magnificat*, ale także pośrednio – poprzez elementy religijne kapliczek, krzyży przydrożnych, tradycyjnych modlitw. Elementy słowiańskie znajdziemy np. w utworze *I (List do przyjaciela)* ze zbioru *Sonet* – *zarzysy*:

„Sobótkom się kłaniaj ode mnie
i świętkom starego Wowra (...).
W tych sobótkach się serca sprzęgają (...).
Madochorze się kłaniaj ode mnie”¹³;

oraz w *VII (List do przyjaciela)*:

„I przeto – Drogi – o sobótkach zacząłem te sonety:
W sobótkach – patrz: ogień pragnie ku meteorom.
Patrz: tam Słowianek białość, tam zapach polnych stepów:
Podłeśne płomienie tęsknot wydolą Złu – wydolą!”¹⁴.

¹² M. Burghardt, *Historia tekstów młodzieńczych K. Wojtyły*, w: *Przestrzeń słowa*, pod red. Z. Zarębianki, J. Machniaka, Kraków 2006, s. 53-56.

¹³ *II (List do przyjaciela)*, w: K. Wojtyła, *Poezje, dramaty, szkice*. Jan Paweł II, *Tryptyk rzymski*, dz. cyt.

¹⁴ *VII (List do przyjaciela)*, w: *tamże*, s. 33.

Często w poezji tej występuje także nawiązanie do słowiańskiego rodowodu:

„Widzę tę tęsknot budowlę, jak dusz słowiańskich gontynę.
Słowianie się prawi wywodzą z dębowych, drzewnych zadum.
Z bierwion ojcowiska chata. Pługa się ino imę.
Słowiańska duszo tęskna – Idę po świętych śladach. (...)
Słowiańsko duszo moja – tyś jest wpatrzaniem w Piękno”¹⁵ (VIII);

albo:

„Duszo, słowiańska duszo, w jakie cię wkuto kamienie? (...)
Słowiańsko duszo moja! Marzycielko odwieczna!
Ty sobótko – podleśna – omodlna – przyrzeczna”¹⁶ (IX).
„że wierzę w przemijanie najgorszych dni katorg,
w jasność wierzę idącą z twojej wawelskiej gontyny,
co nad słowiańskim ludem, jak Jowisz rzymski Stator,
Sprawiedliwości miarę i miarę dzierży Czynów”¹⁷ (X).

Wawel nazywa autor w tym utworze: „symbolem duszy słowiańskiej kształtów”. I dalej rozwija tę myśl:

„I zgoda jest dziwna tej duszy słowiańskiej i Wawelu,
jak jednych rąk melodia, jak symfoniczny prelud”¹⁸.

Natomiast podkreślenia rodowodu piastowskiego można dostrzec w utworze *II (List do przyjaciela)*: „oto jest poeta – piastowicz kołodziej”¹⁹.

Poeta łączy elementy literatury, historii biblijnej i antycznej z historią polskiego narodu, odwołując się do literatury polskiej, tradycji renesansowej i romantycznej, np. do dramatu Stanisława Wyspiańskiego *Akropolis*. Nawiązania do kultury europejskiej oraz do polskiej literatury i ojczystych dziejów autor wplata w tradycję chrześcijańską słowiańskiego narodu polskiego, wpisując rodzimą

¹⁵ VIII, w: *tamże*, s. 34.

¹⁶ IX, w: *tamże*, s. 34-35.

¹⁷ X, w: *tamże*, s. 35.

¹⁸ *Tamże*.

¹⁹ II (*List do przyjaciela*), w: *tamże*.

historię w Boży zamysł zbawczy ludzkości. Np. utworze *XI* znajdujemy historię Wawelu w poszczególnych epokach historycznych wraz z motywami biblijnymi i antycznymi, przywołanie ukochanej Dantego – Beatrycze, mającej za zadanie poprowadzić słowiański naród ku Miłości, która buduje i jednoczy naród. Jest to naród, który w wizji poety miłuje wolność, ufa w moc mesjańską, wierny jest romantycznej tradycji literackiej, która ma się przerodzić w psalmy miłości, w symboliczny renesansowy psalterz. Autor daje wyraz wierności, ufności w chrześcijańską tradycję polskiego narodu, którego symbolem jest krzyż, cierpienie – przeradzające się mistycznie w odkupienie i zmartwychwstanie.

„Z Wawelu po Akropole! Jednością duchy bratam –
Myśl dionizową spod gruzów wiecznego odgrześć *teatrum* –
– nie szukaj, przechodniu, w rozwalin nadtajgetowych utratkach
myśl gotyckiej Platona, empirejskiego wiatru –
Z wolności renesansowej, z marmurów boskich Olimpu
dźwiga się Grecja Aten – Sokratesów, Sofoklesów.
– Patrzaj, nad architrawem – poświata, jasność, nimbos:
Mesjasza dowidzą – Empirejskiego Kresu!
Po wiekach dyjamentowe nad Akropolem krzyże,
wcielenie Chrystusowe w doryckie, jońskie kształty –
Duszo z wolności wyrosła, moc mesyjańską wyrzeźb
i zaklnij w psalmy Miłości – w renesansowy psalterz!
I powstań wcieleniem nowym – odwieczna Beatrycze –
Droge nam ku Miłości słowiańskim oświeć zniczem!”²⁰

Z elementów polskiego krajobrazu, tradycji, legend, chrześcijańskich symboli jest utkany poemat *Dawid. Renesansowy psalterz*, który wpisuje się wiernie w tradycję literacką Jana Kochanowskiego. Świadczy o tym już sam podtytuł *Uczta czarnoleska* pierwszej części poematu *Symphonie – scalenia*, ale też odwołania do *Psalmów* Jana Kochanowskiego, a co za tym idzie – do ich biblijnych pierwowzorów, psalmów Dawida, którego kontynuatorem jest jego piastowski syn – spadkobierca również chrześcijańskiej tradycji.

²⁰ *XI*, w: *tamże*, s. 35-36.

„Oto tu apostolski jest kościół, chram i zamek:
tu ludzi miodnych, Piastów gościnnych i lechów.
Oto w monstrancji niosą słowiański Sakrament –
Pokój idzie przyłogiem – błogosławi strzechom...”²¹ (VIII).
„Na ścieżkach Chrystusowych – popod dębami zachwyków,
o duszo czasów idących, jaśń twą ewangeliczną
ujrzałem w szlakach zórz od ziemi ku zenitom
i usłyszałem w chórach – w ogniach woń czułem żywiczną”²² (XII).

Przez młodzieńczą poezję przeziara wiara autora, oparta na wierze i tradycji chrześcijańskiej narodu polskiego, na miłości Serca i krzyża Chrystusowego, wyrażona w religijnych obrazach.

„Takiej potrzeba duszy, co czarnym krucyfiksom
rzuci do nóg bolejących męczeńskich pochodni pąk,
co wypowiedania ból świata, nieszczęścia brzemię rozwikła
i sięgnie ręką po Miłość okrzyżowanych rąk –
A drugą ręką serc sięgnie – najbiedniejszego z nędzarzy
i sercom owym objawi żar przebitego Serca,
i w obu tych serc ognisku płomieniem się rozżarzy –
Tęsknotą wystrzeli ludzkości modlitwa coraz szczerza –
Na Ducha oczekiwaniem jest Era i Co dzień, i Człowiek,
serca sobótek i ludzie, zbratani tęsknotą w Słowie”²³ (XIV).

Ludzie mogą być braćmi, gdyż jednoczy ich Chrystus, Jego nauka, jego słowo, ewangeliczne posłanie:

„Ku tym sercom, ku tym sercom zbratany w Słowie
rozchyliłeś – o Krzyżu – ramiona, bracie serdeczny z Alwerni,
ku duszy czasów idących – gotyckiej i renesansowej
schodzisz, ty znamię Miłości, przy drogach się miłosiernisz.
O węźcie, węźcie z Wawelu, węźcie z Mariackiej świątynicy!
i ten, najbardziej przydrożny, najbardziej wowrowy z krzyżów!”²⁴ (XV).

Ten krzyż, dzięki ofierze Chrystusa poniesionej za grzechy ludzkości, głosi Dobrą Nowinę jednoczącą wszystkich ludzi: zarówno

²¹ VIII, w: *tamże*, s. 34.

²² XII, w: *tamże*, s. 36.

²³ XIV, w: *tamże*, s. 37-38.

²⁴ XV, w: *tamże*, s. 38.

prostaczków, jak i twórców, jego zaś moc jest objawiona poprzez świadectwo proroków, Apostołów, czterech Ewangelistów:

„z umiłowania ich wybrał: proroków i apostołów
i Dobrą zwierzył Nowinę prostakom, rybitwom, artystom –
i dał im znaki mocy: orła, człowieka, lwa, wołu”²⁵ (XV).

Właśnie w owej słowiańskiej duszy autor upatruje głosiciela Bożego przesłania. Jakże profetycznie brzmią po latach słowa napisane przez młodego Karola Wojtyłę, nieświadomego swojej wielkiej misji pasterskiej, która jednak, choć nie całkiem świadomie, objawia się w jego poezji. W tym samym utworze na końcu wzywa:

„O, ty! ty z sercem płonącym ! Tyś Pańskim Ewangelistą!
Podźwignij, o duszo słowiańska, tę Arkę Bożych Objawień,
jasnością przydrożnych krzyżów spragnioną erę nawiedz”²⁶ (XV).

W poemacie *Poezja (Uczta czarnoleska)* nawiązuje do słowiańskiego, jakże polskiego, szlacheckiego umiłowania wolności, lecz prawdziwą wolność i prawdę znajduje w Chrystusie. Nadchodzą czasy Syna Bożego, to On jest wcieleniem prawdy, Jemu należne są hołdy i wawrzyny splecione z sonetów i najtajniejszych myśli. Swoją barwną tożsamość piastowską poeta odnajduje w ubóstwie i pokucie, w siermiężnej prawdzie Jezusowego krzyża, a nie w uczcie Dionizosa, karnawale i zabawach.

„Wierzę w Wolność i Miłość. Gruntuje się na nich
rozmach czasów i dzieło, Zbawienie i Chrystus –
i z nich poczęte, ludzkich nie znajduje granic,
lecz w tęcze się przemienia, w promienną wieczystość”²⁷
(*Symphonie – scalenia. 1. Poezja [Uczta czarnoleska]*).

Potwierdza swój wybór w poemacie *Słowo-Logos (rapsod)*, gdzie zaświadcza, że Słowo Ojca jest wszechmocne, jest miłością, światłością, spełnieniem wszelkich ludzkich tęsknot i pragnień.

²⁵ *Tamże.*

²⁶ *Tamże.*

²⁷ *Symphonie – scalenia. 1. Poezja (Uczta czarnoleska)*, w: *tamże*, s. 46.

„Rzeźbiarz Wszechmocny! Słowa powstanie
najprzedziwniejsze w promieniach Mocy –
I Słowo Ojca jest ukochaniem,
cudem najwyższym wszechmocnych oczu,
i ciągłym Siebie odpoznawaniem,
Światłem Miłości – złotym przeźroczem.
Słowo się stało Ciałem – Ziszczeniem,
rajskich obietnic ziemskim nasieniem”²⁸.

Przez młodzieńczą poezję Karola Wojtyły przebija poszukiwanie drogi i prawdy. Wychowany na antycznych wzorcach filozoficznych, polskiej literaturze i historii, na dziełach najlepszych światowych twórców – odnajduje właściwą drogę w Chrystusie, drogę zapowiadaną w Starym, objawioną zaś w Nowym Testamencie, która stała się jego prawdziwą drogą życiową.

Poeta wyrosły w tradycji polskiego chrześcijaństwa odwołuje się do motywów sztuki sakralnej i ludowej, zwłaszcza góralskiej. W swych wczesnych lirykach pozostaje wierny słowiańskim, piastowskim korzeniom własnego narodu. Droga jest mu umiłowana ziemia ojczysta i jej losy. Rolą słowiańskiego pasterza Dawida jest głoszenie prawdy o Chrystusie. Objawi się to w pełni, gdy zostanie księdzem, biskupem i pasterzem Kościoła powszechnego. W swoich dziełach filozoficznych, w listach, encyklikach, adhortacjach podejmuje ważne sprawy człowieka, jego godności i moralności w kontekście Chrystusowej prawdy.

W tomie *Przestrzeń słowa. Twórczość literacka Karola Wojtyły – Jana Pawła II* o młodzieńczej poezji Karola Wojtyły pisali m.in.: Stanisław Dziędzic (*Pieśń nie przebrzmiała. Juwenilia Karola Wojtyły*), Maria Burghart (*Historia tekstów młodzieńczych poezji Karola Wojtyły*), Lia Fava Guzzetta (*Karol Wojtyła: powołanie do słowa, Młodzieńcze utwory poetyckie – 1938/1940*), ks. Jan Machniak (*Modlitwa w młodzieńczych poezjach Karola Wojtyły*)²⁹. W swych artykułach znawcy twórczości Wojtyły podkreślają rolę słowiańszczyzny w mesjańskiej wizji zbawienia ludzkości, łączącej jego wiersze z mesjańską wizją Adama Mickiewicza, zauważają również wpływ Juliusza Słowackiego i jego *Króla Ducha* na młodego poetę.

²⁸ *Słowo-Logos (rapso)*, w: *tamże*, s. 58.

²⁹ *Przestrzeń słowa...*, dz. cyt.

W 1940 roku powstają dramaty: *Hiob. Drama ze Starego Testamentu* (napisany w okresie Wielkiego Postu) i *Jeremiasz. Drama narodowe we trzech działach*. Dochodzą tu do głosu zainteresowania teatralne Karola Wojtyły. Najpierw udzielał się jako aktor w międzyszkolnym Kółku Dramatycznym w Wadowicach, występował m.in. w przedstawieniach: *Ułani księcia Józefa* L. Mazura, *Śluby panieńskie* A. Fredry, *Balladyna* i *Kordian* J. Słowackiego. Występował w *Judaszu z Kariothu* K.H. Rostworowskiego, w *Boskiej komedii* Dantego, w teatralnej wersji *Apokalipsy św. Jana*, a także w *Nie-Boskiej komedii* Z. Krasińskiego, którą współreżyserował ze swoim nauczycielem Kazimierzem Forysiem, ówczesnym opiekunem Koła Dramatycznego. Wyreżyserował również *Zygmunta Augusta* Stanisława Wyspiańskiego i brał udział w inscenizacji.

Należał do Krakowskiej Konfraterni Teatralnej, założonej w październiku 1938 roku przez Tadeusza Kudlińskiego, przy której powołano szkołę dramatyczną Studio 39, i uczestniczył w jej pracach. W sztuce *Kawaler księżycowy* Mariana Niżyńskiego zagrał rolę zodiakalnego Byka. Wybuch wojny uniemożliwił dalsze działanie tej sceny.

Powszechnie znana jest działalność Karola Wojtyły w czasie okupacji w Teatrze Rapsodycznym Mieczysława Kotlarczyka, którego znał jeszcze z czasów wadowickich. Powstanie Teatru Słowa (początkowa nazwa) datuje się od 1941 roku. Na jego scenie wystawiano dzieła Mickiewicza, Słowackiego, Norwida, Wyspiańskiego, Kasprowicza. Karol Wojtyła został obsadzony m.in. w roli księdza Robaka.

Znamy kilka tekstów, w których Karol Wojtyła wypowiada się po wojnie już jako osoba duchowna na temat tego teatru: *O Teatrze Słowa* (1952), *Dramat słowa i gestu* (1957), *Rapsody tysiąclecia* (1958), *Dziady i dwudziestolecie* (1961), napisał też przedmowę do książki Mieczysława Kotlarczyka *Sztuka żywego słowa*, tekst owego wstępu powstał 6 listopada 1974 roku w Rzymie. K. Wojtyła stwierdza, że słowo w koncepcji Teatru Rapsodycznego stało się praelementem teatru, co w konsekwencji prowadzi do znamienego intelektualizmu rapsodycznego³⁰.

³⁰ K. Wojtyła, *O teatrze słowa*, w: K. Wojtyła, *Poezje, dramaty, szkice*. Jan Paweł II, *Tryptyk rzymski*, dz. cyt., s. 483-484.

Dramaty *Hiob* i *Jeremiasz* nawiązują do motywów biblijnych. *Hiob*, dramat człowieka doświadczanego przez Boga, ukazuje relację między Bogiem a człowiekiem w sytuacji próby wiary człowieka pod wpływem doznanych klęsk i porażek egzystencjalnych. Jego cierpienie jest zrozumiałe dla każdego, kto znalazłby się w podobnym położeniu. Za swoją nieugiętą wierność Bogu Hiob zostaje na końcu wynagrodzony w dwójnasób. Myśl o sensie ludzkiego cierpienia rozwinie potem Jan Paweł II w Liście apostolskim *Salvifici doloris* (11 lutego 1984 roku). Nabiera ono sensu w kontekście cierpienia Chrystusa na krzyżu za grzechy ludzkie, by doprowadzić każdego człowieka do zbawienia i wiecznej szczęśliwości po jego ziemskiej wędrówce na ziemi. W ten sposób Papież wyjaśnił istotę chrześcijańskiego cierpienia.

Jego patriotyzm i troskę o losy ojczyzny ukazuje dramat *Jeremiasz*, o którym myślał, aby zatytułować go *Zakon*. Pomysł napisania tej sztuki zrodził się pod wpływem czytania proroctw Jeremiasza jak olśnienie, objawienie, o czym wspomina w liście do Kotlarczyków³¹. W sztuce tej występują postacie: ks. Piotra Skargi, Stanisława Żółkiewskiego, a także św. Andrzeja Boboli, męczennika za wiarę. Tak jak Jeremiasz apeluje do starszyny judzkiej w obliczu zagrożenia Jeruzalem, tak Piotr Skarga zauważa podobieństwo sytuacji naszej ojczyzny w obliczu jej zagrożenia, a ks. Andrzej Bobola odczytuje proroctwo o losach swojego umęczonego ciała i narodu.

K. Wojtyła napisał jeszcze sztukę *Brat naszego Boga* (1945-1950) oraz *Przed sklepem jubilera* (1960) – już jako ksiądz, a potem biskup krakowski. Dramat *Brat naszego Boga* poświęcony jest osobie Adama Chmielowskiego, który jako artysta malarz porzucił swoje dotychczasowe życie i przywdział habit zakonny, aby poświęcić się najuboższemu jako brat Albert. Jest to postać bardzo bliska Karolowi Wojtyłce w jej wyborze wyrzeczenia się zdolności artystycznych i pójścia za Chrystusem. *Przed sklepem jubilera* porusza sprawy miłości, rodziny, wzajemnych relacji, kryzysów małżeńskich, trudnej drogi kroczenia i wytrwania w jednej miłości. Problemy rodziny, miłości i odpowiedzialności małżeńskiej krakowski biskup podejmuje w książce *Miłość i odpowiedzialność*, a także w nauczaniu papieskim, w katechezach

³¹ *Kalendarium...*, dz. cyt., s. 55.

środkowych, na bazie których powstała książka *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*, w *Familiaris consortio*, w *Liście do rodzin*. Troska o małżeństwo chrześcijańskie i o kondycję rodziny była mu szczególnie bliska i często podejmował ten temat w swym nauczaniu.

Istotnym elementem jego biografii jest wstąpienie w październiku 1942 roku do tajnego Seminarium Archidiecezji Krakowskiej oraz udział w tajnych kompletach Wydziału Teologicznego. Odtąd wszystkie jego publikacje będą wychodzić spod ręki duchownego. Jaką pierwszą wymienia się *Pieśń o Bogu ukrytym* napisaną w 1944, która ukazuje się (na prośbę autora – anonimowo) w 1946 roku na łamach „Głosu Karmelu”³². Podobnie jak w utworze *Magnificat* ukazuje ona wielkość i majestat Boga jako Stwórcy wszelkiego stworzenia. W *Magnificat* podziwia Jego naturę, zdolność obdarzania talentem twórcy każdego człowieka, a zwłaszcza artystów. Myśl ta zostanie potem rozwinięta w *Liście do artystów*, w którym pisze: „Bóg powołał zatem człowieka do istnienia, powierzając mu zadanie bycia twórcą. W «twórczości artystycznej» człowiek bardziej niż w jakikolwiek inny sposób objawia się jako «obraz Boży» i wypełnia to zadanie, kształtując wspaniałą «materię» własnego człowieczeństwa, a z kolei także sprawując twórczą władzę nad otaczającym go światem. Boski Artysta, okazując artyście ludzkiemu łaskawą wyrozumiałość, użycza mu iskry swej transcendentnej mądrości i powołuje go do udziału w swej stwórczej mocy”³³. W *Magnificat* wyraża porównanie dzieł Bożych z twórczością poety:

„Uwielbiaj, duszo moja, chwałę Pana twego,
Ojca wielkiej Poezji – tak bardzo dobrego”³⁴.

W *Pieśni o Bogu ukrytym* Bóg jest wielkim milczeniem, zdziwieniem, samą ciszą, niewyczerpanym źródłem światła. Wielkość Boga objawia się w Jego prostocie i w miłości zniżającej się ku człowiekowi. Bóg jest światłością, a Jego wielkość objawia się w miłosierdziu. Jako papież Jan Paweł II ustanowił nowe tajemnice różańcowe światła

³² *Pieśń o Bogu ukrytym*, „Głos Karmelu” 1-2 (1946), s. 23-26; 3 (1946), s. 25-28.

³³ Jan Paweł II, *List do artystów*, w: K. Wojtyła, *Poezje, dramaty, szkice*. Jan Paweł II, *Tryptyk rzymski*, dz. cyt., s. 561.

³⁴ *Magnificat – hymn*, w: *tamże*, s. 63.

oraz uroczystość Miłosierdzia Bożego. Jego pontyfikat stanie się pontyfikatem miłości, jak pisał już Słowacki o „Słowiańskim Papieżu”:

„Twarz jego, słońcem rozpromieniona,
Lampą dla sług,
Za nim rosnące pójdą plemiona
W światło – gdzie Bóg.
Na jego pacierz i rozkazanie
Nie tylko lud –
Jeśli rozkaże – to słońce stanie,
Bo moc – to cud. (...)
On rozda miłość, jak dziś mocarze
Rozdają broń,
Sakramentalną moc on pokaże,
Świat wzięwszy w dłoń. (...)
Wszelką z ran świata wyrzuci zgniłość,
Robactwo – gad,
Zdrowie przyniesie – rozpali miłość
I zbawi świat.
Wnętrza kościołów on powymiała,
Oczyści sień,
Boga pokaże w twórczości świata,
Jasno jak dzień”³⁵.

Pieśń o Bogu ukrytym składa się z dwóch części: *Wybrzeża pełne ciszy* i *Pieśń o słońcu niewyczerpanym* (łącznie 33 całości wersowe). Z. Ożóg pisze, że: „jest to poezja w swej warstwie stylistycznej bardzo mocno nasycona tropami stylistycznymi. Wersy budowane są w paradygmacie wiersza wolnego, asylabicznego (awangardowego), zdarzają się rymy”. Ale to nie jest istotne. Ważne jest bogactwo myśli³⁶. Najważniejsza jest miłość, Bóg, który jest Miłością.

„Wtedy – patrz w siebie. To Przyjaciół,
który jest jedną iskierką, a całą Światłością.
Ogarniając sobą tę iskry,
już nie dostrzegasz nic
i nie czujesz, jaką jesteś objęty Miłością.

³⁵ J. Słowacki, *Pośród niesnasków – Pan Bóg uderza*, <http://slowacki.kulturalna.com/a-4897.html>, 03.03.2014.

³⁶ Z. Ożóg, *Karol Wojtyła jako pisarz*, w: *Przestrzeń słowa...*, dz. cyt., s. 17.

Miłość mi wszystko wyjaśniła,
miłość wszystko rozwiązała –
dlatego uwielbiam tę Miłość,
gdziekolwiek by przebywała” (*Pieśń o Bogu ukrytym*)³⁷.

Miłość Boża, która ogarnia i dociera do każdego człowieka, uka-
zała się w pełni w pokorze i męczeństwie krzyża.

„Jeśli miłość największa w prostocie,
a pragnienie najprostsze w tęsknocie,
więc nie dziw, że pragnął Bóg,
aby najprostszy Go przyjęli,
ci, którzy duszę mają z bieli,
a dla miłości swej nie mają słów.

Sam, gdy nas umiłował,
prostotą nas oczarował,
biedą, biedą, i siankiem.
Wtedy Matka Dziecinę brała,
na rękach go kołysała
i otulała Mu stopy w sukmankę.
O cud. cud, cud!
kiedy Boga osłaniam człowieczeństwem,
osłonięty od Niego miłością,
osłonięty męczeństwem” (*Pieśń o Bogu ukrytym*)³⁸.

Poeta wspominał również o swoim doświadczeniu miłości do Boga.

„W jednym spojrzeniu dziecięcym
skupionym w łagodnej Hostii
spotkałem się z Ojcem Niebieskim,
który patrzył z niezmierną miłością” (*Pieśń o Bogu ukrytym*)³⁹.

Następne swoje wiersze pisał i drukował pod pseudonimami: Andrzej Jawień, A.J., Stanisław Andrzej Gruda, Piotr Jasień. *Pieśń o blasku wody* opublikował anonimowo w maju 1950 roku w „Tygodniku Powszechnym”, *Matkę* zamieścił w „Tygodniku” w grudniu 1950 roku. Po pseudonimem ukazały się: *Mysł jest przestrze-*

³⁷ *Pieśń o Bogu ukrytym*, w: K. Wojtyła, *Poezje, dramaty, szkice*. Jan Paweł II, *Tryptyk rzymski*, dz. cyt., s. 79.

³⁸ *Tamże*, s. 88-89.

³⁹ *Tamże*, s. 89.

nią dziwną („Tygodnik Powszechny” nr 42/1952), *Kamieniołom* („Znak” nr 6/1957), *Profile Cyrenejczyka* („Tygodnik Powszechny” nr 13/1958), *Przed sklepem jubilera. Medytacja o sakramencie małżeństwa przechodząca chwilami w dramat* („Znak” nr 12/1960), *Rozważania o ojcostwie* („Znak” maj/1964), *Wędrowka do miejsc świętych* („Znak” czerwiec/1965), poemat *Wigilia wielkanocna* („Znak” kwiecień/1966), *Rozważania o śmierci* (marzec 1975 roku). Po konklawe w 1978 roku pod nazwiskiem Karol Wojtyła wydał poemat *Ojczyzna* napisany w 1974 roku, poemat *Stanisław*, poemat *Odkupienie szuka Twego kształtu, by wejść w niepokój wszystkich ludzi. Promienianie ojcostwa. Misterium*. Utwory te ukazały się w miesięczniku „Znak” w 1979 roku w numerach: 1-2, 7-8, 10, 11.

Pieśń o blasku wody rozpoczyna się opowieścią zaczerpniętą z Ewangelii według św. Jana o spotkaniu Jezusa z Samarytanką przy studni w Sychem, gdy prosił o wodę. Kiedy ona dziwi się, że prosi ją o wodę Żyd, Chrystus mówi o darze wody żywej, który jest zapowiedzią wody wytryskającej ku życiu wiecznemu (J 4,5-14). Rozważania o wodzie i źródle doprowadzają kobietę z Samarii do poznania i uwielbienia Chrystusa:

„A w samej głębi, z której przyszłam zaczerpnąć
tylko wody dzbanem – tak już dawno do źrenic
przywiera ten blask... tyle, tyle poznania
znalazłam – ileż więcej niż dotąd!

Znalazłam w odbiciu tej studni tyle pustej w sobie przestrzeni.

O jak dobrze! Nie zdołam Cię całego przenieść w siebie –

ale pragnę, byś pozostał jak w zwierciadle studni

zostają liście i kwiaty z wysoka zdjęte

spojrzeniem zdumionych oczu

– oczu bardziej prześwieconych niż smutnych” (*Pieśń o blasku wody*)⁴⁰.

Utwór *Matka*, który ukazał się w 1950 roku na łamach „Tygodnika Powszechnego” pod pseudonimem Andrzej Jawień, wiązał się – jak pisze ks. Jan Machniak – z ogłoszeniem przez Piusa XII dogmatu o Wniebowzięciu Najświętszej Maryi Panny (1 listopada 1950 roku). W archidiecezji krakowskiej obchody związane z tą uroczystością odbyły się 8 grudnia 1950 roku. Autor wyjaśniał tajemnicę Bożego

⁴⁰ *Pieśń o blasku wody*, w: *tamże*, s. 100.

i ludzkiego macierzyństwa Maryi, starając się wyłożyć całą prawdę o udziale Maryi w tajemnicy odkupienia. Refleksja na temat macierzyństwa stała się punktem wyjścia dla ukazania szczególnego posłannictwa Maryi, zdumionej misją, jaką powierza Jej Pan Bóg do spełnienia. Poznając tajemnicę Boga, Maryja trwa w niej jako Matka, która ma dostęp do swojego Syna⁴¹. W drugiej części zostaje wyeksponowana osoba św. Jana Apostoła, umiłowanego ucznia Chrystusa, który cieszył się przywilejem złożenia swojej głowy na piersi Zbawiciela podczas Ostatniej Wieczerzy (J 21,20), natomiast stojąc po krzyżem, usłyszał prośbę Jezusa do Maryi o obdarowanie ucznia taką samą miłością, jaką darzy swojego jedyne Syna. W trzeciej części Matka Boża odkrywa wielkość swojej misji i przyszłej chwały. Ks. Jan Machniak zauważa, że „poemat *Matka* jest radosnym hymnem Najświętszej Maryi Panny na cześć Jej Syna Jezusa Chrystusa, wyśpiewanym na końcu Jej życia. Jest to jednocześnie pieśń uwielbienia na cześć Maryi, która przyjęła w swym sercu Tajemnicę Boga i przekazując ją światu, stając się uczestnikiem Dzieła Zbawienia. Poeta przyjmuje rolę Jana stojącego pod krzyżem, który prosi Matkę pokornie, by mu pomogła zbliżyć się do Tajemnicy Jej Syna”⁴².

Myśl jest przestrzenią dziwną to poemat napisany w roku 1952 i opublikowany w „Tygodniku Powszechnym” pod pseudonimem Andrzej Jawień, gdzie znowu pojawiają się nawiązania do motywów biblijnych. Jakub był człowiekiem, który spotkał Boga twarzą w twarz i walczył z Nim. Tak więc każdy może znaleźć Boga, nosząc tajemnicę Boga Stwórcy w samotności i ciszy. Jest to kolejny poemat, który przemawia do współczesnych przez doświadczenie postaci biblijnej. Poeta, zwracając się do towarzyszy drogi, wskazuje na poszukiwanie Boga poprzez swoje dzieło Stwórcy obecnego w naturze i w otaczającym świecie.

Profile Cyrenejczyka to poemat napisany w 1957 roku, opublikowany zaś w miesięczniku „Znak” w 1958 roku na Niedzielę Palmową. Odwołując się do historii biblijnej Szymona Cyrenejczyka, który pomaga nieść krzyż Panu Jezusowi, autor wskazuje, że każdy z nas powinien przyjąć postawę, tytułowy profil Cyrenejczyka, wobec drugiego człowieka, to znaczy pomóc mu, gdy jest bezbrony,

⁴¹ J. Machniak, *Wyznanie wiary*, w: *Przestrzeń słowa...*, dz. cyt., s. 162.

⁴² *Tamże*, s. 163.

słaby i bezsilny. Na poszczególnych przykładach pokazuje profile ludzi, którzy noszą krzyż z Chrystusem. Są to: melancholik, schizotypik, niewidomi, aktor, dziewczyna zawiedziona w miłości, dzieci, które powinny w przyszłości umieć oddzielać dobro od zła, robotnik z fabryki samochodów, robotnik z fabryki broni, Magdalena (znowu mamy odwołanie do biblijnej Marii z Magdali), człowiek emocji, człowiek intelektu, człowiek woli. Jest też człowiek współczesny, który nie zawsze chce być sprawiedliwy, gdyż nie jest to łatwe, nie zawsze się opłaca w tym świecie, buntuje się przeciwko sprawiedliwości, której domaga się Bóg od każdego człowieka:

„Ja już nie chcę być sprawiedliwy! Ale ledwo stoję na progu,
skąd widać nowy świat! A obok przepływa tłum,
kobiety, dzieci, żołnierze: wszyscy krążą na granicy Boga
Cisza, cisza –
Sprawiedliwość domaga się buntu – lecz przeciw komu bunt?”⁴³.

J. Machniak stwierdza, że dramat współczesnego człowieka jest bardzo podobny do sytuacji Szymona z Cyreny. Człowiek błądzi, traci drogę, nie wie, dokąd pójść. Spotkanie z Chrystusem jest dla niego szansą tak samo jak dla wszystkich współczesnych Szymonów Cyrenejczyków, człowiek nosi jarzmo swojego losu i po omacku szuka Boga, podczas gdy Chrystus niosący krzyż jest blisko⁴⁴.

W 1956 roku powstaje poemat *Kamieniołom*, opublikowany w „Znaku” w 1957 roku pod pseudonimem Andrzej Jawień. W tym utworze autor podjął problematykę społeczną, kwestie pracy, godności człowieka pracującego, które rozwinie potem jako papież w encyklikach: *Laborem exercens* (1981), *Sollicitudo rei socialis* (1987), *Centesimus annus* (1991). Inspiracją do napisania tego poematu była praca w czasie okupacji w niemieckiej fabryce Solvay (1939-1944), gdzie pełnił funkcję pomocnika przy wydobywaniu skał wapiennych, które dostarczano z kamieniołomu do fabryki. Według ks. Jana Machniaka utwór ten jest dedykowany robotnikom, którzy w 1956 roku rozpoczęli w Poznaniu protesty i manifestacje, zresztą w poemacie występują aluzje do tego wystąpienia⁴⁵. K. Woj-

⁴³ *Profile Cyrenejczyka*, w: K. Wojtyła, *Poezje, dramaty, szkice*. Jan Paweł II, *Tryptyk rzymski*, dz. cyt., s. 127.

⁴⁴ J. Machniak, *Wyznanie wiary*, w: *Przestrzeń słowa...*, dz. cyt., s. 176.

⁴⁵ *Tamże*, s. 168.

tyła ukazuje trud ciężkiej pracy fizycznej, zmagającej się z twardą siłą kamienia. Podkreśla jednak, że nie jest istotne, co robi człowiek, jak ciężką wykonuje pracę, ale istotna jest miłość człowieka, jego godność i szlachetność:

„O, popatrz, jak można miłować w takim gruntownym gniewie,
który wpada w oddechy ludzi jak rzeka od wiatru pochyła,
i nie dochodzi do głosu, tylko struny wysokie zerwie –
przechodnie pierzchają do bram –
ktoś głosem ściszonym powiedział: to jednak jest wielka siła”⁴⁶.

Autor jednak zachęca, aby się nie upadać na duchu i zaufać Bogu:

„Nie lękaj się. Sprawy ludzkie szerokie mają brzegi.
Nie wolno ich w ciasnym łożysku więzić nazbyt długo.
Nie lękaj się. Sprawy ludzkie stoją od wieków
w Tym, na którego patrzysz poprzez młotów miarowy stukot”⁴⁷.

W sposób autentyczny i przejmujący ukazany jest tu trud, ciężka praca kamieniarzy. W każdej jednak pracy, która jest twórcza na podobieństwo Bożej, myśl łączy się pracą fizyczną, a to zapewnia rozwój serca i ciała. Każdą pracę trzeba wykonywać rzetelnie i z sercem.

„Praca zaczęła się wewnątrz, a na zewnątrz ma tyle przestrzeni,
że dłonie ogarnia natychmiast i dosięga do granic oddechu.
Oto spójrz: wola trafiła w kamienia głęboki dzwon.
Kiedy myśl uzyskuje swą pewność,
wówczas razem dosięgły szczytu serce i dłoń”⁴⁸.

Ostatnią część *Kamieniotomu* autor poświęcił pamięci towarzysza pracy, który zginął tragicznie podczas jej wykonywania. Ukazał też bunt robotników przeciwko ciężarowi i trudnym warunkom wykonywanej pracy. Przekaz wyczerpującej pracy fizycznej z pozycji człowieka, który ją wykonywał, a więc zna te problemy z osobistego doświadczenia – cechuje się wielką autentycznością.

W wieku trzydziestu ośmiu lat ks. Wojtyła został biskupem. Jego doświadczenia jako biskupa owocują w takich utworach, jak *Naro-*

⁴⁶ *Tamże*, s. 112.

⁴⁷ *Tamże*.

⁴⁸ *Tamże*, s. 114.

dziny wyznawców, który składa się z dwóch części, niejako dwóch głosów: *Myśli biskupa udzielającego sakramentu bierzmowania w pewnej podgórskiej wsi* oraz *Myśli człowieka przyjmującego bierzmowanie*, i ukazał się w „Znaku” pod pseudonimem A.J. w 1963 roku (poemat powstał w 1961 roku). Jesienią 1962 roku w Bazylice św. Piotra skomponował także poemat *Kościół*, który zrodził się pod wpływem udziału krakowskiego wikariusza kapitulnego w pierwszej sesji Soboru Watykańskiego II od 11 października do 8 grudnia 1962 roku. Utwór ten ukazał się w 1963 roku w „Znaku” pod pseudonimem A.J.

Reminiscencje z pobytu w Ziemi Świętej zrodziły poemat *Wędrówka do miejsc świętych*. Rzeczywiście K. Wojtyła wraz z kapłanami innych narodowości odbył taką pielgrzymkę do Palestyny od 5 do 15 grudnia 1963 roku, po zakończeniu drugiej sesji Soboru Watykańskiego II, i podzielił się swymi wrażeniami w liście *Dwa tygodnie w Ziemi Świętej*. W listopadzie 1964 roku odbył drugą podróż do Ziemi Świętej. Wyżej wspomniany utwór został wydrukowany w czerwcowym „Znaku” w 1965 roku pod pseudonimem A.J. Zdaniem Z. Ożoga teksty Wojtyły po roku 1960 powstają coraz rzadziej, za to są coraz bardziej autentyczne i oryginalne. Coraz mniej jest w nich rzucających się w oczy literackich chwytów, eksperymentów, natomiast stają się one rodzajem notatnika własnych doznań⁴⁹.

Poemat *Wigilia wielkanocna 1966*, który powstał w związku z milenijnymi obchodami rocznicy chrztu Polski, jest refleksją nad zakorzeniem się człowieka w historii oraz obecnością chrześcijaństwa w języku ojczystym, w kulturze, w misterium narodzin i śmierci⁵⁰. Historyczny wątek występuje w napisany w 1978 roku poemacie *Stanisław*, w którym podejmuje się sprawę konfliktu biskupa krakowskiego z królem Bolesławem Śmiałym w 1079 roku. Kanonizacja biskupa i męczennika Stanisława ze Szczepanowa odbyła się w 1253 roku.

Umiłowanie ojczyzny i patriotyzm znalazły swój wyraz w poemacie *Myśląc Ojczyzna*, napisanym w Krakowie w 1974 roku. Karol Wojtyła wielokrotnie dawał dowody przywiązania do swego kraju w wypowiedziach i w przemówieniach z pielgrzymek do Polski. Pod datą 1975

⁴⁹ Z. Ożóg, *Karol Wojtyła – Jan Paweł II jako pisarz*, w: *Znaleźć źródło*, pod red. Z. Andresa, J. Pastorskiej, Rzeszów 2005, s. 25.

⁵⁰ *Tamże*.

napisał *Rozważania o śmierci*, natomiast w roku 1978 poemat *Odkupienie szuka Twego kształtu, by wejść w niepokój wszystkich ludzi*.

W 1964 roku powstało misterium *Promieniowanie ojcostwa*, które krytycy zaliczają do utworów dramatycznych. Ukazana jest w nim wielka misja ojca, zarówno Ojca niebieskiego, jak i każdego mężczyzny, który staje się ojcem na wzór praojca Adama. Powracają te same motywy, co w dramacie *Przed sklepem jubilera*, w którym istotna jest sprawa odpowiedzialności mężczyzny i kobiety, rola ojca i matki jako dawców nowego życia – własnych dzieci. Jak pisze Zofia Zarebianka, kategoria ojcostwa rozpatrywana jest w różnorodnych aspektach: ontologicznym, teologicznym oraz egzystencjalnym⁵¹. Promieniowanie ojcostwa odkrywa człowiekowi dar i wielką tajemnicę bycia ojcem. Tematyka miłości i odpowiedzialności kobiety i mężczyzny jest szeroko obecna w filozofii Karola Wojtyły i w nauczaniu papieża Jana Pawła II.

Ostatnim jego utworem dramatycznym, a zarazem testamentem poetyckim jest *Tryptyk rzymski* napisany w 2002 roku, pod koniec pontyfikatu. *Tryptyk rzymski* zaopatrzonej w podtytuł *Medytacje* składa się z trzech części: I – *Strumień*, II – *Medytacje nad Księżą Rodzaju na progu Kaplicy Sykstyńskiej*, III – *Wzgórze w krainie Moria*.

Strumień jest refleksją nad przemijaniem natury, świata i człowieka, wyrażoną szczególnie w części zatytułowanej *Zdumienie*. Zdumienie to początek nie tylko filozofii, to osobiwa, wyjątkowa wartość będąca zasadą poezji. Zdumienie prowadzi do wielkich pytań współczesnego człowieka, choćby o sens przemijania⁵². Początek zdumienia wynika z Ruah, czyli Ducha Bożego unoszącego się nad wodami (Rdz 1,2), będącego zarówno początkiem i końcem stworzenia świata, jak i początkiem i końcem każdego ludzkiego stworzenia. Myśl o Stwórcy na progu Kaplicy Sykstyńskiej skłania autora do refleksji nad Boską mocą tworzenia świata z nicości, a także pierwszych ludzi na swoje podobieństwo. Na polichromii Kaplicy Sykstyńskiej Stworzyciel jest przedstawiony w postaci ludzkiej jako wszechmocny Starzec-Człowiek podobny do stwarzanego Adama, rodząc refleksje o komunii osób, stawaniu się jednym ciałem, przedziwnym zjednoczenie w sakramencie Komunii, o jedności kobiety

⁵¹ Z. Zarebianka, *Dojrzewanie do śmierci, dojrzewanie do ojcostwa*, w: *Przestrzeń słowa...*, dz. cyt., s. 325.

⁵² Z. Ożóg, *Karol Wojtyła –Jan Paweł II jako pisarz*, art. cyt., s. 26-27.

i mężczyzny. Początek jest niewidzialny, jak też niewidzialny jest koniec – to, co stworzone przez Słowo, do Słowa powraca. Każdego czeka sąd, będą błogosławieni i przekłęci, obumieramy tylko ciałem, ale nie do końca – to, co niezniszczalne, trwa.

Polichromia sykstyńska skłania do refleksji nad posłannictwem Piotra, który dzierży klucze królestwa Bożego, skoro każdy papież jest jego następcą, a słowa te pisze kolejny pasterz, Słowianin, Polak na Stolicy Piotrowej. Historia próby Abrahama w krainie Moria pokazuje wielką miłość Boga do człowieka, o której pisał w swojej młodszej i kapłańskiej poezji, tę właśnie drogę miłości wybrał, idąc za Chrystusem. Bóg każe Abrahamowi złożyć w ofierze ukochanego syna Izaaka. Jednak ostatecznie nie wymaga od niego tej ofiary, choć sam taką ofiarę składa, poświęcając swojego Syna na krzyżu dla zbawienia i odkupienia świata, i na życie wieczne. Pisz o tym ten, który został wybrany na następcę św. Piotra, by przekazać tę prawdę o Bogu, Stwórcy wszelkiego stworzenia, jak również o sensie ludzkiego istnienia i o cierpieniu w oczekiwaniu na sąd, który może być wejściem do królestwa Bożego.

Tryptyk rzymski, jako zwieńczenie twórczości poetyckiej Karola Wojtyły, napisany przez niego już z pozycji papieża, wyraża potwierdzenie decyzji odpowiedzi na głos Chrystusa, wybrania przez niego drogi wielkiej chwały i wielkiego cierpienia osobistego po zamachu na jego życie. *Tryptyk rzymski* jest poetycką wykładnią przesłania Starego i Nowego Testamentu o Bogu Stwórcy, o prawdzie ewangelicznej, o sensie początku i końca chrześcijańskiej drogi.

‘I AM DAVID, A SHEPHERD, A PIAST’S SON’: ON THE WRITINGS OF KAROL WOJTYŁA – POPE JOHN PAUL II

The article offers an analysis of the literary and drama output of Karol Wojtyła – Pope John Paul II, from the poet’s juvenile poems up to the *Roman Triptych*. In the poem *Morning Song*, published in the collection *David – Renaissance Shepherd (Slavonic Book)*, he predicts he will become the shepherd of the universal Church.

MAŁGORZATA CHUDY¹

BIBLIOTERAPIA W BIBLIOTEKACH KOŚCIELNYCH – NIEPRAKTYKOWANA, ALE POTRZEBNA I ATRAKCYJNA FORMA ZAJĘĆ Z CZYTELNIKIEM

Po przeczytaniu tytułu niniejszego artykułu z pewnością wśród wielu czytających pojawią się odmienne zdania, co nie jest niczym dziwnym. Raczej jest to normalne, ponieważ wynika z dotychczasowych doświadczeń i praktyki w pracy biblioteczej. Jeśli u niektórych osób pojawi się zaciekawienie, oznacza to otwartość na zmiany i innowacje, jeśli zaś spontaniczna niechęć – byłby to przejaw pewnego stereotypu myślowego. Zarówno zwolennicy, jak i przeciwnicy omawianej metody pracy z czytelnikiem dowiedzą się, mam nadzieję, czegoś ciekawego. Nastawieni pozytywnie może postarają się wdrożyć ową metodę we własnym warsztacie pracy, natomiast u pozostałych może w przyszłości zaowocuje pragnieniem spełnienia potrzeb czytelników w imię wspólnego dobra, jakim jest biblioteka.

We współczesnym świecie przed biblioteką jako instytucją społeczno-kulturalną stoi mnóstwo poważnych zadań. Dotyczy to zarówno bibliotek publicznych, jak i akademickich, świeckich oraz – a może przede wszystkim – kościelnych. Można tu zauważyć pewną analogię. Mianowicie zadaniem Kościoła jest przybliżanie wiernym Boga i Jego miłości do człowieka. Przekładając to na grunt bibliotekarski, można odczytać powołanie bibliotek kościelnych jako przy-

¹ Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego i Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu.

blizanie czytelnikom książki o Bogu, miłości do Niego i bliźniego oraz wszczepianie im fascynacji literaturą chrześcijańską, ale w sposób nieagresywny i niestereotypowy, lecz dogodny dla niego, bliski i przystępny, atrakcyjny i ciekawy, z uwzględnieniem odpowiednich narzędzi merytorycznych.

Przyszłość bibliotek i zawodu bibliotekarza przechodzi obecnie kryzys. W dobie licznych restrukturyzacji, próby wyparcia bibliotek z życia społecznego, kulturalnego, z edukacji oraz zastępowania książki w wydaniu tradycyjnym tekstami elektronicznymi – my, bibliotekarze, zmuszeni jesteśmy podjąć merytoryczną refleksję. Niezwykle mocny akcent powinniśmy kłaść na rozwój placówki i swój osobisty. Otóż współczesny bibliotekarz i biblioteka powinny wychodzić naprzeciw tym potrzebom i oczekiwaniom, szybko i skutecznie udzielać odpowiedzi na pytania nurtujące czytelników. To nie bibliotekarz jest głównym punktem, lecz czytelnik – użytkownik informacji, a biblioteka to nie magazyn ani archiwum, lecz interaktywne miejsce spotkań, rozmów, komunikacji, miejsce służące edukacji czytelniczej, medialnej, informacyjnej, integracyjnej, wielokulturowej. Powinna także sprzyjać edukacji dwupodmiotowej, włączającej, respektującej specjalne potrzeby kształceniowe i wychowawcze.

Zgodnie z koncepcją miejsca spotkań nowoczesna biblioteka powinna wspomagać i wspierać oświatę na każdym jej szczeblu, począwszy od przedszkola, a skończywszy na edukacji seniorów. Powinna być blisko, istnieć obok, włączając się aktywnie w działalność społeczną, stanowić część środowiska lokalnego i z nim współpracować.

Istnieje wiele różnych form promujących czytelnictwo: wystawy okolicznościowe, lekcje biblioteczne dla dzieci i młodzieży, a nawet kursy dla seniorów, ciekawe wieczorki autorskie np. z poetami, publicystami, wykłady i prelekcje znanych osobistości ze świata nauki, kultury i sztuki, a nawet współczesne narzędzia komunikacji społecznej (media społecznościowe, jak m.in. Facebook, Twitter, Google+, blogi).

Wśród wielu tych form jedną z najdawniej stosowanych, a obecnie niesłusznie zaniedbanych jest terapia czytelnicza zwana biblioterapią. Powinna ona być metodą dominującą w bibliotekach z racji narzędzia terapeutycznego, jakim jest książka.

Rys historyczny

Biblioterapia to dziedzina wiedzy, która ma charakter interdyscyplinarny, gdyż znajduje się w sferze zainteresowań psychologii, pedagogiki, socjologii, literaturoznawstwa i medycyny. Teologia byłaby więc pięknym uzupełnieniem tej listy. Stanowi formę arteterapii (terapii poprzez sztukę) i jest niemal tak stara jak dzieje książki².

Wartość książki dostrzeżono już w starożytności. Znamienny i bardzo wymowny był historyczny napis nad wejściem do Biblioteki Aleksandryjskiej: „Psyches iatreion”, co znaczyło: „Lecznica dla duszy”. Natomiast w średniowieczu, w 1272 roku, w szpitalu w Kairze czytano chorym Koran, uznając ową lekturę za środek przynoszący ukojenie. W XVII wieku jezuici zalecali swoim chorym czytanie książek religijnych oraz tekstów kontemplacyjnych, starając się przez to stworzyć atmosferę relaksacji. Pierwsze lecznicze teksty świeckie wprowadzono w XIX wieku w szpitalach angielskich, szkockich i amerykańskich. W XX stuleciu zastosowanie literatury w medycynie stało się już powszechne. Wprowadzono wówczas regulaminy biblioteczne, zatrudniono bibliotekarzy, a zbiory podzielono na trzy działy: 1) książki odwracające uwagę pacjenta od choroby, 2) książki uspokajające, 3) książki zwracające uwagę na otoczenie. Dzięki temu podziałowi można było sprostać potrzebom chorych. Pierwsza wojna światowa przyczyniła się do zorganizowania tzw. bibliotek wojennych, w których gromadzono teksty rozrywkowe, mające na celu przyniesienie ulgi w trudnym czasie. Były one czytane żołnierzom przez pielęgniarki i wolontariuszki³.

Pierwszy raz termin „biblioterapia” pojawił się w 1916 roku we wrześniowym numerze „Atlantic Month”, natomiast hasło takie znalazło się w słowniku *Oxford English Dictionary* w 1920 roku. W latach trzydziestych XX wieku literaturę leczniczą wprowadzano w coraz większej liczbie krajów, a biblioterapią zaczęli interesować się lekarze również innych specjalności. W 1931 roku w piśmiennictwie medycznym i bibliotekarskim doceniono już wartość i znaczenie terapeutycznej funkcji literatury. Rozwój myśli biblioterapeu-

² *Biblioterapia w praktyce. Poradnik dla nauczycieli, wychowawców, terapeutów*, pod red. E.J. Koniecznej, Kraków 2005, s. 13.

³ I. Borecka, *Biblioterapia – teoria i praktyka. Poradnik*, Warszawa 2001, s. 9-10.

tycznej przerwała II wojna światowa. Dopiero w latach czterdziestych w Anglii i w Ameryce podjęto rozważania nad stworzeniem naukowych podstaw biblioterapii. Postulowano utworzenie we wszystkich krajach bibliotek szpitalnych dla pacjentów⁴.

W Europie biblioterapia rozwinęła się dopiero w latach sześćdziesiątych, w Polsce natomiast w drugiej ich połowie. W latach osiemdziesiątych pojawiły się pierwsze opracowania dotyczące biblioterapii, zaczęto też wprowadzać ją jako przedmiot nauczania i szkolenia personelu medycznego⁵.

W literaturze biblioterapeutycznej występuje wiele definicji biblioterapii. Według J.M. Clarke i E. Bostle „biblioterapia to terapeutyczne stosowanie książek i innych materiałów względem pojedynczych osób lub grup ludzi”⁶. Zdaniem Ireny Boreckiej biblioterapia opiera się głównie na wykorzystywaniu terapeutycznych właściwości literatury, która to daje szansę i możliwość oderwania się od przygnębiającej rzeczywistości, pomagając zrozumieć siebie i innych⁷. Biblioterapia jest metodą psychoterapeutyczną, której zadaniem jest wzmacnianie i wzbogacanie zasobów pacjenta, czyli jego mocnych, dobrych stron, aby lepiej radził sobie z napotykanymi trudnościami⁸.

W świetle literatury przedmiotu biblioterapię definiuje się jako metodę wspierającą proces terapeutyczny za pomocą sumiennie i trafnie wybranej literatury. Owa relacja lecznicza między biblioterapeutą a pacjentem polega na postawieniu diagnozy i obraniu indywidualnego toku pracy dostosowanego do jego potrzeb. Jest to dynamiczny proces wpływania treści literatury na osobowość i wrażliwość czytelnika⁹.

Cele i zadania biblioterapii

Głównym celem biblioterapii jest wsparcie psychiczne, korekcja postaw, kompensacja braków i samorealizacja. Biblioterapia w swoich głównych założeniach i sposobie realizacji przypomina psychote-

⁴ *Tamże*, s. 12-13.

⁵ *Tamże*.

⁶ *Tamże*, s. 14.

⁷ A. Łaba, *Bajki rymowane w biblioterapii*, Kraków 2008, s. 14.

⁸ M. Molicka, *Bajkoterapia. O lękach dzieci i nowej metodzie terapii*, Poznań 2002, s. 104-105.

⁹ *Taž*, *Biblioterapia i bajkoterapia. Rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*, Poznań 2011, s. 133.

rapię, gdyż proponuje pomoc w celu rozwiązania problemu nurtującego danego człowieka. Pomaga ona odnaleźć się w trudnej sytuacji, podtrzymuje na duchu w okresie złej kondycji psychicznej, podczas doświadczania straty, krzywdy, destruktywnych emocji. Końcowych efektem takiej terapii powinno być stymulowanie zmian w zachowaniu, nawykach i postawie¹⁰.

Biblioterapia opiera się na zastosowaniu terapeutycznych funkcji literatury. Dobór literatury powinien przebiegać bardzo rzetelnie i w sposób przemyślany, z uwagą skierowaną na adresata, jakim jest potrzebujący człowiek, a tym samym jego potrzeby, możliwości poznawcze, zainteresowania oraz cały bagaż doświadczeń, by dotrzeć do niego możliwie najbardziej skutecznie i odpowiednio. Jednym z najważniejszych zadań biblioterapii jest dostarczanie bodźców umożliwiających aktywne i twórcze działanie (funkcjonowanie) pomimo „problemu”¹¹.

Biblioterapeuta

Biblioterapeuta to osoba, od której zależy powodzenie całego przedsięwzięcia. Musi on być specjalistą, profesjonalistą, który odznacza się takimi cechami, jak: otwartość, zrozumienie, ciepło, wrażliwość, empatia, cierpliwość, pokora i samokrytyka¹².

Zadaniem biblioterapeuty jest dostarczanie pacjentowi wielu pozytywnych doświadczeń z zaangażowaniem wysiłku intelektualnego, pomoc w utworzeniu adekwatnego obrazu własnej osoby, budowanie zaufania do samego siebie oraz świata¹³ oraz – w naszym przypadku – do Boga.

Rolą biblioterapeuty jest nie tylko prowadzenie dyskusji na temat omawianej literatury, ale przede wszystkim obecność w trudnej dla pacjenta sytuacji, dzięki czemu zwiększa się pozytywny wpływ wywierany na niego¹⁴.

¹⁰ *Książki, które pomagają leczyć. Rewalidacyjna i terapeutyczna funkcja książki w zakładach opieki zdrowotnej i społecznej*, pod red. E.B. Zybort, Warszawa 2000, s. 19-20.

¹¹ I. Borecka, *Biblioterapia w szkole podstawowej i gimnazjum. Materiały dydaktyczne dla nauczycieli i bibliotekarzy*, Wałbrzych 2002, s. 11.

¹² *Tamże*, s. 16.

¹³ I. Borecka, *Biblioterapia – teoria i praktyka...*, dz. cyt., s. 41.

¹⁴ *Książki, które pomagają leczyć...*, dz. cyt., s. 19.

Przebieg procesu biblioterapeutycznego

Schemat postępowania biblioterapeutycznego przedstawia się następująco: najpierw stawia się diagnozę, czyli ustala potrzeby, następnie wybiera się kierunek działania, literaturę, wtedy następuje efektywna praca. Jednym z podstawowych elementów właściwie przeprowadzonego procesu biblioterapeutycznego jest atmosfera terapeutyczna, na którą wpływa całkowita dobrowolność uczestnictwa, osoba prowadząca oraz otoczenie. W procesie tym powinno dominować zaufanie oraz szacunek i zrozumienie¹⁵.

Zajęcia biblioterapeutyczne powinny odbywać się w bibliotece lub w innej sali przystosowanej do tego celu. Zaleca się pomieszczenie duże, dobre oświetlenie, wyposażone w wygodne fotele oraz przyjazny wystrój wnętrza. Szczególną uwagę zwraca się na kolorystykę ścian: pożądane są ciepłe kolory¹⁶.

Za punkt wyjścia w procesie biblioterapeutycznym przyjmuje się czytanie głośne oraz ciche ze zrozumieniem¹⁷.

Literatura religijna (*sacrum*)

Pojęcie *sacrum* w literaturze po raz pierwszy pojawiło się w twórczości rumuńskiego religjologa Mircei Eliadego w XX wieku.

Literatura zawsze czerpała z tradycji religijnej i tradycję tę poszerzała. W okresie średniowiecza pozostawała w ścisłym związku z Biblią. Z czasem związek ten się rozluźniał, w wyniku czego powstawały takie wytwory *sacrum* literackiego, jak pewne motywy folklorystyczne, legendy, mity¹⁸.

Literatura religijna to dzieła, które powodują wzruszenia natury religijnej oraz pozwalają wzmacniać więź z Bogiem. Celem takiej literatury jest odbudowanie równowagi psychicznej i duchowej człowieka, odnowienie w nim poczucia sensu i celu życia oraz zbudowanie prawidłowej chrześcijańskiej reakcji na cierpienie. Największą sztuką jest odpowiednie dobranie tekstu do problemu nurtującego danego człowieka.

¹⁵ I. Borecka, *Biblioterapia w szkole podstawowej i gimnazjum*, dz. cyt., 21-23.

¹⁶ *Taż*, *Biblioterapia formą pracy pedagogicznej*, Wałbrzych 2008, s. 44-45.

¹⁷ *Taż*, *Biblioterapia w szkole podstawowej i gimnazjum*, dz. cyt., s. 23-24.

¹⁸ *Sacrum w literaturze*, pod red. J. Gotfryd, M. Jasińskiej-Wojtkowskiej, S. Sawickiego, Lublin 1983, s. 13-15.

Św. Teresa od Dzieciątka Jezus uważała za swoją księgę życia Pismo Święte, mawiając: „nie znajduję już żadnej pomocy w książkach, jedynie tylko w Ewangelii. Ta Księga mi wystarcza”¹⁹.

Biblioterapia leczy pośrednio i nie wprost, przez co pozostaje nieco tajemnicza i zagadkowa. Jej atutem jest dyskrecja, w przeciwieństwie do typowej psychoterapii, która niejako odkrywa i obnaża, często raniąc. Biblioterapia jedynie podsuwa myśli, które warto poddać refleksji. Dlatego odpowiednim miejscem na ten rodzaj terapii jest właśnie biblioteka kościelna. Dla osoby wierzącej będzie ona miejscem bezpiecznym (a bezpieczeństwo to podstawowa potrzeba człowieka) i godnym zaufania.

Uczestnikami procesu biblioterapeutycznego w bibliotece kościelnej mogą być wszyscy potrzebujący, począwszy od dzieci, uczniów, studentów, poprzez osoby niepełnosprawne, wymagające resocjalizacji, bezrobotne, przygotowujące się do stanu duchownego, duchowni, a skończywszy na osobach starszych.

Biblioterapia w bibliotece może stanowić atrakcyjną formę lekcji religii. Celem ogólnym każdej z uczestniczących grup będzie szeroko rozumiana pomoc i wsparcie, cele zaś szczegółowe będą dobrane do konkretnych potrzeb, podobnie jak metody, formy, środki i sedno, czyli literatura – moc słowa, które ma przynieść jakąś pożądaną zmianę psychologiczną. Ponadto taka metoda zajęć sprzyja popularyzowaniu czytelnictwa, które obecnie przechodzi kryzys – zwłaszcza wśród młodzieży.

Scenariusz zajęć biblioterapeutycznych

Scenariusze biblioterapeutyczne powinny składać się z trzech elementów: eksplikacji, perswazji i reorientacji. Stanowi to tzw. trójelementowy model postępowania biblioterapeutycznego. Eksplikacja służy teoretycznemu przedstawieniu problemu oraz wyjaśnieniu pewnych mechanizmów, perswazja ma na celu przekonywanie co do słusznych zachowań i postaw, reorientacja zaś jest skierowana na system wartości wychowanków²⁰. We właściwie skonstruowanym scenariuszu powinny znaleźć się następujące elementy:

¹⁹ *Novissima verba*, notatka z 15 maja, w: *Pisma*, Kraków 1971, t. 2, s. 439.

²⁰ *Biblioterapia w praktyce, dz. cyt.*, s. 23-41.

- tytuł,
- odbiorca (adresat),
- treść (hasła, problem),
- cele (ogólne i szczegółowe),
- miejsce realizacji,
- czas realizacji²¹.

Przykładowy scenariusz

Temat: *Ufność Bogu w sytuacjach trudnych doświadczeń*

Prawda centralna: Słuchanie głosu Bożego. „Wiatr” przynosi spokój, radość, pokój i ukojenie bólu.

Odbiorca: Dzieci zranione, doświadczone krzywdą, mające problem z zaufaniem.

Podstawa biblijna: Dz 6,8-15 i 7,54-60.

Literatura uzupełniająca: K. Zychła, *Dziewczynka tańcząca z wiatrem*, Katowice 2007.

Werset do zapamiętania: „To powiedziałem wam, abyście we mnie pokój mieli. Na świecie ucisk mieć będziecie, ale ufajcie, Ja zwyciężyłem świat” (J 16,33).

Cele operacyjne:

- uczeń wypowiada się, w jaki sposób możemy słuchać głosu Bożego,
- uczeń relacjonuje zachowanie Szczepana w sytuacji zagrożenia życia,
- uczeń stwierdza, kto przynosi radość, pokój i ukojenie bólu w ciężkich chwilach,
- uczeń wskazuje na podobieństwo słuchania głosu wiatru przez Olę do słuchania głosu Boga przez Szczepana,
- uczeń wymienia przykłady, w których trudne doświadczenie łatwiej się znosi, gdy słucha się, co mówi do nas Pan Bóg,
- uczeń przyjmuje postawę Oli, która była posłuszna głosowi wiatru, jako godną naśladowania.

Metody nauczania:

- praca z tekstem,
- pokaz muzyczny,
- gra dydaktyczna,

²¹ *Tamże*, s. 23-24.

- wypełnianie krzyżówki,
- pisanie motta.

Środki dydaktyczne:

- Pismo Święte,
- płyta CD z nagraniem dźwięków szumu wiatru, odgłosów zwierząt,
- opowiadanie *Dziewczynka tańcząca z wiatrem*,
- deseczka o grubości 3 cm, długości 1 m,
- zeszyty i kredki.

Miejsce: biblioteka

Czas: dostosowany do potrzeb (ok. 50 min.).

Przebieg zajęć:

I. Zajęcia wprowadzające

Pomoce: Płyta CD z nagraniem dźwięków szumu wiatru, odgłosów zwierząt, rozmową kilku osób.

Metody: Pokaz muzyczny, słuchanie dźwięków (uczniowie słuchają nagrania z płyty), dyskusja.

Pytania prowadzącego:

- który głos udało ci się odczytać?
- który głos jest dla ciebie zrozumiały w odbiorze?
- czy można zrozumieć głos wiatru?

Odbiorcy udzielają różnych odpowiedzi.

II. Zajęcia właściwe

Praca z tekstem pierwszym: historia biblijna z Dz 6,8-15 i 7,54-60:

W pierwotnym Kościele w Jerozolimie był pewien diakon o imieniu Szczepan. Jego życie było pełne łaski i mocy Ducha Świętego. Dzięki Bożej pomocy dokonywał wielkich cudów i znaków pośród ludu. Niestety, jego działanie wzbudziło ogromną zawiść pośród Żydów z synagogi Libertynów, Cyrenejczyków i Aleksandryjczyków, jak również tych, którzy pochodzili z Cylicji i Azji. Próbowali przekonać Szczepana do swych racji, lecz w żaden sposób nie potrafili sprostać natchnionej mądrości tego chrześcijanina. Posłużyli się oszczerstwem, wynajdując fałszywych świadków, i w ten sposób zawiedli go przed żydowską Radę Najwyższą – tę samą, która skazała Pana Jezusa na śmierć. Tam, stojąc przed Najwyższą Radą, Szczepan, którego oblicze jaśniało jakimś dziwnym

blaskiem, zaczął się bronić przed zarzutem, że miałby rzekomo bluźnić przeciwko Prawu Mojżeszowemu oraz samemu Bogu. Szczepan wygłosił piękną mowę, w której streścił historię narodu wybranego, ukazując w niej Bożą wierność i opiekę, lecz również – niestety – niewierność i opór ludu izraelskiego. Na koniec Szczepan zwrócił się wprost do sądzących go arcykapłanów i stwierdził, że oni również sprzeciwiają się głosowi Ducha Świętego, podobnie jak ich przodkowie. Potem oznajmił, że w zachwyceniu widzi Pana Jezusa po prawicy Boga. Tego dla dostojników żydowskich było już za wiele. Wściekli aż do granic ostateczności wypchnęli Szczepana za miasto i kazali go ukamienować. Szczepan, chociaż w niczym nie zasłużył na tak okropną śmierć, nie rozgniewał się na swoich prześladowców. Przeciwnie, modląc się do Jezusa, nagle głośno zawołał: „Panie, nie policz im tego grzechu”. Czyli prosił Pana o wybaczenie dla Żydów. Po chwili odszedł do nieba.

Kierowanie procesami uogólniania:

Słuchając historii Szczepana, myślimy o emocjach, które mogły mu towarzyszyć, gdyby nie usłyszał głosu Bożego. Zauważamy niezwykły pokój w kierowaniu jego zachowaniem. W obliczu najtrudniejszego doświadczenia, jakim jest przedwczesna, zresztą tragiczna śmierć, Szczepan bez oznak strachu, można by powiedzieć – z radością i spokojem oczekiwał spotkania ze swoim Panem. Był pełen pokoju, gdyż słuchał głosu Pana. Zaufał Mu do końca, mimo że ta ufność nie przyniosła wyzwolenia od śmierci fizycznej. On wiedział jednak, że w niebie spotka się z Bogiem.

Gra dydaktyczna *Lot samolotem*, której celem jest zrozumienie pojęcia zaufania:

W grze bierze udział czworo uczniów. Uczeń, który będzie latał, nie jest wtajemniczony w sposób przeprowadzania zabawy. Dwoje uczniów stoi po lewej i prawej stronie pasażera samolotu, trzymając deseczkę, na której on stoi. Podnoszą oni deseczkę na wysokość ok. 10 cm ponad ziemią. Stojący w środku pasażer trzyma ręce na głowie kolegi, który stoi przed nim. W chwili podnoszenia deseczki kolega przysiąda, co sprawia wrażenie, iż pasażer podnoszony jest bardzo wysoko. W pewnym momencie, pada hasło: „Skacz!”. Pasażer musi zaufać, że gdy wyskoczy z samolotu, nic mu się nie stanie. Ma

jednak wrażenie, że będzie skakał z dużej wysokości. Po wysłuchaniu odczuć osób biorących udział w grze nauczyciel prezentuje swój komentarz.

Praca z tekstem drugim: K. Zychła, *Dziewczynka tańcząca z wiatrem*:

Rozmowa Oli z wiatrem:

– Czy... czy to naprawdę ty? – zapytała z drżeniem – czy to naprawdę...

– Tak. Jestem wiatrem znad twojego jeziora.

– Ja chyba śnię! – na wszelki wypadek uszczygnęła się w ramię. Zabołało. Więc to nie sen. Podjechała do okna i zdjęła doniczkę, otwierając szerzej okiennice. Podmuch wiatru napełnił pokój. Dziwny gość powinien ją przerazić. Nie widziała go, czuła jednak, że wypełnia cały pokój. Może jednak ciągle śni? Mimo wszystko nie bała się. Wręcz przeciwnie. Przedziwne uczucie spokoju ogarnęło ją od stóp do głowy.

– Pachniesz konwaliami – powiedziała cicho.

– Tak. Byłem w lesie. Przyniosłem ci ten zapach, bo pomyślałem, że wybierzesz się na spacer... Wiosna jest piękna! Wszystko zaczyna się od nowa. Ludzie otwierają szeroko okna, robią porządki, wychodzą na długie spacer. Oprócz konwalii zakwitło wiele innych kwiatów. Przy oknie twojego pokoju wkrótce rozkwitnie bez. A w ogródku tulipany wznoszą toast.

– Mówisz jak poeta. A co do bzu... Wiem o tym. Zauważyłam pączki. Ten bez zasadził tata, jak się urodziłam. To moje ulubione drzewko. Nigdy nie zrywamy z niego gałązek. Jak otworzę okno, to i tak pachnie bzem w całym domu.

– Tak pomyślałem. To co z tym spacerem?

– Na pewno wiesz, że nie chcę wychodzić z domu.

– Masz rację – wiatr przewrócił kilka stron w książce leżącej na stole.

Czytając historię Oli, odnosi się wrażenie, że kiedy słyszy ona głos wiatru, życie staje się dla niej radosną łąką, kwiatem kojącym zmęczone oczy.

Praca plastyczna: Komu ufam?

Dzieci rysują kredkami sytuacje, jakich się boją, np. ciemności, wody, wysokości, i piszą, z kim czułyby się wówczas bezpieczniej. W efekcie powstają obrazki przedstawiające osoby najbliższe: rodziców, nauczycieli, co powinno uzmysławiać im znaczenie ich roli w procesie wychowywania do wartości.

Powrót do tekstu biblijnego.

Praca z Biblią w celu rozwiązania krzyżówki.

Hasło krzyżówki: „Ufajcie, Jam zwyciężył świat”

III. Część końcowa

Prowadzący prosi uczestników, aby wymyślili swoje osobiste motto oparte na centralnej prawdzie: słuchanie głosu Bożego przynosi radość, pokój i ukojenie bólu.

Podsumowanie.

Ocena pracy uczestników i prowadzącego:

Uczestnicy nakleją znaczkę z buźkami uśmiechniętymi lub smutnymi jako znak zadowolenia bądź niezadowolenia z przebiegu zajęć²².

Katecheci oraz pozostali nauczyciele wychowujący w duchu wartości chrześcijańskie powinni uwrażliwiać swoich wychowanków na potrzeby innych. Zwłaszcza młodzież jest bardzo otwarta na wszelkie nowe metody, formy, zadania i innowacje. Wystarczy tylko zachęcić młodych (przyszłość narodu) do działania, a z pewnością uczynią to z pasją.

Lekcje biblijne o charakterze egzystencjalnym, w zamyśle biblioterapeutyczne, można realizować na każdym szczeblu edukacji niezależnie od profilu. Dobór odpowiedniego materiału pozostaje w gestii teologów, wdrożenie zaś w gestii pedagogów.

Przykładowe treści:

- dla osób wymagających resocjalizacji: np. przypowieść o synu marnotrawnym,
- dla kandydatów do stanu duchownego: np. przypowieść o siewcy,
- dla osób chorych: teksty o cudownych uzdrowieniach przez Jezusa, np. uzdrowienie trędowatego,
- dla narzeczonych i małżonków: teksty Karola Wojtyły, np. *Miłość i odpowiedzialność* lub *Teologia ciała*.

Ciekawe teksty biblioterapeutyczne można znaleźć np. w pozycji Łukasza Malinowskiego, *Religia z Księdzem Twardowskim. Módl się za nami grzesz(cz)nymi*, Poznań 2012.

²² Scenariusze lekcji biblijnych o tematyce niepełnosprawności dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, pod red. E. Bednarz, Bielsko-Biała 2009, s. 17-22.

Załącznik 1, Krzyżówka

1	2			3			4					
13							23	4			6	
5				22		9		2		6		
								7		17	25	8
	9		1									
				10	11			12				
			13			3				21		
			8					15				14
15		16										
							7					12
								17		18		
								24				20
19	5		11		18		20					
										16		
		21		22								
		14										
												19
						23						
												10

POZIOMO:

1. Wierzy w Chrystusa
5. Nie jest nią kłamstwo
7. Do niego napisał list apostoł Paweł (17 księga w Nowym Testamencie)
9. Co to jest? 🎵
10. Co to za uczucie, gdy nnie podoba się nam, że ktoś ma coś, czego my nie mamy?
16. Pora dnia
17. Poprzednie imię Abrahama (zob. Rdz 17,5)
19. Ukazała się Izraelitom w Namiocie Zgromadzenia (zob. Lb 16,19)
21. Królem tego kraju był Salomon

23. Wyciągnął swoją rękę, ażeby przytrzymać Skrzynię Przymierza i spotkała go za to kara (zob. 1 Krn 13,9-10)

PIONOWO:

2. Z tego miasta wyruszył Abram (zob. Rdz 12,4)
3. Autor księgi biblijnej Starego Testamentu (po 2 Księdze Kronik)
4. Jeden z sędziów w Izraelu (zob. Sdz 12,7)
6. Bardzo duży ptak, który szybko biega ale nie lata
8. Kim był Salomon dla Dawida? (zob. 1 Krl 1,17)
11. Król z 1 Krl 15,8
12. Może być lewa lub prawa
13. Prorok, którego połknęła wielka ryba
14. Z kim Sylas powrócił z Macedonii? (zob. Dz 18,5)
15. Nie matka, lecz...
18. Podobno najpiękniejszy kwiat
20. Jak potocznie mówimy o kawałku metalu?
21. W niej miał spożyć Pan Jezus wieczerzę ze swoimi uczniami (zob. Łk 22,11)
22. Tam znajduje się drzewo żywota (zob. Ap 2,7)

BIBLIOTHERAPY IN ECCLESIASTICAL LIBRARIES: AN UNPRACTICED BUT USEFUL AND ATTRACTIVE FORM OF LESSONS FOR READERS

Bibliotherapy is a branch of knowledge of an interdisciplinary nature. It is a therapeutic method using selected literature which has healing values. It consists in the relationship between a bibliotherapist and a patient, adapted to the recipient's perceptive abilities and interests. A bibliotherapist should have certain qualities. The core of his work is a proper selection of the text. Bibliotherapy affects the recipient in a gentle, hidden and unconscious manner. Religious literature – the sacred helps a confused man to rediscover the meaning of life and gather new spiritual strength. The working tool of bibliotherapy is a well-designed lesson programme. It consists of a number of activities, among which a text plays a leading role. Bibliotherapy is an interesting and effective method. Theological libraries would benefit by applying it during lessons for readers. Using the competence of librarians – theologians and educators one can support those in need of help in a simple and effective way.

RYSZARD ŻMUDA¹

BIBLIOGRAFIA PIŚMIENICTWA O POLSKICH BIBLIOTEKACH KOŚCIELNYCH ZA LATA 2001-2005

Treść: Wstęp. Wykaz skrótów. Tytuły czasopism. Wyrazy typowe. Inne skróty. Bibliografia. Wydawnictwa informacyjne. Encyklopedie. Słowniki. Informatory. Katalogi. Spisy bibliograficzne. Czasopisma. Publikacje ogólne. Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych. Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES. Biografie. Opracowania ogólne. Poszczególne osoby. Opracowania ogólne o bibliotekach. Księgozbiory osób. Opracowania ogólne. Poszczególne biblioteki. Biblioteki instytucji kościelnych (Bąkowiec, Bereza Kartuska, Beszowa, Białystok, Bieliny, Braniewo, Bydgoszcz, Czarna, Częstochowa, Dobrze Miasto, Gdańsk, Gniezno, Grodno, Jasło, Kalisz, Kalwaria Zebrzydowska, Kamień Pomorski, Katowice, Kcynia, Kielce, Koszalin, Kraków, Kraśnik, Krynica, Kurzelów, Łąd, Legnica, Lublin, Lwów, Łask, Łódź, Miechów, Oleśnica, Olsztyn, Opole, Paradyż, Pelplin, Płock, Połock, Przemyśl, Radom, Różanystok, Sandomierz, Słonim, Supraśl, Szczyrzyc, Tarnopol, Tarnów, Trzcianka, Tuchów, Warszawa, Węgrów, Wieluń, Wiślica, Włocławek, Wrocław, Zgorzelec, Żagań). Indeks.

¹ Uniwersytet Medyczny w Łodzi. Biblioteka.

Wstęp

Wymieniony w tytule spis bibliograficzny stanowi kontynuację opracowanej przeze mnie dokumentacji piśmiennictwa o bibliotekach kościelnych i obejmuje lata 2001-2005. W następnym numerze czasopisma „Fides” planuję ogłosić drukiem bibliografię za kolejne pięć lat. W celu zachowania jednolitości z poprzednio opracowanymi bibliografiami² zarejestrowane opisy bibliograficzne zostały sporządzone według wcześniej obowiązujących norm przyjętych w naszym wydawnictwie.

Układ zgromadzonego materiału jest identyczny jak w poprzednich opracowaniach. Zrąb główny przedstawia się następująco: Wydawnictwa informacyjne. Encyklopedie. Słowniki. Informatory. Katalogi. Spisy bibliograficzne. Czasopisma. Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych. Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES. Biografie. Opracowania ogólne o bibliotekach. Księgozbiory osób. Biblioteki instytucji kościelnych.

Spisami pomocniczymi są: Wykaz skrótów (tytułów czasopism, wyrazów typowych, inne) oraz Indeks krzyżowy, który zawiera w układzie alfabetycznym nazwiska (autorów, redaktorów, tłumaczy, wydawców, recenzentów), imiona (świętych, błogosławionych, papieży), nazwy geograficzne, hasła przedmiotowe, słowa kluczowe (w tym nazwy zakonów i zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich, rodzaje i zasoby bibliotek), tytuły czasopism i prac zbiorowych. Liczby po hasłach indeksowych odsyłają do tekstu bibliografii.

W spisie bibliograficznym zarejestrowano 311 pozycji, nie licząc kumulacji opisów, w tym uzupełnień z lat poprzednich. Zgromadzony materiał stanowią: książki, broszury, artykuły z czasopism i prac zbiorowych, recenzje oraz bibliografie, katalogi, inwentarze, materiały z konferencji naukowych.

Podjęmowana w publikacjach problematyka dotyczyła osób i instytucji. Uwzględniono Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych, który od 1września 2006 roku przekształcono w Instytut ABMK, oraz Federację Bibliotek Kościelnych FIDES. Wiele opisów

² Ryszard Żmuda: Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1966-[2000]. *Stud. Theol. Vars.* R. 19: 1981 nr 2 s. 245-284; *Saec. Christ.* R. 8: 2001 nr 2 s. 181-249; R. 11: 2004 nr 1 s. 179-246.

bibliograficznych dotyczyło poszczególnych rodzajów bibliotek (zakonów i zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich, katolickich uczelni akademickich, seminariów duchownych, kapituł, katedr, kolegiat, parafii i innych) w różnych miejscowościach. Dokumentacja bibliograficzna objęła działalność i zasoby księżnic kościelnych różnych wyznań.

Mam nadzieję, że niniejsza bibliografia będzie przydatna dla użytkowników informacji naukowej w Polsce.

WYKAZY SKRÓTÓW

Tytuły czasopism

<i>Acta Mediaev.</i>	– Acta Mediaevalia, Lublin
<i>Acta UNC</i>	– Acta Universitatis Nicolai Copernici, Toruń
<i>Ann. Acad. Pedag. Crac.</i>	– Annales Academiae Pedagogicae Cracoviensis, Kraków
<i>Arch. Bibl. Muz. Kośc.</i>	– Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, Lublin
<i>Aten. Kapł.</i>	– Ateneum Kapłańskie, Włocławek
<i>Biblioteka</i>	– Biblioteka, Poznań
<i>Bibliotekarz</i>	– Bibliotekarz, Warszawa
<i>Bibl. Nostr.</i>	– Bibliotheca Nostra, Katowice
<i>Biul. Bibl. Jagiell.</i>	– Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej, Kraków
<i>Echa Przeszł.</i>	– Echa Przeszłości, Olsztyn
<i>Etc. Stud. Teol.</i>	– Elckie Studia Teologiczne, Elk
<i>Fides</i>	– Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych, Kraków
<i>Fol. Torun.</i>	– Folia Toruniensia, Toruń
<i>Gaz. Uniw.</i>	– Gazeta Uniwersytecka, Katowice
<i>Gdan. Roczn. Ewang.</i>	– Gdański Rocznik Ewangelicki, Gdańsk
<i>Ignatianum</i>	– Ignatianum, Kraków
<i>Inf. Inst. Teol. Ks. Misj.</i>	– Informator Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, Kraków

- Kalis. Stud. Teol.* – Kaliskie Studia Teologiczne, Kalisz
Kośc. w Pol. – Kościół w Polsce
Krak. Roczn. Arch. – Krakowski Rocznik Archiwalny, Kraków
Lign. Vitae – Lignum Vitae, Łódź
Lit. Sacra – Liturgia Sacra, Opole
Lit.-Slav. Posn. – Lituano-Slavica Posnaniensia, Poznań
Na Sieradz. Szlakach – Na Sieradzkich Szlakach, Sieradz
Nasza Przeszł. – Nasza Przeszłość, Kraków
Nasze Wiad. – Nasze Wiadomości, Kraków
Notes Bibl. – Notes Bibliograficzny, Kraków
Notes Konser. – Notes Konserwatorski, Warszawa
Perspectiva – Perspectiva, Legnica
Pr. Nauk UŚ – Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Katowice
Prom. Kuj.-Pom. – Promocje Kujawsko-Pomorskie, Bydgoszcz
Prom. Pom. – Promocje Pomorskie, Bydgoszcz, Toruń, Włocławek
Prz. Bibl. – Przegląd Biblioteczny, Warszawa
Prz. Kalw. – Przegląd Kalwaryjski, Kalwaria Zebrzydowska
Prz. Tomist. – Przegląd Tomistyczny, Warszawa
Rocz. Bibl. Nar. – Rocznik Biblioteki Narodowej, Warszawa
Rocz. Gdan. – Rocznik Gdański, Gdańsk
Rocz. Hist. – Roczniki Historyczne, Poznań
Rocz. Hum. – Roczniki Humanistyczne, Lublin
Rocz. Jas. – Rocznik Jaselski, Jasło
Rocz. Liturg. – Roczniki Liturgiczne, Lublin
Rocz. Świd. – Rocznik Świdnicki
Rocz. Teol. – Rocznik Teologiczny
Saec. Chris. – Saeculum Christianum, Warszawa
Spraw. z Czynn. i Posiedz. ŁTN – Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, Łódź

<i>Stud. Bibliot. Akad. Świętokrz.</i>	– Studia Biblioteczne Akademii Świętokrzyskiej, Kielce
<i>Stud. Claromont.</i>	– Studia Claromontana, Częstochowa
<i>Stud. Elbl.</i>	– Studia Elbląskie, Elbląg
<i>Stud. Ełc.</i>	– Studia Ełckie, Ełk
<i>Stud. Gdan.</i>	– Studia Gdańskie, Gdańsk
<i>Stud. Gnes.</i>	– Studia Gnesnesia, Gniezno
<i>Stud. Liturg.-Pastoral.</i>	– Studia Liturgiczno-Pastoralne
<i>Stud. Pelpl.</i>	– Studia Pelplińskie, Pelplin
<i>Stud. Włocł.</i>	– Studia Włocławskie, Włocławek
<i>Stud. Źródł.</i>	– Studia Źródłoznawcze, Warszawa
<i>Śl. Stud. Hist.-Teol.</i>	– Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne, Katowice
<i>Teofil</i>	– Teofil, Kraków
<i>Theol. Thorun.</i>	– Theologica Thoruniensia, Toruń
<i>Vita Acad.</i>	– Vita Academica, Kraków
<i>Vox Patrum</i>	– Vox Patrum, Lublin
<i>Wrocł. Prz. Teol.</i>	– Wrocławski Przegląd Teologiczny, Wrocław
<i>Zap. Hist.</i>	– Zapiski Historyczne, Toruń
<i>Zap. Kujaw.-Dobrz.</i>	– Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, Włocławek

Wyrazy typowe

Bd	– Band
bibliogr.	– bibliografia
bp	– biskup
dr	– doktor
hab.	– habilitowany
Hrsg.	– Herausgeber
il.	– ilustracje
ks.	– ksiądz
nlb.	– nieliczbowane
nr	– numer
oprac.	– opracował
prof.	– profesor

proW.	– prowadzący
pw.	– pod wezwaniem
r.	– rok
R.	– rocznik
rec.	– recenzja
red.	– redaktor, redakcja
Rés.	– Résumé
rz.	– rzeka
s.	– stronica, stronice
Sum.	– Summary
Supl.	– Suplement
św.	– święty
T.	– tom
tab.	– tabele
tabl.	– tablice
w.	– wiek
wyd.	– wydawca
wykr.	– wykresy
vol.	– wolumin
z.	– zeszyt
Zsfg	– Zusammenfassung

Inne skróty

ATK	– Akademia Teologii Katolickiej
ISBN	– International Standard Book Number
ISSN	– International Standard Serial Number
KUL	– Katolicki Uniwersytet Lubelski
OFMConv	– Ordo Fratrum Minorum Conventualium
OFMCap	– Ordo Fratrum Minorum Capucinatorum
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
SAC	– Societas Apostolatus Catholici
SBP	– Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
SJ	– Societas Jesu
UKSW	– Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
WSD	– Wyższe Seminarium Duchowne

BIBLIOGRAFIA

Wydawnictwa informacyjne

Encyklopedie

1. ENCYKLOPEDIA katolicka / red. nac. Bogusław Mikut. T. 8. Lublin 2000 Tow. Nauk. KUL 8° ss. VIII, kol. 1455

M.in.: Gilewicz Edward: J u r a h a , Juracha, Giedroyc, Jan (1697-1757) SJ, jezuita, rektor Akademii Wileńskiej, ofiarodawca własnych funduszy na wyposażenie biblioteki w dzieła matematyczno-fizyczne kol. 261, bibliogr.; tenże: J u r a h a , Juracha, Giedroyc, Kazimierz (1700-1757) SJ, jezuita, bibliograf kol. 261-262, bibliogr.

Toż. T. 9. Lublin 2002

M.in.: Śmigiel Kazimierz: K r a s i ń s k i Jan Andrzej (1550-1612) ksiądz, pisarz, historyk, ofiarodawca księgozbioru kol. 1207-1208, bibliogr.

Toż. / red. nac. Eugeniusz Ziemann. T. 10. Lublin 2004 Tow. Nauk. KUL 8° ss. VIII, kol. 1424, bibliogr.

M.in.: Koziej Jolanta: N o w o d w o r s k i Witold (1907-1978), bibliograf, wicedyrektor Biblioteki KUL kol. 65-66, bibliogr.; Weiss Anzelm: K u m o r Bolesław (1925-2002) ksiądz, historyk, prof. KUL, sekretarz naukowy / dyrektor Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych kol. 222-223, bibliogr.; Kumor Bolesław: L e ś n i a k Marcin (1800-1889) ksiądz, działacz społeczny, rektor WSD w Tarnowie, powiększył bibliotekę, ofiarodawca księgozbioru kol. 870-871, bibliogr., Zahajkiewicz Marek: L i b r o w s k i Stanisław (1914-2002) ksiądz, historyk, prof. KUL, redaktor półrocznika *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* kol. 985-986, bibliogr.; Dębowska Maria: Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych kol. 999-1001, bibliogr.

Słowniki

2. POLSKI słownik biograficzny / pod red. Henryka Markiewicza. T. 40. Warszawa – Kraków 2000-2001

M.in.: Toczek Alfred: S o k u l s k i Justyn Piotr, krypt. J.S. (1872-1949), jezuita, historyk, bibliofil s. 238-240, bibliogr.

Toż. / pod red. Andrzeja Romanowskiego. T. 42. Warszawa – Kraków 2003-2004

M.in.: Murawiec Wiesław Franciszek: S t a n i s ł a w z Sanoka (zm. 1554) ksiądz diecezjalny, bernardyn, bibliofil s. 76, bibliogr.

3. SŁOWNIK biograficzny miasta Lublina / pod red. Tadeusza Radzika, Jana Skarbka i Adama A. Witusika. T. 1. Lublin 1993

M.in.: Ziółek Jan: G u s t a w Romuald Michał OFM (1911-1976) docent, st. kustosz dypl., dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej KUL s. 102

4. SŁOWNIK biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej (Ziemi Kaliskiej) / pod red. Hanny Tadeusiewicz. T. 1. Kalisz 1998 Kal. Tow. Przyj. Nauk 8° ss. 356

M.in.: Wędzki Andrzej; Chodyński Stanisław Ksawery (1836-1919) ksiądz, historyk Kościoła, zasłużony w gromadzeniu i porządkowaniu m.in. Biblioteki WSD we Włocławku s. 66; Nawrot Edward; Chodyński Zenon (1836-1887) ksiądz, historyk Kościoła s. 66-67, bibliogr.; Andrysiak Ewa; Sobczyński Jan Nepomucen (1861-1942) ksiądz, działacz społeczny, historyk, bibliofil, właściciel biblioteki s. 260-261, bibliogr.

Toż. T. 2 / pod red. Danuty Wańki. Kalisz 2003, ss. 285

M.in.: Kozłowska Maria; Banaszak Antoni (1901-1999) ksiądz, infulat, rektor Polskiego Seminarium Duchowego w Paryżu, organizator wyposażenia bibliotek dla 26 WSD w Polsce, zakupu książek dla KUL-u s. 28-29, bibliogr.; Małyszko Stanisław; Frąckowiak Bolesław, imię zakonne Grzegorz (1911-1943) błogosławiony, werbista, introligator, konspirator s. 69, bibliogr.; Andrysiak Ewa; Przybylski (Rohfleisch) Ignacy (1770-1838) ksiądz, nauczyciel, rektor szkół wojewódzkich, właściciel biblioteki ok. 800 vol. s. 183, bibliogr.

5. WŁOCLAWSKI słownik biograficzny / pod red. Stanisława Kunikowskiego. T. 1-5. Włocławek: Włocł. Tow. Nauk., 2004-2008

Toż. T. 1 (2004) m.in.: Rulka Kazimierz; Adamecki Jan (1895-1972) ksiądz, liturgista, redaktor prof. i dyrektor Biblioteki WSD we Włocławku s. 1-3, portr., bibliogr.; Kujawski Witold; Librowski Stanisław (1914-2002) ksiądz, archiwista, historyk, wydawca źródeł, redaktor czasopisma *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, kierownik Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych s. 95-97, portr., bibliogr.

Toż. T. 2. 2005. M.in.: Jędrzejczak Laurencja; Owczarek Wojciech (Stanisław) (1875-1938) biskup sufragany włocławski, założyciel Zgromadzenia Sióstr Wspólnej Pracy od Niepokalanej Maryi, właściciel księgozbioru, ofiarodawca zbiorów dla Biblioteki WSD we Włocławku i Biblioteki Uniwersyteckiej KUL s. 137-140, portr., bibliogr.; Rulka Kazimierz; Tyburski Zygmunt (1907-1967) ksiądz, dyrektor Biblioteki WSD we Włocławku s. 186-187, portr., bibliogr.

Toż. T. 3. 2005. M.in.: Rulka Kazimierz; Adam z Wiskitek (Wiskicki) (zm. ok. 1635) ksiądz, właściciel i ofiarodawca księgozbioru s. 1, bibliogr.; tenże: Florian z Gniewkowa (zm. 1563) ksiądz, skryptyr włocławski s. 47-48, bibliogr.

Informatory

6. ŻUREK Waldemar Witold: Biblioteki Kościoła katolickiego w Polsce: informator. Kielce 2005 Jedność 8° ss. 335. (*Biblioteka Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL nr 4*)

Rec.: Rulka Kazimierz, *Stud. Włocł.* T. 9: 2006 s. 477-482

Katalogi

7. RULKA Kazimierz: Wykaz nieopublikowanych prac magisterskich i doktorskich przechowywanych w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. *Stud. Włocł.* T. 4: 2001 s. 405-432

Bibliografie

Zob. poz. 62

8. BIEŚ Andrzej Paweł: Podstawowa bibliografia jezuickich bibliotek w Polsce. W: Librorum amatori. Księga pamiątkowa ofiarowana ks. Czesławowi Michałowi SJ na 50-lecie ofiarnej pracy w Bibliotece Filozoficznej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Kraków 2004 s. 193-200

9. HAMRYSZAK Artur: Bibliografia zawartości czasopisma Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne. Tomy 61-81 [1961-2004]. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 82: 2004 s. 5-30

10. ŻMUDA Ryszard: Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1980-1990. *Seac. Christ. R.* 8: 2001 nr 2 s. 181-249

11. ŻMUDA Ryszard: Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1991-2000. *Seac. Christ. R.* 11: 2004 nr 1 s. 179-246

Czasopisma

Zob. poz. 9

12. ARCHIWA, Biblioteki i Muzea Kościelne. Organ Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Półrocznik. Red. nac. ks. Włodzimierz Bielak. Lublin: Wydaw. KUL, T. 75: 2001 – T. 83: 2005; ISSN 0518-3766

13. FIDES. Biuletyn Bibliotek Kościelnych. Półrocznik. Wyd. Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES. Red. nac. ks. Jan Bednarczyk. Kraków [R. 7]: 2001 nr 1/2 (12/13) – [R. 11]: 2005 nr 1/2 (20/21); ISSN 1426-377

* * *

14. WÓJTOWICZ Marta: Biuletyn Bibliotek Kościelnych „Fides”. *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 115-150, tab., wykr., bibliogr.

Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych

Zob. poz. 9, 12

15. DĘBOWSKA Maria: Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego nr 7. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 84: 2005 s. 5-72

16. ZAHAJKIEWICZ Marek T[omasz]: Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych w trosce o zbiory archiwalne Kościoła polskiego. *Arch. Bibl. Muz.* T. 81: 2004 s. 5-12

Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES

Zob. poz. 13, 14

17. BEDNARCZYK Jan: Informacja Przewodniczącego o działalności Federacji Biblioteki Kościelnych FIDES w okresie 15.12.2000 – 12.06.2001. *Fides* [R. 7]: 2001 nr 1/2 s. 7-9

18. GODLEWSKA Genowefa: Protokół nr 11 z Zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniu 20.03.2001 r. *Fides* [R. 7]: 2001 nr 1/2 s. 11-13

19. GODLEWSKA Genowefa: Protokół nr 12 z Zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniach 21-22.05.2001 r. *Fides* [R. 7]: 2001 nr 1/2 s. 14-17

20. GODLEWSKA Genowefa: Protokół nr 13 z Zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniu 11.06.2001 r. *Fides* [R. 7]: 2001 nr 1/2 s. 18-19

21. GODLEWSKA Genowefa: Protokół nr 14 z Zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniu 11.06.2001 r. *Fides* [R. 7]: 2001 nr 1/2 s. 26-27

22. GODLEWSKA Genowefa: Sprawozdanie z VII Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniach 11-12.06.2001 r. *Fides* [R. 7]: 2001 nr 1/2 s. 20-25

23. GONET Krzysztof: Dlaczego słowa kluczowe a nie hasła przedmiotowe? Co dalej z opracowaniem rzeczowym w bibliotekach FIDES? *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 22-32

24. GONET Krzysztof: FIDKAR – a co to jest? *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 5-10

25. GONET Krzysztof: FIDKAR a dalsze losy Katalogu Centralnego FIDES – zachęta do dyskusji. *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 18-21

26. GONET Krzysztof: Komunikat z ostatniej chwili. *Fides* [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 212-213

M.in. uruchomienie biblioteki cyfrowej FIDES

27. GONET Krzysztof: Kontakty fidesowych bibliotek. *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 113-114

28. GONET Krzysztof: O FIDKAR i FIDSERW mówiono pozytywnie... *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 13-17

29. GONET Krzysztof, WITCZAK Jerzy: Apel Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES do uczestników Kongresu Teologów Polskich. Lublin, 12-15 września 2004 r. *Fides* [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 189-190

Toż w jęz. ang. s. 191-192

30. KLIMEK Piotr: Projekt tezaury z zakresu nauk teologicznych Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Informacje o stanie na 10 września 2002): *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 79: 2003 s. 229-230

31. POLESZAK Ewa: Wdrażanie formatu USMARC w bibliotekach Federacji FIDES. *Fides* [R. 7]: 2001 nr 1/2 s. 75-82

32. PROTOKÓŁ nr 1 z zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Warszawa-Bielany, 22.09.2004). *Fides* [R. 10]: 2002 nr 1/2 s. 220-221

33. PROTOKÓŁ nr 5 z zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniu 16.09.2002. *Fides* [R. 8]: 2002 nr 2 s. 7-8

34. PROTOKÓŁ nr 6 z zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniach 16-18 września 2002 r. *Fides* [R. 8]: 2002 nr 2 s. 9-12

35. PROTOKÓŁ z obrad X Walnego Zgromadzenia Bibliotek Kościelnych FIDES (Warszawa-Bielany, 21-23.09.2004). *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 222-228

36. SPRAWOZDANIE z pracy Zarządu FIDES za okres od 12.06.2001 do 21.09.2004 na X Walne Zgromadzenie Federacji. *Fides* [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 196-200

37. SZULC Jolanta: Biblioteki kościelne w Polsce w świetle ankiety Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. *Fides* [R. 8]: 2002 nr 1/2 s. 42-48, tabl.

38. SZULC Jolanta: Protokół nr 1 z zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniu 12.06.2001 r. *Fides* [R. 7]: 2001 nr 1/2 s. 28

39. SZULC Jolanta: Protokół nr 2 z zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniu 12.06.2001 r. *Fides* [R. 7]: 2001 nr 1/2 s. 29-31

40. SZULC Jolanta: Protokół nr 3 z zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniu 27.09.2001 r. *Fides* [R. 7]: 2001 nr 1/2 s. 32-34

41. SZULC Jolanta, UMIŃSKI Wacław: Protokół nr 7 z zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniach 27-28.05.2003 r. *Fides* [R. 9]: 2003 nr 1/2 s. 5-7

42. SZULC Jolanta: Protokół nr 9 z obrad X Walnego Zgromadzenia Bibliotek Kościelnych FIDES (Warszawa, 24.09.2003). *Fides* [R. 9]: 2003 nr 1/2 s. 10-13

Załącznik 2: 1. List intencyjny s. 14-15, 2. Uchwała s. 16

43. UMIŃSKI Wacław: Protokół nr 4 z zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniach 22.05.2002 r. *Fides* [R. 7]: 2001 nr 1/2 s. 35-37

44. UMIŃSKI Wacław: Protokół nr 8 z zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniach 8.09.2003 r. *Fides* [R. 9]: 2003 nr 1/2 s. 8-9

45. UMIŃSKI Wacław: Protokół nr 10 z zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniach 24-25 maja 2004 r. *Fides* [R. 9]: 2003 nr 1/2 s. 17-20

46. WALUŚ Justyna: Współpraca bibliotek kościelnych – Federacja FIDES. W: Wzorce współpracy bibliotek naukowych w Polsce. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Szczecińskiego, 21-23 września 2005 roku / pod red. Radosława Gazińskiego. Szczecin 2005 s. 63-71

47. WITCZAK Jerzy: Apel FIDES do polskich teologów i co dalej? *Fides* [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 193-195

48. WITCZAK Jerzy: Sprawozdanie z pracy Zarządu FIDES za okres od 12.06.2001 do 16.09.2002. *Fides* [R. 8]: 2002 nr 1 s. 7-

49. WOŹNIAK Jadwiga: FIDKAR, czyli (bardzo krótka) pochwała rozsądku, umiaru i kompetencji. *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 12

50. WÓJTOWICZ Marta: Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES w Polsce w latach 1991-2001 (10-lecie istnienia Federacji FIDES). *Fides* [R. 9]: 2003 nr 1/2 s. 21-72, bibliogr.

51. WÓJTOWICZ Marta: Perspektywy funkcjonowania Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. *Fides* [R. 8]: 2002 nr 2 s. 13-14, tabl.

52. WYSOCKA Alicja: Skarbnice w sieci. *Fides* [R. 8]: 2002 nr 2 s. 90-96

Biblioteka wirtualna Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (<http://digital.fides.org.pl/dlibra>)

Biografie

Opracowania zbiorowe

Zob. poz. 2-5

53. MANDZIUK Józef: Biogramy śląskich bibliofilów duchownych z XVII wieku. *Saec. Christ.* R. 11: 2004 nr 2 s. 245-272

54. OCALIĆ od zapomnienia. Profesorowie Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie we wspomnieniach wychowanków / pod red. Józefa M. Dołęgi i Józefa Mandziuka Warszawa 2002 Wydaw. UKSW 8° ss. 282, portr., il.

M.in.: Mandziuk Józef: Ks. dr Cezar Czesław Baran (1915-1997) dyrektor Biblioteki Głównej ATK s. 21, Piotr Latawiec s. 22-23, Ryszard Żmuda s. 24; Mandziuk Józef: Ks. prof. dr hab. Hieronim Eugeniusz Wyczawski (1918-1993) historyk Kościoła, ofiarodawca księgozbioru s. 243; Stanisław Grad s. 244-249, Michał Marian Grzybowski s. 249-250, Witold Kujawski s. 250-253, Piotr Latawiec s. 253-255, Kazimierz Leń s. 255-258, Józef Mandziuk s. 258-259, Antoni Młotek s. 260, Wiesław Murawiec s. 260-264, Grzegorz Polak s. 264-268, Zbigniew Skiełczyński s. 268-270, Krystyna Trela s. 271-272, Ryszard Żmuda s. 272-274

Poszczególne osoby

Zob. poz. 133-157

55. MARKOWSKI Mieczysław: Marian Borzyszkowski (31.08.1936 – 21.09.2001). *Stud. Warm.* T. 39: 2002 s. 5-29, portr., bibliogr.

56. WOJTKOWSKI Julian: Śp. ks. prof. dr hab. Marian Borzyszkowski. *Posł. Warm.* R. 20: 2001 nr 19 s. 6-7

Dyrektor Biblioteki WSD „Hosianum” w Olsztynie

Toż. *Warm. Wiad. Archidiec.* R. 56: 2001 nr 54-56 s. 81-84

57. GRAJEWSKI Czesław: F. F. T. – cysterski skryptor z Pelplina. *Stud. Pelpl.* T. 34: 2003 s. 325-334

58. ŁAGODZIŃSKA Ewa: Wspomnienia o śp. Małgorzacie Gałm. [zm. 29 III 2004]. *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 218

Organizatorka Biblioteki Instytutu Teologicznego w Bielsku-Białej

59. LATAWIEC Piotr: Śp. Maria Wanda Gościmska (1914-1998). Zasłużona pracownica Biblioteki ATK w Warszawie. *Kroniki ATK* 1998/1999 nr 2/3 s. 135-137

60. BASARA Jan: Ks. dr Wiktor Gramatowski SJ 1928-2004 (wspomnienie osobiste). *Biul. Parafii św. Mateusza w Starogardzie Gdańskim* 2004 nr 7/8 s. 29-31

Współautor wielotomowej bibliografii o bł. Janie Pawle II

61. ZARĘBCZAN Władysław Marian: Polacy w Watykanie. Instytucje i urzędy oraz Polacy w nich pracujący: historia i współczesność. Pelplin 2004 s. 426

M.in. Gramatowski Wiktor (1928-2004) SJ jezuita, bibliotekoznawca, archiwista, historyk Kościoła, dyrektor Archiwum Romanum Societatis Iesu w Rzymie i Filii Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych w Warszawie

62. JEZUICKA ars historica. Prace ofiarowane księdzu profesorowi Ludwikowi Grzebieniowi SJ. Kraków 2001 Wydaw. WAM, WSP-P „Ignatianum” 8° ss. 702, il. bibliogr.

M.in.: Słowo od Redakcji s. 7-8, Bieś Andrzej Paweł: Bibliografia prac księdza profesora Ludwika Grzebień SJ za lata 1962-2000 s. 9-42, O'Connor Mark: O. Ludwik Grzebień w ocenie amerykańskiego historyka „Fakty mówią same za siebie” s. 43-47, Toż. w jęz. ang. s. 59-73

63. KEMPA Andrzej: Konarski o książkach i czytaniu. *Bibliotekarz* 2000 nr 5 s. 33-34

64. KUJAWSKI Witold: Ks. prof. Stanisław Librowski. Archiwista, historyk, redaktor. *Stud. Włocł.* T. 2: 1999 s. 7-19, portr., bibliogr.

65. RULKA Kazimierz: Ks. profesor Stanisław Librowski – były administrator i członek redakcji „Ateneum Kapłańskiego”. *Aten. Kapł.* T. 140: 2003 z. 1 s. 158-161

66. FLISIK Małgorzata: Ks. infułat Antoni Liedtke jako bibliotekarz i bibliofil. *Acta UNC Bibliologia* 1988 nr 2/3 s. 265-281

67. ap, mp: Andrzej Luft (1922-2008) – życiorys zamieszczony w serwisie informacyjnym Katolickiej Agencji Informacyjnej KAI. (Dok. elektr.: <http://digital.fides.org.pl/>)

Dyrektor Biblioteki Seminarium Duchownego św. Jana w Warszawie

68. LIBRORUM amatori. Księga pamiątkowa ofiarowana ks. Czesławowi Michalunio SJ na 50-lecie ofiarnej pracy w Bibliotece Filozoficznej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Kraków 2004 WSP-P „Ignatianum”, Wydaw. WAM 8° ss. 232

M.in.: Od Przyjaciół i Czytelników s. 5-6; Darowski Roman: Ks. Czesław Michalunio SJ s. 9-12; Ostrowska Aleksandra: Ojciec Czesław Michalunio SJ, wierny sługa ludzi poprzez książki: świadectwo współpracowniczy s. 3-18; Madrjas Halina: Ojciec Czesław. Co wiem o jego życiu i pracy? s. 19-22; Ślipko Tadeusz: *Librorum amatori* s. 23-26; Lisiak Bogdan: Bibliotekarz królewski. Adam Adamandy Kochański SJ s. 119-126; tenże: Proces przed Trybunałem Lubelskim w sprawie książek Potockiego w bibliotece jezuitów lubelskich s. 127-131; Kacper Niesiecki: List Kaspra Niesieckiego SJ do Józefa Andrzeja Załuskiego s. 133-135

69. HORKEY Donald E.: Jubileusz księdza Romana Nira. *Archeion* T. 101: 2000 s. 313-318

70. SKRZYNIARZ Ryszard: 35-lecie kapłaństwa ks. dra Romana Nira, dyrektora Centralnego Archiwum Polonii w Orchard Lake. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 72: 1999 s. 497-498

M.in. pracował w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL, był dyrektorem Biblioteki Diecezjalnej w Częstochowie

71. OBRĄCZKA Piotr: Ks. Waclaw Schenk – bibliofil. W: Ks[iądz] prof. Waclaw Schenk. 20 lat po śmierci / pod red. Rudolfa Pierskały. Opole 2003 s. 89-92

72. DULĘBA Tomasz: Osobliwy świat biblioteczny za murami. *Fides* [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 179-188

O. dr Paweł Tadeusz Szczaniecki, Tyniec

73. TAŁUĆ Katarzyna: Czytelnicze pasje księdza Emila Szramka. *Pr. Nauk. UIŚ* nr 2045: *Stud. Bibliol.* T. 14: 2002 s. 126-138, Rés., Sum.

74. BRZUSZEK Bogdan: Apostolstwo pióra o Leonarda Tatarzy OFM. *Stud. Franc.* T. 12: 2002 s. 645-652

75. SZTEINKE Anzelm J.: Życie i praca o Leonarda Mikołaja Jana Tatarzy OFM (1904-1994). *Stud. Franc.* T. 12: 2002 s. 599-643, bibliogr.

76. WIERNA Renata: Spuścizna rękopiśmienna ks. Stanisława Witka (1924-1987). *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 74: 2000 s. 475-479, Zsfg
W Bibliotece Zakładu Teologii Moralnej KUL

77. KASPRZYK Małgorzata: Prace bibliotekoznawcze o Hieronima Eugeniusza Wy cz a w s k i e g o OFM. *Prz. Kalw.* 2003 [nr] 8 s. 301-315

78. RULKA Kazimierz: Ks. Stefan Wyszyński – „bibliotekarz” ksiąźnicy seminaryjnej we Włocławku. *Aten. Kapł.* T. 136: 2001 s. 469-477

Publikacje ogólne o bibliotekach

79. LIBRORUM amatori. Księga pamiątkowa ofiarowana ks. Czesławowi Michalunio SJ na 50-lecie ofiarnej pracy w Bibliotece Filozoficznej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Kraków 2004 WSP-P „Ignatianum”, Wydaw. WAM 8° ss. 232

M.in.: Piechnik Ludwik: O bibliotekach i najważniejszych podręcznikach u początków działalności Towarzystwa Jezusowego s. 105-110; Paszenda Jerzy: Pomieszczenia biblioteczne u jezuitów polskich s. 111-118, il.; Kochanowicz Piotr: Inwentarze bibliotek jezuitskich 1570-1820: próba rekonstrukcji s. 163-178

80. BEFFA Pierre: BETH – Europejskie Stowarzyszenie Bibliotek Teologicznych. *Fides* [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 201-203.

Toż w jęz. fr. s. 204-207

81. BORZYKOWSKI Marian: Pomoc książki i przemoc wobec książki jako przejaw dobra i zła w działaniu człowieka na przykładzie dziejów kościelnych bibliotek warmińskich. *Stud. Warm.* T. 36: 1999 s. 79-94

82. CO władze PRL skonfiskowały w bibliotekach kościelnych w 1960 roku? *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 215-217

83. DRUNGILIENE Gita: Zbiory klasztorne w Dziale Rękopisów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk. W: *Polsko-litewskie kontakty naukowe w świetle zbiorów archiwalnych i bibliotecznych. Moksliiniai lenku – Lietuviu kontaktai archyniu ir bibliotekinin rinkinin šviesoje/* red. nauk. Joanna Arraniti, Arkadiusz Roszkowski. Warszawa 2004 s. 168-174

Toż w jęz. lit.: *Vienuolynu fondai Lietuvos mokslu akademijos bibliotekos rankraščių skyriuje* s. 175-181

84. GAGOWA Nina: Południowosłowiańskie klasztory jako centra piśmiennicze i odnowa Biblioteki Deczańskiej w 90-tych latach XIV wieku. W: *Klasztory i kultura krajów słowiańskich /* pod red. Wandy Stępnia-Minczewy, Zdzisława J. Kijasa. Kraków 2001 s. 139-148

85. GONET Krzysztof: Książki skonfiskowane przez władze PRL w bibliotekach kościelnych w roku 1960 wracają do właścicieli. *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 205-208

86. GRACZYK Waldemar: Kulturowo-religijna rola bibliotek kościelnych. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 83: 2005 s. 21-29

87. GRAJEWSKI Czesław: Rękopis 2044 z Biblioteki Raczyńskich nośnikiem tradycji kartuzów. *Liturg. Sacr.* R. 11: 2005 nr 1 s. 135-150

88. GRENIUK Franciszek: Biblioteki kościelne w misji Kościoła. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 83: 2005 s. 9-20

89. HAPTAŚ Krzysztof: Dzieła polskich autorów w bibliotekach parafialnych archidiaconatu sądeckiego w końcu XVI wieku. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 80: 2003 s. 49-56, Zsfg

90. HAPTAŚ Krzysztof: Literatura o treści świeckiej w bibliotekach parafialnych archidiaconatu sądeckiego (koniec XVI wieku). *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 82: 2004 s. 79-84, Zsfg

91. KALETA Andrzej: Fundacje i zadania bibliotek kościelnych. Sympozjum. Lublin, 28-29 września 2004 r. *Stud. Bibliot. Akad. Świętokrz.* T. 9: 2005 s. 251-256

92. KARTUZI: teksty, książki, biblioteki. T. 1. Warszawa 1999
Rec.: Zahajkiewicz Marek Tomasz, *Rocz. Teol.* 2001 z. 4 s. 329-331

93. KIJOWSKA Agnieszka: Księgozbiory a średniowieczne doktryny filozoficzne. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 79: 2003 s. 197-203

94. KLESSA Edwin: Kontakty fidesowych bibliotek. *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 113-114

95. KOZIŃSKA Joanna: Zbiory starych książek w bibliotekach parafialnych i klasztornych. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 77: 2002 s. 41-51

96. KRASIŃSKA Izabela: Biblioteki parafialne w diecezji sandomierskiej w początkach XX wieku (w świetle aktualnych badań). *Stud. Sand.* T. 10: 2003 s. 64-69, Sum.

97. LENART Mirosław: „Szczęśliwaś Padwi (...) z Antoniego twe-go”, czyli o polskich pieśniach ku czci św. Antoniego zachowanych w rękopisie Biblioteki Narodowej z przełomu XVIII i XIX w. *Lit. Sacr.* R. 11: 2005 nr 1 s. 151-166

98. LESZCZYŃSKI Mariusz: Biblioteki kościelne w najnowszych wypowiedziach Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 83: 2005 s. 31-36

99. LORENS Beata: Księgozbiory bractw cerkiewnych w eparchii przemyskiej w XVIII wieku. W: Kraków – Lwów: książki, czasopi-sma, biblioteki / pod red. Haliny Kosętki T. 7 Kraków 2005 s. 57-64

100. MAJDAŃSKI Jacek: Przyczynek do dziejów bibliotek bernardyńskich w XVII-XIX w. *Na Sieradz. Szlakach* [R.] 18: 2003 [nr] 1-4 s. 16-17

101. MAKOWSKI Tomasz: Rękopisy dominikańskie w zbiorach Biblioteki Narodowej. *Prz. Tomist.* T. 9: 2003 s. 175-184

102. MANDZIUK Józef: Średniowieczne biblioteki kościelne na Śląsku. *Kośc. w Pol.* [T.] 4: 2005 s. 145-173, Zsfg

103. MANDZIUK Józef: Zbiory kazań w bibliotekach śląskiego duchowieństwa diecezjalnego w XVII wieku. *Saec. Christ.* R. 10: 2003 nr 1 s. 53-80

104. MOSKAL Tomasz: Biblioteki parafialne w archidiakonacie sandomierskim w XVIII wieku. Sandomierz 2005 Wydaw. Sand. 8° ss. 511

Rec.: Połubska Zofia, *Stud. Sand.* T. 12: 2005 z. 2 s. 176-179

105. MOSKAL Tomasz: Zbiory bibliotek kościelnych diecezji sandomierskiej przyjęte przez Samuela Bogumiła Lindego w 1819 roku. *Kość. w Pol.* [T.] 4: 2005 s. 219-236, Zsfg

106. MYSZOR Wincenty: Dialog zbawcy: wstęp i tłumaczenie utworu z biblioteki z Nag Hammadi (Nag Hammadi Codex III, 5) / oprac. z kopt. *Śl. Stud. Hist.-Teol.* T. 36: 2003 z. 2 s. 490-503

107. NIERZWICKI Krzysztof: Inkunabeln der Kartause „Paradisus Mariae” in Kaschuby. W.: Die Kartäuser und das heilige Römische Reich. Bd 2. Salzburg 1999 s. 35-88 (*Analecta Cartusiana* 140)

108. NIERZWICKI Krzysztof: Rękopisy kartuskiego klasztoru Paradisus Beatae Mariae na Kaszubach. W: Kartuzi: teksty, książki, biblioteki / wyd. Stanisław Lorenz, Edward Potkowski. Warszawa 1999 s. 117-135

109. PAWŁOWICZ Weronika: Księgozbiory kapłanów śląskich XIX i XX wieku. *Śl. Stud. Hist.-Teol.* T. 38: 2005 z. 2 s. 421-438

110. PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ Maria: Literatura o państwie w księgozbiorach klasztornych na ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku. W: Klasztor w państwie średniowiecznym i nowożytnym / pod red. Marka Drewicha, Anny Pobóg-Lenartowicz. Warszawa – Wrocław – Opole 2005 s. 375-385

111. POTYKANOWICZ-SUDA Lidia: Kontrola bibliotek seminaryjnych i zakonnych w województwie gdańskim w 1960 roku w świetle akt Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Gdańsku. *Stud. Pelpl.* T. 35: 2004 s. 205-216

112. ROZYNKOWSKI Waldemar: Księgozbiór parafii dekanatu chełmińskiego w świetle najstarszej wizytacji z 1641 roku *Fol. Torun.* T. 2/3: 2002 s. 177-181, Sum., Zsfg

113. SZCZĘCH Władysław: Uwagi na temat komputeryzacji bibliotek. *Fides* [R. 1] 1995 nr 1 s. 70-74

114. SZULC Jolanta: Biblioteki uczelni kościelnych w Polsce – między tradycją a współczesnością. *Fides*. [R. 8]: 2002 nr 1 s. 32-53, tab.

115. SZULC Jolanta: Języki informacyjne w systemie nauk teologicznych. Praktyka polskich bibliotek kościelnych. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 79: 2003 s. 231-248

116. WALKUSZ Jan: Zbiory i biblioteki kościelne w Polsce: wprowadzenie w problematykę. *Kośc. w Pol.* T. 4: 2005 s. 27-36

117. WAŁKÓWSKI Andrzej: Biblioteka klasztorna jako miejsce pracy średniowiecznego uczonego. Rozważania na tle badań piśmiennictwa cystersów. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 83: 2005 s. 105-138

118. WARZĄCHOWSKA Bogumiła: Formy współpracy biblioteki teologicznej w środowisku lokalnym. *Fides* [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 24-36

119. WARZĄCHOWSKA Bogumiła: Powrót aresztowanych ksiązek. *Gość Niedz.* 2004 dod. kat. s. III

120. WILCZYŃSKA Grażyna: Bericht über das Symposium Die Probleme der Pfarr- und Klosterbibliotheken (24-25 September 2001) [in Lublin]. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 77: 2002 s. 113-115

121. WITCZAK Jerzy: Sprawozdanie z 33. Walnego Zgromadzenia BETH (Lyon, 4-8.09.2004). *Fides* [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 208-211

122. WÓJTOWICZ Marta: Promocja bibliotek parafialnych. *Fides* [R. 7] 2001 nr 1/2 s. 175-182, bibliogr.

123. ZAHAJKIEWICZ Marek Tomasz: Biblioteki kościelne w kulturze Polski średniowiecznej. *Kośc. w Pol.* [T.] 4: 2005 s. 37-49

124. ZAHAJKIEWICZ Marek Tomasz: Funkcja i znaczenie biblioteki parafialnej lub klasztornej. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 77: 2002 s. 9-17

125. ZAHAJKIEWICZ Marek Tomasz: Kościelne zbiory biblioteczne średniowiecznej Polski źródłem do badań nad wykształceniem duchowieństwa. *Acta Mediaev.* [T.] 18: 2005 s. 421-423

126. ZAHAJKIEWICZ Marek Tomasz: Miejsce bibliotek kościelnych w kulturze. Wprowadzenie do Sympozjum. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 83: 2005 s. 5-7
Lublin, 24-25 IX 2001 r.

127. ZAWADZKA Krystyna: Biblioteki klasztorne dominikanów na Śląsku (1239-1819). Wrocław 1999.

Rec.: Bukała Marcin, *Śl. Kwart. Hist. Sobótka* R. 56: 2001 nr 1 s. 113-115

128. ŻRÓDŁA informacji dotyczące sprawy konfiskaty książek w roku 1960 i ich dalszych losów. *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 209-214

129. ŻUREK Waldemar W[itold]: Stan bibliotek kościelnych w Polsce. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 83: 2005 s. 37-46

Księgozbiory poszczególnych osób

Zob. poz. 53, 55, 64

130. RULKA Kazimierz: Księgozbiór Adama z Wiskitek, wikariusza i penitencjarza katedry wrocławskiej z XVI/XVII wieku. *Stud. Włocł.* T. 7: 2004 s. 428-446

131. [RULKA Kazimierz] K.R.: Informacja o księgozbiorze bpa Romana Andrzejewskiego *Stud. Włocł.* T. 7: 2004 s. 484-486

132. MYSZOR Wincenty: Ks. prof. dr Paul Bormann i jego biblioteka. *Śl. Stud. Hist.-Teol.* T. 37 z. 1: 2004 s. 174-176

133. CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK Maria: Kanonik warszawski Jan Chociszewski (1572-1617) i jego księgozbiór. *Rocz. Bibl.* R. 46: 2002 s. 177-195, Sum.

Zbiory w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego

134. RULKA Kazimierz: Księgozbiór Adama Chodyńskiego na podstawie materiałów zachowanych w Bibliotece Seminarium Duchownego we Włocławku. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 77: 2002 s. 269-286, Zsfg

135. MANDZIUK Józef: Księgozbiór Melchiora kardynała Diepenbrocka, księcia biskupa wrocławskiego (1798-1853). *Saec. Christ.* R. 11: 2004 nr 1 s. 53-84, Rés.

136. VOLSCIANA. Katalog renesansowego księgozbioru Piotra Dunin-Wolskiego, biskupa płockiego / oprac. red. Andrzej Obrebski. Kraków 1999

Rec.: Bieńkowska Barbara, *Prz. Bibl.* R. 69: 2001 z. 3 s. 281-283

137. GŁÓWKA Dariusz: Między teologią a historią i prawem, księgozbiór Macieja Garnysza, podkanclerzego i biskupa chełmińskiego. W: Między polityką a kulturą / pod red. Cezarego Kukli. Warszawa 1999 s. 369-375

138. MYSZOR Wincenty: Ks. dr Martin Gritz i jego biblioteka. *Śl. Stud. Hist.-Teol.* T. 36: 2003 z. 1 s. 258-259

139. ZAWADZKI Roman Maria: Nieznany rękopis z biblioteki św. Jana Kantego. *Anal. Crac.* [T.] 30/31: 1998/1999 s. 591-605

140. GURZYŃSKA-BOCIEK Donata: Sprawy bibliotek i dawnej książki w działalności i publikacjach ks. Kamila Kantaka. W: W służbie książki. Praca zbiorowa ofiarowana doktorowi habilitowanemu Franciszkowi Mincerowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin / pod. red. Zdzisława Kropidłowskiego. [Toruń –] Bydgoszcz 2002 s. 153-165

141. RULKA Kazimierz: Dwa wileńskie księgozbiory inteligencje z XX wieku w Bibliotece Seminarium Duchownego we Włocławku. *Stud. Włocł.* T. 4: 2001 s. 365-384

Jana Korwina Kamińskiego i ks. Stanisława Nawrockiego
Z lat 1981-2001

142. ROSIŃSKA Grażyna: Krakowski księgozbiór Mikołaja Kopernika w kodeksach „Copernicana 4” i „Copernicana 6” Biblioteki Uniwersyteckiej w Uppsali. *Res. Hist.* z. 13: 2003 s. 105-123

143. RULKA Kazimierz: Księgozbiór ks. Bogumiła Lewandowskiego w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. W: Ksiądz Bogumił Lewandowski w służbie Stolicy Apostolskiej / zebrał i oprac. red. Krzysztof Korzecki. Włocławek 2003 s. 39-47

144. [RULKA Kazimierz] K.R.: Informacja o księgozbiórze ks. Stanisława Librowskiego *Stud. Włocł.* T. 7: 2004 s. 482-484

145. OCHMAŃSKA Aleksandra: Księgozbiór i zainteresowania bibliofilskie biskupa poznańskiego Jana Lubrańskiego. *Biblioteka* nr 5: 2001 s. 7-16

146. RULKA Kazimierz: Z księgozbioru sługi Bożego bpa Wojciecha Owczarka. Fragment przechowywany w Bibliotece Seminarium Duchownego we Włocławku. *Aten. Kapł.* T. 141: 2003 z. 1 s. 106-119

147. MANDZIUK Józef: Zainteresowania bibliofilskie Ignacego Ferdynanda Richtera von Hartenberg, dziekana wrocławskiej kapituły katedralnej. *Rocz. Bibl.* T. 49: 2005 s. 339-357

148. MANDZIUK Józef: Księgozbiór Antoniego Erazma Reitlingera (1645-1707), kanonika wrocławskiej kapituły katedralnej. *Saec. Christ.* R. 9: 2002 nr 2 s. 185-204

149. KOPIEC Jan: Biblioteka naukowa ks. Wacława Schenka. *Stud. Liturg.-Pastoral.* 1988 s. 67-75

150. BEDNARSKI Stanisław: Biblioteka Józefa Kalasantego Szaniawskiego W: Librorum amatori. Księga pamiątkowa ofiarowana ks. Czesławowi Michalunio SJ na 50-lecie ofiarnej pracy w Bibliotece Filozoficznej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Kraków 2004 s. 61-71

151. ALEKSANDROWICZ Tadeusz: Biblia w cieszyńskim księgozbiornie Leopolda Jana Szersznika. W: Książka polska na Śląsku w latach 1900-1922: zarys problematyki / pod red. Marii Pawłowiczowej. Katowice 1994 s. 204-209

152. ALEKSANDROWICZ Tadeusz: Śladami antyku i Biblii: z dziejów cieszyńskiego księgozbioru księdza Leopolda Jana Szersznika. W: Książka polska na Śląsku w latach 1922-1945: zarys problematyki / pod red. Marii Pawłowiczowej. Katowice 1994 s. 206-212

153. RULKA Kazimierz: Księgozbiory profesorów ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy w bibliotece seminarium wrocławskiego. *Stud. Włocł.* T. 5: 2002 s. 412-438

M.in. Jana Średnickiego (1794-1840), Józefa Pawlickiego (1802-1868), Franciszka Płoszczyńskiego (1800-1873)

154. KOZŁOWSKI Jan: Biblioteka Załuskich w dwunastu odsłonach. *Rocz. Bibl. Nar.* [R. 33/34]: 2001 s. 17-56, Sum.

155. KRAJEWSKI Przemysław: Pałac Daniłowiczowski w latach 1736-1795. Siedziba Biblioteki Załuskich w świetle badań archiwalno-ikonograficznych. *Rocz. Bibl. Nar.* [R.] 33/34: 2001 s. 87-94, Sum.

156. TCHÓRZEWSKA-KABATA Halina: Biblioteczne rocznice. Kilka wspomnień o uroczystościach jubileuszowych Biblioteki Załuskich i Biblioteki Narodowej. *Rocz. Bibl. Nar.* [R.] 33/34: 2001 s. 11-16, tabl. 16, Sum.

157. NIEBELSKI Eugeniusz: Rozproszone zbiory ks. Fryderyka Jozafata Żyskara o duchownych zesłanych do Tunki na Syberii za udział w powstaniu 1863 roku. *Nasza Przeszł.* T. 106: 2003 s. 403-418

Biblioteki instytucji kościelnych

Opracowania ogólne

Poszczególne miejscowości

Bąkowice

158. KRAMARZ Henryka: Urządzenie i organizacja Biblioteki Zakładu Naukowo-Wychowawczego oo. Jezuitów w Bąkowicach k. Chyrowa (1886-1939). W: *Librorum amatori. Księga pamiątkowa ofiarowana ks. Czesławowi Michalunio SJ na 50-lecie ofiarnej pracy w Bibliotece Filozoficznej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie*. Kraków 2004 s. 179-192, tab.

Bereza Kartuska

159. NIERZWICKI Krzysztof: Die Klosterbibliothek der Kartause „Sanctae Crucis” in Bereza Kartuska. Salzburg 2004 Inst. Anglistik und Amerikanistik 8° ss. 258, il., (*Analecta Cartusiana*, vol. 198)

Rec.: Witkowski Rafał, *Lit. Slav. Posn.* [T.] 11: 2005 s. 285-888

160. NIERZWICKI Krzysztof: Biblioteki Kartuzji Kaszubskiej oraz jej konwentów filialnych w Berezie Kartuskiej i Gidlach. Pelpin 2001 Bernardinum ss. 588 nlb. 3, il., tab., tabl. 24, wykr., bibliogr., Zsfg

Beszowa

161. SZADY Joanna: Księgi kaznodziejskie z końca XVIII wieku w Beszowej. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 82: 2004 s. 289-304, Zsfg

Białystok

162. OLSZEWSKI Mieczysław: Badania proveniencyjne nad książkami Augustyna Mirysa z Biblioteki Archidiecezjalnego Wyż-

szego Seminarium Duchownego w Białymstoku. *Bibl. Podl.* 2003 nr 6 s. 3-17

163. OLSZEWSKI Mieczysław: Biblioteka Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku. *Fides* [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 74-87

Bieliny

164. SKRZYNIARZ Ryszard: Biblioteka parafialna w Bielinach (diec. kielecka). *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 77: 2002 s. 77-80

Braniewo

165. SPANDOWSKI Michał: Nowe odkrycia inkunabulistyczne w Uppsali. *Rocz. Bibl. Nar.* R. 33/34: 2001 s. 111-115, Sum.

Z biblioteki jezuitów w Braniewie

166. SZORC Alojzy: Kolegium Jezuickie w Braniewie i jego księgozbiór 1565-1626. Olsztyn 1998

Rec.: Rapacka Irena, *Kom. Mazur.-Warm.* [R. 43]: 1999 nr 2 s. 277-280

Bydgoszcz

167. CHLEWICKA Aldona: Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Misjonarzy Ducha Świętego w Bydgoszczy. W: Z dziejów archiwów, ksiązek i bibliotek na Pomorzu i Mazowszu Północnym: praca zbiorowa / pod red. Zdzisława Kropidłowskiego. Bydgoszcz 2005 s. 103-119, Sum.

Czerna

168. JANISZ Akwina Elżbieta: Komputeryzacja biblioteki klasztoru oo. Karmelitów Bosych w Czernej w ramach współpracy z Federacją Bibliotek Kościelnych FIDES. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 77: 2002 s. 53-61

Częstochowa

169. OGIERMAN Leonard: Konserwatorska ochrona zabytkowego zbioru bibliotecznego Zakonu Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie. Katowice 2001 Bibl. Śląska 8° ss. 146, il., *Folia Scientia Bibliothecae Silesianae* vol. 2

170. PIETRAS Leander Tadeusz: Kilka uwag do „Programu ikonograficznego dekoracji malarskich w sali Biblioteki Klasztoru Jasnogórskiego”. *Stud. Charomont.* T. 23: 2005 s. 641-648

171. STĘPNIK Anna: Program ikonograficzny dekoracji malarskich w sali Biblioteki Klasztoru Jasnogórskiego. *Stud. Charomont.* T. 21: 2003 s. 619-646

Dobre Miasto

172. BŁAŻEWICZ Paweł: Z badań nad inkunabułami Biblioteki Kolegiackiej w Dobrym Mieście. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 83: 2005 s. 139-170

Gdańsk

173. JASIEWICZ Jan Jerzy: Analiza źródłoznawczo-muzykologiczna Antyfonarza cysterskiego z 1545 roku z Biblioteki Gdańskiego Seminarium Duchownego w Oliwie. *Libri. Gedan.* T. 21: 2003 s. 21-54, il., tab. 2, Sum., Zsfg

174. JAŹDŻEWSKI Leszek: Dzieje Biblioteki Gdańskiego Seminarium Duchownego. *Libri. Gedan.* T. 19/20: 2001/2002 s. 46-59, Sum., Zsfg

175. NIERZWICKI Krzysztof: Die Handschriften der Kartause Paradisus Beatae Mariae bei Danzig. W: Bücher, Bibliotheken und Schriftkultur der Kartäuser. Hrsg. Edward Potkowski, Sönke Lorenz. Stuttgart 2002 s. 199-213

Gniezno

176. TAFIŁKOWSKI Piotr: Książka w kościołach parafialnych archidiecezji gnieźnieńskiej w świetle Liber beneficiorum Jana Długosza. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 79: 2003 s. 453-460, Zsfg

177. RYŁ Jadwiga: Biblioteka Kolegium Penitencjarzy przy kościele metropolitalnym w Gnieźnie w świetle zachowanych inwentarzy. *Stud. Gnes.* T. 2: 1976 s. 205-223

Grodno

178. KOCHANOWICZ Jerzy: Rękopisy muzyczne bursy jezuickiej w Grodnie w 1773 roku W: Librorum amatori. Księga pamiątkowa ofiarowana ks. Czesławowi Michalunio SJ na 50-lecie ofiarnej pracy w Bibliotece Filozoficznej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Kraków 2004 s. 137-142

179. WIERNA Renata: Zbiory patrystyczne w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Grodnie. *Vox Patrum* T. 34/35: 1998 s. 615-617

Jasło

180. JANIK Beata: Prywatne księgozbiory duchowieństwa okolic Jasła w okresie XVIII i XVIII wieku zachowane w bibliotece klasztornej oo. Franciszkanów w Bieczu. *Rocz. Jasiel.* T. 5: 2003 s. 60-62

Kalisz

181. POLIŃSKA Monika: Biblioteka klasztorna ojców franciszkanów w Kaliszu. *Lignum Vitae* [T.] 6: 2005 s. 381-387, Sum.

182. SZYMAŃSKA Jolanta: Biblioteka Wyższego Seminarium Diecezji Kaliskiej i kierunki jej rozwoju w latach 1997-2003. *Kalis. Stud. Teol.* T. 3: 2004 s. 371-387

Kalwaria Zebrzydowska

183. PABIN Andrzej W[ładysław]: Inwentarz biblioteki bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej z 1617 roku. *Prz. Kalw.* R. 7: 2002 s. 205-231

Kamień Pomorski

184. BIBLIOTEKI i archiwa kościelne na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej: zarys problematyki / pod red. Grzegorza Wejmana. Szczecin: WTUSz., 2005, ss. 276, bibliogr., Zsfg

M.in.: Wejman Grzegorz: Historia Archiwum i Biblioteki Katedralnej w Kamieniu Pomorskim s. 13-53, bibliogr., Zsfg; Dąbrowski Stanisław: Katalog starych druków dawnej biblioteki katedralnej w Kamieniu Pomorskim (Stan z lat 80. XX w.) / przejrzał i do druku przygotował Zdzisław Lec s. 55-226, Zsfg

Katowice

185. CZAKAŃSKI Tadeusz: Historia Biblioteki Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego (1927-2000). *Wiad. Archidiec. [Kat.]* T. 68: 2000 nr 11 s. 530-540

Toż. W: Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924-2004 / pod red. Józefa Kupnego. Katowice 2004 s. 283-292

186. OLSZOWY Ewa: Wymiana krajowa w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 82: 2004 s. 177-186, Zsfg

187. WARZĄCHOWSKA Bogumiła: Stara biblioteka nowego wydziału Uniwersytetu Śląskiego. *EBIB* 2002 nr 6 / <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/35/warzachowska.php>

188. WARZĄCHOWSKA Bogumiła: Wystawa naukowej książki zagranicznej w Bibliotece Teologicznej. *Gaz. Uniw.* 2003 nr 4 s. 9-10

189. WARZĄCHOWSKA Bogumiła: Wystawy, kiermasze, targi – książki do nas czy my do książek. *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 86-92

Kcynia

190. SZUDROWICZ Alojzy: Biblioteka klasztoru karmelitów w Kcyni. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 78: 2002 s. 243-274, Zsfg

Kielce

191. KARDYŚ Piotr: Przyczynki do dziejów księgozbioru kolegiaty kieleckiej w średniowieczu i w okresie wczesnonowożytnym. *Biul. Bibl. Jagiell.* R. 56/5: 2006/2007 s. 17-44, Sum.

Aneks: Spis inkunabułów i starodruków

Koszalin

192. CEYNOWA Tadeusz: Katalog starych druków Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie W: Biblioteki i archiwa kościelne na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej; zarys problematyki / pod red. Grzegorza Wejmana. Szczecin 2005 s. 229-243, Zsfg

Kraków

193. LIBRORUM amatori. Księga pamiątkowa ofiarowana ks. Czesławowi Michalunio SJ na 50-lecie ofiarnej pracy w Bibliotece Filozoficznej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Kraków 2004 WSP-P „Ignatianum”, Wydaw. WAM 8° ss. 232

M.in.: Grzebień Ludwik: Biblioteki jezuickie w Krakowie od XVI do XVIII wieku s. 29-55; Kazimierz Konopka: Co się stało z naszymi dawnymi bibliotekami w Krakowie s. 57-60; Woda Kornelia: Biblioteka Naukowa Księży Jezuitów w Krakowie s. 73-91; Dietrich Herzog: Die Rettung der Krakauer Jesuiten-Bibliothek s. 33-96; tenże: Uratowanie krakowskiej Biblioteki Jezuitów s. 97-101; Bies Andrzej Paweł: Od wydawcy s. 100-101

194. BEDNARCZYK Jan: Budujemy bibliotekę. *Vita Acad.* 2001 nr 1/2 s. 11

195. BEDNARCZYK Jan: Działalność Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. *Notes Bibl.* 2001 nr 1 s. 3-14

196. BEDNARCZYK Jan: Spełnione marzenia! Ojciec Święty przybył i pobłogosławił uczelniany kampus. *Vita Acad.* 2002 nr 5 s. 3-5, 7

197. BEDNARCZYK Jan: W progach teologicznej księżnicy. W: Archidiecezja krakowska na przełomie tysiącleci / pod red. Stefana Koperka [i in.]. Kraków 2004 s. 511-514

198. BIEŚ Andrzej Paweł, GRZEBIENIŃ Ludwik: Biblioteka Naukowa Księży Jezuitów w Krakowie. Kraków [2001] ss. 16

199. DULIAN Renata: Gromadzenie druków zawartych w Bibliotece Głównej PAT. *Fides* [R. 8]: 2002 nr 1 s. 95-103

200. GURDAK Danuta, SIUDA Joanna: Czytelnia Czasopism Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. *Fides* [R. 8]: 2002 nr 1 s. 104-119

201. INGARDEN Krzysztof, KWAPIEŃ Zenon: Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. *EBIB* 2001 nr 4 (22) [dok. elektr.] <http://bib.oss.wroc.pl/2001/22/ingarden.html>

202. KEMPA Andrzej: Zuchwała kradzież. *Bibliotekarz* 1992 nr 11/12 s. 38-39

203. ŁATAK Kazimierz: Biblioteka kanoników regularnych lateńskich w Krakowie do końca XVI wieku. *Echa Przeszł.* [T.] 3: 2002 s. 27-47, Zsfg

204. MARECKI Józef: Kształtowanie się bibliotek kapucyńskich na przykładzie księgozbioru w Krakowie. *Kość. w Pol.* [T.] 4: 2005 s. 65-87

205. MITUŚ-NOWAK Katarzyna: Biblioteka Księży Misjonarzy na Stradomiu w Krakowie. Przyczynek do dziejów i próba charakterystyki stanu obcego. *Fides* [R. 9]: 2003 nr 1/2 s. 175-199

206. NOWICKA Agnieszka: Zarys dziejów Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. *Fides* [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 37-49

207. OGIERMAN Leonard: Konserwacja zabytkowego materiału bibliotecznego krakowskich paulinów na Skałce. Katowice 2005 Pracownia Ochrony Książki 8° ss. 112, nlb. 1, tabl. 6, il., Sum.

208. PIETRZKIEWICZ Iwona: Biblioteka kanoników regularnych w Krakowie w XV i XVI wieku. Kraków 2003 Wydaw. Nauk. Akad. Pedag. 8° ss. 190, [4], il., bibliogr. (*Prace Monograficzne* 365)

Rec.: Gajda Zenon: Z dziejów krakowskich bibliotek zakonnych, *Ann. Acad. Paedagog. Cracov.* vol. 25: *Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia* [T.] 3: 2005 s. 322-323

209. PIETRZKIEWICZ Iwona: Biblioteka krakowskiego konwentu kanoników regularnych w XIX wieku – stan zbiorów. W: Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku / pod red. Jerzego Jarowieckiego. T. 5 Kraków 2001 s. 259-272

210. PIETRZKIEWICZ Iwona: „Calendarium Prudens Simplicitas” ze zbiorów Biblioteki Bożego Ciała w Krakowie. *Nasza Przyszłość*. [T.] 90: 1998 s. 465-472

211. PIETRZKIEWICZ Iwona: Książka jako świadectwo kultury krakowskiego konwentu kanoników regularnych na przestrzeni XV-XVIII wieku. *Rocz. Gdan.* T. 61: 2001 z. 2 s. 125-136

212. PIETRZKIEWICZ Iwona: Księgozbiory prepozytów generalnych kanoników regularnych w Krakowie (XV-XVIII wieku). W: Klasztor w państwie średniowiecznym i nowożytnym / pod red. Marka Derwicha, Anny Pobóg-Lenartowicz. Warszawa – Wrocław –Opole 2005 s. 363-373

213. PIETRZKIEWICZ Iwona: Stan krakowskich bibliotek klasztornych w latach 1795-1815. W: Kraków – Lwów: książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku. T. 6 cz. 1. Kraków 2003 s. 212-220, (*Prace Monograficzne* 366 / Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie)

214. POLAŃSKA Anna: Biblioteka Instytutu Liturgicznego PAT w Krakowie: geneza, powstanie i działalność w latach 1987-1998. *Fides* [R. 7]: 2001 nr 1/2 s. 141-174

215. POSTAWA Stanisława: Informacje o zbiorach przechowywanych w Bibliotece Instytutu Liturgicznego Papieskiej Akademii Teologicznej oraz o Archiwum Świętej Jadwigi Królowej. *Krak. Roczn. Arch.* [T.] 11: 2005 s. 244-250

216. POTOCKI Andrzej: Biblioteka w dominikańskim studium. *Teofil* T. 18: 2002 nr 2 s. 159-169

217. REBECH Danuta: Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie w działalności Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. *Fides* [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 50-73, bibliogr.

218. SIUDA Joanna: Uwagi na temat zastosowania jhp KABA w opracowaniu rzeczowym wybranych wydawnictw ciągłych w katalogu komputerowym Biblioteki Głównej Papieskiej Akademii Teologicznej. *Fides* [R. 7]: 2001 nr 1/2 s. 83-95

219. SKALSKI Paweł: Biblioteka Klasztoru Paulinów w Krakowie na Skałce do połowy XIX wieku. *Stud. Claromont.* [T.] 23: 2005 s. 273-564, bibliogr., Sum.

220. SUCHY Magdalena: Sanktuarium nauki i mądrości. *Vita Acad.* 2001 nr 6 s. 6-8
Biblioteka PAT

221. SZCZĘCH Władysław: Języki informacyjno-wyszukiwawcze w Bibliotece Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 79: 2003 s. 255-257

222. UMIŃSKI Waclaw: Prezentacja zbiorów bibliotecznych w Muzeum Historyczno-Misyjnym Księży Misjonarzy w Krakowie. *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 100-106, il.

223. UMIŃSKI Waław: Z działalności biblioteki stradomskiej. Biblioteka dawniej i dziś. *Inf. Inst. Teol. Ks. Misj.* 2004/2005 nr 24 s. 33-38

Kraśnik

224. ZIELIŃSKA Ewa: Kultura intelektualna kanoników regularnych z klasztoru w Kraśniku w latach 1469-1563. Lublin 2002

M.in. biblioteka

Rec.: Łatek Kazimierz, *Elc. Stud. Teol.* T. 4: 2003 s. 313-316

Krynica

225. SZUDKOWICZ Alojzy: Biblioteka klasztoru Karmelitów w Krynicy. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 78: 2002 s. 243-274, Zsfg

Kurzelów

226. KARDYŚ Piotr: Biblioteka przy kościele kolegiackim w Kurzelowie w okresie staropolskim. *Rocz. Hum.* T. 53: 2005 z. 2 s. 33-45, Sum.

Ląd

227. BABICZ Marek: Stare druki Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie nad Wartą. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 80: 2003 s. 17-27

Legnica

228. UNVERRICHT Hubert: Musikwerke für die katholische Kirche aus Liebenthal (Isergebirge) in der Bibliothek des Bistums Liegnitz. *Perspectiva R.* 2: 2003 nr 2 s. 222-231

Lublin

229. KOCHANEK Piotr: Możliwości studiów bizantynologicznych na bazie Biblioteki Uniwersyteckiej KUL. *Vox Patrum R.* 24: 2004 T. 46/47 s. 873-881

230. LATAWIEC Jerzy, WASILEWSKA Jolanta: 10 lat Pracowni Konserwacji Zbiorów Specjalnych w Bibliotece Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 79: 2003 s. 379-391

231. LONGOSZ Stanisław: Ormiańskie teksty i subsidia w CSCO i PO w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL. *Vox Patrum* T. 40/41: 2001 s. 712-714

232. MADAŁA T[adeusz]: Wystawa książki ormiańskiej w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL. *Vox Patrum* T. 40/41: 2001 s. 710-712

233. MODLIŃSKA Angelika: Piętnastowieczny kodeks rękopiśmienny z listami i mowami Eneasza Sylwiusza Piccolominiego w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej KUL. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 81: 2004 s. 169-197, biblogr., Zsfg

234. PREJS Roland: Biblioteka klasztoru Kapucynów lubelskich w latach 1724-1864. W: Lublin a książka. Materiały z konferencji naukowej. Lublin – Pszczela Wola, 6-7 listopada 2002 r. / pod red. Antoniego Krawczyka, Elżbiety Józefowicz-Wisińskiej. Lublin 2004 s. 275-286

235. RADWAN Marian: Deportacja księgozbioru lubelskich dominikanów (1886-1888). W: Lublin a książka / pod red. Antoniego Krawczyka, Elżbiety Józefowicz-Wisińskiej. Lublin 2004 s. 287-292

236. SZPAKOWSKA Teresa: Gromadzenie księgozbioru bibliotecznego po wejściu Ustawy o egzemplarzu obowiązkowym dla Biblioteki KUL. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 77: 2002 s. 19-22

237. SZUMIŁ Halina Irena: Biblioteka Uniwersytecka. W: Księga pamiątkowa w 75-lecie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego: wkład w kulturę polski w latach 1968-1993 / pod red. Mariana Ruśckiego. Lublin 1994 s. 680-690

238. WASILEWSKA Jolanta: Księgozbiór Moszyńskich w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL. *Summarium* T. 28/29: 1999/2000 s. 157-166

239. WILCZYŃSKA Grażyna M.: Nauka i metanauka a katalog systematyczny Biblioteki Uniwersyteckiej KUL. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 79: 2003 s. 205-213

240. ZBIORY specjalne Biblioteki Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego / pod. red. Małgorzaty Trojneckiej. Lublin 2004 Wydaw. KUL 8° ss. 94, nlb. 2, il., bibliogr., Argum., Sum., Rés., Zsfg, Rés.

Treść: Stolz Tadeusz: Słowo wstępne s. 7, Małgorzata Trojnecka: Wprowadzenie s. 9-10, Zbiory rękopiśmienne: Goleman Zofia: Sekcja Rękopisów s. 11-15, il., Adamczuk Arkadiusz: Dekret Gracjana s. 16-19, il., Sawa Robert: Najstarszy dokument rękopiśmienny s. 20-24, il., Stare druki: Trojnecka Małgorzata: Sekcja Starych Druków s. 25-27, il., Adamczuk Arkadiusz: Inkunabuły s. 28-33, il., Trojnecka Małgorzata: Druki XVI-XVIII wieku s. 34-49, il., Wasilewska Joanna: Oprawy starych druków s. 50-55, il., Górecka Grażyna: Zbiory graficzne s. 56-63, il. Winiarczyk Barbara: Zbiory Kartograficzne s. 64-72, il., też: Zbiory muzyczne s. 73-74, il., Jerzy Latawiec: Pracownia Konserwacji Zbiorów Specjalnych s. 75-78, il., Sawa Robert: Argumentum s. 79, Abramowski Piotr: Summary s. 80, Zawadzki Marcin: Résumé s. 81, Zezula Barbara: Zusammenfassung s. 82, Gostkowska Dorota: Reżume s. 83, Spis ilustracji s. 84-87, Wybrane piśmiennictwo s. 87-88, Indeks nazwisk s. 89-95, od Redakcji s. 96

241. ZEZULA Barbara: W kręgu przyjaciół Biblioteki Uniwersyteckiej KUL. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 83: 2005 s. 433-441

Otto Sagner, niemiecki księgarz i wydawca

Lwów

242. CIEŚLAK Stanisław: Nabytki książkowe dla biblioteki Domu Rekolekcyjnego oo. Jezuitów we Lwowie (1913-1926). W: VIII Międzynarodowa Konferencja Naukowa Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku. Streszczenie referatów. Kraków 2005 s. 12-13

243. GWIOŹDZIK Jolanta: Biblioteka panien benedyktynek łańciskich we Lwowie (XVI-XVIII wiek) Katowice 2001 Wydaw. UŚL. 8° ss. 198 nlb. 4, Sum., Zsfg, *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach* nr 2032

Rec.: Ergowski Ryszard, *Rocz. Bibl.* R. 46: 2002 s. 343-345; Marszalska Jolanta M[ałgorzata], *Arch. Bibl. Muz.* T. 80: 2003 s. 407-408; Pietrzakiewicz Iwona, *Nasza Przeszł.* T. 101: 2004 s. 475-477

244. GWIOŹDZIK Jolanta: Księgozbiór benedyktynek lwowskich klasztoru pw. Wszystkich Świętych. Katalog starych druków. Katowice 2004 Bibl. Śląska 8° ss. 380, nlb. 2, tabl. 43, il. (*Folia Scientica Bibliothecae Silesianae* vol. 7)

245. GWIOŹDZIK Jolanta: Księgozbiór lwowskich karmelitanek bosych w XVIII wieku. W: Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki / pod red. Haliny Kosętki. T. 7. Kraków 2005 s. 44-56

246. GWIOŹDZIK Jolanta: Stare druki proveniencji lwowskich benedyktynek w zbiorach Biblioteki Naukowej Ukrainńskiej Akademii Nauk im. W. Stefanyka we Lwowie. W: Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku / pod red. Jerzego Jarowieckiego. T. 5. Kraków 2001 s. 73-85

247. RUDENKO Oleh: System klasyfikacji Biblioteki Lwowskiej Akademii Teologicznej. Stan obecny i perspektywy rozwoju. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 79: 2003 s. 249-254

248. SITNIK Krzysztof A[leksander]: Księgozbiór konwentu we Lwowie odzwierciedleniem zainteresowań intelektualnych bernardynów lwowskich 2. poł. XV-XVIII wieku. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 81: 2004 s. 225-252

Łask

249. KOŁODZIEJCZAK Zenon: Antyfonarz de sanctis z Biblioteki Kolegiaty w Łasku. *Saec. Christ.* R. 6: 2000 nr 2 s. 69-85

Łódź

250. KEMPA Andrzej: Biblioteka Franciszkanów w Łagiewnikach. *Bibliotekarz* 1993 nr 11 s. 35

251. ŁABISZEWSKA Irena: Biblioteka klasztorna ss. Karmelitanek Bosych w Łodzi. *Fides* [R. 8]: 2002 nr 2 s. 49-61, bibliogr., Sum.; [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 111-122, bibliogr., Sum.

Miechów

252. SKRZYNIARZ Ryszard: Księgozbiór historyczny bożogrobców w parafii Miechów. *Arch. Bibl. Mus. Kośc.* T. 77: 2002 s. 71-76

Nysa

253. DOLA Kazimierz, PAWLIK Krzysztof: Biblioteka i czytelnia. W: Wyższe Seminarium Duchowne w Nysie – Opolu 1949-1999: księga jubileuszowa / pod red. Kazimierza Doli, Joachima Waloszka. Opole 2000 s. 267-271 (*Z Dziejów Kultury Chrześcijańskiej na Śląsku* 19)

Oleśnica

254. INWENTARZ księgozbioru dawnej biblioteki ewangelickiego kościoła zamkowego, obecnie kościoła parafialnego pw. św. Jana Ewangelisty w Oleśnicy / oprac. red. Marta Samocka-Lipińska. Wrocław 2001 Wydaw. UW r ss. 169, *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 2247: *Bibliothecalia Wratislaviensis* [T.] 6

Olsztyn

255. ROSA Halina, DAMULEWICZ Izabela: Konserwacja zapobiegawcza zbioru inkunabułów i starych druków Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie. *Notes Konser.* T. 8: 2004 s. 93-104 (*SOS dla zbiorów*).

Opole

257. GRABUŃCZYK Tadeusz: Historia komputeryzacji biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego. *Fides* [R. 9]: 2009 nr 1/2 s. 12-26, il., bibliogr.

258. KMIECIK Barbara: Opolskie biblioteki kościelne w służbie społeczeństwa lokalnego. *Bibliotekarz* 2002 nr 11 s. 13-

259. SIEKIERKA Iwo Hubert: Fragment nr 3 rękopisu muzycznego z Biblioteki Franciszkanów w Opolu. *Stud. Franc.* [T.] 14: 2004 s. 321-336

Paradyż

260. STOŚ Jarosław: Katalog starodruków seminaryjnej biblioteki w Paradyżu. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 75: 2001 s. 261-396, T. 77: 2002 s. 317-441

261. STOŚ Jarosław: Katalog starodruków seminaryjnej biblioteki w Paradyżu. Warszawa 2001 Wydaw. UKSW; Adam 8° ss. 334.
Rec.: Rulka Kazimierz, *Aten. Kapł.* T. 138: 2002 z. 1 s. 226-228

262. STOŚ Jarosław: Siedemnastowieczne druki okolicznościowe w zbiorach Biblioteki Paradyjskiej. *Gelegenheitsdrucke aus dem 17. Jahrhundert in den Beständen der Bibliothek des Klosters Paradies.* Szczecin 2002 Książnica Pomorska 8° ss. 182

263. STOŚ Jarosław: Starodruki z Paradyża: katalog starodruków seminaryjnej biblioteki w Paradyżu. Warszawa 2001
Rec.: Rulka Kazimierz, *Aten. Kapł.* T. 138: 2002 z. 1 s. 226-228

264. ŚMIERZCHALSKI-WACHOCZ Dariusz: Dzieje byłej biblioteki zakonnej w Paradyżu. *Kośc. w Pol.* [T. 4]: 2005 s. 51-64, Zsfg

265. ŚMIERZCHALSKI-WACHOCZ Dariusz: Stan zachowania byłej biblioteki zakonnej w Paradyżu. W: *Biblioteki i archiwa kościelne na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej: zarys problematyki / pod red. Grzegorza Wejmana.* Szczecin 2005 s. 245-257, Zsfg

Pelplin

266. GÓRA Barbara: Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie w latach 1828-200. W: *Księga jubileuszowa. 350 lat*

Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie (1651-2001). Pelplin 2001

267. GÓRA Barbara: Krakowskie katolickie czasopisma religijne okresu dwudziestolecia międzywojennego w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. W: Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki / pod red. Haliny Kosętki. T. 7. Kraków 2005 s. 462-479

268. GÓRA Barbara: Książka w kulturze pelplińskiego konwentu cystersów (1276-1823) w świetle zachowanej kroniki klasztornej i księgozbioru. *Rocz. Gdan.* T. 61: 2001 z. 2 s. 105-123

269. GÓRA Barbara: Literatura w zbiorach pelplińskiej biblioteki polskiej kleryków (1849-1939). *Kośc. w Pol.* [T.] 4: 2005 s. 175-217

270. KLIMEK Mariusz: Kalendarz liturgiczny i struktury oficjów „Antyfonarz L-10” z Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. *Theol. Thorun.* T. 6: 2005 s. 373-387

271. KLIMEK Mariusz: Treść, czas i miejsce powstania średnio-wiecznego antyfonarza cysterskiego L-36 z Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. *Theol. Thorun.* T 4: 2003 s. 317-333

272. KLIMEK Mariusz: Wykaz liturgicznej treści „De tempore” antyfonarza cysterskiego MS L-36 z Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. *Theol. Thorun.* T. 5: 2004 s. 325-363

Płock

273. BIBLIOTEKA Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku / pod red. Waldemara Graczyka. Płock 2003 Płoc. Inst. Wydaw. 8° ss. 176, il.

M.in.: Wprowadzenie s. 5-6, Graczyk Waldemar: Biblioteka katedralna Płocka od średniowiecza do nowożytności s. 7-71, Grzybowski Michał Marian: Biblioteka Seminarium Duchownego od 1710 do 1990 roku s. 73-136, Graczyk Waldemar: Najnowsze dzieje Biblioteki WSD 1990-2003 s. 137-154

274. GRZYBOWSKI Michał Marian: Losy Archiwum Diecezjalnego i Biblioteki Seminarium Duchownego w Płocku w czasie okupacji niemieckiej 1939-1945. W: Z dziejów archiwów, ksiązek i bibliotek na Pomorzu i Mazowszu Północnym: praca zbiorowa / pod red. Zdzisława Kropidłowskiego. Bydgoszcz 2005 s. 43-62

275. GRZYBOWSKI Michał Marian: Mądrość zbudowała sobie dom. 75-lecie Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku 1928-2003. Płock. 2004 Kronos 8° ss. 117, nlb. 2, tabl. 16, il.

Rec.: Gurzyńska-Bociek Donata, *Stud. Ploc.* T. 32: 2004 s. 233-235; Nowicki Ryszard, *Biblioteka* nr 9: 2005 s. 225-228

276. GRZYBOWSKI Michał Marian: Osiemnastowieczny księgozbiór biblioteki seminarium duchownego w Płocku. W: W służbie książki: praca zbiorowa ofiarowana doktorowi habilitowanemu Franciszkowi Mincerowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin / pod red. Zdzisława Kropidłowskiego. [Toruń –] Bydgoszcz 2002 s. 59-84

Połock

277. GRZEBIENŃ Ludwik: Biblioteka Jezuitów w Połocku na przełomie XVIII i XIX wieku W: Librorum amatori. Księga pamiątkowa ofiarowana ks. Czesławowi Michalunio SJ na 50-lecie ofiarnej pracy w Bibliotece Filozoficznej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Kraków 2004 s. 143-157

Toż. W: IV Miżnaradnaja konferencija. Historija i archeologija Połocka i Polackoj ziemi. Polack 2002 s. 59-63

Przemyśl

278. ROCZNE sprawozdanie z działalności Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyślu. *Fides* [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 107-110

279. ŚLEMP Elżbieta: Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Przemyślu. *Fides* [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 88-106

Radom

280. SIENICZAK Aleksandra: Biblioteka bernardynów radomskich w świetle inwentarza z 1865 roku. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 76: 2001 s. 269-285, Zsfg

Różanystok

281. SZOT Adam: Biblioteka dominikańska w Różanymstoku. *Bibl. Podl.* 2004 nr 8 s. 64-78

Sandomierz

282. BASTRZYK Stanisław: Sprawozdanie z prac wykonanych w Bibliotece Seminarium Duchownego w Sandomierzu w latach 1993-1998. *Stud. Sand.* T. 10: 2003 s. 368-375

283. CIECHAŃSKA Marzena, CHRÓŚCICKI Wojciech: Częściowa konserwacja zachowawcza rękopisów i inkunabułów z Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu. *Notes Konser.* T. 9: 2005 s. 122-134 (*Trwałe zbiory – źródłem historii*).

Słonim

284. PIETRZKIEWICZ Iwona: Biblioteki klasztorów słonimskich w świetle zachowanych inwentarzy. *Nasza Przeszł.* T. 101: 2004 s. 463-474

Supraśl

285. WOŁOSIUK Włodzimierz: Irmologin Supraski. *Rocz. Teol.* R. 46: 2004 z. 2 s. 163-170
Prawosławne biblioteki klasztorne

Szczyrzyc

286. KATALOG inkunabułów Biblioteki Opactwa oo. Cystersów w Szczyrzycu: komentarz i opracowanie Jolanta M[algorzata] Mar-

szalska. Kraków 2002 Tyniec Wydaw. Benedyktynów 8° ss. 122, il., nlb., tabl. 31, Sum., Zsfg

287. MARSZALSKA Jolanta M[ałgorzata]: Inkunabuły w zbiorach biblioteki opactwa oo. Cystersów w Szczyrzycu. Zarys problematyki. *Rocz. Sąd.* T. 30: 2002 s. 139-156

Świdnica

288. LEC Zdzisław: Książki z teologii spekulatywnej z okresu od XV do XVIII wieku w księgozbiorze jezuitów świdnickich. *Rocz. Świd.* T. 24: 1996 s. 69-78

Tarnopol

289. KONOPKA Kazimierz: Rewindykacja bibliotek jezuickich w Tarnopolu. W: Librorum amatori. Księga pamiątkowa ofiarowana ks. Czesławowi Michalunio SJ na 50-lecie ofiarnej pracy w Bibliotece Filozoficznej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie. Kraków 2004 s. 159-162

Tarnów

290. MARSZALSKA Jolanta M[ałgorzata]: Piętnastowieczny księgozbiór Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 80: 2003 s. 179-202, Zsfg

Toruń

291. KWIATKOWSKA Wiesława: Biblioteka klasztoru dominikanów toruńskich w średniowieczu. W: Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu. Toruń 1996

292. KWIATKOWSKA Wiesława: Średniowieczna biblioteka klasztoru franciszkanów w Toruniu. *Fol. Torun.* T. 1: 2000 s. 9-30, Sum., Zsfg

293. KWIATKOWSKA Wiesława: Średniowieczne księgozbiory franciszkanów i dominikanów toruńskich i ich znaczenie dla kultury mieszczaństwa. *Zap. Hist.* T. 67: 2002 s. 7-23

Trzcianka

294. [DWUDZIESTOLECIE] XX-lecie Biblioteki Parafialnej w Trzciance. Materiały z sympozjum bibliotecznego w dniu 15.11.2003. / oprac. Edwin Klessa. Trzcianka 2004 Bibl. Par. pw. św. Jana Chrzciciela 8° ss. 54, nlb. 2, il. (*Biblioteka Parafialna w Trzciance* nr 6)

Treść: Wstęp s. 3-4, Klessa Edwin: Sprawozdanie z działalności Biblioteki Parafialnej za okres 1983-2003 s. 6-18, tabl., Bochan Maria: Filozofia bibliotek polskich s. 16-18, Bednarczyk Jan: Biblioteki kolegialne, katedralne i biskupie diecezji krakowskich do końca XVIII w. s. 19-23, Latawiec Piotr: Digitalizacja przyszłości zbiorów bibliotek s. 24-28, Szulc Joanna: Biblioteka parafialna parafii pw. NMP i św. Bartłomieja w Piekarach Śląskich. Tradycja i współczesność s. 29-41, Żurek Waldemar: Ośrodek Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych w KUL w służbie Kościoła, nauki i kultury polskiej s. 42-45, Panert-Mumot Elżbieta: Poezja s. 46-, Wykaz niektórych najstarszych ksiąg parafialnych prezentowanych na wystawie s. 47-, Wykaz członków zespołu bibliotecznego.

295. JÓŹWIK Anna Małgorzata: Spotkanie z poezją – Biblioteka Parafialna w Trzciance „Urodziny księdza Jana od Biedronki”. *Fides* [R. 10]: 2005 nr 1/2 s. 130-131

296. KLESSA Edwin: Biblioteka parafialna w Trzciance. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 72: 2002 s. 81-90, tab.

297. KLESSA Edwin: XXII Tydzień Kultury Chrześcijańskiej w Trzciance (17-24 kwietnia 2005 r.). *Fides* [R. 10]: 2004 nr 1/2 s. 107-112

Tuchów

298. BAZIELICH Antoni: Z dziejów Biblioteki Prowincjalnej Redemptorystów w Tuchowie. *Nasze Wiad.* 2000 nr 1 s. 73-80

Warszawa

299. DYCZEWSKA Katarzyna: Biblioteka gimnazjum i liceum Sióstr Nazaretanek. *Fides* [R. 11]: 2005 nr 1/2 s. 179-

300. TRUSKOLASKA Ewa: Księgozbiór bożogrobców miechowskich w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 81: 2004 s. 353-369

Węgrów

301. ZDROJEWSKA Agnieszka: Biblioteka oo. Franciszkanów Reformatorów w Węgrowie na podstawie inwentarza z 1854 roku. *Kośc. w Pol.* [T.] 4: 2005 s. 89-143, Sum.

Wieluń

302. ZABRANIAK Sławomir: Biblioteki kościelne w archidiecezji wieluńskim w świetle wizytacji XVI-XVII wieku. *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 84: 2005 s. 361-372, Zsfg

Wiślica

303. KARDYŚ Piotr: Biblioteka przykolegiacka w Wiślicy (XV-XVII wiek). *Arch. Bibl. Muz. Kośc.* T. 82: 2004 s. 85-102, Zsfg

Włocławek

304. IWAŃSKA-CIEŚLIK Bernadeta: Zarys dziejów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku (XVII-XX wiek). *Zap. Kujaw.-Dobrz.* T. 20: 2005 s. 153-170

304. NOWICKI Ryszard: Trzy listy ks. Stefana Wyszyńskiego i ks. Franciszka Korczyńskiego z lat 1945-1946 w sprawie rewindykacji Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. *Stud. Gnes.* T. 18: 2004 s. 263-270

306. RULKA Kazimierz: Biblioteka. *Prom. Kuj-Pom.* R. 10: 2002 nr 6/7 s. 14-15

WSD we Włocławku

307. RULKA Kazimierz: Superekslibrisy w zbiorach Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku. *Stud. Włocł.* T. 6: 2003 s. 527-557

308. RULKA Kazimierz: Średniowieczne księgi rękopiśmienne w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. *Zap. Kuj.-Dobrz.* T. 15: 2001 s. 125-149

Wrocław

309. POPOWSKA Marta: Rękopis muzyczny ms. 182 z Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu. *Saec. Christ.* R. 8: 2002 nr 2 s. 87-110

Zgorzelec

310. MROZOWSKI Wojciech: O katalogach biblioteki franciszkanów zgorzelskich w średniowieczu. *Rocz. Bibl.* R. 45: 2001 s. 167-197

Żagań

311. ŚMIERZCHAŁSKI-WACHOCZ Dariusz: Dzieje biblioteki poaugustiańskiej w Żaganiu. W: Biblioteki i archiwa kościelne na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej: zarys problematyki / pod red. Grzegorza Wejmana. Szczecin 2005 s. 259-276, Zsfg

Indeks

- ap 67
Abramowski Piotr 240
Adam z Wiskitek 5, 130
Adamczuk Arkadiusz 240
Adamecki Jan 5
Aleksandrowicz Tadeusz 151, 152
Andrysiak Ewa 4
Andrzejewski Roman 131
Antoni z Padwy, św. 97
Archidiecezja krakowska na przełomie
tysiącleci 197
Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne
12
Arraniti Joanna, red. 83
ATK 54, 59
Augustianie 311
Banaszak Antoni 4
Baran Cezar Czesław 54
Basara Jan 60
Bastrzyk Stanisław 282
Bazielich Antoni 298
Bąkowiec 158
Bednarczyk Jan 17, 194-197, 294; red.
13
Bednarski Stanisław 150
Beffa Pierre 80
Benedyktynki 243, 244, 246
Bereza Kartuska 159, 160
Bernardyni 183, 248, 280
Beszowa 161
BETH 80, 121
Białystok 162, 163
Biblia 151, 152
Bibliografie 8-11
Biblioteka Filozoficzna Towarzystwa
Jezusowego w Krakowie 8, 79, 198,
273
Biblioteka Kolegium Penitencjarzy 177
Biblioteka Lwowskiej Akademii Teolo-
gicznej 247
Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu
Śląskiego 111, 119, 187-189
Biblioteka Wydziału Teologicznego
Uniwersytetu Opolskiego 257
Biblioteki i archiwa kościelne na Pomo-
rzu Zachodnim i Ziemi Lubelskiej
184, 192, 265, 311, 312
Biblioteki kościelne 1, 8, 11, 12; opra-
cowania ogólne 79-129; poszcze-
gólnych osób 130-157; instytucji
kościelnych: kapitulne 309, 310;
katedralne 194; zakonów i zgroma-
dzeń zakonnych: benedyktynek 243,
244, 246; augustianów 311, bernar-
dynów 183, 248, 280; bożogrobców
252, 300; cystersów 57, 173, 268,
271, 272, 286, 287; dominikanów
127, 216, 253, 281, 291, 293; fran-
ciszkanów 180, 181, 250, 259, 292,
293, 310; jezuitów 1, 8, 60, 61, 68,
79, 165, 166, 178, 193, 202, 242, 277,
288, 289; kanoników regularnych
laterańskich 203, 208-212, 224;
kapucynów 204, 234; karmelitów
bosych 168, 190, 225; karmelitanek
bosych 245, 251; kartuzów 87, 92,
108; misjonarzy św. Wincentego à
Paulo 205, 222, 307; nazaretanek
299; paulinów 169-171, 207, 219;
redemptorystów 298; reformatów
301; salezjanów 227; werbistów 4;
misjonarzy Ducha Świętego 167;
kolegiackie 191, 226, 249, 294;
parafialne 89, 90, 95, 96, 104, 112,
122, 124, 164, 170, 294; seminariów
duchownych: Białystok 162, 163;
Bydgoszcz 167; Gdańsk 73, 174;
Grodno 179; Kalisz 182; Koszalin
192; Nysa 253; Olsztyn 255; Paradyż
260-263; Pelplin 266, 267, 270-272;
Płock 273-276; Przemyśl 278, 279;
Sandomierz 282, 283; Tarnów 290;
Włocławek 7, 141, 143, 146, 304-
-308

- Biecz 180
 Bielak Włodzimierz, red. 12
 Bieliny 164
 Bieńkowska Barbara, red. 136
 Bieś Andrzej Paweł 62, 198; wyd. 193
 Bibliografie: zawartości czasopism 9;
 dziedziny i zagadnień 8, 10, 11
 Błażewicz Paweł 172
 Bochan Maria 294
 Bormann Paul 132
 Borzykowski Marian 55, 56, 81
 Bożogrobcy 252, 300
 Braniewo 165, 166
 Brzuszek Bogdan 74
 Bułafa Marcin, rec. 127
 Bücher Bibliotheken und Schriftkultur
 der Kartäuser 175
 Bydgoszcz 167
 Ceynowa Tadeusz 192
 Chlewicka Aldona 167
 Chociszewski Jan 133
 Chodyński Adam 134
 Chodyński Stanisław Ksawery 4, 134
 Chodyński Zenon 4
 Chróścicki Wojciech 283
 Chyrów 158
 Ciechańska Marzena 283
 Cieślak Stanisław 242
 Cubrzyńska-Leonarczyk Maria 133
 Cystersi 57, 173, 268, 271, 272, 286, 287
 Czasopisma 1, 5, 9, 12-14, 65
 Czekański Tadeusz 185
 Czerna 168
 Częstochowa 169-171
 Damulewicz Izabela 255
 Darowski Roman 68
 Dąbrowski Stanisław 184
 Derwich Marek, red. 212
 Dębowska Maria 1, 15
 Diepenbrock Melchior 135
 Długosz Jan 176
 Dobre Miasto 172
 Dola Kazimierz, red. 253
 Dołęga Józef M., red. 54
 Dominikanie 127, 216, 253, 281, 291,
 293
 Drewich Marek, red. 110
 Drundilene Gita 83
 Duleba Tomasz 72
 Dulian Renata 199
 Dunin-Wolski Piotr 136
 Dyczewska Katarzyna 299
 Dysertacje 7
 Encyklopedia katolicka 1
 Ergowski Ryszard, rec. 243
 Europejskie Stowarzyszenie Bibliotek
 Teologicznych 80
 F.F.T. 57
 Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES
 13, 17-52
 Fides 13, 14
 FIDKAR 24, 25, 28, 49
 FIDSERW 28
 Flisik Małgorzata 66
 Florian z Gniewkowa 5
 Franciszkanie 180, 181, 250, 259, 292,
 293, 310
 Frąckowiak Bolesław 4
 Gagowa Nina 84
 Gajda Zenon, rec. 208
 Galm Małgorzata 58
 Garnysz Maciej 137
 Gębołyś Zdzisław, rec.
 Gdańsk 111, 173-175, woj. 111
 Gidle 160
 Gilewicz Edward, red. 1
 Główka Dariusz 137
 Gniewkowo 5
 Gniezno 176, 177
 Godlewska Genowefa 18-22
 Goleman Zofia 240
 Gonet Krzysztof 23-29, 85
 Gostkowska Dorota 240
 Gościńska Maria Wanda 59
 Góra Barbara 266-269
 Górecka Grażyna 240
 Grabuńczyk Tadeusz 257
 Gracjan 240

- Graczyk Waldemar 86, 273, red. 273
Grad Stanisław 54
Grajewski Czesław 57, 87
Gramatowski Wiktor 60, 61
Greniuk Franciszek 88
Gritz Martin 138
Grodno 178, 179
Grzebień Ludwik 62, 193, 198, 277
Grzybowski Michał Marian 54, 273-276
Gurdak Danuta 200
Gurzyńska-Bociek Donata 140; rec. 275
Gustaw Romuald Michał 3
Gwioździk Jolanta 243-246
Hamryszak Artur 9
Haptaś Krzysztof 89, 90
Herzog Dietrich 193
Horkey Donald E. 69
Informatory 6
Ingarden Krzysztof 201
Inwentarze 79, 177, 254, 284, 301
Jadwiga, św. 215
Jan Kanty, św. 139
Jan Paweł II, św. 60, 196
Janisz Akwina Elżbieta 168
Jarowiecki Jerzy, red. 209, 246
Jasiewicz Jan Jerzy 173
Jasło 180
Jasna Góra zob. Częstochowa
Jezuici 1, 8, 60, 61, 68, 79, 165, 166, 178, 193, 202, 242, 277, 288, 289
Jezuicka ars historica 62
Jędrzejczak Laurencja 5
Józefowicz-Wisińska Elżbieta, red. 234
Jóźwik Anna Małgorzata 295
Juraha Jan 1
Juraha Kazimierz 1
K.R. zob. Rulka Kazimierz
KABA 218
Kaleta Andrzej 91
Kalisz 181, 182; Ziemia 4
Kalwaria Zebrzydowska 183
Kamień Pomorski 141
Kanonicy regularni laterańscy 203, 208-212, 224
Kapucyni 204, 234
Kardyś Piotr 191, 226, 303
Karmelici bosci 168, 190, 225
Karmelitanki bosc 245, 251
Kartuzi 87, 92, 108
Kartuzy 107, 108
Kaszuby 107
Katalogi 7, 244, 286, 310
Katowice 118, 119, 185, 189
Kcynia 190
Kielce 191
Kijas Zdzisław J., red. 84
Kijowska Agnieszka 93
Kitowski Stanisław
Klessa Edwin 94, 294, 296, 297; red. 294
Klimek Mariusz 270, 271, 272
Klimek Piotr 30
Kmieciak Barbara 258
Kochanowicz Piotr 79
Kochański Adam Adamandy 68
Konopka Kazimierz 193, 289
Koperek Stefan, red. 197
Kopernik Mikołaj 142
Kopiec Jan 149
Korczyński Franciszek 304
Korzecki Krzysztof, red. 143
Kosętka Halina, red. 99, 245
Koszalin 192
Koziej Jolanta 1
Kościńska Joanna 95
Kozłowska Maria 4
Kozłowski Jan 154
Krajewski Przemysław 155, 157
Kraków 8, 79, 142, 150, 158, 178, 193-224, 277, 289, 294; Stradom 205
Kramarz Henryka 158
Kraśnicki Jan Andrzej 1
Kraśnik 224
Krawczyk Antoni, red. 234
Kropidłowski Zdzisław; red. 140, 167, 274, 276
Krynica 225
Kujawski Witold 5, 54, 64
Kukła Cezary, red. 137

- KUL 1, 3-5, 12-16, 76, 120, 229-233,
 236-239, 241, 294
 Kumor Bolesław 1
 Kunikowski Stanisław, red. 5
 Kurzelów 226
 Kwapien Zenon 201
 Kwiatkowska Wiesława 291-293
 Latawiec Jerzy 230, 240
 Latawiec Piotr 54, 59, 294
 Łąd 227
 Lec Zdzisław 228, wyd. 184
 Legnica 228
 Lenart Mirosław 97
 Leri Kazimierz 54
 Leszczyński Mariusz 98
 Leśniak Marcin 1
 Lewandowski Bogumił 143
 Librorum amatori 8, 68, 79, 158, 178,
 193, 289
 Librowski Stanisław 1, 5, 64, 65, 144
 Liedtke Antoni 66
 Linde Samuel Bogumił 105
 Lisiak Bogdan 68
 Litwa 83
 Longosz Stanisław 231
 Lorens Beata 99
 Lorenz Stanisław, wyd. 108
 Lublin 3, 12, 15, 16, 24, 68, 91, 120,
 126, 229-248; KUL 1, 3-5, 76, 294
 Lublin a książka 234
 Lubrański Jan 145
 Lubuska Ziemia 184, 192, 311, 265
 Lwowska Akademia Teologiczna 247
 Lwów 242-248
 Lyon 121
 Łask 249
 Łatak Kazimierz 203, 224
 Łagodzińska Ewa 58
 Łódź 250, 251
mp 67
 Madala Tadeusz 232
 Madryjas Halina 68
 Majdański Jacek 100
 Makowski Tomasz 101
 Małyżko Stanisław 4
 Mandziuk Józef 53, 54, 102, 103, 135,
 147, 148; red. 54
 Marecki Józef 204
 Markiewicz Henryk, red. 2
 Markowski Mieczysław 55
 Marszalska Jolanta Małgorzata 290; rec.
 243
 Mazowsze Północne 167
 Michalunio Czesław 8, 68, 79, 150, 158,
 178, 193, 277, 289
 Miechów 252, 300
 Między polityką a kulturą 137
 Migut Bogusław, red. 1
 Mincer Franciszek 140, 276
 Misjonarze Ducha Świętego 167
 Misjonarze św. Wincentego à Paulo 205,
 222, 307
 Mituś-Nowak Katarzyna 205
 Modlińska-Piekarz Angelika 233
 Moskal Tomasz 104, 105
 Moszyńscy 238
 Mrozowski Wojciech 310
 Muc Agata 16
 Murawiec Wiesław Franciszek 2, 54
 Muzeum Historyczno-Misyjne Księż
 Misjonarzy w Krakowie 222
 Mydel Monika
 Myszor Wincenty 106, 132, 138
 Nag Hammadi 106
 Nawrocki Stanisław Ignacy 141
 Nawrot Edward 4
 Nazaretanki 299
 Niebelski Eugeniusz 157
 Nierzwicki Krzysztof 107, 108, 159, 160,
 175
 Niesiecki Kacper 68
 Nir Roman 69, 70
 Nowicka Agnieszka 206
 Nowicki Ryszard 304; rec. 275
 Nowodworski Witold 1
 Nysa 253
 O'Connor Mark 62
 Obrączka Piotr 71

- Obrębski Andrzej, red. 136
Ocalić od zapomnienia 54
Ochmańska Aleksandra 145
Ogierman Leonard 169, 207
Oleśnica 254
Olszewski Mieczysław 162, 163
Olszowy Ewa 186
Olsztyn 56, 257-259
Opole 257
Ormianie 231, 232
Ostrowska Aleksandra 68
Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych 1, 5, 9, 12, 15, 16, 294
Owczarek Wojciech 5, 146
Pabin Andrzej Władysław 183
Padwa 97
Panert-Mumot Elżbieta 294
Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury 98
Paradyż 260-265
Paryż 4
Paszenda Jerzy 79
PAT 194-197, 199-201, 206, 214, 215, 217, 218, 220, 221
Paulini 169-171, 207, 219
Pawlicki Józef 153
Pawłowicz Weronika 109
Pawłowiczowa Maria, red. 151, 152
Pelplin 57, 266-272
Piccolomini Eneaszy Sylwiusz 233
Pidłypczak-Majerowicz Maria 110
Piechnik Ludwik 79
Piekarzy Śląskie 294
Pierskała Rudolf, red. 71
Pietras Leander Tadeusz 170
Pietrzekiewicz Iwona 208-213, 284; rec. 243
Płock 136, 273-276
Płocki Franciszek 153
Pobóg-Lenartowicz Anna, red. 110, 212
Polak Grzegorz 54
Polańska Anna 214
Poleszak Ewa 31
Polińska Monika
Polska 4, 6, 8, 37, 50, 114-116, 123, 125, 151, 152, 294
Polski słownik biograficzny 2
Połock 277
Połubska Zofia 104
Pomorze Zachodnie 167, 184, 192, 265, 311, 312
Popowska Marta 309
Postawa Stanisława 215
Potkowski Edward, wyd. 108
Potocki Andrzej 216
Potocki Ignacy 68
Potykanowicz-Suda Lidia 111
Poznań 145
Prace magisterskie 7
Prejs Roland 234
PRL 82, 85
Protokoły 32-35, 38-45
Przemysły 99, 278, 279
Przybylski Ignacy 4
Radom 280
Radwan Marian 235
Radzik Tadeusz, red. 3
Rapaacka Irena, rec. 166
Rebech Danuta 217
Redemptoryści 298
Reformaci 301
Reitlinger Antoni Erazm 148
Richter von Hartenberg Ignacy Ferdynand 147
Romanowski Andrzej, red. 2
Rosa Halina 255
Rosińska Grażyna 142
Rosłonec Hanna
Roszkowski Arkadiusz, red. 83
Różanystok 281
Rudenko Oleh 247
Rulka Kazimierz 5, 7, 65, 78, 130, 131, 134, 142-144, 146, 153, 306-309; rec. 6, 261
Rył Jadwiga 177
Rzym 61
Sagner Otto 241
Salezianie 227

- Samocka-Lipińska Marta, red. 254
 S a n d o m i e r z 282, 283, archidiec. 104;
 diec. 96, 105
 S a n o k 2
 Sawa Robert 240
 S ą d e c k i archidiakonat 89, 90
 Schenk Waclaw 149
 Siekierka Iwo Hubert 259
 Sieńczak Aleksandra 280
 Sitnik Krzysztof Aleksander 248
 Siuda Joanna 200, 218
 Skalski Paweł 219
 Skarbek Jan, red. 3
 Skiełczyński Zbigniew 54
 Skrzyniarz Ryszard 70, 164, 252
 S ł o n i m 284
 Słownik biograficzny miasta Lublina 3
 Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej (Ziemi Kaliskiej) 4
 Słowniki 2-5
 Sobczyński Jan Nepomucen 2, 4
 Sokulski Justyn Piotr 2
 Spandowski Michał 165
 Sprawozdania 36, 48, 121, 278, 282
 Stanisław z Sanoka 2
 Stępnik Anna 171
 Stępnik-Minczewska Wanda, red. 84
 Stolz Tadeusz 240
 Stoś Jarosław 266-263
 Suchy Magdalena 220
 S u p r a ś l 285
 S y b e r i a 157
 Szady Joanna 161
 Szaniawski Józef Kalasanty 150
 Szczaniecki Paweł Tadeusz 72
 Szczęch Władysław 113, 221
 S z c z y r z y c 286, 287
 Szersznik Leopold Jan 151, 152
 Szorc Alojzy 166
 Szot Adam, red. 281
 Szpakowska Teresa 236
 Szramek Emil 73
 Szteinke Anzelm Janusz 75
 Szudkowicz Alojzy 225
 Szudrowicz Alojzy 190
 Szulc Jolanta 37-42, 114, 115, 294
 Ś l ą s k 53, 102, 103, 109, 127, 151, 152,
 185, 186
 Ślemp Elżbieta 279
 Ślipko Tadeusz 68
 Śliwa Boguchwała Ewa
 Śmierchalski-Wachocz Dariusz 264,
 265, 311
 Śmigiel Kazimierz 1
 Średnicki Jan 153, 307
 Tadeusiewicz Hanna, red. 4
 Tafiłkowski Piotr 176
 Tałuc Katarzyna 73
 T a r n o p o l 289
 T a r n ó w 1, 290
 Tatar Leonard 74, 75
 Tchórzewska-Kabata Halina 156
 Toczek Alfred 2
 T o r u ń 291-293
 Trela Krystyna 54
 Trojnacka Małgorzata, red. 240
 Truskolaska Ewa 300
 T r z c i a n k a 294
 T u c h ó w 298
 T u n k a 157
 Tyburski Zygmunt 5
 T y n i e c 72
 Umiński Waclaw 44, 45, 222, 223
 Unverricht Hubert 228
 U p p s a l a 165
 USMARC 31
 W służbie książki 140, 276
 Walkusz Jan 116
 Waloszek Joachim, red. 253
 Waluś Justyna 46
 Wałkowski Andrzej 117
 Wańka Danuta, red. 4
 W a r m i a 81
 W a r s z a w a 54, 59, 61, 97, 101, 133,
 154, 155, 299, 300
 W a r t a , r z . 227
 Warząchowska Bogumiła 111, 119,
 187-189

- Wasilewska Jolanta 230, 238, 240
W a t y k a n 61, 143
Weiss Anzelm 1
Wejman Grzegorz 184; red. 184, 192,
265, 311
Werbiści 4
Wędzki Andrzej 2, 4
Węgrów 301
Wielkopolska 4
Wierna Renata 76, 179
Wilczyńska Grażyna 120, 239
Wilno 1
Winiarczyk Barbara 240
Wisłok 5, 130
Wiślica 303
Witczak Jerzy 47, 48, 121
Witek Stanisław 76
Witkowska Jadwiga
Witkowski Rafał, rec. 159
Witusik Adam A., red. 3
Włocławek 4, 5, 7, 78, 130, 134, 141,
143, 146, 153, 304-309
Włocławski słownik biograficzny 5
Woda Kornelia 193
Wojtkowski Julian 56
Wołosiuk Włodzimierz 285
Woźniak Jadwiga 49
Wójtowicz Marta 14, 50, 51, 152
Wrocław 135, 147, 148, 309
Wyczawski Hieronim Eugeniusz 54, 77
Wysocka Alicja 52
Wyszyński Stefan 78, 304
Wyższe Seminarium Duchowne w Ny-
sie – Opolu 1949-1999 253
Z dziejów archiwów, ksiązek i bibliotek
na Pomorzu i Mazowszu Północ-
nym 167
Zabraniak Sławomir 302
Zahajkiewicz Marek Tomasz 1, 16, 124-
-126; rec. 92
Załuski Józef Andrzej 68, 154-156
Zarębczan Władysław Marian 61
Zawadzka Krystyna 127
Zawadzki Marcin 240
Zawadzki Roman Maria 139
Zbiory specjalne Biblioteki Uniwersy-
teckiej Katolickiego Uniwersytetu
Lubelskiego 240
Zdrojewska Agnieszka 301
Zdziewojski Grzegorz Jan
Zezula Barbara 240, 241
Zgorzelec 310
Zielińska Ewa 224
Ziemann Eugeniusz, red. 1
Ziółek Jan 3
Żagań 311
Żmuda Ryszard 11, 12, 54
Żurek Waldemar Witold 6, 129, 294
Żyskar Fryderyk Jozafat 156

BIBLIOGRAPHY OF LITERATURE ON POLISH ECCLESIASTICAL LIBRARIES FOR THE YEARS 2001-2005

Ecclesiastical libraries occupy a significant place in science librarianship. They possess valuable collections. These libraries act as culture creators in the Church's mission. Among these we distinguish private and institutional collections. The latter embrace the resources of cathedrals, chapters, collegiate churches, dioceses, parishes, academic colleges, seminaries, religious orders, congregations and others. This bibliographic documentation presents the state of the literature on Church libraries in Poland for the years 2001-2005.

KOMUNIKATY

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Nr 1 (38) 2014, s. 221-232
ISSN 1426-3777

RYSZARD ŻMUDA¹

DYREKTOR BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UNIwersYTETU KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO W WARSZAWIE – MGR PIOTR LATAWIEC, STARSZY KUSTOSZ DYPLOMOWANY

W związku z przejściem 1 października 2013 roku na emeryturę mgr. Piotra Latawca pragnę przypomnieć, przedstawić i zaprezentować Szanownym Czytelnikom półrocznika „Fides” oraz utrwalić ku pamięci potomnych barwną sylwetkę, wszechstronną działalność i liczne osiągnięcia mojego znakomitego Kolegi i Przyjaciela.

Mgr Piotr Rudolf Latawec, humanista, historyk, teolog, etnograf, bibliograf, bibliotekoznawca, nauczyciel akademicki, starszy kustosz dyplomowany, był przez dwadzieścia lat dyrektorem Biblioteki Głównej Akademii Teologii Katolickiej i Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie².

Urodził się 15 stycznia 1947 roku w Komorowie, w rodzinie inteligentnej Rudolfa Latawca i Krystyny z domu Ehrenfeucht-Domań-

¹ Biblioteka Uniwersytetu Medycznego w Łodzi.

² *Latawec Piotr*, w: *Who is Who w Polsce*, wyd. 3 uzup., Zug 2004, s. 2248, portr.; A. Strumiło, *Wystawa Miasta Róży w bibliotece uczelnianej*, „Biuletyn Informacyjny Uniwersytetu Medycznego w Łodzi” 4,9 (2011), s. 33, il.; R. Żmuda, *Kościelne dyscypliny naukowe bez bibliografii?*, „Saeculum Christianum” 18,2 (2011), s. 287, 292, portr.; archiwum prywatne Anny i Piotra Latawców z Warszawy (dokumenty urzędowe i prywatne, dyplomy, albumy, fotografie, rękopisy, korespondencja, odznaczenia, opinie, recenzje, publikacje); Archiwum Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – akta osobowe; materiały i informacje otrzymane od mgr. Piotra Latawca.

skiej. Dwojga imion, ale drugiego nie używa. Ojciec był absolwentem Liceum Ogólnokształcącego im. Władysława IV, właścicielem firmy zegarmistrzowskiej w Warszawie przy ul. Nowy Świat, a matka ukończyła renomowane Prywatne Gimnazjum i Liceum Żeńskie Jadwigi Kowalczykówny, Jadwigi Jawurkówny i jej ciotki Marii Ehrenfeuchtowej w Warszawie, przy ul. Wiejskiej 5 (popularnie nazywane szkołą na Wiejskiej). Była spokrewniona z Bolesławem Miklaszewskim, założycielem Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, jej pierwszym rektorem, później ministrem resortu Oświecenia Publicznego. Ma dwoje rodzeństwa: brata – mgr. inż. Antoniego (ur. 12 czerwca 1945 roku), absolwenta Wydziału Inżynierii Sanitarnej i Wodnej Politechniki Warszawskiej, i siostrę – mgr Elżbietę Czajkę (ur. 9 września 1948 roku), orientalistkę, turkologa, która ukończyła Wydział Filologii Obcych Uniwersytetu Warszawskiego. Żonaty od 16 sierpnia 1975 roku z Anną Marią z domu Trzaskowską, która jest profesorem doktorem habilitowanym nauk humanistycznych w zakresie filozofii (z nominacją belwederską) i pełni funkcję dziekana Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Ma dwoje dzieci: córkę – dr Magdalenę Marię Gutowską (ur. 18 czerwca 1977 roku), historyka sztuki, doktora filozofii, która pracuje w Muzeum Pałac w Wilanowie, i syna – dr. Michała Piotra (ur. 1 października 1983 roku), doktora ochrony środowiska, ekologa, adiunkta UKSW, oraz dwoje wnucząt: Natalię (ur. 15 maja 2008 roku) i Macieja Ignacego (ur. 6 grudnia 2012 roku).

Do szkoły podstawowej w Komorowie uczęszczał w latach 1954-1961, następnie kontynuował naukę w XXV Liceum Ogólnokształcącym im. Tadeusza Kościuszki w Pruszkowie (1961-1965). Po maturze przebywał przed podjęciem studiów w Londynie (1965-1966). Rozważał studiowanie ogrodnictwa, filozofii i historii. Studiował w latach 1967-1975. Dyplom i tytuł zawodowy magistra uzyskał 21 lutego 1975 roku na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Napisał pracę magisterską: *Problemy religijno-kościelne w literaturze pamiętnikarskiej z czasów panowania Augusta III*, której promotorem był prof. dr hab. Hieronim Eugeniusz Wyczawski OFM, a recenzentem ks. prof. dr hab. Marian Banaszak. Podnosił kwalifikacje na studiach podyplomowych i doktoranckich

oraz różnego rodzaju kursach i szkoleniach. Ukończył Podyplomowe Studium Etnografii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (1978) oraz Podyplomowe Studium Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (1980) i Studium Doktoranckie Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1998-1999). Napisał prace dyplomowe: *Zwyczajne weselne na Pomorzu* – pod kierunkiem dr Teresy Karwickiej (UMK), i „*Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*” 1877-1895. *Zarys dziejów i bibliografia zawartości* – pod kierunkiem dr. Janisława Osieglowskiego (UAM). W wyniku postępowania kwalifikacyjnego 13 lutego 1993 roku uzyskał uprawnienia bibliotekarza dyplomowanego przed Komisją Egzaminacyjną dla Bibliotekarzy i Dokumentalistów Dyplomowanych przy Ministrze Edukacji Narodowej w Warszawie. Odbył staż naukowy w Papieskim Instytucie Studiów Kościelnych w Rzymie (10-25 lipca 1986 roku), którego dyrektorem był ks. dr Hieronim Fokciński SJ, doktor *honoris causa* Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, a także liczne podróże zagraniczne, m.in. do Anglii, Austrii, Belgii, Francji, Grecji, Hiszpanii, Holandii, Izraela, Jugosławii, Litwy, Szkocji, na Ukrainę, do Włoch, Zambii, oraz pielgrzymki do sanktuariów i miejsc świętych.

Zajmowane stanowiska i pełnione funkcje

Pracą zawodową związał się z uczelnią, której jest absolwentem: z Akademią Teologii Katolickiej, od 1999 roku przemianowaną na Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Pracował w Bibliotece Głównej³: na pół etatu w Katedrze Histo-

³ C. Baran, W. Murawiec, *VI Biblioteka Główna*, w: *XX lat Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie 1954-1974. Księga pamiątkowa 1954-1974*, pod red. H.E. Wyczawskiego, Warszawa 1976, s. 398-418; H.E. Wyczawski, *Wstęp / Introduction*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, pod red. H.E. Wyczawskiego, t. 1, Warszawa 1981, s. 17, 25; T. Chachulski, *Wywiad z Dziekanem Wydziału Nauk Humanistycznych*, rozmowę przeprowadziła M. Składowska, „*Wiadomości UKSW*” 1 (2001), s. 17; P. Latawiec, *Nieznane oblicze Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego*, „*Kronikarz*” 8,14 (2009/2010), s. 440, 441, il., portr., bibliogr.; T. Głowacka, *Biblioteka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Informator*, Warszawa 2012, s. 6, il.; P. Latawiec, *Biblioteka Główna Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*, „*Forum Bibliotek Medycznych*” 5,2 (2012), s. 137-149, il, portr., bibliogr.

rii Kościoła w Polsce pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Hieronima Eugeniusza Wyczawskiego OFM (do 1980 roku), gdzie prowadził prace bibliograficzne i kwerendy do *Bibliografii historii Kościoła w Polsce* i *Słownika polskich teologów katolickich*; oraz na pół etatu w Bibliotece ATK, której dyrektorem był o. dr Cezar Czesław Baran OFM, a następnie mgr Andrzej Dubec – kolejno jako: młodszy bibliotekarz (1 marca 1975 – 31 sierpnia 1977 roku), bibliotekarz (1 września 1977 – 30 listopada 1983 roku), starszy bibliotekarz (1 grudnia 1983 – 30 marca 1986 roku), kustosz (1 kwietnia 1986 – 28 lutego 1993 roku), kustosz dyplomowany (1 marca 1993 – 2 września 1999 roku), starszy kustosz dyplomowany (3 września 1999 – 30 września 2013 roku), dyrektor Biblioteki Głównej (1 marca 1993 – 30 września 2013 roku). Od 1 października 2013 roku przebywa na emeryturze.

W pracy naukowej podejmuje problematykę badawczą z zakresu historii, bibliotekarstwa, bibliografii, biografistyki, pamiętnikarstwa. Jest autorem lub współautorem ok. czterdziestu publikacji, w tym: artykułów, spisów bibliograficznych, katalogów dysertacji i prac dyplomowych ATK i UKSW, recenzji, wspomnień.

Prowadził zajęcia dydaktyczne z przysposobienia bibliotecznego dla studentów pierwszego roku. Organizował szkolenia dla pracowników i studentów dotyczące korzystania z elektronicznych baz danych. Był inicjatorem wystaw nowych nabytków, okolicznościowych i innych, m.in.: rzeźby Józefa Pyrza, artysty zamieszkałego w Paryżu (2000) oraz *Stare druki po konserwacji ze zbiorów Biblioteki UKSW* (2001). Był także współautorem wystawy fotograficznej *Kardynał Adam Kozłowiecki SJ – życie i dzieło* (2007) oraz: *Kardynał Adam Kozłowiecki – w setną rocznicę urodzin* (2011). Zorganizował również wystawę planszową wypożyczoną z Książnicy Cieszyńskiej: *Ochrona i konserwacja cieszyńskiego dziedzictwa piśmienniczego* (2010). Brał czynny udział w licznych krajowych, zagranicznych i międzynarodowych konferencjach naukowych. Wygłaszał referaty i przewodniczył sesjom naukowym.

Działalność organizacyjno-społeczna

– Złożył wniosek LAN do KBN o finanse na położenie sieci (okablowanie) budynku ATK.

– Załatwił w Urzędzie Telekomunikacji zestawioną linię telefoniczną, tzw. LB (Dewajtis – Piękna), co umożliwiło podłączenie Internetu do ATK.

– Złożył wniosek na utworzenie baz własnych. Ze sprawozdania z kontroli merytorycznej bazy dofinansowanej przez KBN i realizowanej wg umowy NR 1267/W/DOT/DI/96: „Baza sprawia bardzo dobre wrażenie. Dotyczy to również sposobu jej udostępniania w Internecie – szczególnie w kontekście dość skromnego użytego do jej udostępnienia w Internecie oprogramowania ISIS” (Maciej Kozłowski – grudzień 1997). Na stronie internetowej ATK⁴ został otwarty dostęp do następujących baz: Bibliografia Historii Kościoła, Bibliografia z zakresu Teologii Moralnej i Etyki, Katalog Druków Zwartych Biblioteki ATK, Katalog Prac Magisterskich i Doktorskich ATK, Katalog Starych Druków Biblioteki ATK.

– Doprowadził do zorganizowania i zarejestrowania Archiwum ATK (zob. Dariusz Milewski, *Miejsce Archiwum w strukturze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie – organizacja i funkcjonowanie*: „Zadanie to spoczęło w znacznej mierze na barkach dyrektora Biblioteki UKSW, Piotra Latawca, zgodnie ze Statutem ATK odpowiedzialnego za sprawy archiwizacji akt. Porozumiał się on z dyrektorem Archiwum UW, Krzysztofem Pileckim, który podjął się przeprowadzenia oceny archiwalnej akt UKSW”). Wystąpił z wnioskiem do Komisji Statutowej ATK o rozdzielenie Archiwum od Biblioteki i powołanie jako oddzielnej jednostki.

– Na podstawie zgody Rektora ATK na wykorzystanie zbiorów archiwalnych zlecił sporządzenie bazy danych Prac Magisterskich i Dyplomowych Akademii Teologii Katolickiej 1954-1999.

– Zainicjował i prowadził przez kilka lat stoisko Wydawnictwa ATK na Międzynarodowych Targach Książki w Warszawie.

– Zgłosił JM Rektorowi prof. dr. hab. Ryszardowi Rumiankowi pomysł nadania doktoratu *honoris causa* kard. Adamowi Kozłowieckiemu SJ.

⁴ <http://bazy.biblioteka.uksw.edu.pl/>, 15.03.2103.

– Prywatna współpraca z Romanem Frąckowskim z Biblioteki Rutgers University USA zaowocowała otrzymaniem w darze czterech tytułów czasopism, m.in. „The Wanderer”.

– W 1999 roku przeniósł bibliotekę do nowych pomieszczeń – przestronne pomieszczenia otrzymały: Czytelnia Główna, Czytelnia Czasopism Bieżących, Dział Wpływu i Opracowań, Informatorium. Po raz pierwszy w historii uczelni nastąpiło przeniesienie zbiorów bibliotecznych z sal wykładowych i szaf na korytarzach do magazynu wyposażonego w regały przesuwne.

– W 2011 roku, za zgodą Rady Bibliotecznej – organu opiniodawczo-doradczego Rektora – przedłożył władzom uczelni do zatwierdzenia nowe regulaminy.

– W imieniu Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego, na podstawie pisma z 4 czerwca 2007 roku, 25 lipca 2007 roku wręczył Krzyż Wielki Orderu Odrodzenia Polski księdzu seniorowi kard. Adamowi Kozłowieckiemu w Mpunde (Republika Zambii).

– Zaprosił na spotkania ze studentami UKSW Antoine’a Broqueta z Francji – członka Międzynarodowej Unii Paneuropejskiej (14 stycznia 2009 roku).

– Współorganizował z dr. Markiem Szypulskim pobyt księcia Jana de France w Polsce, które obejmowało: 12 marca 2007 roku spotkanie z władzami i studentami UKSW; 13 marca – spotkanie w siedzibie Sejmu z marszałkiem Markiem Jurkiem, 14 marca – z panią prezydentową Marią Kaczyńską, z prezydentem Lechem Wałęsą i o. Janem Golonką na Jasnej Górze.

– W dniu 20 stycznia 2008 roku zorganizował Mszę Świątą u Sióstr Wizytek w Warszawie w 215. rocznicę egzekucji Ludwika XVI (patronat nad nią objął Jego Królewska Wysokość Jean de France, Duc de Vendôme) w intencji króla Ludwika XVI oraz ofiar rewolucji i ofiar wszystkich systemów totalitarnych.

– W roku 2008 i 2010 pomagał w organizowaniu spotkania władz UKSW z Fonds Humanitaire Polonais Lilly en Val we Francji w sprawie odbywania praktyk studenckich w domu spokojnej starości. Umowę podpisali w 2011 roku rektor Henryk Skorowski, prezes Maciej Morawski i Marek Szypulski.

– W 1996 roku z ramienia FIDES brał udział w dyskusji w Sejmie RP w Podkomisji Kultury nt. przyszłej ustawy o bibliotekach.

– Uczestniczył w dyskusji wspólnie z radną m.st. Warszawy Joanną Fabisiak, senatorem RP Zbigniewem Romaszewskim, marszałkiem sejmu prof. dr. hab. Wiesławem Chrzanowskim na spotkaniu Komitetu Organizacyjnego Biblioteki im. Jana Pawła II u Ojców Michaelitów w Warszawie na Bemowie (9 grudnia 2003 roku).

– Jako członek I NSZZ „Solidarność” z siedziby regionu Mazowsze przy ul. Mokotowskiej nr 16/20 odbierał prasę dla NSZZ Solidarność ATK; w Czytelni Czasopism ATK rozprawdzał wydawnictwa drugiego obiegu.

– Zaprosił mgr Hannę Łaskarzewską z Biblioteki Narodowej w Warszawie na cykl wykładów otwartych na temat losów księgozbiorów i bibliotek warszawskich w latach 1939-1945.

– Zdigitalizował książkę ks. prof. dr. hab. Hieronima Eugeniusza Wyczawskiego *Arcybiskup Zygmunt Szczęsny Feliński 1822-1895* (ATK, Warszawa 1975). Jedenastego października 2009 roku, podczas kanonizacji duchownego w Rzymie, płyta CD-ROM z tym tekstem była rozdawana na placu św. Piotra.

– Wzbogacał zasoby Biblioteki ATK o książki niemożliwe do kupienia drogą oficjalną oraz załatwiał przekazywanie książek i całych księgozbiorów, np. XIX-wieczną kolekcję po rosyjskim wielkim księciu Włodzimierzu Kiriłłowiczu, księgozbiór Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, książki z dziedziny socjologii religii i etyki społecznej od prof. Franza-Xaverego Kaufmanna z Bielefeldu (Niemcy).

– Z okazji wyboru kard. Josepha Ratzingera na papieża namówił autora jedynej w tym czasie rozprawy doktorskiej, ks. Krzysztofa Bardskiego, do wyrażenia zgody na pilne wydanie jej drukiem na ingres Benedykta XVI (7 maja 2005 roku).

– Współorganizował zjazdy absolwentów ATK/UKSW (2004, 2007, 2009).

– Aktywnie uczestniczył w życiu uczelni, podsuwając różne pomysły, jak np. składania kwiatów pod pomnikiem patrona uczelni, kard. Stefana Wyszyńskiego, prymasa Polski, w dniu Święta UKSW (28 maja).

– Był mężem zaufania ATK w latach 90. XX wieku.

Był członkiem: NSZZ „Solidarność” (1980-1981), Senatu ATK (1993-1999), Senatu UKSW (1999-2013), Komisji Bibliograficznej (13 kwietnia 1994-), Komisji Socjalnej (1987-1990), Komisji BHP (8 lipca 1998-), Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Uniwersy-

tetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, której był współzałożycielem (2006-), Fonds Humanitaire Polonais we Francji (2010-), Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, której był współzałożycielem (23 września 1991), pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Zarządu (1995-2010), skarbnika (1995-1998), przewodniczącego Komisji Rewizyjnej (2001-2007), a następnie został jej członkiem honorowym (26 września 2006-), należał do Redakcji „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych” (1995-), do Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich (1993-2013), do Konferencji Dyrektorów Bibliotek Wydziałów Teologicznych, której był przewodniczącym (22 stycznia 2013-).

Został odznaczony: Brązowym Krzyżem Zasługi (7 września 1988 roku), Srebrnym Krzyżem Zasługi (21 września 1998), Złotym Krzyżem Zasługi (22 lutego 2012 roku) oraz licznymi nagrodami JM Rektorów ATK/UKSW.

Jego hobby były podróże.

SPIS PUBLIKACJI

1977

1. Bibliografia historii Kościoła w Polsce za lata 1971-1972. Warszawa: ATK, 1977 ss. 208

Współaut.: Franciszek Stopniak [z udziałem]

1978

2. Bibliografia historii Kościoła w Polsce za lata 1973-1974. Warszawa: ATK, ss. 387

Współaut.: Marian Banaszak, [z udziałem]

1985

3. Bibliografia historii Kościoła w Polsce za lata 1978-1979. Warszawa: ATK, 1985 ss. 444

Współaut.: Marian Banaszak

1987

4. Sympozjum historyczne ku czci ks. prof. dr. hab. Hieronima Eugeniusza Wyczawskiego. *Biul. Inf. ATK* 1987 nr 5 s. 35-37

Toż. *Bulletin d'information de l'Académie de Théologie Catholique*

Toż. *Życie Chrześc. w Pol.* 1987 nr 10 s. 62-64

Toż. *Christian Life in Poland, La Vida Christiana en Polonia, Das christliche Leben in Polen, La Vita Christiana in Polonia, La Vie Chretienne en Pologne*

Toż. *Słowo Powszechne* R. 41 (1987) nr 132, s. 5

5. Z działalności chrześcijańskich ośrodków naukowych. Spotkanie poświęcone relacji judaizm – chrześcijaństwo. *Życie Chrześc. w Pol.* 1987 nr 10 s. 64-65

1989

6. Bibliografia historii Kościoła w Polsce za lata 1980-1981. Cz. 1-2. Warszawa: ATK, 1989 ss. 360, 421
Współaut.: Ryszard Żmuda

1991

7. Nowy dyrektor Biblioteki Głównej AM [dr Ryszard Żmuda]. *Biul. GBL* 1991 nr 347 s. 7

1992

8. Red.: Akademia Teologii Katolickiej rok akad. 1992/1993. Skład osobowy. Spis wykładów i ćwiczeń. Warszawa 1992
Współred.: Henryk Podolski

1994

9. Pamiętnikarze z czasów panowania Augusta III Sasa. *Saec. Christ. R.* 1 (1994) nr 1 s. 109-124, Rés.

1995

10. Pamiętnikarze XVIII-wieczni wobec Kościoła katolickiego w Polsce. *Fides* 1995 nr 1 s. 52-55

11. Rec.: Gaj-Piotrowski Wilhelm: Duchy i demony w wierzeniach ludowych z okolic Stalowej Woli-Rozwadowa i Tarnobrzega. Wrocław 1983. *Seac. Christ. R.* 2 (1995) nr 1 s. 272-273

12. Wysocki Jan Wojciech (1921-1988). W: Słownik polskich teologów katolickich 1981-1993 / pod red. Józefa Mandziuka. [T. 8]. Warszawa 1995 s. 655-657, bibliogr.

1997

13. Książdz Mirosław Szegda (1911-1997). *Fides* 1997 nr 1/2 s. 62-69, bibliogr.

14. Śp. Maria Wanda Gościmska (1914-1998), zasłużona pracownica Biblioteki ATK w Warszawie. *Kroniki ATK* 1999 z. 2/3 s. 135-137

2002

15. Ks. dr Cezar Czesław Baran (1915-1997), dyrektor Biblioteki Głównej ATK. W: Ocalić od zapomnienia. Profesorowie Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie we wspomnieniach wychowanków / pod red. Józefa M. Dołęgi i Józefa Mandziuka. Warszawa 2002 s. 22-23

16. Ks. prof. dr hab. Hieronim Eugeniusz Wyczawski (1918-1993), historyk Kościoła. Tamże s. 253-255

2004

17. Digitalizacja przyszłością zbiorów bibliotek. Materiały z Sympozjum Bibliotecznego w dniu 15.11.2003. Trzcianka 2004 s. 24-28

2005

18. Jan Paweł II: prace doktorskie i magisterskie napisane na ATK, UKSW w zbiorach Biblioteki Głównej UKSW. *Episteme* 2005 nr 50 s. 99-204

2006

19. Buczel Andrzej Marian (1951-1994). W: Słownik polskich teologów katolickich 1994-2003 / pod red. Józefa Mandziuka. [T. 9]. Warszawa 2006 s. 110, bibliogr.

20. Chowańczyk Jerzy Anatol (1935-1995). Tamże s. 142-143, bibliogr.

21. Leśniak Franciszek Ludwik (1922-2002). Tamże s. 364-365, bibliogr.

22. Miziołek Władysław (1914-2000). Tamże s. 422-425, bibliogr.

23. Żochowski Henryk (1921-1999). Tamże s. 763-764, bibliogr.

2008

24. Bezsensowna śmierć? W: Brat Zdzisław Borowiec (1975-1997), postulant franciszkanów konwentualnych: praca zbiorowa / pod red. Ryszarda Żmudy. Kielce 2008 s. 201-202

25. Prace dyplomowe ATK, UKSW inspirowane osobą i dziełem Stefana kardynała Wyszyńskiego. *Stud. Prymas. UKSW* 2008 nr 2 s. 385-414

26. Suchowolec Stanisław (1958-1989), ksiądz, kapelan NSZZ Solidarność. W: Polski słownik biograficzny. Kraków 2008. T. 45 z. 3 s. 336-337

2009

27. Rec.: Forum Bibliotek Medycznych / Medical Library Forum. Półrocznik. Wyd. Uniwersytet Medyczny w Łodzi. Red. nacz. Ryszard Żmuda. Łódź R. 1 (2008), R. 2 (2009), Fides 2009 nr 1/2 s. 166-169

28. Red.: Servire Deo et hominibus [Księga pamiątkowa z okazji 25-lecia pracy naukowej ks. prof. dr. hab. Stanisława Urbańskiego,

dziekana Wydziału Teologicznego ATK/UKSW] Warszawa: Wydaw. UKSW, 2009 ss. 318

Współred.: Włodzimierz Gałązka, Henryk Podolski, Krzysztof Trawkowski

2010

29. Mniej znane oblicze prof. dr. hab. Lecha Kaczyńskiego, Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (1949-2010). *Kronikarz* R. 8 (2009/2010) nr 14 s. 437-441, il., portr., bibliogr.

2011

30. Ksiądz Kardynał Adam Kozłowiecki SJ – Wielki Człowiek Kościoła. *Fides* 2011 nr 1/2 s. 186-195

31. Niedzielak Stefan (1914-1989), prałat, proboszcz parafii Powązki. W: *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989: pomordowani – więzieni – wygnani: praca zbiorowa / pod red. Jerzego Myszora*. T. 1. Warszawa 2002 s. 196-198

32. Red.: Nasz Rektor ks. prof. dr hab. Ryszard Rumianek. Warszawa: UKSW, 2011 ss. 208

Współred.: Henryk Skorowski, Jan Przybyłowski, Dorota Kielak, Hubert J. Kaczmarski, Maciej Kozłowski

33. Suchowolec Stanisław (1958-1989), wikariusz parafii Suchowola. Tamże s. 270-272

34. Zych Sylwester (1950-1989). Tamże s. 330-332

2012

35. Biblioteka Główna Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. *Forum Bibl. Med.* R. 5 (2012) nr 2 s. 137-149, il., portr., bibliogr.

36. Dr Ryszard Żmuda (ur. 1950). *Forum Bibl. Med.* R. 5 (2012) nr 2 s. 442-460, bibliogr.

37. Opis zasobów bibliotecznych wybranych bibliotek Archidiecezji Warszawskiej wyodrębnionych w ramach projektu „Cenne księgozbiory Archidiecezji Warszawskiej”: praca zbiorowa / pod red. Macieja Bały, Stanisława Dziekońskiego. Warszawa 2012 s. 21-39

Współaut.: Jakub Kowalski

38. Rec.: Strategia i metoda digitalizacji i udostępniania zbiorów kościelnych / pod red. Macieja Bały, Stanisława Dziekońskiego. Warszawa 2012, *Fides* 2012 nr 2 s. 297-302

Przygotowane do druku

1. Ślaga Szczepan (1934-1995). W: Polski słownik biograficzny.

Pragnę podkreślić, że dyrektora mgr. Piotra Latawca zapamiętałem z czasów studenckich, z późniejszej współpracy zawodowej i naukowej oraz z kontaktów prywatnych jako człowieka niezwykle skromnego, łagodnego usposobienia, średniego wzrostu, z charakterystyczną brodą; jako zasłużonego pracownika książki, znanego działacza społecznego i patriotycznego; zwolennika PiS-u; człowieka wrażliwego społecznie, ogromnie życzliwego ludziom, jako trochę pozostającego w cieniu uczonej żony⁵; bez reszty oddanego rodzinie⁶ i idei chrześcijańskiej, autentycznie pobożnego; podziwianego w różnych elitarnych kręgach stolicy, zarówno państwowych, jak i kościelnych, m.in. przez Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego i kard. Józefa Glempa, Prymasa Polski; cieszącego się uznaniem władz uczelni (JM Rektorów ATK/UKSW, dziekanów, dyrektorów instytutów, kierowników katedr i zakładów), wielu hierarchów kościelnych, przełożonych, profesorów, doktorantów i studentów, współpracowników, koleżanek, kolegów i znajomych, świeckich i duchownych (biskupów, księży, zakonników, sióstr zakonnych), z Polski, Europy, Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i Afryki. Sądzę, że mgr Piotr Latawiec jako stypendysta ZUS-u, może jeszcze wiele uczynić dla bibliotekarstwa naukowego w Polsce i dla dobra naszego kraju.

⁵ *Latawiec Anna*, w: *Who is Who w Polsce, dz. cyt.*, s. 2248; Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Wydział Filozofii Chrześcijańskiej, Instytut Filozofii, Sekcja Filozofii Przyrody, Katedra Metodologii Nauk Systemowo-Informacyjnych (<http://www.filozofia.uksw.edu.pl/node/49>, 04.03.2014).

⁶ Zadbął o gruntowne wykształcenie dzieci, które podnoszą swoje kwalifikacje naukowe. Córka, dr Magdalena Gutowska, jest autorką książki *Taniec śmierci* (Muzeum Pałac w Wilanowie, Warszawa 2010, ss. 247, il., bibliogr.), a syn, dr Michał Latawiec, napisał książkę *Analiza historyczna ustawowych form ochrony przyrody w Polsce* (Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2011, ss. 173, il., bibliogr.).

RECENZJE

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Nr 1 (38) 2014, s. 233-236
ISSN 1426-3777

RENATA DULIAN¹

STRONA INTERNETOWA WYDAWNICTWA TUM ARCHIDIECEZJI WROCŁAWSKIEJ

Wydawnictwo TUM Archidiecezji Wrocławskiej powstało w 1969 roku, jest zaś położone na Wyspie Tumskiej obok prastarej katedry. Nazwa pochodzi od słowa „tum”, które w języku staropolskim oznaczało kościół katedralny lub kolegiatę. Obecnie posiada własną stronę internetową². Wydaje książki z zakresu teologii, filozofii, biblistyki, historii Kościoła, a także homilie, książki dla dzieci i młodzieży, modlitewniki. Na przestrzeni lat swego istnienia wydało ponad 1 tys. tytułów. Na stronie internetowej możemy znaleźć takie kategorie, jak: serie wydawnicze, nowości, dla dzieci, homilie, naukowe, popularne, śpiewniki, encykliki, adhortacje, listy, modlitewniki, nowenny, księgi kancelaryjne, druki. Wydaje się następujące serie wydawnicze: „Archeolog Czyta Biblię”, „Bibliotheca Biblica”, „Całkiem Inne Kazania”, „Madonny Kresowe”, „Ramotki, Znikomki, Okruchy...”. W serii „Archeolog Czyta Biblię” wydano m.in. następujące pozycje: *Apokalipsa św. Jana*, *Realia archeologiczno-historyczne w wizjach i symbolice*, *Arka Przymierza*, *Geografia i archeologia biblijna*, *Herod Wielki i jego epoka*, *Herod Wielki – wielki budowniczy. Twierdze i miasta Heroda w świetle badań archeologicznych*, *Historia biblijna w zarysie*, *Mały słownik archeologii biblijnej*, *Miasta Kościołów Apokalipsy*, *Nie tylko Goliat*, *Nowe odkrycia: fałszerstwa czy*

¹ Biblioteka Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie.

² Strona internetowa Wydawnictwa TUM: www.wydawnictwo.archidiecezja.wroc.pl, 14.09.2013.

wyznania wiary, Qumran. Osada, wspólnota i pisma znad Morza Martwego, Synagoga, jaką znał Jezus, „Thriller teologiczno-archeologiczny”: poszukiwania kodu czy prawdy?, Trójkąt ewangeliczny, W poszukiwaniu grobu Jezusa. W serii „Bibliotheca Biblica” wydano: *Analizę dramatyczną Ewangelii św. Jana*, *Biblijne opisy stworzenia świata i człowieka*, *Boże Narodzenie w świetle Nowego Testamentu*, *Eschatologiczną interpretację Nowego Testamentu w tekstach godziny czytania liturgii godzin okresu wielkanocnego*, *Ewangeliczną tradycję o Jezusie w Liście św. Jakuba*, *Judaizm u początków ery chrześcijańskiej*, *Łukaszczyzna o powołaniu Pawła. Studium literacko-teologiczne*, *Pierwszy List do Koryntian*, *Teologię Nowego Testamentu. Tom I: Ewangelie synoptyczne i Dzieje Apostolskie*, *Teologię Nowego Testamentu. Tom II: Dzieło Janowe*, *Teologię Nowego Testamentu. Tom III: Listy Pawłowe, katolickie i List do Hebrajczyków*, *Teologię Starego Testamentu. Tom I: Teologia Pięcioksięgu*, *Teologię Starego Testamentu. Tom II: Księgi historyczne*, *Teologię Starego Testamentu. Tom III: Księgi mądrościowe*, *Teologię Starego Testamentu. Tom IV: Księgi prorockie*, *Wprowadzenie do literatury i egzegezy żydowskiej okresu biblijnego i rabinicznego*, *Życie wierzącego w myśli św. Pawła*. W serii „Całkiem Inne Kazania” ukazały się: *Co Bóg złączył. Całkiem inne kazania ślubne*, *Na drodze wiary. Całkiem inne kazania rekolekcyjne*, *Pozwólcie im... Całkiem inne kazania rekolekcyjne dla dzieci*, *Siedem Bożych darów. Całkiem inne kazania dla młodzieży*, *Świat – zagrożenie czy wyzwanie? Całkiem inne kazania o apostołstwie świeckich*, *Tryptykiem pisane. Całkiem inne kazania ujęte w trzy akcenty*, *Z kim przestajesz. Całkiem inne kazanie o świętych*. Z serii „Madonny Kresowe” dostępne są publikacje: *Madonny Kresowe i inne obrazy sakralne w diecezjach Polski (poza Śląskiem)*. Cz. II, *Madonny Kresowe i inne obrazy sakralne z Kresów w diecezjach Polski. Suplement*. W kategorii książek dla dzieci wydano między innymi: *Bajki nie tylko dla dzieci* ks. M. Malińskiego, *Ewy Cieleśz Gdy ujrysz gwiazdę. Jasełka*, *Jak dobra wróżka. To i owo. Tak czy owak o Matce Bożej żywej, matczynej i dziecięcej?* (barwne opowiadania z życia Matki Bożej), *Moje dobre uczynki. Kolorowanka*, *Mój dzień z Jezusem. Kolorowanka*, *O krzyżu Pana Jezusa. Dzieci czytają i malują*, *Opowieść o świętej Jadwidze Śląskiej*, *Pan Bóg i mój. Książeczka*

na pierwsze piątki miesiąca, *Przygody niebieskie, Różaniec – obrazki do kolorowania*. Z działu „naukowe” proponuje się: książkę Elżbiety Dołganiszewskiej *Biskup Cyprian z Kartaginy. Świadek wiary*, ks. Jana Kruciny: *Bóg idzie naprzeciw, Drogami Kościoła, Drogami wolności*. W kategorii „popularne” można nabyć m.in.: *Biblijne medytacje nad wiarą i ludzkim losem, Boże Ciało, Bóg jest większy od naszego serca, Chrześcijaństwo jako odwaga*. Wyodrębniono tu kategorie: Anselm Grün, Jan Paweł II, John Powell, Mieczysław Maliński, Michael Quoist. Z serii encyklik, adhortacji i listów wydano dokumenty Benedykta VI, Jana Pawła II, Pawła VI, Jana XXIII, Piusa XII, Leona XIII, dokumenty kongregacji, dokumenty soborowe. W kategorii modlitewników i nowenn wydano m.in.: *Adoracje – modlitwy wyrażające miłość do Jezusa Eucharystycznego, Aniele Boży – modlitwy, litanie i nowenny do Aniołów Stróżów i archaniołów, Chwalebny św. Antoni, módl się za nami – modlitwy wstawiennicze, litanie i nowenny do św. Antoniego z Padwy*, ks. Mieczysława Malińskiego: *Modlitwy na każdy dzień roku liturgicznego A, Modlitwy na każdy dzień roku liturgicznego B, Modlitwy na każdy dzień roku liturgicznego C, Nowenny do Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, Nowenny do św. Judy Tadeusza, Nowenny do św. Teresy Benedykty od Krzyża – Edyty Stein*. Można też nabyć księgi: intencji mszalnych, małżeństw, ochrzczonych, zapowiedzi, zmarłych.

Publikacje wydane można nabyć za pomocą strony internetowej, klikając na napis „Do koszyka”. Na stronie prezentuje się nowości i promocje – są to książki sprzedane po niższych cenach, przedstawia się listę bestsellerów, książek polecanych. Dostępny jest katalog wydawniczy w formie PDF. Książki na stronie internetowej można wyszukać, wpisując w okienku „szukaj” tytuł, lub w sposób zaawansowany według kategorii: cen od, cen do, daty od, daty do. Można też utworzyć stałe konto klienta. Książki można kupić w różnych walutach: w polskich złotych, euro, dolarach (klikając na odpowiednią walutę, uzyskamy cenę książek w tej walucie). Utworzona jest również lista bestsellerów – najczęściej kupowanych tytułów. W zakładce „O nas” znajdziemy adres redakcji i księgarni, w której można dokonać zakupów, konta bankowe do przelewów polskich i zagranicznych.

TUM – Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej**Dział sprzedaży**

Od poniedziałku do piątku od 9:00 do 17:00

pl. Katedralny 19, 50-329 Wrocław;

tel./fax 71 322 53 68; tel. 71 322 72 11;

e-mail: ksiegarnia@archidiecezja.wroc.pl

Redakcja

ul. Katedralna 1/3, 50-328 Wrocław; tel./fax: 71 321-79-85;

e-mail: tum@archidiecezja.wroc.pl

Na stronie głównej, pod zdjęciem przedstawiającym panoramę Ostrowa Tumskiego, umieszczono fragment poezji Wincentego Pola:

W każdym domu i w mieście, i w każdym klasztorze,
i w najmniejszym zaścianku,
i w najmniejszym dworze znalazłeś jego książkę i każdy ją schwytał,
gniewał się lub podziwiał, ale każdy czytał.

Informacje o nowościach wydawanych przez Wydawnictwo TUM można uzyskać poprzez newsletter po uprzednim podaniu swojego adresu e-mailowego na adres: ksiazka@archidiecezja.wroc.pl

RENATA DULIAN¹

WYDAWNICTWO FLOS CARMELI WARSZAWSKIEJ PROWINCJI KARMELITÓW BOSYCH – STRONA INTERNETOWA

Wydawnictwo Warszawskiej Prowincji Karmelitów Bosych Flos Carmeli powstało w 1999 roku, a swoją siedzibę ma w Poznaniu. Posiada swoją stronę internetową, dostępną pod adresem <http://flocarmeli.pl>. Wydaje publikacje z zakresu mistyki, duchowości, mariologii szkaplerznej. Książki pogrupowane są tematycznie w kategoriach: biografie, cierpienie, duchowość, dzieła mistyków, filozofia, formacja zakonna, historia Karmelu, Maryja, modlitewniki, modlitwa, poezja i beletrystyka, sakramenty, psychologia, szkaplerz karmelitański, świecki zakon OCD, święci. Publikacje są również sklasyfikowane według wydawanych serii: „Biblioteka Świętego Józefa”, „Biblioteka Animatora Rodziny Szkaplerznej”, „Biblioteka Carmelitanum”, „Biblioteka Niewidzialnego Klasztoru Jana Pawła II”, „Biblioteka Zeszytów Karmelitańskich”, „Lektury Świętych Karmelu”, „Matki Kościoła”, „Mistrzowie Karmelu”, „Nowenna 9 dni z...”, „ORAR. ABC mistyki”, „Rozprawy”, „Wprowadzenia i Komentarze”, „W szkole ojca Andersa”. Można też nabyć tu płyty CD i audiobooki. Flos Carmeli wydaje „Zeszyty Karmelitańskie” oraz „Pod płaszczem Maryi” – pismo formacyjne dla noszących szkaplerz karmelitański. Z innych publikacji w formacie PDF jest dostępny „Biuletyn Stowarzyszenia Farmaceutów Katolickich im. bł. Marii Sagrario”. Zamiesz-

¹ Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

czono informacje na temat prenumeraty tych czasopism. Można też nabyć dewocjonaalia, takie jak: obrazki, różańce i szkaplerz.

Szesnastego lipca 1251 roku Matka Boska objawiła się Szymonowi Stockowi, generałowi Zakonu Braci Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel w Palestynie, i przekazała mu szkaplerz koloru brunatnego jako znak szczególnej łaski dla braci karmelitów, obiecując, że kto będzie miał na sobie ten szkaplerz w chwili odejścia z tego świata, zostanie zachowany od ognia piekielnego, ponieważ jest to godło zbawienia i tarcza przeciwko wszelkim niebezpieczeństwom. Najświętsza Maryja Panna ukazała się również Janowi XXII i przyrzekła, że wszyscy, którzy będą nosić szkaplerz karmelitański, zostaną wyswobodzeni z czyśćca zaraz w pierwszą sobotę po śmierci. Przywilej ten ogłosił bullą *Sabbatina* 3 marca 1322 roku.

W dziale biografii wymienia się: publikację Stefana Piata OFM *Celina – siostra Genowefa od Przenajświętszego Oblicza. Świadek życia św. Teresy od Dzieciątka Jezus*; dzieło *Edyta Stein*, którego autorem jest Francisco Javier Sancho Fermin OCD; *Jeśli mu pozwolisz... Życie Matki Maravillas od Jezusa, Karmelitanki Bosej; Maria od Świętego Józefa (Salazar) (1548-1603). Uczennica św. Teresy od Jezusa Melchiora od św. Anny* OCD; pracę zbiorową *Św. Jan od Krzyża – życie, osoba, dzieła*; życiorys siostry Elżbiety od Trójcy Przenajświętszej *Trójca Święta w moim życiu* autorstwa Michała Marii Philipona OP, *Miłość nie może umrzeć. Życie Marcela Vana Marie-Michel*, tej samej autorki *Dziecko jutrzeńki. Korespondencja Marcela Vana*, a także *Miłość mnie zna. Pisma duchowe Marcela Vana; Kiedy kwitną ciernie. Profil biograficzny błogosławionej M. Józefiny od Jezusa Ukrzyżowanego, karmelitanki bosej* autorstwa Alessandra Pronzato. Janina Immakulata Adamska przedstawia postać Kundusi z Siwcówki, a także św. Teresy od Jezusa, Conrad de Meester OCD opisuje życie Elżbiety od Trójcy Świętej. Maria Grażyna Zieleń OCD napisała o św. Rafale Kalinowskim. Marta Kowalczyk przypomina postać św. Mechtyldy von Hackeborn, mistyczki żyjącej w XIII wieku w klasztorze w Hefcie. Bp Anders Arborelius OCD przybliży sylwetkę Marii Antoniny de Geuser, świeckiej mistyczki francuskiej żyjącej w latach 1889-1918. Nicola Gori jest autorką książki *Maria Magdalena de' Pazzi. Niecierpliwość Bożej miłości*.

W serii „Biblioteka Carmelitanum” prezentowane są publikacje: Bertolda Będkowskiego OCD *Filozofia jako mądrość*; Wojciecha Ciarka OCD *Po co nam Kościół? Próba odpowiedzi w świetle duchowości karmelitańskiej*; Szczepana Praśkiewicza OCD *Wzięli Maryję do siebie. Duchowość maryjna Świętych Karmelu*, a także wymienione wyżej pozycje na temat św. Jana od Krzyża i Edyty Stein. W serii „Biblioteka Niewidzialnego Klasztoru Jana Pawła II” przedstawiona jest pozycja Martial Codou o tym samym tytule. Niewidzialny Klasztor Jana Pawła II jest to ruch jednoczący ludzi cierpiących, najsłabszych – wszystkich, którzy pragną ofiarować swoje cierpienie fizyczne, moralne i duchowe dla zbawienia świata w jedności z Chrystusem. Catherine Elizabeth, autorka książki *Widziałam upadek żelaznej kurtyny. Do was wszystkich, którzy cierpicie*, spędziła sześć lat w pustelni na adoracji Najświętszego Sakramentu w intencji chrześcijan prześladowanych w wielu krajach. Od trzech lat Duch Święty wzywa ją zarówno do adoracji, jak i do dawania świadectwa, powierzając jej rozpowszechnianie prawdy o misyjnym znaczeniu cierpienia. Ona również należy do Niewidzialnego Klasztoru Jana Pawła II.

Duch Karmelu polega na nieustannej modlitwie kontemplacyjnej oraz ofiarnej i czystej miłości. W serii pod tym tytułem przedstawia się publikację Serafina Tyszki OCD *Geniusz św. Jana od Krzyża*. Hiszpański mistyk urodził się w 1542 roku w małej wiosce Fontiveros, leżącej w połowie drogi między Ávila a Salamanką. Jego ojciec Gonzales został uznany za czarną owcę w rodzie i wydziedziczony z powodu ożenku z niezamożną Katarzyną Alvarez. Ojciec umarł, kiedy Jan był jeszcze dzieckiem. Przyszły święty przez wiele lat cierpiał biedę. Z tego powodu w wieku dziewięciu lat przenieśli się z matką i bratem do Medina del Campo. Próbował wykonywać różne zawody, by zarabiać na życie. Pracował w szpitalu, uczył się rzemiosła, był malarzem, zakrystianem. Uczył się w miejscowym kolegium jezuitów. Mając dwadzieścia jeden lat, wstąpił do Karmelu, gdzie otrzymał imię Jan od św. Macieja. Ukończył studia filozoficzne i teologiczne w Salamance. W wieku dwudziestu pięciu został kapłanem. Po spotkaniu ze św. Teresą został współzałożycielem męskiej gałęzi Karmelu reformowanego. Zamieszkał w Duruelo, złożył nowe śluby, oblekł nowy habit i zmienił imię na brat Jan od Krzyża. Pełnił

wiele funkcji: mistrza nowicjatu w Pastranie, rektora pierwszego kolegium w Alcalá, kierownika duchowego karmelitanek w klasztorze Wcielenia. W 1577 roku przez dziewięć miesięcy był więziony w Toledo przez karmelitów, którzy nie przyjęli reformy. Areszt okazał się dla niego wielką łaską, jakkolwiek przeżywał cierpienie fizyczne i duchowe. Tam zaczął pisać swoje poezje: *Pieśń duchową*, *Znam dobrze źródło* i romances. Po ucieczce z więzienia został przeorem w Kalwarii koło Beas. Założył kolegium i został rektorem w Beas. Był przeorem w Grenadzie, prowincjałem Andaluzji. W 1588 roku przebywał w Segowii, gdzie pełnił funkcję przeora i pierwszego radnego generalnego. W 1591 roku odbyła się w Madrycie kapituła generalna, na której w wyniku zniesławienia został pozbawiony wszelkich urzędów i zagrożony wyrzuceniem z zakonu. Ostatnie lata życia spędził w eremie karmelitańskim w La Peñuela, na skutek choroby przeniósł się do Ubedy. Umarł 14 grudnia 1591 roku w wieku czterdziestu dziewięciu lat, w całkowitym opuszczeniu, otoczony zaledwie garstką przyjaciół. W 1593 roku jego ciało przeniesiono do Segowii, w 1618 roku po raz pierwszy wydano jego pisma. Papież Klemens X w roku 1675 beatyfikował Jana, Benedykt XIII kanonizował go w 1726 roku, Pius XI w 1926 roku ogłosił doktorem Kościoła. W roku 1952 wybrano św. Jana od Krzyża na patrona poetów hiszpańskich. Do jego wielkich dzieł należą: *Droga na Górę Karmel*, *Noc ciemna*, *Pieśń duchowa*, *Żywy płomień miłości*.

Na stronie wydawnictwa są dostępne wszelkie informacje dotyczące zakupu książek, sposobu ich dostarczenia i płatności. Można założyć własne konto klienta, które umożliwi przeglądanie historii zamówień, a także zamawiać książki bez zakładania konta. Płatności można dokonywać przelewem, przy odbiorze, elektronicznie kartą płatniczą, e-przelewem za pośrednictwem centrum rozliczeniowego Dotpay. Przesyłki dostarczane są przez kuriera lub przez Poczte Polską (płatność przy odbiorze lub po wpłacie na konto). Odbioru można dokonać też osobiście w siedzibie wydawnictwa. Zamówienie powyżej 150 zł dostarczane są bezpłatnie. Udziela się informacji na temat zwrotów i reklamacji. Klient może zrezygnować z kupionego towaru w ciągu dwudziestu czterech dni od daty odebrania przesyłki i gwarantuje mu się zwrot poniesionych kosztów. Wydaw-

nictwo informuje, że zakupiony towar nie może być używany, nosić śladów użytkowania ani uszkodzeń, musi być do niego dołączone oryginalne opakowanie. Jeżeli konsument znajdzie wady w nabytym produkcie, powinien go dostarczyć osobiście lub przysłać przesyłką ubezpieczoną. Reklamacje są rozpatrywane do czterech dni roboczych od otrzymania towaru, wadliwy towar powinien być wymieniony na nowy. Do odsyłanego produktu należy dołączyć dowód zakupu. Zgodnie z ustawą o ochronie danych osobowych są one poufne, klient ma prawo wglądu w swoje dane, do ich poprawiania oraz wniesienia żądania o zaprzestaniu ich wykorzystania. Na stronie podany jest adres wydawnictwa oraz e-mail:

Wydawnictwo Flos Carmeli

ul. Działowa 25, 61-747 Poznań;

tel.: 61 856-08-34, fax: 61 856 09-47,

e-mail: wydawnictwo@floscarmeli.poznan.pl.

Informacje o nowościach wydawanych przez Flos Carmeli można uzyskać poprzez newsletter po uprzednim podaniu swojego adresu e-mailowego.

SPRAWOZDANIA

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Nr 1 (38) 2014, s. 243-245
ISSN 1426-3777

JADWIGA WITKOWSKA¹

JUBILEUSZ TRZYDZIESTOLECIA BIBLIOTEKI PARAFIALNEJ W TRZCIANCE

Dwudziestego kwietnia 1983 roku po kilkumiesięcznych pracach przygotowawczych dokonano uroczystego otwarcia i poświęcenia nowo powstałej Biblioteki Parafialnej w Trzciance. Poświęcenia pomieszczenia ze zgromadzonym księgozbiorem około 1 100 woluminów dokonał śp. bp Wilhelm Pluta, ordynariusz diecezji gorzowskiej, do której w tamtym czasie należała Trzcianka. W uroczystości brał udział ówczesny proboszcz parafii pw. św. Jana Chrzciciela, ks. Czesław Hałgas MS, wraz z zespołem, który organizował bibliotekę: Janiną Brzozowską, Edwinem Klessą, Krystyną Kowalską, Zdzisławem Kowalskim, Barbarą i Adamem Żylińskimi.

Przez trzydzieści lat Biblioteka Parafialna w Trzciance nie tylko powiększała swoje zbiory książek, prasy oraz środków audiowizualnych, ale organizowała również Tygodnie Kultury Chrześcijańskiej, wystawy, konkursy, kiermasze książek, prelekcje, pielgrzymki, spektakle teatralne, koncerty i projekcje filmowe. Mimo społecznego charakteru pracy całego zespołu biblioteka odcisnęła wyraźny ślad na życiu kulturalnym miasta.

Dzisiaj biblioteka dysponuje znacznie większym pomieszczeniem. Zbiory rozrosły się do 14 tys. woluminów, a społecznie pracujący zespół biblioteczny powiększył się do piętnastu osób. W siedemnastotysięcznym mieście prawie 2,5 tys. osób wypożyczało

¹ Biblioteka Parafialna w Trzciance.

książki, prasę, CD, DVD, taśmy magnetofonowe i wideo. Jeszcze więcej osób bierze udział w dorocznych Tygodniach Kultury Chrześcijańskiej – nie tylko jako bierni uczestnicy, ale również czynnie, np. w organizowanych konkursach twórczości artystycznej.

Jubileusz powstania biblioteki stał się okazją do podsumowania dotychczasowej działalności, podziękowania całemu zespołowi bibliotecznemu za dotychczasowy wkład pracy, a także wysłuchania prelekcji dotyczących tematyki bibliotecznej. Uroczystości wpisane zostały w program XXX Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej.

Obchody jubileuszu trzydziestolecia Biblioteki Parafialnej w Trzciance rozpoczęły się 20 kwietnia 2013 roku Mszą Świętą koncelebrowaną, odprawioną przez ks. Grzegorza Szczygła MS oraz ks. dr. Jerzego Witczaka w intencji pracowników Biblioteki Parafialnej i ich rodzin. W czasie Mszy Świętej modlono się również za zmarłych pracowników Biblioteki Parafialnej: Marię Józwik, Irenę Krawiec, Annę Łaskiewicz, Barbarę i Adama Żylińskich.

Po Eucharystii w oratorium Domu Parafialnego rozpoczęło się sympozjum biblioteczne. Wikariusz ks. Grzegorz Szczygieł MS w imieniu nieobecnych proboszcza ks. Kazimierza Przybycienia MS powitał uczestników spotkania. W szczególności powitał: wiceburmistrza Grażynę Zozułę, burmistrzów poprzednich kadencji: Andrzeja Frycza, Pawła Kolendowicza i Marka Kupsia; przedstawiciele różnych instytucji kulturalnych: ks. dr. Jerzego Witczaka – przewodniczącego Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, jednocześnie dyrektora Biblioteki Papieskiego Wydziału Teologicznego i Metropolitarne Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu, wiceprzewodniczącą federacji – Bogumiłę Warząchowską, jednocześnie kierownika Biblioteki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Mirosławę Wróblewską z Biblioteki Publicznej w Trzciance, Andrzeja Biegowskiego z Muzeum Ziemi Nadnoteckiej w Trzciance, Lidie Kubisz – przewodniczącą Towarzystwa Miłośników Ziemi Trzcianieckiej, prelegentów oraz pozostałych uczestników sympozjum. Następnie ks. Grzegorz złożył życzenia i podziękowania aktualnemu szesnastoosobowemu zespołowi Biblioteki Parafialnej za społeczną pracę. Album z odpowiednim wpisem otrzymali: Janina Brzozowska, Urszula Henszke, Edwin

Klessa, Krystyna Kowalska, Zdzisław Kowalski, Walentyna Łopato, Elżbieta Panert-Mumot, Stanisława Pater, Jerzy Pobiaryzyn, Czesław Rogosz, Józef Rzepecki, Janina Sorgowicka, Albina Szczudło, Lucyna Szilke, Jadwiga Witkowska, Marian Żmudziński.

Następnie na ręce Edwina Klessy gratulacje, kwiaty i książki przekazała wiceburmistrz Grażyna Zozula oraz przedstawiciele różnych instytucji kulturalnych. Zorganizowane z tej okazji sympozjum objęło w swym programie następujące wystąpienia:

– *Sprawozdanie z działalności Biblioteki Parafialnej* – Edwin Klessa, dyrektor Biblioteki Parafialnej;

– *Dorobek i plany na przyszłość Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES* – ks. dr Jerzy Witczak, dyrektor Biblioteki Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, przewodniczący Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES;

– *Biblioteki parafialne w regionie pilskim* – Maria Bochan, członek Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich;

– *O pamięci historycznej rodziny Czarnkowskich na przełomie XVI i XVII wieku* – dr Marcin Hlebionek, pracownik naukowy Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu;

– *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie — jej historia i funkcjonowanie* – dr Magdalena Florianowicz i Monika Zielonka, pracownice Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie.

Relacja z sympozjum i galeria zdjęć są dostępne na stronie internetowej Biblioteki Parafialnej w Trzciance² (zakładka: Sympozja).

W przerwie uczestnicy sympozjum obejrzeli spektakl w wykonaniu dzieci Zespołu Szkół Katolickich, przygotowany przez nauczycielki Alicję Smulską i Agnieszkę Kapełę, oraz mieli okazję delektować się tortem w kształcie książki, ufundowanym przez restaurację „Złoty Róg” Danuty Czupak.

Patronat medialny nad sympozjum objął tygodnik „Gość Niedzielny” (oddział w Koszalinie).

² Biblioteka Parafialna w Trzciance. Parafia pw. św. Jana Chrzciciela, www.bibltk.pl, 17.03.2014.

EWA OLSZOWY¹

***ROK WIARY. DOKUMENTY I PRZEWODNIKI
PO DRODZE WIARY.***
**WYSTAWA PRZYGOTOWANA PRZEZ BIBLIOTEKĘ
TEOLOGICZNĄ UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO
(Katowice, kwiecień-sierpień 2013 roku)**

Ważnym wydarzeniem obchodzonym w Kościele katolickim był Rok Wiary (11 października 2012 – 24 listopada 2013). Jego rozpoczęcie łączyło się z pięćdziesiątą rocznicą otwarcia Soboru Watykańskiego II oraz dwudziestą rocznicą ogłoszenia przez bł. Jana Pawła II *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Papież Benedykt XVI, zapowiadając Rok Wiary w Liście apostolskim *Porta fidei*, napisał: „Cenną i niezbędną pomocą w systematycznym poznawaniu treści wiary jest dla wszystkich *Katechizm Kościoła Katolickiego*. (...) Rok Wiary powinien być wyrazem wspólnego zobowiązania do odkrycia na nowo i zgłębiania podstawowych treści wiary, których systematyczna i organiczna synteza znajduje się w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*”. Z kolei w *Nocie zawierającej wskazania duszpasterskie na Rok Wiary* wydanej przez Kongregację Nauki Wiary czytamy: „Pożądane jest, by z odnowionym zapałem był propagowany i rozprowadzany *Katechizm Kościoła Katolickiego* bądź inne pomoce odpowiednie dla rodzin, prawdziwych kościołów domowych i pierwszych miejsc przekazywania wiary”. Włączając się w realizację tego

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

postulatu, Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach przygotowała wystawę zatytułowaną *Rok Wiary. Dokumenty i przewodniki po drodze wiary*, której celem było zaprezentowanie zarówno historycznych, jak i współczesnych wydawnictw służących odkrywaniu i kształtowaniu wiary.

Wśród wszystkich znajdujących się na ekspozycji materiałów należy wyróżnić trzy grupy: dokumenty Kościoła oraz inne materiały dotyczące Roku Wiary, publikacje naukowe traktujące o wierze oraz tytułowe przewodniki – katechizmy i modlitewniki.

Wystawę otwierały dokumenty Kościoła powszechnego i lokalnego związane z Rokiem Wiary, w tym wspomniane: *Porta fidei* oraz *Nota zawierająca wskazania duszpasterskie na Rok Wiary*, z propozycjami działań duszpasterskich w celu lepszego poznania treści wiary na płaszczyźnie Kościoła powszechnego, Konferencji Biskupów, w diecezjach oraz w parafiach, wspólnotach, stowarzyszeniach i ruchach. Ponadto zaprezentowano teksty homilii papieża Benedykta XVI: wygłoszonej podczas Eucharystii inauguracyjnej XIII Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne Synodu Biskupów na temat *Ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej* (7 października 2012 roku) oraz *Rok Wiary pielgrzymką po pustyniach świata* (11 października 2012 roku). Z dokumentów Kościoła w Polsce należy wymienić *Słowo Prymasa Polski na inaugurację Roku Wiary*. Kalendarium wydarzeń ilustrował natomiast *Program obchodów Roku Wiary* oraz *Ogólnopolskie przedsięwzięcia duszpasterskie związane z „Rokiem Wiary” 2012/13* zredagowane przez Komisję Duszpasterstwa Konferencji Episkopatu Polski.

W kolejnej gablocie znalazły się publikacje książkowe przygotowane specjalnie z okazji Roku Wiary oraz wybrane artykuły z prasy katolickiej i z naukowych czasopism teologicznych zainspirowane tym wydarzeniem. W tekstach tych omawiano szeroko list *Porta fidei*, motywacje ogłoszenia Roku Wiary, a także osiągnięcia Soboru Watykańskiego II. Przede wszystkim jednak wyjaśniano wiele kwestii dotyczących wiary, często również relacji wiary i nauki. Warto zaznaczyć, że część z tych tekstów stanowiła rezultat sympozjów poświęconych tematyce wiary w myśl zalecenia Kongregacji Nauki Wiary wyrażonego słowami: „Pożądane będzie nawiązanie kontaktu ze światem nauki i kultury i stwarzanie nowych okazji do twórczego

dialogu wiary i rozumu poprzez sympozja, kongresy i dni studyjne, zwłaszcza na uniwersytetach katolickich”.

Ekspozycja stała się także okazją do przypomnienia najważniejszych dwudziestowiecznych dzieł teologicznych omawiających zagadnienia wiary. Wśród nich znalazły się przede wszystkim dokumenty bł. Jana Pawła II: encyklika *Fides et ratio* oraz katechezy: *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela, Wierzę w Jezusa Chrystusa Odkupiciela, Wierzę w Ducha Świętego, Pana i Ożywiciela*. Ponadto zaprezentowano publikacje autorstwa wybitnych teologów XX wieku, m.in. Karla Rahnera, Hansa Ursa von Balthasara, Tihaméra Tótha, Bernarda Sesboué, Jeana Guittona, Stanisława Celestyna Napiórkowskiego. Nie zabrakło również dokumentów źródłowych, w tym *Breviarium fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła oraz Katechizmu Kościoła Katolickiego* z 1992 roku.

Zasadniczą część wystawy tworzyły jednak tzw. przewodniki na drodze wiary, w większości były to katechizmy oraz modlitewniki. Zaprezentowano przykłady najcenniejszych wydań katechizmów znajdujących się w zbiorach Biblioteki Teologicznej. Z łacińskich wydań należy wymienić dziewiętnastowieczne dzieła: *Catechismus Romanus ex decreto Concilii Tridentini et Pii V. Pont. Max iussu editus* (Vratislaviae 1837) oraz *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad parochos, Pii V. et Clementis XIII. Pon. Max.* (Regensburg 1896) pochodzący z księgozbioru ks. Jana Kudery, ponadto *Catechismus catholicus* autorstwa kard. Piotra Gaspariego (Vaticanae 1930) oraz jego polski przekład wydany w Londynie w 1944 roku. Z polskich wydań przykłady katechizmów stanowiły: *Katechizm rzymski według uchwały Św. Soboru Trydenckiego dla Plebanów ułożony...*, t. 3 (Jasło 1886), *Katechizm rzymsko-katolicki większy ułożony przez Josepha Deharbego* (Poznań 1901), *Katolicki katechizm ludowy stosownie do potrzeb czasu i pedagogicznie opracowany przez ks. Prof. Franciszka Spiralo* (Mikołów 1927) i *Katechizm katolicki dla wierznych i szkół* Teofila Bromboszcza (Katowice 1925). Wyeksponowano również zagraniczne katechizmy: wydanie włoskie *Catechismo della Chiesa Cattolica* (Città del Vaticano 1992) oraz *Catechismo liturgico. Corso completo di lezione di S. Liturgia ad uso dei seminaria e del ven. clero*, t. 1-2 (Rovigo 1921) autorstwa Luigi Barina. Dodatkowo

na wystawie przedstawiono egzemplarze polskich katechizmów diecezjalnych.

Oprócz katechizmów istotną rolę w pogłębianiu i realizacji wiary odgrywają książki modlitewne. Zawarte w nich modlitwy, pieśni religijne, rozważania katechizmowe stanowią niejako codzienne kompendium podstawowych prawd wiary zaspokajające potrzeby wiernych. Ze względu na dużą liczbę wydań współczesnych na wystawie wyeksponowano dziewiętnastowieczne oraz przedwojenne wydania modlitewników. Najstarszy z nich to *Książka modlitewna i kancyonał dla pospolitego ludu katolickiego na potrzebę podczas nabożeństw w kościele, w domu i przy pogrzebach* (Opole 1835). Kolejne wydania pochodziły z końca XIX wieku, m.in.: *Kancyonał katolicki i razem Książka modlitewna wydana przez śp. X. Antoniego Janusza* (Cieszyn 1891), *Drogi kalwaryjskie czyli Książka do nabożeństwa służąca dla użytku pobożnych Kalwarję Zebrzydowską zwiedzających z dodatkiem historii o cudownym obrazie M. Boskiej oraz historii klasztoru i kościoła* ułożona przez Stefana Podworskiego (Kraków 1892) oraz wydany przez ks. Józefa Kühna, dziekana i proboszcza Gliwic, *Katolik w modlitwie czyli Książka do nabożeństwa oraz śpiewnik kościelny* (Gliwice 1893). Uwagę zwracała *Skarbnica odpustów modlitewnych i uczynkowych* Augustyna Arndta (Królewska Huta 1901) oraz monumentalne dzieło ks. Adama Reinera objaśniające Ofiarę Eucharystyczną: *Ofiara Mszy Św. w tajemnicach i cudach* (Mikołów – Warszawa [1904]). Na wystawie zaprezentowano także jeden z najbardziej znanych modlitewników, który doczekał się już kilkudziesięciu wydań oraz bogatego omówienia w literaturze naukowej, czyli *Droge do nieba* autorstwa ks. Ludwika Skowronka (Racibórz 1903).

Bogaty zbiór modlitewników pozwolił na wyodrębnienie książek modlitewnych przeznaczonych do użytku dla poszczególnych grup wiernych, takich jak: alumni, zakonnice, harcerze i żołnierze. W tym zbiorze na szczególne wyróżnienie zasługuje spisany przez Mateusza Lissa *Magazyn duchowny czyli Modlitwy i pieśni dla chrześcijańsko-katolickich górników z różnych ksiąg nabożnych zebrane* (Bytom 1889).

Ogromne znaczenie dla kształtowania i rozwoju życia duchowego chrześcijanina ma rodzina. Dlatego też organizatorzy wysta-

wy zaprezentowali pomoce duszpasterskie prowadzące rodziny do wzrastania w wierze. Znalazły się tu katechizmy przygotowujące do pierwszej spowiedzi i Komunii Świętej oraz modlitewniki dla dzieci reprezentowane przez następujące wydawnictwa: *Katechizm rzymsko-katolicki dla dzieci gotujących się do spowiedzi i Komunii Świętej* ks. Franciszka Kirchniawy (Katowice 1908), *Katechizm polskiego dziecka* Władysława Bełzy (Lwów 1912), *Katechizm katolicki dziecka polskiego* (Londyn 1963) oraz *Modlitewnik dla dzieci* (Katowice 1935) ułożony przez ks. Aleksego Siarę i Michalinę Janoszanę. Ponadto zamieszczono przykłady katechizmów małżeńskich, w tym *Katechizm małżeństwa chrześcijańskiego według encykliki „Casti connubii”* Artura Vermeerscha (Poznań 1932) i *Katechizm małżeński* Stanisława Bełcha (Londyn 1962).

Wystawa, prezentowana w gmachu Wydziału Teologicznego UŚ od kwietnia do sierpnia 2013 roku, dzięki bogatej i różnorodnej literaturze zgromadzonej przez lata w Bibliotece Teologicznej stała się jednocześnie zaproszeniem do odnowy wiary dzisiaj oraz do refleksji nad wiarą i pobożnością minionych i przyszłych pokoleń.

AGATA MUC¹

**NAGRODA LUX EX SILESIA
DLA KS. PROF. WINCENTEGO MYSZORA.
NAUKA – DYDAKTYKA – ORGANIZACJA.
WYSTAWA PRZYGOTOWANA PRZEZ BIBLIOTEKĘ
TEOLOGICZNĄ UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO
I KSIĘGARNIĘ ŚW. JACKA
(Katowice, wrzesień-grudzień 2013 roku)**

Trzynastego października, podczas międzyuczelnianej inauguracji roku akademickiego 2013/2014 w katedrze Chrystusa Króla w Katowicach wręczono nagrodę Lux ex Silesia. Tegorocznym laureatem wyróżnienia został wybitny patrolog, historyk starożytnego chrześcijaństwa i literatury tego okresu oraz dziekan i organizator Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach [dalej UŚ] – ks. prof. dr hab. Wincenty Myszor. Nagroda jest przyznawana od 1994 roku ludziom, którzy w swej działalności naukowej lub artystycznej ukazują wysokie wartości moralne oraz wnoszą trwałą wkład w kulturę duchową Górnego Śląska. Ustanowił ją metropolita górnośląski abp Damian Zimoń w roku 400-lecia kanonizacji św. Jacka Odrowąża – patrona diecezji śląskiej. Wśród dotychczasowych laureatów nagrody znaleźli się m.in.: językoznawca Irena Bajerowa, wybitni kompozytorzy: Henryk Mikołaj Górecki i Woj-

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

ciech Kilar, lekarze: Kornel Gibiński i Franciszek Kokot, ordynariusz diecezji opolskiej abp Alfons Nossol, wieloletni redaktor naczelny „Gościa Niedzielnego” ks. Stanisław Tkocz, dziennikarka Polskiego Radia Katowice Anna Sekudewicz, dyrektor Biblioteki Śląskiej Jan Malicki oraz Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk”.

Księdzu profesorowi wręczono statuetkę z wizerunkiem św. Jacka za ogromne zasługi naukowe i dydaktyczne oraz najwyższe kompetencje badawcze i teologiczne. W laudacji prof. Janusz Janeczek (rektor UŚ w latach 2002-2008, w okresie powstawania Wydziału Teologicznego UŚ, którego laureat był wówczas dziekanem) podkreślał także wybitną specjalizację w trudnym i elitarnym obszarze wiedzy oraz wartości intelektualne i etyczne duchownego. Wincenty Myszor jest nie tylko teologiem i historykiem, ale także specjalistą w dziedzinie patrologii.

Otrzymane wyróżnienie to nie tylko zaszczyt dla naukowca, ale również uhonorowanie Wydziału Teologicznego oraz całego Uniwersytetu Śląskiego. dopełnieniem, a równocześnie przedłużeniem uroczystości w katowickiej katedrze była wystawa informująca o życiu i działalności laureata przygotowana w gmachu Wydziału Teologicznego.

Chcąc przybliżyć środowisku akademickiemu i społeczności lokalnej liczne zasługi Wincentego Myszora i jego wkład w rozwój nauk teologicznych, Biblioteka Teologiczna wraz z Księgarnią św. Jacka przygotowała ekspozycję obrazującą aktywność naukowo-dydaktyczną i organizacyjną księdza profesora. Ograniczona powierzchnia wystawiennicza nie pozwalała w pełni zaprezentować bogactwa dorobku naukowo-badawczego oraz licznych aktywności, w tym zacięcia bibliofilskiego i pasji gromadzenia książek, by odzwierciedlić jego szerokie zainteresowania naukowe. Jednak przedstawiony i usystematyzowany materiał ukazał pewien obraz naukowca, badacza i pasjonata, ekspozycja zaś przyciągała uwagę i wskazywała linię prowadzonych badań na przestrzeni kilkudziesięciu lat.

W pierwszej witrynie znalazły się informacje prasowe i relacje medialne dotyczące przyznania tegorocznej nagrody Lux ex Silesia, pochodzące m.in. z „Dziennika Zachodniego”, „Gazety Wyborczej”, „Wiadomości KAI: Biuletynu Katolickiej Agencji Informacyjnej”. W przytoczonych komunikatach i doniesieniach skupiono się

na zaprezentowaniu sylwetki laureata i omówieniu jego dokonań. Interesującym materiałem poznawczym był wywiad redakcji „Gościa Niedzielnego” z ks. prof. W. Myszorem, zatytułowany *Przykuć uwagę*, w którym laureat opowiada „o wzbudzaniu ciekawości studentów, powstawaniu Wydziału Teologicznego, nauce koptyjskiego i dalszych planach naukowych”².

Następnie umieszczono informacje o początkach tworzenia Wydziału Teologicznego, a zwłaszcza o wkładzie, jaki wniósł ks. W. Myszor w jego rozwój. Od podstaw tworzył on strukturę nowej jednostki naukowej, poczynając od lokalizacji pomieszczeń dydaktycznych, po prace biurowe, administracyjne i dobór kadry naukowo-dydaktycznej. Umiejętności organizacyjne i doświadczenie zawodowe sprawiły, że w 2001 roku abp Damian Zimón powierzył mu funkcję dziekana, którą następnie pełnił przez dwie kadencje, przyczyniając się w widoczny sposób do integracji nowego wydziału z uniwersytetem i do rozwoju myśli teologicznej na uczelni. Część ekspozycji zajmowały akty prawne, zarządzenia i rozporządzenia dotyczące utworzenia Wydziału Teologicznego w strukturach UŚ. Nie mogło tutaj zabraknąć dokumentacji związanej z etapami budowy gmachu, jak również materiałów archiwalnych z uroczystości wmurowania kamienia węgielnego, następnie otwarcia i poświęcenia budynku.

Kolejna ekspozycja przedstawiała wybrane publikacje z bogatego dorobku naukowego księdza profesora. Współpraca z polskimi i zagranicznymi ośrodkami myśli teologicznej zaowocowała obszernym zbiorem publikacji liczącym ponad 300 pozycji. Bibliografia prezentująca twórczość naukowca jest imponująca, zarówno co do ilości, jak i co do wartości opublikowanego materiału³.

Dorobek naukowy duchownego obejmuje: prace zwarte, skrypty, redakcje dzieł zbiorowych, artykuły, tłumaczenia z języków nowożytnych, recenzje i omówienia, hasła w słownikach i encyklopediach, bibliografie i sprawozdania naukowe. Warte podkreślenia są liczne

² P. Łazarski, *Przykuć uwagę*, „Gość Katowicki” 41 (2012), s. 3.

³ Bibliografia dorobku naukowego ks. prof. W. Myszora (stan z 1 stycznia 2009 roku) została zamieszczona w księdze pamiątkowej wydanej z okazji czterdziestolecia jego pracy naukowo-dydaktycznej. Zob. *Omnia tempu habend. Miscellanea theologica Vincentio Myszor quadragesimum annum laboris scientifici celebranti ab amicis, sodalibus discipulisque oblata*, pod red. A. Reginka, G. Strzelczyka, A. Żądły, Katowice 2009.

tłumaczenia, a zwłaszcza opracowanie podręcznika *Język koptyjski*⁴ oraz współautorstwo *Podręcznego słownika języka koptyjskiego*⁵.

Działalność naukowa ks. prof. Myszora znajduje również odzwierciedlenie w stałej współpracy ze śląskim periodykiem teologicznym – „Śląskimi Studiami Historyczno-Teologicznymi” [dalej ŚSHT], zwłaszcza w latach 1981-1995, kiedy pełnił on funkcję redaktora naczelnego. Obok redagowanych przez niego piętnastu tomów na wystawie znalazły się liczne nadbitki artykułów badacza opublikowanych w ŚSHT. Zaprezentowano także jeden z najnowszych jego tekstów zatytułowany *Koptyjska „żona” Jezusa*, który ukazał się w pierwszym zeszycie z 2013 roku tego czasopisma⁶.

Następna gabłota zawierała materiały związane z początkiem pracy naukowej laureata w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, od 1999 roku przekształconej w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego [dalej UKSW]. Ksiądz profesor, pracując na UKSW, założył serię „*Studia Antiquitatis Christianae*” i przewodniczył redakcji w latach 1977-2001, wydając osiemnaście jej tomów. Następnie, po przejściu do Katowic, w 2005 roku wznowił redagowanie cyklu na Wydziale Teologicznym UŚ pod zmodyfikowanym tytułem „*Studia Antiquitatis Christianae. Series Nova*” (dotychczas ukazało się czternaście tomów). Została ona dostrzeżona i doceniona przez Stowarzyszenie Wydawców Katolickich, które w 2011 roku podczas XVII Targów Wydawców Katolickich w Warszawie uznało ją za najlepszą serię wydawniczą. Na wystawie pokazano wszystkie tomy cyklu, nagrodę wydawców w postaci statuetki Feniksa oraz kopię tekstu pochodzącego z dyplomu, w którym napisano, że jest to: „Specjalistyczna seria rozpraw o niezwykle doniosłym znaczeniu dla kultury religijnej w Polsce. Zbiera prace dotyczące starożytności chrześcijańskiej, ukazując splot problemów dogmatycznych, biblijnych bądź wiążących się z rodzącymi się herezjami, wymagających rozwikłania i hermeneutycznej sprawności interpretatorów”. Spo-

⁴ W. Myszor, *Język koptyjski – kurs podstawowy dialektu saidzkiego. Wydanie studyjne*, Warszawa 1998; *Chrestomatia koptyjska. Materiały do nauki języka koptyjskiego*, oprac. A. Dembska, W. Myszor, Warszawa 1998.

⁵ *Podręczny słownik języka koptyjskiego*, oprac. A. Dembska, W. Myszor, Warszawa 1996.

⁶ W. Myszor, *Koptyjska „żona” Jezusa*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 46,1 (2013), s. 168-172.

śród wielu interesujących tytułów wydawanych w ramach „Studia Antiquitatis Christianae. Series Nova” uwagę przyciąga zwłaszcza *Ewangelia Judasza*⁷, która po ukazaniu się na rynku księgarskim wzbudziła żywe zainteresowanie czytelników, zachęcając wydawcę do kolejnego dodruku pracy.

Materiał wystawienniczy stanowiły także dysertacje dokumentujące zaangażowanie Wincentego Myszora na polu dydaktycznym, przede wszystkim jako promotora kilkudziesięciu prac magisterskich, licencjackich i doktorskich. Ograniczenie powierzchni ekspozycyjnej uniemożliwiło pokazanie całego dorobku promotorskiego. Z szerokiego spektrum tytułów tylko nieliczne znalazły się na wystawie. Wyeksponowano głównie te, które są najbardziej reprezentatywne dla profilu badawczego profesora.

Wystawę zamykał fragment kolekcji książek przekazanych przez księdza dziekana Bibliotece Teologicznej w 2012 roku. W ciągu ponad czterdziestoletniej pracy naukowo-dydaktycznej ks. Wincenty Myszor zgromadził niezwykle wartościowy i bogaty księgozbiór. Główny zrząd podarowanej kolekcji stanowi tematyka wczesnochrześcijańska, patrologia i teologia patrystyczna oraz materiały wykorzystywane podczas tłumaczeń. Dzięki duchownemu w zasobach biblioteki znajduje się obecnie jeden z największych w Polsce zbiorów opracowań źródeł z Nag Hammadi w tłumaczeniu angielskim, francuskim i niemieckim. Obok opracowań darczyńca przekazał także kilkanaście tomów zawierających faksymile wszystkich papyrusów odnalezionych w Nag Hammadi – *The Facsimile Edition of the Nag Hammadi Codices*, wydanych przez Jamesa M. Robinsona. Następną ważną grupę materiałów przekazanych na użytek czytelników stanowią wydawnictwa informacyjne, wśród nich encyklopedie i słowniki oraz całe kolekcje czasopism polskich i obcojęzycznych. Nie mogło zabraknąć w warsztacie naukowym badacza polskich serii zawierających opracowania tekstów źródłowych z zakresu literatury patrystycznej, takich jak: „Pisma Ojców Kościoła”, „Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy”, „Ojcowie Żywi”, „Biblioteka Ojców Kościoła”, „Źródła Monastyczne”, „Źródła Myśli Teologicznej”.

⁷ *Ewangelia Judasza*, wstęp, tłumaczenie z koptyjskiego i komentarz W. Myszora, Studia Antiquitatis Christianae. Series Nova 3, Katowice 2006.

Cała kolekcja to unikatowy i wyjątkowo cenny dar, którym profesor w znaczący sposób powiększył księgozbiór archidiecezji katowickiej (ponad 3 tys. woluminów)⁸. Książki pieczołowicie gromadzone i kompletowane przez lata pracy naukowej W. Myszora trafiły do biblioteki z myślą o obecnych i przyszłych magistrantach i doktorantach profesora, a także tych wszystkich, którzy poszukują literatury patrystycznej, wczesnochrześcijańskiej oraz historycznej.

Wystawa dotycząca sylwetki pierwszego dziekana Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach została opatrzona tytułem *Lux ex Silesia 2013. Ks. prof. Wincenty Myszor. Nauka – dydaktyka – organizacja*, ponieważ miała na celu pokazanie różnych aktywności i osiągnięć laureata, często nieznanym osobom wizytującym gmach teologii. Jednocześnie stanowiła wyraz wdzięczności za organizację jednostki, która zapoczątkowała rozwój badań i prac z zakresu teologii akademickiej na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach.

⁸ A. Muc, *Dar ks. prof. dr. hab. Wincentego Myszora dla Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 46,1 (2013), s. 208-215.

GABRIELA ŁĄCKA¹

BŁOGOSŁAWIONY EMIL SZRAMEK. MĘCZENNIK. **PROMOCJA KSIĄŻKI**

(Katowice, 5 listopada 2013 roku)

Piątego listopada na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego odbyła się promocja książki *Błogosławiony Emil Szramek. Męczennik*, wydanej nakładem wydawnictwa Emmanuel.

Pozycja ta otwiera nową serię wydawniczą „Źródła do dziejów Kościoła katolickiego na Górnym Śląsku”, która nawiązuje do zainicjowanej w okresie międzywojennym serii „Fontes”, wydawanej przez Towarzystwo Przyjaciół Nauk na Śląsku, której prezesem był ks. Emil Szramek². Uczestnikami i redaktorami nowej serii są historycy ze środowiska skupionego wokół Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego, Archiwum Archidiecezjalnego oraz Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach.

Błogosławiony ks. Emil Szramek należał do najwybitniejszych duszpasterzy na Śląsku. Urodził się w Tworkowie koło Raciborza. W okresie międzywojennym i w czasie II wojny światowej był proboszczem w parafii Mariackiej (Niepokalanego Poczęcia NMP) w Katowicach. Znany był jako badacz historii i kultury śląskiej, mecenas sztuki i budowniczy katowickiej katedry, a także jako żarliwy duszpasterz, patriota, działacz społeczny i narodowy w okresie

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² *Błogosławiony Emil Szramek. Męczennik*, pod. red. J. Myszcza, Źródła do dziejów Kościoła katolickiego na Górnym Śląsku 1, Katowice 2013, s. 10.

powstań śląskich oraz plebiscytu. Trzynastego stycznia 1942 roku zginął śmiercią męczeńską w obozie koncentracyjnym w Dachau. W 1992 roku papież Jan Paweł II beatyfikował go w gronie 108 męczenników II wojny światowej.

Uczestnikami spotkania byli pracownicy naukowcy Wydziału Teologicznego, studenci, historycy i poloniści z Uniwersytetu Śląskiego, przedstawiciele Instytutu Pamięci Narodowej i Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach, osoby z instytucji kulturalno-oświatowych oraz zainteresowani z parafii Mariackiej.

Zgromadzonych gości powitał ks. prof. Antoni Bartoszek, dziekan Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego, który wyraził radość z ukazania się na rynku wydawniczym książki zawierającej niepublikowany dotąd materiał źródłowy, stanowiący ważne źródło w pracy każdego historyka.

Do stołu prezydialnego moderator spotkania i redaktor serii, ks. prof. Jerzy Myszor, zaprosił abp. seniora Damiana Zimonia, który w latach 1975-1985 był proboszczem parafii Mariackiej, oraz proboszcza ks. Andrzeja Suchonia – aktualnego proboszcza tej parafii.

Prezentacja książki rozpoczęła się od obejrzenia pokazu slajdów przedstawiających życie i działalność ks. Szramka, a także jego korespondencję w postaci listów pisanych z obozu do rodziny i do ówczesnego proboszcza parafii Mariackiej, ks. Wilhelma Pnioka. Większość z tych dokumentów, dzięki życzliwości rodziny ks. Szramka, znalazła się w książce.

Rozpoczynając dyskusję, autor książki zwrócił się do ks. abp. Damiana Zimonia z pytaniem o to, jaka była parafia Mariacka.

Arcybiskup zwrócił uwagę na tablicę pamiątkową znajdującą się w kościele Mariackim, upamiętniającą ks. Emila Szramka i ks. Józefa Czempieła. Przypomniał również historię powstania portretów ks. Szramka i ks. Czempieła, które na jego zlecenie namalował Witold Pałka. Obrazy te zostały następnie przekazane Wydziałowi Teologicznemu we Wrocławiu, aby wizerunki tych dwóch wybitnych duszpasterzy były przykładem dla młodych seminarzystów. Ks. abp Damian Zimoń wyraził również życzenie, aby portrety takie znalazły swoje miejsce w kaplicy seminarystów Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego, przypominając w ten sposób o świętości kapłańskiej. Biskup senior nawiązał również do powstania gabinetu

bł. ks. Szramka, który zorganizowano w Czytelni Głównej Biblioteki Śląskiej, a także do powołania Funduszu Stypendialnego Archidiecezji Katowickiej im. bł. ks. Emila Szramka, który wspomaga finansowo młodych, zdolnych i niezamożnych uczniów i studentów³.

Włączając się do dyskusji, ks. Andrzej Suchoń stwierdził, że po stać ks. Szramka jest stale obecna w kościele Mariackim, chociażby poprzez ustanowioną w 2009 roku nagrodę jego imienia, przyznawaną w teże świątyni osobie „oznaczającej się szczególnie wielką i znaczącą działalnością na rzecz dzisiejszych Katowic” w dziedzinach, które bliskie były bł. ks. Emilowi Szramkowi. Błogosławiony kapłan angażował się w działalność charytatywną, edukację, integrację społeczną, ekumenizm, biblioznawstwo, sztukę, piśmiennictwo i muzykę. Wśród wyróżnionych tą nagrodą znalazł się w 2011 roku ks. abp Damian Zimoń. Ks. Suchoń dodał również, że dzięki stałym i serdecznym kontaktom z rodziną ks. Szramka udało się odzyskać wiele osobistych pamiątek należących do błogosławionego, które obecnie znajdują się w parafii Mariackiej.

Należy podkreślić, że ks. Jerzy Myszor podczas pracy nad książką spotkał się z siostrzeńcem ks. Szramka, ks. Josefem Hanusem. Wspominając to spotkanie, ksiądz profesor powiedział: „Liczyłem na to, że nasiąknę mentalnością osoby, która należała do rodziny błogosławionego”. Dodał również: „ks. Hanus miał być lustrem, w którym chciałem się przejrzeć”. Ks. Myszor stwierdził ponadto, że powstanie tej książki nie byłoby możliwe bez pomocy rodziny, a szczególnie siostrzenicy Małgorzaty, w której posiadaniu były wszystkie listy ks. Szramka. Jej nieoceniona pomoc w interpretacji tych tekstów pozwala spojrzeć na ich autora z bardziej osobistej strony.

Ciekawym przyczynkiem do dyskusji stała się prezentacja albumu rodzinnego przez prof. Krystynę Heską-Kwaśniewicz. Album ten подарował ks. Emil Szramek dziadkowi pani profesor, Zygmunтови Gaudnikowi. Sama profesor Heska-Kwaśniewicz potwierdziła, że wzrastała w kulcie ks. Szramka, gdyż bywał on częstym gościem w domu rodzinnym.

³ PAP, *Gabinet bł. Ks. Emila Szramka w Bibliotece Śląskiej*, <http://info.wiara.pl/doc/1354059.Gabinet-bl-ks-Emila-Szramka-w-Bibliotece-Slaskiej>, 18.11.2013; P. Kucharczyk, *Gabinet ks. Szramka otwarty*, <http://katowice.gosc.pl/doc/1354081.Gabinet-ks-Szramka-otwarty>, 18.11.2013.

Na zakończenie ks. abp Damian Zimoń stwierdził, że spotkanie to powinno być ważnym elementem dalszych działań, zwłaszcza w kierunku kanonizacji. Stwierdził także, że w ponad 2000-letniej historii Kościoła kult świętych męczenników pełni bardzo ważną rolę.

Podsumowując spotkanie, ks. Jerzy Myszor wyraził wdzięczność tym wszystkim, którzy przyczynili się do powstania książki. Szczególne podziękowania skierował do ks. abp. Damiana Zimonia, z którym prowadził konsultacje dotyczące znajomości biskupa Bednorza z ks. Szramkiem, a także do ks. Andrzeja Suchonia, który udostępnił archiwum parafii. Autor podziękował również redaktorom, recenzentom i wydawnictwu Emmanuel. Zachęcił wszystkich do lektury nowej publikacji, gdyż zgromadzone w niej materiały źródłowe pozwalają na zbudowanie obrazu kapłana, Polaka, męczennika, niezłomnego świadka wiary w umęczonego, ale i zmartwychwstałego Chrystusa. Redaktor serii poinformował o ukazaniu się kolejnych dwóch tomów pt. *Biskup Józef Gawlina w Związku Sowieckim* oraz *Księgi metrykalne w Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach*, a także o planach wydawniczych na następny rok.

Z ŻYCIA FEDERACJI

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Nr 1 (38) 2014, s. 261-266
ISSN 1426-3777

Ks. JERZY WITCZAK¹

SPRAWOZDANIE Z PRACY ZARZĄDU I PRZEWODNICZĄCEGO FEDERACJI FIDES ZA OKRES 19 WRZEŚNIA 2012 – 2 WRZEŚNIA 2013 ROKU

1. Zarząd pracował w składzie: przewodniczący – ks. Jerzy Witczak (Biblioteka PWT, Wrocław), zastępca przewodniczącego – Bogumiła Warząchowska (Biblioteka Teologiczna, Katowice), skarbnik – Grzegorz Filipiuk OFMCap (Biblioteka Kapucynów, Zakroczym), sekretarz – ks. Waław Umiński CM (Biblioteka Księży Misjonarzy, Kraków), członek zarządu – ks. Tomasz Garwoliński (Biblioteka WSDMW „Hosianum”, Olsztyn). Zarząd odbył dwa posiedzenia: 21-22 stycznia 2013 roku w Warszawie oraz 1-2 września 2013 roku we Wrocławiu (przed walnym zgromadzeniem). Poza tym zarząd kontaktował się drogą elektroniczną. Działania zarządu w roku sprawozdawczym koncentrowały się na zapewnieniu kontynuacji dotychczasowych dzieł i projektów. Członkowie zarządu intensywnie pracowali nad zredagowaniem i wydaniem dwóch numerów czasopisma „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”. Ks. J. Witczak pełnił funkcję administratora serwisów informacyjnych federacji.

¹ Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego i Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu, przewodniczący Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES.

2. Aktualnie do federacji należą formalnie osiemdziesiąt trzy podmioty. W roku sprawozdawczym do FIDES zostały przyjęte dwie biblioteki: Instytutu Maryjno-Kolbiańskiego „Kolbianum” w Niepokalanowie i Instytutu Teologicznego w Gliwicach. W związku z przeniesieniem WSD Diecezji Sosnowieckiej do Częstochowy i połączeniem z tamtejszym WSD uległa likwidacji Biblioteka WSD Diecezji Sosnowieckiej. Rezygnację z członkostwa przysłała Biblioteka Główna Polskiej Prowincji Zmartwychwstańców z siedzibą w Krakowie. Niestety, kilka kolejnych bibliotek od długiego czasu nie opłaca składek i nie kontaktuje się z federacją. Jeśli Walne Zgromadzenie wyrazi zgodę, zarząd wyśle ostateczne wezwanie i w przypadku braku odpowiedzi skreśli te biblioteki z listy członków.

3. Zarząd federacji od 2012 roku przejął wydawanie czasopisma „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych” i stanowi jednocześnie jego redakcję. Redaktorem naczelnym jest dr B. Warząchowska, sekretarzem redakcji – ks. T. Garwoliński. Korektę i skład nadzorował ks. J. Witczak. Druk i dystrybucja zostały zorganizowane przez o. G. Filipiuka. W 2013 roku zostały wydane dwa kolejne numery biuletynu „Fides”, liczące łącznie 476 stron. Ukazały się one w nowej szacie graficznej. Warto nadmienić, że od nr 1-2 z 2009 roku biuletyn jest czasopismem recenzowanym. Redakcja w lipcu 2013 roku złożyła w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego ankietę w celu ewaluacji „Fides” jako czasopisma naukowego i przyznania dla niego punktacji. B. Warząchowska uczestniczyła natomiast w warsztatach dla wydawców i redaktorów czasopism naukowych na temat: *Zasady redagowania i wydawania czasopism naukowych*.

4. Podstawowym celem statutowym federacji jest zbudowanie jednolitego systemu komputerowego i wspólnej bazy katalogowej bibliotek kościelnych oraz umożliwienie szerokiego i łatwego dostępu do informacji katalogowej i bibliograficznej. Realizując ten cel, na utrzymywanie, uaktualnianie i poszerzanie centralnego serwisu informacyjnego FIDES, w tym Księgozbioru Wirtualnego oraz Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych, zarząd pozyskiwał z MNiSW środki finansowe na działalność upowszechniającą naukę: w 2012 roku w wysokości 12 tys. zł, przy wkładzie własnym 4 tys. zł, a w 2013 roku 15 tys. zł, przy wkładzie własnym 5 tys. zł.

5. Głównym realizowanym obecnie zadaniem jest Elektroniczna Bibliografia Nauk Teologicznych, uruchomiona 2 kwietnia 2011 roku. Baza powstaje z opisów otrzymywanych z Zakładu Bibliografii Zawartości Czasopism Biblioteki Narodowej oraz utworzonych przez niektóre biblioteki Federacji FIDES. Ponadto federacja zamawiała wykonanie brakujących opisów bibliograficznych na podstawie umów o dzieło. M.in. została wykonana pełna bibliografia zawartości biuletynu „Fides” (407 opisów). Opracowaniem całości bazy zajmował się ks. Jerzy Witczak, a od strony informatycznej wspierał go wydatnie o. Janusz Kaczmarek OP z Krakowa. Obecnie w bibliografii znajdują się opisy zawartości 191 tytułów czasopism (przybyło 8) i 407 prac zbiorowych (przybyło 92). Liczba wszystkich opisów wynosi 82 290, a w ciągu roku przybyło 7 200 nowych (w tym prawie 2 700 z FIDES). Wyrażamy wdzięczność Bibliotece Narodowej za stałą współpracę i bezpłatne przekazywanie nowych opisów w cyklu miesięcznym.

6. Do Księgozbioru Wirtualnego FIDES w ciągu roku od poprzedniego walnego zgromadzenia dodano 222 publikacje, w tym 193 artykuły i czasopisma, siedemnaście książek, jednaście starych druków i inkunabułów oraz jeden doktorat. M.in. dokończono pełną digitalizację biuletynu „Fides”, dodano kolejne bieżące numery czasopism „Studia Włocławskie” i „Warszawskie Studia Teologiczne” oraz rozpoczęto publikowanie czasopisma „Roczniki Obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego à Paulo” (lata 1895-1901). Większość pozycji dodanych do kolekcji „Skarby bibliotek kościelnych” powstało dzięki digitalizacji zamówionej przez federację w firmie „Digital Center” w ramach projektu dofinansowanego przez ministerstwo. Obecnie BC FIDES liczy 1 456 publikacji. Nie jest to duża liczba w porównaniu z innymi bibliotekami cyfrowymi w Polsce. Biblioteki członkowskie federacji w małym stopniu korzystają z możliwości publikowania swoich zbiorów we wspólnej bibliotece cyfrowej. Aktualnie jedynym redaktorem biblioteki cyfrowej jest ks. Jerzy Witczak, który umieszcza wszystkie publikacje i ich metadane na serwerze.

7. Cały czas trwały też bieżące prace związane z utrzymaniem multiwyszukiwarki FIDKAR FIDES. Podłączonych jest do niej aktualnie pięćdziesiąt jeden katalogów książek i starych druków, dwa-

dzieścia dwa katalogi prac dyplomowych, piętnaście bibliografii z FIDES, a ponadto dziewiętnaście innych baz – łącznie 107 baz. W sekcji bibliotek kościelnych prezentuje swoje bazy czterdzieści siedem instytucji, w tym czterdzieści trzy należące do FIDES. Spośród nich dwadzieścia dwie biblioteki członkowskie korzystają z serwera federacji, a w tym szesnaście posiada na naszym serwerze swoje strony z katalogami. Niektóre biblioteki mają kłopoty z zachowaniem ciągłości dostępu online, zwłaszcza z działaniem aplikacji Fidserw, przez co ich bazy nie są widoczne w wynikach wyszukiwania. Trzeba było wyłączyć na stałe dwie duże biblioteki: WMSD w Warszawie i WSD w Przemyślu, ze względu na trwałą utratę połączenia. Ks. J. Witczak aktualizuje również na serwerze FIDES bazy przesyłane przez biblioteki członkowskie. Niestety, niektóre biblioteki bardzo dawno nie aktualizowały swoich katalogów.

8. Systematycznie był utrzymywany i ulepszany serwis WWW federacji. W styczniu 2013 roku odświeżono jego szatę graficzną i dodano sekcję „Biuletyn”, zawierającą informacje o czasopiśmie „Fides” i spisy treści wszystkich numerów. Ponadto federacja posiada własną stronę na portalu społecznościowym Facebook. Do chwili obecnej do grona jej abonentów zapisało się 271 osób. Strony WWW oraz FIDKAR FIDES cieszą się nieustannie dużym zainteresowaniem, ale statystyki wskazują na ok. dziesięcioprocentowy spadek w stosunku do 2011 roku. Cały serwis w 2012 roku odwiedziło ok. 31,5 tys. niepowtarzających się gości, liczba wizyt wyniosła 62,5 tys., wygenerowanych stron – 900 tys., w tym w samej wyszukiwarce FIDKAR – 170 tys.

9. Prowadzona była nadal dystrybucja bazy MAK zawierającej hasła formalne CKHW NUKAT. Czternastego marca 2013 roku nastąpiło podpisanie umowy z Centrum NUKAT, formalizującej wieloletnie (od 2001 roku) udostępnianie CKHW przez Federację FIDES. Od października 2012 roku trzeba było zmienić sposób opracowania bazy ze względu na przekroczenie wielkości granicznej obsługiwanej przez MAK. Jest ona odtąd utrzymywana w systemie Linux i raz w miesiącu eksportowana do programu MAK. Obsługą bazy CKHW zajmuje się o. J. Kaczmarek, a tworzeniem z niej bazy MAK ks. J. Witczak. Kopię bazy w postaci spakowanego archiwum mniej więcej dwadzieścia zainteresowanych bibliotek pobiera sa-

modzielnie z serwera FIDES. Połowę odbiorców stanowią biblioteki spoza federacji. Również w marcu 2013 roku Dyrekcja Biblioteki Narodowej wyraziła zgodę na rozprowadzanie słownika JHPBN przez FIDES, jest on zatem dostępny w postaci spakowanej bazy MAK na naszym serwerze w cyklu miesięcznym.

10. W ciągu ostatniego roku prowadzone były intensywne prace nad wykorzystaniem systemu Koha, których uwieńczeniem jest testowa instalacja Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych. Zostały w niej wdrożone mechanizmy aktualizacji kartotek wzorcowych CKHW NUKAT i JHPBN. Utrzymywano owocne robocze kontakty z administratorami tych baz w Centrum NUKAT i w Bibliotece Narodowej. Zarząd FIDES wyraża wielkie podziękowanie o. Januszowi Kaczmarkowi za jego inicjatywę i zaangażowanie w prowadzenie tego projektu. Wydaje się, że system Koha w tej postaci byłby najlepszą propozycją dla stworzenia centralnego katalogu Federacji FIDES.

11. Członkowie zarządu brali udział w różnego rodzaju spotkaniach. Dwudziestego drugiego stycznia 2013 roku w Bibliotece UKSW w Warszawie odbyło się spotkanie dyrektorów bibliotek wydziałowych, na którym powołano do istnienia Konferencję Dyrektorów Bibliotek Wydziałów Teologicznych. Uczestniczyli w nim: ks. T. Garwoliński, B. Warząchowska i ks. J. Witczak. Dwudziestego kwietnia 2013 roku na sympozjum bibliotecznym z okazji 30-lecia Biblioteki Parafialnej w Trzciance byli obecni B. Warząchowska i ks. J. Witczak, który wygłosił prelekcję pt. *Dorobek i plany na przyszłość Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES*. Dwudziestego czwartego kwietnia 2013 roku Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES oraz Sekcja Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich zorganizowały konferencję *Jedność w różnorodności. Współpraca bibliotek akademickich* w ramach XXVII Forum Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych SBP w Katowicach. Głównym organizatorem była B. Warząchowska, a ks. J. Witczak wygłosił wykład na temat: *Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES – dorobek i perspektywy*. Ponadto na zaproszenie pani Elżbiety Stefańczyk, redaktor naczelnej czasopiśma „Bibliotekarz”, ks. J. Witczak opublikował w nr 7/8 z 2013 roku artykuł pt. *Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES po dwudziestu*

latach. Ks. T. Garwoliński i ks. J. Witczak pozytywnie przeszli postępowanie kwalifikacyjne przed komisją państwową i 19 listopada 2012 roku zdali egzamin na bibliotekarza dyplomowanego.

12. Federacja utrzymuje też kontakty międzynarodowe. Fundacja Theological Book Network z USA przekazała na rzecz FIDES dwadzieścia zestawów nowych książek – głównie z biblistyki, liczących ok. osiemdziesięciu tytułów każdy. Przewodniczący zarządu zorganizował odbiór tego daru z miejscowości Heiligenkreuz w Austrii i dalszą dystrybucję z Wrocławia do bibliotek członkowskich. Cztery zestawy zostały przeznaczone dla bibliotek za wschodnią granicą: dwa dla bibliotek seminaryjnych na Litwie i dwa dla katolickich bibliotek na Ukrainie. Tradycyjnie jak co roku ks. J. Witczak będzie reprezentował federację podczas 42. Walnego Zgromadzenia Stowarzyszenia Europejskich Bibliotek Teologicznych BETH w dniach 11-15 września br. w Paryżu. Na ten cel federacja otrzymała subwencję z Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski w wysokości 2 tys. zł. Niewielkie wsparcie finansowe federacja otrzymuje również przy tej okazji od American Theological Library Association (ATLA) jako prowizję z tytułu prenumerowania przez biblioteki członkowskie baz ATLA oraz reklamowania tych produktów. Na zaproszenie przewodniczącego FIDES 43. Walne Zgromadzenie BETH odbędzie się we Wrocławiu w dniach 6-10 września 2014 roku. Przygotowania do zorganizowania tego spotkania już zostały rozpoczęte.

13. Na zakończenie wspomnijmy, że 13 listopada 2012 roku zmarł pan Jerzy Swianiewicz, współtwórca programu MAK, członek honorowy FIDES. Wieczny odpoczynek racz mu dać, Panie!

Ks. WACŁAW UMIŃSKI CM¹

PROTOKÓŁ Z OBRAD XIX WALNEGO ZGROMADZENIA FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES

(Wrocław, 2-4 września 2013 roku)

1. Przewodniczący Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, ks. Jerzy Witczak, przywitał i przedstawił wszystkich uczestników. W spotkaniu wzięło udział siedemdziesiąt osób z czterdziestu trzech bibliotek. Ksiądz przewodniczący przedłożył usprawiedliwienie bibliotek, które nie mogły uczestniczyć w obradach.

2. Uczestnicy zatwierdzili jednogłośnie porządek obrad.

3. Ks. Jerzy Witczak przedstawił sprawozdanie z pracy przewodniczącego i Zarządu Federacji FIDES za okres od 19 września 2012 do 2 września 2013 roku.

4. Ks. Wacław Umiński CM, sekretarz Federacji FIDES, odczytał protokół z XVIII Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Po drobnych poprawkach protokół został przyjęty w głosowaniu przez walne zgromadzenie.

5. O. Grzegorz Filipiuk OFMCap, skarbnik Federacji FIDES, przedstawił sprawozdanie finansowe Federacji FIDES za okres od 19 września 2012 do 31 sierpnia 2013 roku.

¹ Biblioteka Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Krakowie, sekretarz Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES.

6. Ks. Jerzy Witczak omówił aktualności związane z multiwyszukiwarką FIDKAR.

7. O. Janusz Kaczmarek OP zaprezentował program Koha jako propozycję dla bibliotek federacji. Następnie odbyła się dyskusja na temat wspólnego tworzenia katalogu w programie Koha. Kilka bibliotek wstępnie wyraziło chęć spotkania.

8. Pani Bogumiła Warząchowska, wiceprzewodnicząca Federacji FIDES, dokonała prezentacji czasopisma „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” nr 1/2012 i 2/2012, po której wręczyła obecnym egzemplarze autorskie.

9. Ewa Poleszak, przewodnicząca Komisji Rewizyjnej, przedstawiła sprawozdanie oceniające pracę zarządu, przewodniczącego i skarbnika za okres od 19 września 2012 do 1 września 2013 roku. Komisja Rewizyjna przedstawiła wniosek o udzielenie absolutorium zarządowi. W wyniku głosowania walne zgromadzenie federacji udzieliło absolutorium zarządowi.

10. Ks. Jerzy Witczak omówił nowości w Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych i przypomniał zasady jej tworzenia.

11. Odbyły się wybory władz Federacji FIDES. Powołano Komisję Wyborczą. W jej skład weszły: s. Genowefa Godlewska, s. Teresa Chomiszewska oraz pani Jolanta Szulc. W głosowaniu wzięło udział czterdzieści uprawnionych osób.

12. Zgłoszono dwóch kandydatów na przewodniczącego: ks. Jerzego Witczaka i ks. Tomasza Garwolińskiego. Ks. Witczak otrzymał trzydzieści dwa głosy, ks. Garwoliński – osiem głosów. Ks. Jerzy Witczak przyjął wybór na przewodniczącego federacji.

13. Następnie zgłoszono kandydatury na pozostałych członków Zarządu Federacji FIDES (po nazwisku liczba uzyskanych głosów):

- Bogumiła Warząchowska – 35,
- ks. Tomasz Garwoliński – 31,
- ks. Andrzej Jakóbczak – 19,
- ks. Wacław Umiński CM – 19,
- Magdalena Nagieć – 18,
- o. Jan Pach OSPPE – 18.
- ks. Bogusław Dygdała – 17.

W skład zarządu weszli: pani Bogumiła Warząchowska, ks. Tomasz Garwoliński, ks. Andrzej Jakóbczak i ks. Wacław Umiński CM.

13. Walne zgromadzenie zgłosiło kandydatów do Komisji Rewizyjnej (po nazwisku liczba uzyskanych głosów):

- o. Grzegorz Filipiuk OFMCap – 33,
- Edwin Klessa – 29,
- Ewa Poleszak – 22,
- Magdalena Nagieć – 16,
- o. Jan Pach OSPPE – 14,
- ks. Bogusław Dygdała – 6.

W skład Komisji Rewizyjnej weszli: pan Edwin Klessa, o. Grzegorz Filipiuk OFMCap i pani Ewa Poleszak.

14. Ks. Tomasz Kudroń, dyrektor Biblioteki Diecezjalnej z Tarnowa, zgłosił propozycję zorganizowania XX Walnego Zgromadzenia w Tarnowie.

15. Nowy Zarząd Federacji FIDES odbył pierwsze spotkanie i dokonał wśród siebie podziału funkcji:

- pani Bogumiła Warząchowska – wiceprzewodnicząca,
- ks. Tomasz Garwoliński – sekretarz,
- ks. Wacław Umiński CM – skarbnik,
- ks. Andrzej Jakóbczak – członek.

16. Komisja Rewizyjna spotkała się w czasie przerwy i ukonstytuowała się w następującym składzie:

- o. Grzegorz Filipiuk OFMCap – przewodniczący,
- pan Edwin Klessa – sekretarz,
- pani Ewa Poleszak – członek.

17. Walne zgromadzenie upoważniło Zarząd Federacji FIDES do skreślenia następujących bibliotek:

- Ojców Franciszkanów w Niepokalanowie,
- Papieskich Dzieł Misyjnych w Warszawie,
- Centrum Jana Pawła II „Nie lękajcie się” w Krakowie.

Za skreśleniem głosowało trzydzieści dziewięć osób, jedna osoba wstrzymała się od głosu.

18. Z życia bibliotek:

– Ks. Tomasz Garwoliński, dyrektor Biblioteki „Hosianum”, zaprezentował dwa projekty promujące bibliotekę. Wspólnie z Urzędem Miasta Olsztyna i Miejską Biblioteką Publiczną w Olsztynie Biblioteka „Hosianum” przygotowała wystawę zabytkowych ekslibrisów. Drugą wystawę pt. *Od Ptolemeusza przez Orteliusa do map*

Google zorganizowano wraz z Planetarium i Obserwatorium Astro-nomicznym.

– Arkadiusz Grzelka, przedstawiciel Biblioteki Parafialnej im. Jana Pawła II na Bemowie, zaproponował prototyp skanera dla bibliotek kościelnych.

– Kilka bibliotek przedstawiło krótko swoją działalność: Biblioteka „Kolbianum” z Niepokalanowa, Biblioteka WSD z Tarnowa oraz Biblioteka WSD z Legnicy.

19. Wolne wnioski:

– Ks. Tomasz Garwoliński zaproponował przygotowanie roll-upu promującego Federację Bibliotek Kościelnych FIDES.

– Podczas organizowania imprez i wydania publikacji walne zgromadzenie upoważniło członków federacji do używania logo.

– O. Grzegorz zachęcił uczestników spotkania do wskazywania tematów na przyszłe walne zgromadzenie.

– Pani Ewa Poleszak podkreśliła, że program walnego zgromadzenia we Wrocławiu był bardzo owocny, wskazał bowiem na rolę portali społecznościowych i przybliżył zasady programu bibliotecznego Koha.

– Pani Bogumiła Warząchowska zwróciła uwagę na konieczność współpracy przy katalogowaniu w mniejszych bibliotekach.

20. Obrady zakończyły się wspólną modlitwą.

MAŁGORZATA CHUDY¹

RELACJA Z XIX WALNEGO ZGROMADZENIA FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES (Wrocław, 2-4 września 2013 roku)

W dniach od 2 do 4 września 2013 roku w Bibliotece Papieskiego Wydziału Teologicznego i Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu odbyło się XIX Walne Zgromadzenie Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Gospodarzem zjazdu był dyrektor biblioteki i zarazem przewodniczący federacji, ks. dr Jerzy Witczak. Program obrad zjazdu był bardzo bogaty w treść i zróżnicowany w formie.

W pierwszym dniu, o godzinie 18:30 w auli MWSD nastąpiło uroczyste powitanie wszystkich zebranych gości – przedstawiciele bibliotek należących do federacji. Ks. Jerzy Witczak wyraził wielkie zadowolenie z powodu wysokiej frekwencji i życzył uczestnikom samych korzyści z pobytu. Po przywitaniu się i prezentacji uczestników nastąpiło ogłoszenie porządku obrad oraz programu. Jak co roku słowo powitania wygłosił bp prof. dr hab. Andrzej Siemieniowski – delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Federacji FIDES.

Głównym punktem pierwszego dnia była prezentacja projektu architektoniczno-budowlanego nowej Biblioteki PWT i MWSD we Wrocławiu, którą przedstawił architekt i wykonawca, pan Andrzej Polański z firmy AQ7. Film stanowił wizualizację wyglądu przyszłego budynku biblioteki. Prace nad projektem zostały zakończone, obecnie oczekuje się na rozpoczęcie budowy. Ksiądz dyrektor Jerzy

¹ Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego i Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu.

Witczak włączał się w udzielanie odpowiedzi na pytania dotyczące planów związanych z biblioteką.

Następnie przewodniczący federacji omówił nowości w serwisie informacyjnym FIDES, przypominając zebrany cel, funkcje i zadania federacji, do których należy zbudowanie jednego systemu i katalogu centralnego oraz ujednolicenie i usystematyzowanie prac. Wśród najważniejszych nowości prym wiodła modyfikacja strony WWW FIDES na bardziej przystępną i spełniającą nowoczesne standardy. Sporo uwagi poświęcono Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych (EBNT), nad którą cały czas trwają prace. Przewodniczący zasygnalizował bibliotekarzom potrzebę doskonalenia zawodowego w zakresie języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN), poruszając problemy związane z opracowaniem rzeczowym. Również promocja bibliotek pozostawia według niego wiele do życzenia. Wciąż zbyt mało bibliotek posiada strony internetowe. Podziękowania natomiast otrzymał o. Janusz Kaczmarek OP za trud włożony we wdrażanie systemu Koha.

Ksiądz przewodniczący w bardzo zwięzły i przejrzysty sposób przedstawił sprawozdanie z pracy zarządu w ciągu roku.

O. Janusz Kaczmarek OP przedstawił nowy system Koha jako korzystny zamiennik programu MAK. Koha to oprogramowanie spełniające wszystkie wymagane normy, a przy tym bezpłatne, co bardzo się chwali w strukturach kościelnych. Biblioteka PWT i MWSD we Wrocławiu w swoich zamierzeniach przewiduje wdrożenie owego systemu, który uważa za dobrą alternatywę, polecając go innym zrzeszonym, ponieważ jest pełnowartościowy, pozwala na wyszukiwanie pełnotekstowe, obsługę w formacie MARC 21 z interfejsem WWW, pełną kontrolą i dostępem do danych, a także wsparciem ze strony NUKAT. Prelegent nie omieszkał przedstawić również minusów, do których należą koszty związane z konsolidacją katalogów, konieczność uzgadniania standardów pracy i porozumiewania się oraz zgodności merytorycznej. Koha jako propozycja dla FIDES to bardzo dobre rozwiązanie, które wymaga jednak solidarnej i konsekwentnej współpracy.

Drugi dzień obrad rozpoczął się Mszą Świętą pod przewodnictwem bp. Andrzeja Siemieniewskiego. Natomiast o godzinie 9:30 rozpoczęła się konferencja naukowa w auli MWSD.

Rektor Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, ks. dr hab. Andrzej Tomko, prof. PWT, wygłosił do uczestników XIX Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES słowo powitania. Rozpoczął od przedstawienia aktualności z życia Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, wyraził dumę z powodu otwarcia nowego kierunku kształcenia, jakim jest pedagogika. Okazał zadowolenie i radość z racji oczekiwania na budowę nowej biblioteki diecezjalnej, gdyż jak podkreślił: „Biblioteka jest sercem i ważnym ogniwem uczelni, o które trzeba dbać. Powinna rozwijać się dla dobra czytelnika”. Ksiądz rektor przypomniał również rys historii miasta Wrocławia, historię Uniwersytetu Wrocławskiego i miejsca Wydziału Teologicznego w strukturach uniwersyteckich. Na końcu podkreślił ważną funkcję Papieskiego Wydziału Teologicznego i jego biblioteki, w tym nieocenioną rolę księdza dyrektora Jerzego Witczaka i Federacji FIDES, którą kieruje. Rektor wyraził uznanie dla federacji oraz integracji środowiska bibliotekarskiego, życząc zebranyemu pomyślności pod skrzydłami przewodniczącego.

Pani prof. dr hab. Maria Pidłypczak-Majerowicz (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) wygłosiła referat na temat: *Badania proveniencyjne w bibliotekach kościelnych*. Pani profesor jest członkiem honorowym FIDES. Prelegentka z pasją opowiadała o badaniu proveniencji starych druków w zbiorach kościelnych oraz apelowała do duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego o otwarcie drzwi zakonów, klasztorów i parafii dla naukowców, jak też dla świata. Poznanie zbiorów kościelnych dałoby szanse zbadania skarbów, jakimi są posiadane przez Kościół dobra kultury, które trzeba rozpowszechniać. Potrzeba badań proveniencyjnych jest bardzo istotna choćby z punktu widzenia duchowości danego zakonu czy klasztoru. Zgromadzenia zatem powinny interesować się tym, co posiadają, i uzupełniać tym sposobem swoją świadomość oraz wiedzę historyczną. Pani profesor przedstawiła cel i potrzebę prowadzenia badań nad nieodkrytymi dotąd zbiorami kościelnymi. Wytłumaczyła, czym jest proveniencja, jak ją odczytywać i jakie wyciągać wnioski. Badanie proveniencyjne to metoda rozpoznawania pochodzenia danego dokumentu, jego historii, wędrowki, właściciela, sposobu przechowywania na podstawie pewnych znaków własnościowych charakterystycznych np. dla konkretnego klasztoru i danego okresu w dziejach. Jeśli książka posia-

da wiele zapisów, to znak, że mogła posiadać wielu właścicieli, była użytkowana bardzo aktywnie. Symbole zdradzające konkretną proveniencję to np. pieczęcie, dedykacje, wizerunki właścicieli, oprawy, ekslibrisy, superekslibrisy. Można rozpoznać również darczyńcę, obdarowanego, a nawet ówczesną cenę. Pani profesor podała słuchaczom kilka wybranych pozycji, z których warto skorzystać, chcąc podjąć się zadania, jakim jest badanie zbiorów kościelnych.

Ks. dr hab. Rajmund Pietkiewicz (Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu) wygłosił wykład: *Uwagi do bibliografii biblijnej w „Bibliografii polskiej Estreicherów”*. Temat wystąpienia pokazał związek między biblistyką a bibliologią. Prelegent przytaczał szczegółowo miejsca, w których znajdują się opisy druków biblijnych w *Bibliografii polskiej*, omawiał przekłady i tłumaczenia biblijne Szymona Budnego, dokonał bardzo szczegółowej analizy wybranej przez siebie egzegezy Starego i Nowego Testamentu.

Dr Dorota Chłopkowska-Siwecka oraz mgr Anna Musioł (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego) przedstawiły referat: *Promocja bibliotek w mediach społecznościowych*. We współczesnym świecie technologia informacyjna jest tak zaawansowana, że nie sposób nie wdrożyć jej na gruncie bibliotekarskim. Współczesny czytelnik wymaga od biblioteki i bibliotekarza również nowoczesnej obsługi dostosowanej do standardów poruszania się w sferze edukacji, tzn. realizowania jego potrzeb czytelniczych w sposób szybki, skuteczny i – co najważniejsze – zgodny z oczekiwaniami przede wszystkim młodego pokolenia.

Wystąpienie dr Doroty Chłopkowskiej-Siweckiej oraz mgr Anny Musioł podkreśliło pilną potrzebę promocji bibliotek w mediach społecznościowych, ukazało przykłady ich wykorzystywania w propagowaniu działalności bibliotek. Wymieniono najpopularniejsze media, takie jak: Facebook, Twitter, Google+, YouTube i wiele innych aplikacji internetowych, podając formy wykorzystywania ich nawet przez papieża Benedykta XVI i papieża Franciszka, apelując o tworzenie profili naszych bibliotekarzy i bibliotek, by mogły one funkcjonować w sieci. Omówiono zasady publikowania treści w mediach, kodeks dobrych praktyk oraz sposoby uatrakcyjnienia wypowiedzi. Przeanalizowano korzyści oraz zagrożenia płynące z wykorzystania nowych narzędzi komunikacji z użytkownikiem. Prelegentki po-

wołały się na słowa papieża Benedykta XVI dotyczące nowej ewangelizacji za pomocą mediów. Papież wyraźnie podkreślił potrzebę dostosowywania przekazu prawd wiary do trendów obowiązujących we współczesnym świecie. Tempo czasu, a wraz z nim postęp technologiczno-informatyczny doprowadziły do ukształtowania w człowieku nowoczesnym pewnych umiejętności kluczowych, do których należy już nie tylko bierne korzystanie z Internetu, czyli czytanie, ani bierno-czynne, czyli czytanie i pisanie, lecz interaktywne tworzenie wirtualnej społeczności, gdzie zachodzą pewne relacje i zależności, gdzie Internet już sam „wie”, czego nam potrzeba, na podstawie statystyki naszych eksploracji. Dokonywane są na tym poziomie rozwiązania semantyczne oraz tworzy się oprogramowanie pozwalające wizualizować i przetwarzać dane w trzech wymiarach. Strony Web 3.0 są już zdolne do rozpoznania zamiarów internauty na podstawie kontekstu przekazu danych, co ułatwia i przyspiesza uzyskanie potrzebnych informacji przez użytkownika. W związku z tym ukształtowały się trzy terminy socjologiczno-informatyczne: WEB 1.0 (przeszość), WEB 2.0 (nowoczesność), WEB 3.0 (ponowoczesność). Podkreślono rolę mediów społecznościowych w promocji i marketingu biblioteki jako miejsca, które powinno być wizytówką danej uczelni. W dobie spadku czytelnictwa media społecznościowe służą wspaniałymi narzędziami wspierającymi biblioteki w docieraniu do czytelników w sposób przystępny i adekwatny do ich potrzeb. Biblioteka, która posiada swój profil na Facebooku, staje się jednym ze znajomych danego użytkownika, a dzięki temu siłą rzeczy zyskuje rozgłos. Nie jest już zakurzoną składnicą, lecz miejscem przyjaznym i chętnie odwiedzanym. Czytelnik, który ma w gronie znajomych taką bibliotekę, z chęcią dzieli się na forum informacjami o niej oraz usługami, jakie oferuje, a dyrekcja promuje swoją instytucję, umieszczając bieżące informacje. Obecnie młodzież nie czyta komunikatów zamieszczonych na drzwiach ani już nawet na stronach WWW, lecz w serwisach społecznościowych, czyli komunikatorach, gdzie można uzyskać najbardziej aktualną informację na dany temat.

Kolejną propozycją usprawnienia i uatrakcyjnienia pracy biblioteki jest usługa „Zapytaj bibliotekarza” („Ask a librarian”), dzięki której można na żywo rozmawiać z pracownikiem biblioteki i uzyskiwać informacje. Ma ona zastosowanie zwłaszcza w dużych bi-

bliotekach akademickich, do których kierowanych jest wiele pytań. Istnieją biblioteki, takie jak np. w Nowym Jorku albo Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, gdzie bibliotekarz jest dostępny przez całą dobę, co umożliwia również pozyskiwanie większej liczby czytelników, rozprzestrzenianie informacji w sieci, bezpośredni kontakt, współdziałanie, słuchanie uwag.

Warto pamiętać o promowaniu w mediach zbiorów cyfrowych, co jest dziś wyjątkowo wygodną opcją dla czytelnika leniwego lub zabieganego.

Prelegentki pokazały na żywo, jak założyć konto na Facebooku, podając przykłady bibliotek FIDES, które takie konta już mają. Omówiły zasady tworzenia postów: jak, gdzie i kiedy je zamieszczać, by oglądalność była największa, jakiego rodzaju treści powinny dominować, by wzmocnić przekaz. Zaakcentowały znaczenie języka nieformalnego i treści rozrywkowych jako elementów niezbędnych w przełamywaniu nawyków wyuczonego dystansu i w zachowaniu prawidłowej relacji z odbiorcą. Zachęciły do udostępniania informacji w konkretne dni: od środy do piątku, około godziny 9:00 i 20:00.

Dr Anna Wałek (Biblioteka Główna i OINT Politechniki Wrocławskiej) wygłosiła referat: *Strony WWW bibliotek jako element promocji i narzędzie komunikacji z użytkownikiem*. Pochwały otrzymała strona FIDES, spełnia ona bowiem wszystkie wymogi dobrej strony. Może ona służyć jako przykład dla wielu innych, które albo mają wiele wad, albo ich w ogóle brak. Strony WWW to wizytówka biblioteki w Internecie. Jeśli nie istnieje strona w przestrzeni Internetu, nie istnieje dla czytelnika (zwłaszcza młodego) biblioteka. Prelegentka podkreśliła potrzebę promowania na stronach WWW zbiorów cyfrowych oraz e-booków.

Mgr Monika Józwiak (Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu) przedstawiła referat: *Katalog centralny NUKAT – 10 lat współkatalogowania*. Wykład przybliżył ideę, istotę funkcjonowania katalogu, uświadomił potrzebę integracji systemów bibliotecznych i katalogów. Przypomniano cele utworzenia katalogu centralnego NUKAT, takie jak: zapewnienie centralnej informacji o zasobach naukowych i akademickich bibliotek w Polsce, przyspieszenie katalogowania, stworzenie źródła gotowych opisów katalogowych, likwidacja dublowania pracy, obniżenie kosztów katalogowania, oszczędność

czasu przy przeszukiwaniu baz. Bibliotek współpracujących czynnie w katalogu NUKAT jest dziewięćdziesiąt, biernie natomiast trzydzieści jeden. Wśród wykorzystywanych systemów bibliotecznych podmiotów zrzeszonych dominuje VIRTUA, na drugim miejscu znajduje się HORIZON, na trzecim zaś ALEPH, dalej zaś inne. NUKAT zajmuje się rekordami kartoteki haseł wzorcowych, w tym hasłami formalnymi i przedmiotowymi oraz rekordami bibliograficznymi. Omówiono zasady i warunki współpracy bibliotek zainteresowanych. Sposób wyszukiwania informacji oraz system odsyłaczy do konkretnych bibliotek został jasno opisany. Wyjaśniono różnice między prawem do wprowadzania danych do bazy NUKAT a pobieraniem danych, informacje dotyczące szkoleń dla bibliotekarzy, korzyści ze współkatalogowania oraz z obecności bazy NUKAT w sieci. Wśród niedogodności wymieniono problem typologii dokumentów, najczęściej na linii wydawnictwo zwarte – wydawnictwo ciągłe, ingerencję bibliotekarzy w opisy innego autorstwa, brak łączności i wymiany poglądów pomiędzy bibliotekarzami a wydawcami dokumentów.

Po obiedzie ks. dr Jerzy Witczak (Biblioteka PWT we Wrocławiu) zaprezentował wystąpienie: *Elektroniczna Bibliografia Nauk Teologicznych FIDES*. Prelegent rozpoczął swój wykład od zarysu powstania Federacji FIDES, omawiając również jej cele, jakimi są: ujednoczenie prac nad komputeryzacją bibliotek kościelnych, zbudowanie jednolitego systemu komputerowego i wspólnej bazy katalogowej, opracowanie i wdrożenie we wszystkich bibliotekach jednolitego formatu opisu, wykorzystując programu MAK, umożliwienie szerokiego i łatwego dostępu do informacji katalogowej i bibliograficznej. Przypomniał treść apelu FIDES do uczestników Kongresu Teologów Polskich w Lublinie (12-15 września 2004 roku) o kontynuację prac nad polską bibliografią nauk teologicznych i kościelnych (bieżąca i retrospektywną), które zostały wstrzymane w roku 1979: „Zarząd występuje z niniejszą prośbą w trosce o dalszy rozwój teologii w Polsce. Uważamy bowiem, że konieczne jest podjęcie działań zmierzających do unowocześnienia informacji naukowej oraz w ogóle poprawy stanu bibliotek teologicznych, które stanowią bazę do wszelkich badań naukowych. Brak centralnej koordynacji tych prac, organizacji finansowania i brak poparcia przez autorytety naukowe

powoduje, że te nasze oddolne inicjatywy nie mogą przynieść wystarczających efektów”.

Ks. Jerzy Witczak przedstawił dzieje multiwyszukiwarki FIDKAR oraz jej problemy, do których należą: nadmiar informacji w wynikach wyszukiwania, niepełna informacja, brak aktualizacji baz, nieprawidłowe opisy bibliograficzne, nieużywanie haseł wzorcowych, brak wykwalifikowanej kadry. Wspomniano kryzys z roku 2009, kiedy to nastąpiło wycofanie się z federacji ks. Krzysztofa Goneta, likwidacja Biura ds. Rozwoju i Komputeryzacji, w związku z tym przeniesienie serwera FIDES do Wrocławia (Papieski Wydział Teologiczny), zmiana administratora centralnych serwisów informacyjnych, udostępnianie CKHW online w postaci spakowanego archiwum. Przewodniczący, mówiąc o przyszłości Federacji FIDES, opowiedział o nowym serwerze Dell R210 II, przejściu na system Koha, który miałby zostać systemem podstawowym, jako że oferuje nowe możliwości wyszukiwania oraz zdalnego wprowadzania i edytowania opisów bibliograficznych przy wykorzystaniu kartotek wzorcowych. Złożył podziękowanie o. Januszowi Kaczmarkowi za stałe prace informatyczne związane z utrzymaniem i aktualizacją kartotek wzorcowych, za instalację EBNT na platformie Koha i przeprowadzenie powiązania haseł z kartotekami wzorcowymi.

Anna Radoszewska (Wydawnictwo Naukowe PWN) przedstawiła prezentację platformy IBUK Libra. Była to jednocześnie zachęta do zakupu określonej liczby tytułów za określoną sumę dla cyfrowych potrzeb czytelnika. Jest to nowoczesne rozwiązanie popularyzacji czytelnictwa za pomocą nowoczesnych narzędzi. Pozwala na różne możliwości pracy z książką wirtualną, pracy „w chmurze”. Przedstawicielka PWN opowiedziała, jakie są zasady umowy, współpracy, zapisu, logowania. IBUK to wspaniała alternatywa dla tradycyjnej formy zakupów, gdyż za mniejsze pieniądze pozwala na korzystanie ze znacznie większej liczby książek.

Po intensywnej i bogatej w treści konferencji nadszedł czas na wyjazd bibliotekarzy do Henrykowa. Tam spożyliśmy kolację, a potem wyruszyliśmy na wycieczkę po klasztorze. Uczestnicy pogłębili swoją wiedzę dotyczącą zabytkowych obiektów sakralnych oraz ich historii dzięki przewodnikowi – ks. dr. Janowi Adamarczukowi.

Opactwo pocysterskie z inicjatywy ks. kard. Henryka Gulbinowicza przeszło w 1990 roku w ręce archidiecezji wrocławskiej. Odtąd Henryków jest miejscem skupienia dla kleryków pierwszego roku, to tutaj, w budynkach poklasztornych, seminarium wrocławskie od 25 września 1990 roku prowadzi *annus propedeuticus*, gdzie mogą oni dokonać wstępnej obserwacji własnej osoby i wyciągnąć pierwsze wnioski co do dalszej formacji duchowej. W 1997 roku w części zabudowań poklasztornych jako wotum 46. Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego został otwarty Dom Opieki im. św. Jadwigi Śląskiej. Dom prowadzony jest przez Caritas Archidiecezji Wrocławskiej. W 2000 roku Henryków odwiedził ówczesny prefekt Kongregacji Nauki Wiary, kard. Joseph Ratzinger, późniejszy papież Benedykt XVI. W 2002 roku w części starego klasztoru z inicjatywy ks. kard. H. Gulbinowicza powstało Katolickie Liceum Ogólnokształcące im. bł. Edmunda Bojanowskiego, kształcące młodzież męską z terenów archidiecezji. W 2002 roku nastąpiło otwarcie Warsztatów Terapii Zajęciowej im. Jana Pawła II dla młodzieży niepełnosprawnej. W 2004 roku ks. abp Marian Gołębiewski, metropolita wrocławski, objął rządy w archidiecezji, otaczając tym samym opieką klasztor *Księżki Henrykowskiej*. W latach 2004-2005 odbyła się impreza promująca klasztor pocysterski *Niech świat się dowie o Henrykowie*, a w latach 2006-2010 – *Klasztor „Księżki Henrykowskiej”* popularyzująca Henryków.

W latach 1268-1273 opat Piotr (trzeci opat klasztoru) stworzył pierwszą część zbioru dokumentów znanego dziś jako *Księga Henrykowska*, na kartach której zapisano pierwsze zdanie w języku polskim: „day ut ia pobrusa, a ti pozivai”, co znaczy: „daj, ja będę mełł, a ty odpocznij”. Słowa te wypowiedział czeski chłop Boguchwał ze wsi Brukalice do swojej żony, Polki. Obecnie *Księga Henrykowska* znajduje się w Muzeum Archidiecezjalnym we Wrocławiu.

Uwieńczeniem ciekawej wycieczki było spotkanie integracyjne przy kawie i ciastku w Sali Purpurowej.

Trzeci dzień walnego zgromadzenia rozpoczął się od Mszy Świętej pod przewodnictwem ks. Jerzego Witczaka. Obrady rozpoczęły się od wyboru władz federacji na kolejną kadencję. Dotychczasowy zarząd pracował w składzie: przewodniczący – ks. Jerzy Witczak (Biblioteka PWT, Wrocław), zastępca przewodniczącego – Bogu-

miła Warząchowska (Biblioteka Teologiczna, Katowice), skarbnik – o. Grzegorz Filipiuk OFMCap (Biblioteka Kapucynów, Zakroczym), sekretarz – ks. Waclaw Umiński CM (Biblioteka Księży Misjonarzy, Kraków), członek zarządu – ks. Tomasz Garwoliński (Biblioteka „Hosianum”, Olsztyn). W wyniku głosowania wybrano nowy skład zarządu: przewodniczącym pozostał ks. Jerzy Witczak (piąta kadencja), wybrany liczbą trzydziestu dwóch głosów. Zastępcą przewodniczącego pozostała pani Bogumiła Warząchowska (35 głosów), skarbnikiem został ks. Waclaw Umiński CM (19 głosów), sekretarzem – ks. Tomasz Garwoliński (31 głosów), a członkiem zarządu – ks. Andrzej Jakóbczak (19 głosów).

Wybrano również Komisję Rewizyjną. W jej skład weszli: pan Edwin Klessa, o. Grzegorz Filipiuk OFMCap i pani Ewa Poleszak.

Wszystkim wybranym pogratulowano.

W ramach wolnych wniosków ks. Tomasz Garwoliński omówił propozycję sposobu na plakat promujący FIDES (roll-up) oraz wspomniał o sukcesie wystawy fotografii zabytkowych ekslibrisów w Olsztynie. Pan Arkadiusz Grzelka zarekomendował się jako specjalista w zakresie fotografii, digitalizacji i konserwacji, promując jednocześnie bibliotekę parafialną Warszawa-Bemowo.

Na zakończenie XIX Walnego Zgromadzenia Federacji FIDES uczestnicy udali się z wizytą do Muzeum Archidiecezjalnego, gdzie mogli obejrzyć obraz *Madonna pod jodłami* Lucasa Cranacha Starszego. Dzieło to znajduje się w specjalnie wyodrębnionej sali, pod ścisłą ochroną, gdyż stanowi cenny skarb archidiecezji, który podczas zawiłych dziejów przeszedł trudną drogę powrotną do domu. Wiosną tego roku na prośbę duchownych z Wrocławia urzędnicy polskiego MSZ zaczęli rozmowy z dyplomatami Szwajcarii. Udało im się przekonać ich do zwrotu jednego z najcenniejszych obrazów, jaki kiedykolwiek znajdował się w polskich zbiorach, i jednego z najcenniejszych dóbr kultury zaginionych w czasie II wojny światowej. Dzieło w wyjątkowy sposób oddaje piękno Matki Bożej i Dzieciątka. Na potrzeby wystawy wyremontowano część muzeum. Zwiedzający mieli okazję podziwiać również inne dzieła sztuki, wsłuchując się w opowieści dyrektora – ks. prof. dr. hab. Józefa Patera.

Podczas obiadu ks. Jerzy Witczak podziękował wszystkim za przybycie do Wrocławia oraz za wspólnie spędzony czas.

SPIS TREŚCI

Artykuły i materiały

Maria Pidłypczak-Majerowicz Badania proveniencyjne w bibliotekach kościelnych	3
Ks. Tomasz Garwoliński Piękno druków z XVI wieku na przykładzie zabytkowego księgozbioru Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie w świetle wystąpień na sesji naukowej	15
Bp Julian Wojtkowski Prace nad <i>Katalogiem druków XVI wieku Biblioteki Wyższego Semi- narium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie</i>	25
Ks. Tomasz Garwoliński <i>Wspólne dziedzictwo</i> . Ekslibrisy i inne znaki własnościowe ze zbiorów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmiń- skiej „Hosianum” w Olsztynie	31
Paula Waga Działalność oświatowa katolickiego duchowieństwa górnośląskiego w XIX wieku	45
Michał Leszczyński „Siewca Prawdy” – tygodnik diecezji sandomierskiej w latach 1931- -1939	71
Elżbieta Słoń Dostęp do informacji o współczesnej kieleckiej prasie parafialnej	85
Katarzyna Jamrozik, Anna Musioł, Dorota Siwecka Promocja bibliotek kościelnych w mediach społecznościowych	95
Anna Wałek Strony WWW bibliotek jako element promocji i narzędzie komunikacji z użytkownikiem	109
Monika Józwiak Katalog centralny NUKAT – dziesięć lat współkatalogowania	119

Renata Dulian „Jam Dawid, pasterz, Piastowy syn”. O twórczości Karola Wojtyły – papieża Jana Pawła II	129
Małgorzata Chudy Biblioterapia w bibliotekach kościelnych. Niepraktykowana, ale po- trzebna i atrakcyjna forma zajęć z czytelnikiem	151
Ryszard Żmuda Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 2001-2005	165

Komunikaty

Ryszard Żmuda Dyrektor Biblioteki Głównej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wy- szyńskiego w Warszawie – mgr Piotr Latawiec, starszy kustosz dy- plomowany	221
--	-----

Recenzje

Renata Dulian Strona internetowa Wydawnictwa TUM Archidiecezji Wrocławskiej	233
Renata Dulian Wydawnictwo Flos Carmeli Warszawskiej Prowincji Karmelitów Bo- sych – strona internetowa	237

Sprawozdania

Jadwiga Witkowska Jubileusz trzydziestolecia Biblioteki Parafialnej w Trzciance	243
Ewa Olszowy <i>Rok Wiary. Dokumenty i przewodniki po drodze wiary. Wystawa przy- gotowana przez Bibliotekę Teologiczną Uniwersytetu Śląskiego (Kato- wice, kwiecień-sierpień 2013 roku)</i>	246

Agata Muc

Nagroda Lux ex Silesia dla ks. prof. Wincentego Myszora. *Nauka – dydaktyka – organizacja*. Wystawa przygotowana przez Bibliotekę Teologiczną Uniwersytetu Śląskiego i Księgarnię św. Jacka (Katowice wrzesień-grudzień 2013 roku) 251

Gabriela Łącka

Błogosławiony Emil Szramek. Męczennik. Promocja książki (Katowice, 5 listopada 2013 roku) 257

Z życia Federacji

Ks. Jerzy Witczak

Sprawozdanie z pracy Zarządu i Przewodniczącego Federacji FIDES za okres 19 września 2012 – 2 września 2013 roku 261

Ks. Wacław Umiński

Protokół z obrad XIX Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Wrocław, 2-4 września 2013 roku) 267

Małgorzata Chudy

Relacja z XIX Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Wrocław, 2-4 września 2013 roku) 271

TABLE OF CONTENTS

Articles and Materials

Maria Pidłypczak-Majerowicz Provenance Research in Ecclesiastical Libraries	3
Fr. Tomasz Garwoliński The Beauty of 16th Century Prints: A Case Study of the Antique Book Stock of the Library of the Warmia Metropolis' 'Hosianum' Major Semi- nary in Olsztyn in the Light of Scientific Conference Presentations ..	15
Rev. Julian Wojtkowski Work at the <i>Catalogue of 16th Century Prints of the Library of the Warmia Metropolis' 'Hosianum' Major Seminary in Olsztyn</i>	25
Fr. Tomasz Garwoliński <i>Common Heritage</i> . Bookplates and other Marks of Ownership from the Collection of the Library of the Warmia Metropolis' 'Hosianum' Major Seminary in Olsztyn	31
Paula Waga Educational Activity of the Upper Silesian Catholic Clergy in the 19th Century	45
Michał Leszczyński <i>The Sower of Truth</i> ('Siewca Prawdy'): A Weekly of the Diocese of San- domierz during the years 1931-1939	71
Elżbieta Słoń Access to Information about Contemporary Kielce Parish Press	85
Katarzyna Jamrozik, Anna Musioł, Dorota Siwecka Promotion of Ecclesiastical Libraries in Social Media	95
Anna Wałek Library Websites as a Tool of Promotion and Communication with the User	109
Monika Józwiak The NUKAT Central Catalogue: Ten Years of Co-Cataloguing	119

Renata Dulian	
'I am David, a Shepherd, a Piast's Son': On the Writings of Karol Wojtyła – Pope John Paul II	129
Małgorzata Chudy	
Bibliotherapy in Ecclesiastical Libraries: An Unpracticed but Useful and Attractive Form of Lessons for Readers	151
Ryszard Żmuda	
Bibliography of Literature on Polish Ecclesiastical Libraries for the Years 2001-2005	165

Notes

Ryszard Żmuda	
Director of the Main Library of the Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw – Piotr Latawiec MA, Senior Certified Curator ...	221

Reviews

Renata Dulian	
Website of the TUM Publishing House of the Archdiocese of Wrocław	233
Renata Dulian	
The Flos Carmeli Publishing House of the Warsaw Province of Dis-calced Carmelites: A Website	237

Reports

Jadwiga Witkowska	
The Thirty Years' Jubilee of the Parish Library in Trzcianka	243
Ewa Olszowy	
<i>Year of Faith. Documents and Guides on the Journey of Faith.</i> Exhibition Organized by the Theological Library of the University of Silesia (Kato-wice, April-August 2013)	246

Agata Muc

A Lux ex Silesia Award for Fr. Professor Wincenty Myszor. *Science – Teaching – Management*. Exhibition Organized by the Theological Library of the University of Silesia and St. Hyacinth's Bookshop (Katowice, September–December 2013) 251

Gabriela Łącka

Blessed Emil Szramek. A Martyr. Book Promotion (Katowice, 5th November 2013) 257

Chronicle of the Federation

Fr. Jerzy Witczak

Report on the Work of the President and the Board of the FIDES Federation for the Period of 19 September 2012 – 2 September 2013 .. 261

Fr. Waław Umiński

Minutes of the Proceedings of the 19th Plenary Assembly of the FIDES Federation of Ecclesiastical Libraries (Wrocław, 2-4 September 2013) 267

Małgorzata Chudy

Report of the 19th Plenary Assembly of the FIDES Federation of Ecclesiastical Libraries (Wrocław, 2-4 September 2013) 271